

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1959:17

Justitiedepartementet

DOMARBANAN

BETÄNKANDE AVGIVET AV
1955 ÅRS DOMARUTREDNING

Stockholm 1959

Statens offentliga utredningar 1959

Kronologisk förteckning

1. Statligt stöd till jordbrukets inre rationalisering. Idun. 164 s. **Jo.**
2. Filmstöd och biografnöjesskatt. Idun. 153 s. **Fl.**
3. Preliminär nationalbudget för år 1959. Marcus. V + 131 s. **Fl.**
4. Kompetensfördelningen av administrativa besvärsmål mellan Kungl. Maj:t i statsrådet och regeringsrätten. Idun. 485 s. **Ju.**
5. Läkemedelsförsörjningens organisation. Idun. 304 s. **I.**
6. Fångvårdsanstalters optimala storlek. Idun. 63 s. + 6 s. ill. **Ju.**
7. Statligt kreditstöd till hantverk och småindustri m.m. Kihlström. 131 s. **H.**
8. Utbildning av lärare i yrkesämnen för industri och hantverk samt handel. Idun. 210 s. **E.**
9. Lokala skyddstjänstemän samt arbetarskyddsstyrelsens organisation. Idun. 78 s. **S.**
10. Författningsutredningen: IV. Opinionsbildningen vid folkomröstningen 1957. Idun. 145 s. **Ju.**
11. Förutsättningarna för civil varvsdrift vid Karlskrona örlogsvarv. Idun. 56 s. **Fö.**
12. Tilläggs pensioneringens administration. Idun 186 s. **S.**
13. Familjebeskattningen. Idun. 275 s. **Fl.**
14. Reviderad nationalbudget för år 1959. Marcus. V + 112 s. **Fl.**
15. Fångvårdsstyrelsen. Idun. 216 s. **Ju.**
16. Riksdagens budgetarbete. Marcus. 56 s. **Fl.**
17. Domarbanan. Idun. 224 s. **Ju.**

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1959:17

Justitiedepartementet

DOMARBANAN

BETÄNKANDE AVGIVET AV

1955 ÅRS DOMARUTREDNING

I DUNS TRYCKERIAKTIEBOLAG ESSELTE AB

STOCKHOLM 1959

STATENS OBTENTIGA TERNINGAR 1841
A. M. H. H. H. H. H.

DOMARBAVA

RESEARCH REPORT
1842 AND 1843

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
STOCKHOLM 1841

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Justitiedepartementet

Genom beslut den 30 december 1954 bemyndigade Kungl. Maj:ts chefen för justitiedepartementet att tillkalla högst fem sakkunniga jämte sekreterare och experter för att verkställa en översyn av domarpersonalens rekryterings- och anställningsförhållanden samt därmed sammanhängande spörsmål. Med stöd av detta bemyndigande tillkallade dåvarande departementschefen, statsrådet Zetterberg, den 5 mars 1955 såsom sakkunniga lagmannen, numera borgmästaren Yngve Kristensson, ordförande, statskommissarien Lasse Lundh, numera kanslirådet Ebbe Magnander, ledamoten av riksdagens andra kammare Johannes Onsjö och borgmästaren Nils Rappe. Sedan Rappe den 15 november 1957 erhållit begärt entledigande från sakkunniguppdraget, förordnades samma dag hovrättsrådet Ingmar Lidbeck till sakkunnig.

Till experter åt de sakkunniga förordnades den 12 januari 1956 nedre justitierevisionens ordförande, numera lagmannen Gösta Graffman, samt den 17 juni 1957 amanuensen vid institutet för statistik vid Stockholms högskola Harry Lütjohann.

Som sekreterare har tjänstgjort numera hovrättsrådet Gudmund Ernulf med undantag för tiden den 1 december 1956 — den 28 februari 1957, då Ernulf fullgjorde annat uppdrag. I anledning härav tjänstgjorde hovrättsfiskalen Erik Borglund den 14 januari — den 16 mars 1957 som sekreterare åt de sakkunniga.

De sakkunniga har antagit benämningen *1955 års domarutredning*.

Den 30 november 1956 avgav utredningen ett delbetänkande, »Domartjänster i häradsrätt och hovrätt» (SOU 1956:52).

Utredningen har vidare i anledning av remisser avgivit följande utlåtanden:

den 8 oktober 1955 över en skrivelse till chefen för justitiedepartementet från presidenten i Svea hovrätt, efter överläggningar med presidenterna i övriga hovrätter, med hemställan om centrala direktiv för att åstadkomma

en utjämning hovrätterna emellan i fråga om skyldigheten att förse underlydande domstolar med viss rättsbildad icke-ordinarie personal;

den 7 december 1955 över tre inom justitiedepartementet upprättade utkast (stencilerade) till ändringar i arbetsordningen för rikets hovrätter, i domsagostadgan och i kungörelsen den 18 november 1932 ang. inskrivningsdomare och inskrivningsdagar;

samma dag över en av 1951 års rättegångskommitté upprättad promemoria (stencilerad) angående möjlighet för domaraspiranter m. fl. att i utbildningssyfte tjänstgöra som biträde åt advokat;

den 27 januari 1956 över en inom justitiedepartementet upprättad promemoria (stencilerad) angående handläggning av nådeärenden;

den 5 september 1956 över en av lagmannen Nils Viklund i egenskap av sakkunnig inom justitiedepartementet upprättad promemoria (stencilerad) med förslag till förstärkning av Norrbygdens, Mellanbygdens och Österbygdens vattendomstolar m. m.;

den 31 oktober 1956 över ett av stadsdomstolsutredningen framlagt betänkande (SOU 1956: 28) angående rådhusrätts sammansättning i brottmål;

den 6 mars 1957 över en av Göta hovrätt gjord framställning om provisoriska åtgärder för förstärkning av hovrätten;

den 27 september 1957 över en skrivelse från hovrätten för Västra Sverige angående vissa befordringsförhållanden i hovrätten;

den 30 januari 1958 i två utnämningsärenden, det ena avseende en hovrättsrådstjänst i hovrätten för Nedre Norrland och det andra en sådan tjänst i hovrätten för Övre Norrland; samt

den 21 februari 1959 över två vid nämnda års riksdag väckta, till första lagutskottet hänvisade motioner, nr I: 14 och II: 12, om tillämpning av vissa bestämmelser i domsagostadgan å tjänstgöring som notarie vid rådhusrätt.

Till utredningen har för att tagas under beaktande vid fullgörande av utredningsuppdraget överlämnats:

skrivelser från presidenten i hovrätten för Västra Sverige till chefen för justitiedepartementet den 20 januari 1955 angående omprövning av villkoren för assessorsförordnande samt den 8 juni och den 11 november samma år angående åtgärder för förbättrande av befordringsmöjligheterna i hovrätten;

skrivelse den 2 januari 1956 i sistnämnda fråga från Föreningen Yngre Jurister vid hovrätten för Västra Sverige till chefen för justitiedepartementet;

den i förteckningen här ovan över remissutlåtanden omnämnda skrivelsen från presidenten i Svea hovrätt samt skrivelse den 9 maj 1956 från hovrätten för Västra Sverige till chefen för justitiedepartementet angående tjänstgöring för hovrättens fiskaler i domsagor under hovrätten för Övre Norrland;

den i samma förteckning omnämnda skrivelsen angående vissa beford-

ringsförhållanden i hovrätten för Västra Sverige jämte vid skrivelsen fogade handlingar;

en av professorerna Folke Schmidt och Nils Stjernquist den 8 februari 1957 på offentligt uppdrag avgiven promemoria (stencilerad) angående juridiska lärdomsprov och akademisk lärartjänstgöring som befordringsgrunder m. m., såvitt promemorian avser tillgodoräknande av akademiska meriter vid befordran på domarbanan; samt

skrivelse den 16 juli 1958 från Föreningen Sveriges häradshövdingar till chefen för justitiedepartementet angående häradshövdingars och tingsdomares transportträtt på avlägsna orter, m. m.

Vidare har till utredningen inkommit dels från Föreningen Yngre Jurister vid hovrätten för Västra Sverige skrivelse den 12 september 1957 angående befordringsförhållandena i hovrätten och dels från Sveriges Juristförbund skrivelse den 31 maj 1958 med hemställan, att utredningen måtte föreslå inrättande av lagmanstjänst vid hovrättsavdelning, där presidenten nu är ordförande.

Utredningen får härmed vördsamt överlämna sitt slutbetänkande angående domarbanan. Vid betänkandet är fogad reservation av ledamöterna Lundh och Onsjö. Utredningens expert Graffman har förklarat, att han i huvudsak ansluter sig till utredningens förslag. På några punkter åbe-ropar han dock ett särskilt yttrande, som jämväl bifogas.

I betänkandet har bland annat förordats en omprövning av löneställningen för de revisionssekreterartjänster, som är placerade i lönegrad A 26. Efter det att betänkandet uti ifrågavarande delar justerats har vid innevarande års löneförhandlingar uppgörelse träffats mellan civildepartementet, som därvid under hand inhämtat utredningens ståndpunkt, och vederbörande personalorganisationer om uppflyttning av de nämnda tjänsterna till lönegrad B 1. Kungl. Maj:t har därefter förelagt riksdagen förslag till en sådan uppflyttning (se prop. nr 152).

De vid betänkandet fogade bilagorna 5 och 6 har upprättats av utredningens expert Lütjohann. Den vid upprättandet av dessa båda bilagor använda beräkningsmetoden, dess förutsättningar och resultatens tolkning redovisas närmare av Lütjohann i en stencilerad »Promemoria rörande ett stationärt befordringssystem för domarbanan», vilken promemoria jämväl överlämnas.

Stockholm den 15 maj 1959.

Yngve Kristensson

Ingmar Lidbeck

Ebbe Magnander

L. Lundh

J. Onsjö

| Gudmund Ernulf

Innehåll

<i>Inledning</i>	11
Utredningsdirektiven 11. Frågor som behandlats i utredningens tidigare betänkande 13. Återstående frågor 14.	
<i>1 kap. Den nuvarande domarbanan</i>	16
Allmän översikt	16
Den statliga domarbanan	17
Rekrytering och befordringsgång	17
Befordringsprinciper och tillsättningsförfarande	19
Stadsdomarbanan	22
Rekrytering och befordringsgång	22
Tillsättningsförfarande	23
<i>2 kap. Allmänna synpunkter på domarkarriären</i>	24
Domarkårens rekrytering och utbildning	24
Proportionen mellan tjänster av skilda slag i domarkarriären	30
Nuvarande proportion	30
Beräkning av den erforderliga proportionen	33
Befordringsålder 33. Avgång 36. Den erforderliga proportionen 39.	
Åtgärder för att uppnå den erforderliga proportionen	40
Slutstadiet 41. Passagestadiet 42. Begynnelsestadiet 43. Den gemensamma domarkarriären 45. Slutomdöme 48.	
<i>3 kap. Organisatoriska frågor beträffande hovrätterna</i>	49
Hovrättsavdelningarnas sammansättning	49
Lagmanstjänster på presidentavdelningarna	58
Lagmanstjänsternas tillkomst	59
Utredningen	60
Förutsättningar för assessorsförordnande	65
Gällande regler	65
Utredningen	68
Adjunktionstjänstgöringen	72

Fiskaler och fiskalsaspiranter	74
Arbetsuppgifter och antal	74
Tjänster som förste fiskal	80
<i>4 kap. Tjänstgöringen i nedre justitierevisionen</i>	<i>82</i>
Nedre justitierevisionens organisation m. m.	82
Rättegångsreformens inverkan på arbetet i nedre justitierevisionen.	83
Ändringar i förfarandet i högsta instans.	83
Revisionssekreterarnas arbetsuppgifter före och efter rättegångsreformens genomförande.	85
Revisionssekreterartjänstgöringen och domarkarriären.	91
Nuvarande förhållanden	91
Utredningens allmänna ståndpunkt	93
Utredningens förslag.	99
<i>5 kap. Ökad cirkulation mellan ställiga domstolar och stadsdomstolar</i>	<i>105</i>
Tidigare reformförslag	105
1943 års domarutredning.	105
1950 års riksdag.	108
1953 års riksdag.	113
Utredningens allmänna ståndpunkt	114
Utredningens förslag till gemensam domarkarriär.	117
Den grundläggande prövningen och utbildningen av domaraspiranterna	118
Tjänstgöringen i underrätt före adjunktion i hovrätt	121
Adjunktion i hovrätt.	123
Stadsdomares övergång till statlig domartjänst.	128
Utredningens förslag i fråga om cirkulation av mera tillfällig art.	129
<i>6 kap. Särskilda frågor vid tillsättning av ställiga domartjänster</i>	<i>135</i>
Bundenhet till viss hovrätt vid utnämning eller förordnande av befattningshavare i hovrätten.	135
Utnämning av hovrättsråd.	136
Nuvarande praxis 136. Utredningens ståndpunkt och förslag 137.	
Assessorsförordnande och adjunktionstjänstgöring.	139
Nuvarande praxis 139. Utredningens ståndpunkt och förslag 140.	
Tingssekreterartjänsternas rekrytering m. m.	141
Tidigare ändringsförslag 142. Utredningens ståndpunkt och förslag 144.	
Transport mellan domartjänster	148
Häradshövdingtjänster	149
Nuvarande praxis 149. Utredningens ståndpunkt och förslag 151.	
Tingsdomartjänster.	154
Hovrättsrådstjänster.	154
Assessors- och fiskalsstadierna.	157
Domartjänster av olika slag men i samma löneställning	158

Utnämning av åklagare, advokat eller rättsvetenskapsman till domare.	160
Tidigare förslag	161
Utredningens ståndpunkt och förslag	164
<i>7 kap. Domares offentliga uppdrag.</i>	171
Nuvarande förhållanden	171
Uppdragens omfattning och art.	171
Reglering av uppdragen	174
Tidigare förslag	178
Utredningens ståndpunkt och förslag	180
<i>Kostnadsberäkningar</i>	189
<i>Utkast till författningsändringar</i>	192
<i>Sammanfattning</i>	197
<i>Reservation av herrar Lundh och Onsjö.</i>	201
<i>Särskilt yttrande av herr Graffman</i>	202

Bilagor

1. Domartjänster den 1 januari 1959	208
2. Personalgrupper inom det statliga domstolsväsendet den 1 januari vissa angivna år.	209
3. Befordringsåldern på den statliga domarbanan.	210
4. De statliga domarna den 1 januari 1959, fördelade efter födelseår och inne- havd befattning.	213
5. Proportionen mellan tjänster av skilda slag på den statliga domarbanan	214
6. Proportionen mellan tjänster av skilda slag på en gemensam domarbanan.	216
7. Hovrätternas sammansättning vid avgörande av mål åren 1957 och 1958.	217
8. Domares offentliga uppdrag åren 1947—1959.	219
9. De offentliga uppdragens fördelning på hovrätterna.	222

Inledning

Utredningsdirektiven. I domarutredningens tidigare avgivna betänkande »Domartjänster i häradsrätt och hovrätt» (SOU 1956:52) är de delar av utredningens direktiv intagna, som var aktuella i samband med de i nämnda betänkande behandlade frågorna. För överskådlighetens skull återges emellertid direktiven, som återfinns i ett anförande till statsrådsprotokollet den 30 december 1954 av dåvarande chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg (se Post- och Inrikes Tidningar den 9 mars 1955), här nedan fullständigt. De har följande lydelse:

Vid genomförandet av processreformen vidtogs endast sådana ändringar i domstolarnas personalorganisation, som var föranledda av det nya förfarandet och som, såvitt man kunde beräkna, motsvarade ett stadigvarande behov. Sedan rättegångsbalken nu varit i tillämpning under sju år, föreligger bättre betingelser för att taga ställning till domstolarnas behov av personal med dömande uppgifter. Erfarenheterna är enligt min mening nu tillräckliga för att denna fråga skall kunna närmare övervägas. Inom justitiedepartementet vidtagna undersökningar har visat, att det för den dömande personalen uppkommit en betydligt ökad arbetsbelastning under de senaste åren, och det har varit ofrånkomligt att möta behovet av personalförstärkning genom omedelbara åtgärder, som i huvudsak fått provisorisk karaktär. Det är därför angeläget att en översyn av personalorganisationen nu göres. Riksdagen har också, på hemställan av första lagutskottet, i skrivelse den 25 november 1953, nr 396, anhållit om en förutsättningslös utredning i enlighet med vad utskottet anfört rörande den framtida utformningen av domarbanan.

Förut denna dag har jag erhållit Kungl. Maj:ts bemyndigande att tillkalla särskilda sakkunniga för att utreda frågan om rådhusrätternas framtida ställning samt därmed sammanhängande spörsmål. Därest denna utredning leder till att rådhusrätterna förstatligas, innebär detta att den nuvarande uppdelningen av underrätterna i sådana med statligt anställd personal och sådana, vilkas personal har kommunal anställning, kommer att upphöra. I samband därmed kan det bli erforderligt att genomgå hela organisationen. Det torde likväl icke vara motiverat att låta anstå med den i det föregående förordade översynen till dess frågan om rådhusrätternas förstatligande hunnit övervägas. Utredningen om rådhusrätternas framtida ställning är nämligen omfattande och berör ett flertal svårlösta spörsmål, varför den i första hand torde leda blott till principförslag. Man måste räkna med att det dröjer åtskillig tid, innan ett eventuellt förstatligande kan genomföras. Utredningen härom bör därför icke avvaktas; de ändringar i domstolarnas personalorganisation, som kan komma att föranledas av en ändrad ställning för rådhusrätterna, torde få övervägas vid en senare tidpunkt. Under dessa förhållanden bör emellertid någon mera genomgripande omorganisation icke vidtagas för närvarande.

Hovrätterna intager på det sättet en central ställning i domstolsorganisationen, att de svarar för domstolarnas rekrytering. Av vikt är därför att hovrätterna har tillfredsställande möjlighet att bedöma domaraspiranternas lämplighet och bereda dem erforderlig utbildning. Det synes emellertid även finnas anledning att överväga, huruvida antalet i hovrätterna tjänstgörande fiskaler kan nedbringas. Utredningen bör, med beaktande av dessa olika synpunkter, undersöka fiskalernas och fiskalsaspiranternas arbetsuppgifter samt det behov av personal som föreligger. Uppmärksamhet bör vidare ägnas åt problemet, hur den ur utbildningssynpunkt värdefulla tjänstgöringen som adjungerad ledamot i hovrätt skall kunna beredas domaraspiranterna.

Det är uppenbarligen av värde, om den blivande domaren under sin utbildningstid förvärvat erfarenhet av åklagare- och advokatverksamhet. Och likaså är domstolerfarenhet av betydelse för åklagare och advokater. I skrivelse den 16 juni 1954 har riksåklagarämbetet hemställt, att frågan om införande av en gemensam domar- och åklagarbana borde utredas, och därvid också antytt, efter vilka linjer en lösning skulle kunna ernås. Riksåklagarämbetet har därvid konstaterat, att advokaterna för närvarande knappast kunde tänkas delta i någon för åklagare, domare och advokater gemensam tjänstgöringsgång.

Redan enligt nu gällande principer för utnämning till domarämbeten kan en förtjänt åklagare eller advokat komma i fråga till sådan tjänst. Det är visserligen sällsynt att en åklagare eller advokat övergår till domarbanan, men något indispenabelt hinder mot en sådan övergång föreligger icke. Att såsom riksåklagaren föreslagit anordna en gemensam, närmare reglerad tjänstgöringsgång för domare och åklagare utan motsvarande anordning för advokater är dock enligt min mening icke lämpligt. Däremot bör utredningen överväga, under vilka betingelser en åklagare, advokat eller rättsvetenskapsman skall kunna erhålla domarämbete.

I princip bör den väsentliga delen av den dömande verksamheten utövas av ordinarie domare. Vad angår häradsrätterna har antalet ordinarie domare — härads hövdingar och tingsdomare — i stort sett varit oförändrat sedan 1948, låt vara att en viss omfördelning av tingsdomartjänsterna mellan domsagorna skett. Sedan 1948 har antalet mål vid häradsrätterna stigit avsevärt. Med hänsyn till den ökade arbetsbelastningen har det visat sig erforderligt att undan för undan förstärka arbetskrafterna, vilket väsentligen skett genom extra-ordinarie personal. I viss utsträckning har principen att domare skall vara ordinarie tillgodosetts genom inrättande av tingsdomartjänster. Utredningen bör genomgå den nuvarande organisationen och särskilt undersöka i vad mån ytterligare behov av tingsdomartjänster föreligger. Därvid bör även övervägas, om det kan anses lämpligt att tingsdomare i en domsaga med sin tjänst förenar skyldighet att biträda såsom domare i annan domsaga med samma eller närbeläget tingsställe.

Utredningen bör taga ställning till de lämpliga formerna för hovrättsfiskalernas tjänstgöring i domsaga, och därvid bör utredningen även, om det finnes lämpligt att denna tjänstgöring fortfarande anknyter till tjänster som upptagits på häradsrätternas stat, överväga om det är tillräckligt motiverat att, såsom för närvarande, göra skillnad mellan tingssekreterare och fiskalskompetent biträde. Vid översynen av domsagornas personalorganisation i övrigt bör utredningen beakta den pågående undersökningen inom statens organisationsnämnd av de organisatoriska förhållandena i domsagorna.

En undersökning är påkallad av frågorna hur arbetet i nedre justitierevisionen påverkats av rättegångsreformen och hur tjänstgöringen där bör inpassas i förhållande till annan tjänstgöring. Det bör även övervägas vilken betydelse tjänstgöring

i nedre justitierevisionen bör tillmätas för erhållande av ordinarie domartjänst i underrätt eller hovrätt.

Vid utredningen bör undersökas, huruvida nuvarande praxis ifråga om bundenhet till viss hovrätt vid utnämning av befattningshavare i denna samt om hinder mot transport mellan domartjänster bör bibehållas. Ett visst samband med de sist behandlade frågorna har spörsmålet att i avbidan på rådhusrätternas eventuella förstatligande söka åvägbringa en ökad cirkulation mellan de statliga domstolarna och städernas domstolar. Riksdagen har i skrivelse den 9 maj 1950, nr 186, hemställt att Kungl. Maj:t ville överväga åtgärder med sådant syfte. Även denna fråga bör behandlas av utredningen.

En omständighet, som övar ett betydande inflytande på domstolspersonalens anställningsförhållanden, är systemet att i stor omfattning anlita denna personal för utredningsuppdrag och administrativa uppgifter. Sedan åtskillig tid tillbaka åtnjuter bortåt en femtedel av de statligt anställda domarna av sådan anledning ledighet från sina domstolsbefattningar. Då flertalet av dem efter längre eller kortare tid åter träder i tjänst såsom domare, medverkar systemet — samtidigt som det har vissa påtagliga fördelar — till en ansvällning av den vid domstolarna anställda personalen, vilket leder till att ordinarie domartjänst kan erhållas först vid en högre ålder än som tidigare varit fallet. Det bör utredas huruvida och i vilka hänseenden därav uppkommit olägenheter samt på vad sätt sådana olägenheter skall kunna undanröjas eller begränsas.

Även om utredningen, såsom förut framhållits, icke bör överväga några genomgripande förändringar, bör den vara oförhindrad att upptaga även andra organisatoriska spörsmål rörande domarpersonalen än de i det föregående särskilt berörda. Däremot bör utredningen icke taga ställning till rena lönefrågor. Utredningen bör bedrivas skyndsamt och taga sikte på sådana praktiska förslag som kan leda till omedelbara reformer. Utredningen bör samråda med de kommittéer och sakkunniga, som behandlar frågor av betydelse för domstolsväsendets organisation.

Frågor som behandlats i utredningens tidigare betänkande. I betänkandet »Domartjänster i häradsrätt och hovrätt» upptog domarutredningen till behandling i första hand en del spörsmål, som utredningen ansåg särskilt angelägna och brådskande. Med hänsyn till att domstolarnas arbetsbelastning ökat kraftigt de senaste åren, vilket medfört en betydande eftersläpning i rättsskipningen, genomgick utredningen sålunda häradsrätternas personalorganisation i fråga om domartjänsterna samt hovrätternas ledamotsorganisation. Som ett resultat av denna genomgång framlade utredningen förslag till vissa förstärkningar. I samband härmed föreslogs en delvis ny utformning av tingsdomartjänsterna samt behandlades den i direktiven särskilt nämnda frågan om de lämpliga formerna för hovrättsfiskalernas tjänstgöring i domsaga. Vidare angav utredningen de grunder, som enligt utredningens mening borde tillämpas vid en fortlöpande bedömning av domsagornas behov av biträdande domare av skilda slag samt hovrätternas behov av ledamotstjänster. Utredningen förutsatte därvid, att dessa grunder skulle kunna tillämpas tills vidare under tiden fram till det väntade förstatligandet av rådhusrätterna, i samband varmed en mera ge-

nomgripande prövning av underrättsorganisationen i dess helhet kunde komma att bli erforderlig.

I ett särskilt avsnitt i betänkandet redogjorde utredningen för befordringsförhållandena på den statliga domarbanan. Bland annat framhölls den rådande disproportionen mellan antalet sluttjänster samt antalet begynnelse- och passagetjänster. Vidare diskuterades de verkningar, som de föreslagna nya tingsdomartjänsterna kunde beräknas få på befordringsförhållandena och på rekryteringen av den statliga domarkåren.

Återstående frågor. Domarutredningens uppgift har varit att verkställa en översyn av domarpersonalens rekryterings- och anställningsförhållanden samt därmed sammanhängande spørsmål. Efter en redogörelse i 1 kap. för de nuvarande förhållandena på domarbanan upptages de föreliggande frågorna mera allmänt till behandling i 2 kap. Med utgångspunkt från att nuvarande ordning med en särskild utbildnings- och befordringsgång för aspiranter på de statliga ordinarie domartjänsterna åtminstone i huvudsak skall bibehållas granskas domarkarriären i fråga om proportionen mellan antalet tjänster på olika stadier i karriären. Syftet med granskningen är att påvisa de krav på denna proportion, som måste uppfyllas för att befordringsförhållandena skall kunna anses tillfredsställande, främst med hänsyn till angelägenheten att säkerställa en fullgod rekrytering till domarbanan.

Beträffande häradsrätterna behandlas i föreliggande betänkande endast *en* fråga av organisatorisk art, nämligen fördelningen mellan hovrätterna av skyldigheten att tillhandahålla fiskaler för tingssekreterarförordnanden och annan tjänstgöring i underrätt. Denna fråga har ett nära samband med det här nedan nämnda problemet rörande nuvarande praxis angående bundenhet till viss hovrätt vid utnämning eller förordnande av befattningshavare i denna och behandlas därför i samband därmed.

Vad angår hovrätterna granskade utredningen i det tidigare betänkandet i huvudsak endast ledamotsbehovet, varför åtskilliga frågor rörande hovrätternas organisation samt utbildningen och prövningen av domaraspiranterna m. m. återstår. Dessa frågor har sammanförts i 3 kap.

Enligt direktiven har utredningen haft att upptaga ett flertal frågor utöver de nu särskilt nämnda. Sålunda behandlas i 4 kap. tjänstgöringen i nedre justitierevisionen och denna tjänstgörings ställning i domarkarriären samt i 5 kap. spørsmålet att i avbidan på rådhusrätternas eventuella förstatligande åvägabringa en ökad cirkulation mellan de statliga domstolarna och rådhusrätterna.

6 kap. ägnas åt en del problem av mera speciell karaktär. Hit hör frågorna, huruvida nuvarande praxis rörande bundenhet till viss hovrätt vid utnämning eller förordnande av befattningshavare i denna — varje hovrätt för sig

bildar i viss mån en sluten befordringsenhet — samt om hinder mot transport mellan domartjänster bör bibehållas. Vidare diskuteras betingelserna för att en åklagare, advokat eller rättsvetenskapsman skall kunna erhålla domartjänst.

Den betydande utsträckning, vari domare tas i anspråk för offentliga uppdrag av olika slag, återverkar i hög grad på domarkarriären. Vissa problem i samband härmed behandlas i 7 kap.

FÖRSTA KAPITLET

Den nuvarande domarbanan

Allmän översikt

Vid rekryteringen av ett lands domarkår — varmed i detta betänkande avses endast domare med juridisk utbildning och alltså inte lekmannadomare — kan två i princip skilda tillvägagångssätt tillämpas. I ena fallet tillsetts domartjänsterna med åklagare, advokater eller andra utom domstolarna verksamma jurister. I andra fallet åter anordnas inom domstolsväsendet en särskild domarkarriär, i vilken den nytexaminerade juristen inträder samt utbildas och prövas för domarvärvet och befordras i mer eller mindre bunden ordning.

I Sverige är de statliga domartjänsterna i huvudsak inordnade i en tämligen fast utstakad karriär, innebärande att tjänstgöringen i regel omedelbart efter examen påbörjas i häradsrätt (tingsutbildning) eller — i viss utsträckning — i rådhusrätt för att därefter fortsätta med särskild provtjänstgöring som aspirant i hovrätt. Den som därvid godkänts och antagits till fiskal i hovrätten tjänstgör därefter växelvis i hovrätt och underrätt. Tjänstgöringen kompletteras vanligen med förordnande eller tjänst som föredragande i högsta domstolen (revisionssekreterare). De ordinarie domartjänsterna tillsätts så gott som uteslutande med personer tillhörande denna karriär.

Rekryteringen till städernas domstolar, rådhusrätterna, skedde tidigare tämligen fritt. I stor utsträckning tillsattes tjänsterna med personer, som efter examen tjänstgjort kortare eller längre tid vid häradsrätt (motsvarande nuvarande tingsutbildning). I vissa fall hade vederbörande dessutom tjänstgjort på annat håll, t. ex. vid länsstyrelse eller i advokatverksamhet. Borgmästartjänsterna tillsattes ibland med en domare vid samma eller annan rådhusrätt, i andra fall med en domare i statlig tjänst samt understundom med en advokat eller annan jurist utom domstolsväsendet. Under 1930- och 1940-talen infördes vissa skärpta kompetensföreskrifter för utnämning till rådman eller assessor, i stort sett innebärande krav på s. k. fiskalskompetens, d. v. s. godkännande som fiskal i hovrätt. I övrigt har rådhusrätternas domartjänster inte anknutits till den statliga domarkarriären. Borgmästartjänsterna har under senare år besatts uteslutande med personer inom domstolsväsendet, antingen i statlig tjänst eller vid rådhusrätt.

Den statliga domarbanan

Rekrytering och befordringsgång

Den som efter fulljord tingstjänstgöring (eller motsvarande tjänstgöring i rådhusrätt m. m.) önskar vinna inträde på den statliga domarbanan har att söka förordnande som *fiskalsaspirant* i någon av landets sex hovrätter. Erhåller han sådant förordnande, prövas hans lämplighet för domarbanan under aspiranttjänstgöring om i regel minst sex månader och högst ett år. Under denna tjänstgöring fullgör han i stort sett samma göromål som fiskal, d. v. s. huvudsakligen förberedande behandling under ledamöternas tillsyn av till hovrätten inkommande mål, föredragning av mål som avgöres på handlingarna, utredningar i rättsliga spörsmål såväl i föredragningsmål som i huvudförhandlingsmål, protokollföring vid huvudförhandling samt vissa expeditionella göromål. Om han av hovrätten finnes lämplig för domarbanan samt det tillgängliga antalet fiskalstjänster så medger, antages han till fiskal i hovrätten. Därvid är att märka, att antalet fiskalstjänster inte är absolut fixerat utan enligt vissa regler kan växla, bland annat efter det aktuella behovet av fiskaler för ledamotsvikariat eller för tjänstgöring i underrätt eller eljest utom hovrätten. Antingen omedelbart vid antagningen till fiskal eller tämligen snart därefter erhålles ställning som extra ordinarie tjänsteman.

Fiskalstjänstgöringen efter antagningen till fiskal avbrytes i stor utsträckning av vikariatsförordnanden i häradsrätt och rådhusrätt. Sådana förordnanden är fiskalen enligt särskilt stadgande i arbetsordningen för rikets hovrätter skyldig att mottaga. Efter en tid, som kan växla ganska avsevärt mellan olika hovrätter och under skilda perioder i en och samma hovrätt, förordnas fiskalen — under förutsättning att han fortfarande finnes lämpad för domarbanan — till tingssekreterare i domsaga, i regel under den hovrätt han tillhör som fiskal. För förordnande som tingssekreterare fordras regelmässigt, att fiskalen minst ett och ett halvt år tjänstgjort som fiskal i hovrätt, varmed likställes efter första fiskalsförordnandet infallande tjänstgöring av visst slag, framför allt i häradsrätt och rådhusrätt men även t. ex. som biträde åt statsåklagare eller advokat. Av den nämnda tiden om ett och ett halvt år skall dock minst sex månader omfatta tjänstgöring som fiskal eller, i förekommande fall, som ledamot. Tjänstgöring som byrådirektör (sekreterare) eller advokatfiskal i hovrätt eller som biträde åt statsåklagare eller advokat må tillgodoräknas under sammanlagt högst sex månader.

Domaraspirantens tjänstgöring från inträdet i hovrätt fram till förordnande som assessor är i princip knuten till en och samma hovrätt jämte därunder hörande domstolar. Endast i mindre omfattning förekommer, att en fiskal tjänstgör i eller under annan hovrätt än den som antagit honom till fiskal. Då så är fallet — en fiskal i en hovrätt förordnas t. ex. till tings-

sekreterare i domsaga under en annan hovrätt — beror detta i allmänhet på att den sistnämnda hovrätten lider brist på egna fiskaler för erforderliga förordnanden i underrätt och därför nödgas söka bistånd av en annan hovrätt med rikligare fiskalstillgång.

Tingssekreterartjänstgöringen, som är avsedd att ge vederbörande erfarenhet som domare i underrätt, skall som regel omfatta minst ett och högst tre år, varefter tingssekreteraren återinträder i hovrätten som fiskal samt erhåller först kortvariga och därefter mera stadigvarande vikariatsförordnanden som ledamot i hovrätten (adjunktion). Under adjunktionen får hovrätten ytterligare underlag för bedömningen av fiskalens lämplighet för domarbanan. Efter adjunktionsförordnanden om sammanlagt minst ett år förordnas fiskalen till assessor i hovrätten under förutsättning dels att han finnes lämplig för fortsatt befordran på domarbanan och dels att utrymme för ett assessorsförordnande föreligger enligt de särskilda reglerna härom. Dessa regler, som i princip innebär, att assessorer må inom en viss ram förordnas i den utsträckning, som erfordras för att tillgodose hovrätternas stadigvarande behov, kommer att närmare behandlas i 3 kap. Assessorstjänsterna är extra ordinarie.

En hovrättsassessors uppgift är i första hand att tjänstgöra som vikarie för tjänstledigt hovrättsråd eller i förekommande fall som extra ledamot i hovrätten. Hovrättsrådets tjänstledigheter beror i regel på uppdrag utom hovrätten, såsom tjänstgöring i nedre justitierevisionen, i lagstiftningsarbete eller på administrativa poster. Även assessorerna tjänstgör i stor utsträckning i sådana uppdrag. Assessorerna tjänstgör härjämte i inte obetydlig omfattning som vikarier för häradshövding eller tingsdomare eller eljest i underrätt. Assessor är enligt 63 § arbetsordningen för hovrätterna skyldig att mottaga förordnande att tjänstgöra som revisionssekreterare, häradshövding eller tingsdomare samt i viss utsträckning även som ledamot i annan hovrätt än den han tillhör, som ledamot i rådhusrätt, som vattenrättsdomare eller som vattenrättssekreterare.

Assessorsförordnandet, som under 10-årsperioden 1949—1958 erhållits vid en genomsnittlig ålder av 35 till 36 år, kan sägas innebära det slutliga godkännandet för fortsatt tjänstgöring på den statliga domarbanan. Från assessorstjänst vinnes i allmänhet befordran till revisionssekreterare, hovrättsråd eller, undantagsvis, direkt till häradshövding.

Tjänstgöringen som revisionssekreterare fullgöres enligt en viss turordning, ofta på assessorstadiet men i många fall först efter det vederbörande utnämnts till tingsdomare eller hovrättsråd. Den är för tingsdomare begränsad till omkring ett år med hänsyn till angelägenheten av att ordinarie domare i underrätt i största utsträckning tjänstgör i den befattning han innehar.

Från hovrättsråds-, tingsdomar- och revisionssekreterartjänst ävensom, såsom nyss nämnts, undantagsvis direkt från assessorstjänst kan befordran

till häradshövdingtjänst vinnas. I regel utnämnes dock till häradshövding inte annan än den som kan åberopa godkänd tjänstgöring som revisionssekreterare under minst ett år. Tjänstgöring, i vilken ingår föredragning av kvalificerad art inför lagrådet, jämställes stundom i detta hänseende med revisionssekreterartjänstgöring.

Häradshövdingtjänst är i allmänhet slutpost. I viss utsträckning är detta även fallet med hovrättsrådstjänst, medan revisionssekreterar- och tingsdomartjänsterna åtminstone hittills inte blivit slutposter i den bemärkelsen, att vederbörande kvarstannar i sådan tjänst till uppnådd pensionsålder.

Befodringsprinciper och tillsättningsförfarande

Av det föregående framgår, att de statliga domartjänsterna är inordnade i en tämligen fast utstakad karriär, inom vilken befordran från lägre till högre tjänst sker. Något författningsmässigt hinder att tillsätta en tjänst med en jurist utanför karriären föreligger emellertid i allmänhet inte. Visserligen fordras för tingssekreterarförordnande och förordnande som assessor i hovrätt enligt särskilda bestämmelser i domsagostadgan respektive arbetsordningen för rikets hovrätter viss tids tjänstgöring inom den statliga domstolskarriären. Vid tillsättning av tingsdomartjänst skall vidare enligt föreskrift i domsagostadgan företrädesvis utses assessor i hovrätt med minst två års tjänstgöring som ledamot i hovrätt. I övrigt föreligger emellertid inga formella hinder att tillsätta en tjänst med en person utanför karriären. Sådana tillsättningar förekommer också, låt vara i tämligen ringa omfattning. Såväl tidigare som under senare år har sålunda inträffat, att en stadsdomare (borgmästare eller rådman) utnämns till justitieråd, hovrättspresident, lagman eller häradshövding. I flera av dessa fall har dock vederbörande före övergången till stadsdomarbanan under lång tid tillhört den statliga domarkåren.

De nu åsyftade utnämningarna har alla avsett personer som redan innehade domartjänst, om också inte inom det statliga domstolsväsendet. Utanför denna krets har man gått endast såtillvida som i några fall advokater och rättsvetenskapsmän utsetts till justitieråd.

Med anordnandet av en särskild domarkarriär sammanhänger det förhållandet, att många domartjänster, särskilt på tidigare stadier av karriären, tillsätts efter en viss turordning utan något ansökningsförfarande. Framför allt gäller detta fiskals-, tingssekreterar- och assessorstjänsterna. Beslut om antagning av fiskal eller förordnande som tingssekreterare fattas av vederbörande hovrätt, medan assessorsförordnande meddelas av Kungl. Maj:t på framställning av hovrätten. Såväl tingssekreterar- som assessorsförordnanden meddelas regelmässigt enligt en mellan fiskalerna inom hovrätten gällande turordning, vilken i stort sett grundas på tidpunkten för hovrättstjänstgöringens början. Sätillvida äger dock ett tillsättningsförfarande rum som både tingssekreterar- och, framför allt, assessorsförord-

nandena föregås av en förnyad bedömning från hovrättens sida av vederbörandes lämplighet för domarbanan.

Som tidigare nämnts fullgöres tjänstgöringen som revisionssekreterare i regel enligt en viss turordning. Denna grundas i huvudsak på tidpunkten för vederbörandes inträde i hovrätt. För utnämning till ordinarie revisionssekreterare fordras i praxis av högsta domstolen godkänd tjänstgöring under minst ett år på sådan tjänst. I den mån ledig tjänst finnes sker utnämning utan ansökningsförfarande. För hovrättsråd eller tingsdomare ifrågakommer givetvis inte utnämning till revisionssekreterare i lönegrad Ao 26. Till revisionssekreterare i den högre lönegraden utnämnes ofta annan ordinarie revisionssekreterare. Eftersom nu ifrågavarande tjänster är placerade i samma lönegrad som tjänsterna som hovrättsråd, tingsdomare eller biträdande vattenrättsdomare, kan emellertid även personer ur dessa kategorier ifrågakomma.

De domartjänster, som tillsätts efter ansökningsförfarande, avser härads- hövdingar, vattenrättsdomare, hovrättsråd, tingsdomare och biträdande vattenrättsdomare. Frånsett den sistnämnda gruppen, som har extra ordinarie ställning, är det fråga om fullmaktstjänster, vilkas innehavare utnämnes av Kungl. Maj:t. Biträdande vattenrättsdomare förordnas av Kungl. Maj:t. Vid tillsättning av tjänst som vattenrättsdomare, hovrättsråd, tingsdomare eller biträdande vattenrättsdomare avges förslag av vederbörande hovrätt (eller vattenöverdomstolen). I stort sett sker i dessa fall utnämning efter tjänsteålder, givetvis här som eljest under förutsättning att vederbörande finnes äga erforderliga kvalifikationer för den sökta tjänsten. I fråga om hovrättsrådstjänst har emellertid i praxis ett visst försteg lämnats befattningshavare tillhörande den hovrätt, vari tjänsten är inrättad. I fråga om samtliga tjänster av nu nämnda slag har vidare tjänstgöring i eller under hovrätten för Övre Norrland i viss utsträckning tillerkänts ett högre formellt meritvärde än annan tjänstgöring. Med anledning av rekryteringssvårigheter, som yppats i denna hovrätt, meddelade nämligen chefen för justitiedepartementet i skrivelse till hovrätten den 18 april 1946, att dess domaraspiranter i regel skulle få räkna sig till godo en extra månad för varje års tjänstgöring i eller under hovrätten, dock sammanlagt högst sex månader. Tillgodoräkmandet avser turordningen till tjänstgöring i nedre justitierevisionen men torde gälla även i andra fall, där formell meritberäkning äger rum.

Bestämmelserna om tillsättning av härads- hövdingtjänst innehåller intet angående förslag till tjänsten. De tidigare förekommande hovrättsförslagen avskaffades år 1943. I praxis har sedan dess Kungl. Maj:t i stället genom remiss i varje särskilt fall inhämtat yttrande från ett kollegium, bestående av högsta domstolens ordförande jämt de sex hovrättspresidenterna. Möjligt fränsett de allra största domsagorna har utnämning skett i huvudsak i tur efter tjänsteålder.

Utnämning till lagman, hovrättspresident eller justitieråd sker utan ansökan och utan att något yttrande avges. Vid dessa utnämningar får tjänståren helt naturligt mindre betydelse. Vad här sagts gäller även förordnande att vara nedre justitierevisionens ordförande.

Ett betydelsefullt undantag från de nu angivna befordringsprinciperna utgör de hinder eller begränsningar i möjligheten till transport mellan domartjänster av samma slag, som sedan gammalt upprätthålles i fråga om häradshövding-, vattenrättsdomar- och hovrättsrådstjänster samt även i viss utsträckning beträffande tjänster som tingsdomare eller biträdande vattenrättsdomare. En häradshövding är sålunda i allmänhet utesluten från transport till annan domsaga. Som skäl härför brukar anföras önskvärdenheten av att en ordinarie underrättsdomare genom långvarig tjänstgöring i en och samma domstol erhåller en nära kontakt med bygden och befolkningen. För att främja rekryteringen till vissa mindre välbelägna domsagor har man dock medgivit möjlighet till transport från sådana domsagor efter omkring tio års tjänstgöring. F. n. gäller detta domsagorna inom domkretsen för hovrätten för Övre Norrland, Härjedalens domsaga samt möjligen ytterligare någon eller några mindre välbelägna domsagor. I undantagsfall har av särskilda skäl transport medgivits även från andra domsagor. Det nu sagda torde åtminstone i princip gälla även vattenrättsdomartjänsterna. I fråga om hovrättsrådstjänst torde gälla ett ännu strängare transporthinder. Läget i fråga om tingsdomartjänsterna är något oklart. I propositionen nr 268 vid 1947 års riksdag, vari förslag framlades bland annat om ett antal nya tingsdomartjänster, uttalade departementschefen, att det ur flera synpunkter föreföll rimligt att transport från en tingsdomartjänst till en annan medgavs i större utsträckning och efter betydligt kortare tjänstgöringstid än som var fallet med avseende å häradshövdingtjänsterna. Detta uttalande, mot vilket riksdagen inte gjorde någon erinran, torde få anses vägledande. Någon egentlig praxis i fråga om de närmare villkoren för transport föreligger emellertid ännu ej.

Ett särskilt problem erbjuder frågan om transport mellan domartjänster i samma löneställning men av olika slag. I regel torde något hinder härför ej föreligga, exempelvis i fråga om utnämning av hovrättsråd till revisionssekreterare i samma lönegrad eller tvärtom. Ej heller utnämning av hovrättsråd eller revisionssekreterare i rådsklass till tingsdomare torde stöta på något principiellt hinder. Däremot är läget i viss mån oklart i fråga om transport från tingsdomartjänst till hovrättsråds- eller revisionssekreterartjänst, detta av samma skäl som inverkar på frågan om transport mellan häradshövdingtjänster eller mellan tingsdomartjänster. Visserligen har i flera fall tingsdomare utnämnts till hovrättsråd. Oklarheten hänför sig emellertid till spörsmålet, huruvida för transport av tingsdomare till tjänst av annat slag i samma lönegrad krävs viss tids tjänstgöring i tingsdomarbefattningen.

Stadsdomarbanan

Rekrytering och befordringsgång

Av landets 133 städer ingår 88 i domsaga och är alltså inordnade i det statliga domstolsväsendet. Återstående 45 städer, i huvudsak de större eller medelstora, har rådhusrätt. De minsta rådhusrätterna består av borgmästare och rådmän. Vissa av dessa rådmän är ej lagfarna. Från befattningarna som icke lagfaren rådmän, vilka befattningar successivt indrages, bortses emellertid i detta betänkande. De medelstora och större rådhusrätterna har i allmänhet utöver borgmästare och lagfarna rådmän en eller flera assessorer. Vid de tre största rådhusrätterna, i Stockholm, Göteborg och Malmö, finns härutöver begynnelsejänster under assessorsgraden, benämnda sekreterare, stadsnotarie etc.

Enligt stadgande i 4 § kungörelsen den 31 oktober 1947 med vissa bestämmelser ang. rådhusrätt och magistrat må till innehavare av befattning som lagfaren rådmän eller assessor, där Kungl. Maj:t ej för särskilt fall annat medger, utses allenast den som är lagfaren ordinarie ledamot i rådhusrätt, i vilken enligt gällande bestämmelser jämte borgmästaren sitter minst två lagfarna ledamöter, eller som innehaft förordnande såsom ledamot eller fiskal i hovrätt och av hovrätten funnits skickad att erhålla fortsatt domarförordnande. I stort sett fordras alltså fiskalskompetens. Något motsvarande kompetenskrav har inte uppställts beträffande borgmästar-tjänst — varom mera nedan — eller i fråga om tjänster under assessorsgraden.

På grund av nu nämnda förhållanden sker den grundläggande utbildningen samt den första prövningen av domaraspiranternas lämplighet för domarbanan enhetligt för såväl den statliga domarkarriären som stadsdomarbanan. Vidare blir resultatet, att rådmans- och assessorstjänsterna samt i regel även domartjänster därunder rekryteras från de statliga domstolarna, främst från hovrätternas fiskalskår. Vanligen sker därvid övergången till rådmans- eller assessorstjänst. I de tre största rådhusrätterna, vilka som tidigare nämnts har begynnelsejänster under assessorsgraden, erhåller fiskalen emellertid i stället en sådan begynnelsejänst för att därefter enligt en bestämd turordning i normalfallen vinna befordran till assessorstjänst och därifrån till rådmansstjänst. Bland annat på grund härav är befordringsgången i dessa rådhusrätter i hög grad sluten inom vederbörande rådhusrätt.

Även om rekryteringen till rådhusrätterna främst sker från hovrätternas fiskalskår, däri inbegripet även tingssekreterarna, har under senare tid i viss utsträckning jämväl förekommit övergång från assessorstjänst i hovrätt till rådmans- eller assessorstjänst i rådhusrätt.

Hittills har behandlats rekryteringen till rådhusrätternas rådmans-, assessors- och lägre domartjänster. I fråga om tillsättningen av borgmästar-

tjänsterna är förhållandena något annorlunda. Tidigare har nämnts, att de i 1947 års kungörelse uppställda formella kompetenskraven inte avser borgmästartjänsterna. För dessa gäller därför endast den allmänna regeln i 4 kap. 1 § rättegångsbalken, vari föreskrives, att lagfaren domare skall vara svensk medborgare, ha fyllt 25 år samt ha avlagt för behörighet till domarämbete föreskrivna kunskapsprov, d. v. s. juris kandidatexamen. I praktiken tillsätts emellertid borgmästartjänsterna så gott som undantagslöst med personer ur domarkarriären. Ofta utses därvid en statlig domare, i andra fall en domare vid samma rådhusrätt och i åter andra fall en domare i annan rådhusrätt.

Tillsättningsförfarande

Borgmästare och rådman utnämnes enligt § 31 regeringsformen av Kungl. Maj:t. Enligt kungörelsen den 31 oktober 1947 med vissa bestämmelser ang. rådhusrätt och magistrat gäller detsamma i fråga om assessor, medan lägre tjänster i den mån sådana finns inrättade tillsätts av magistraten, i Stockholm dock av särskild antagningsnämnd enligt bestämmelserna härom i stadgan för Stockholms magistrat och rådhusrätt. Antagningsnämnden består av överståthållaren som ordförande samt sex ledamöter, av vilka magistraten och direktionen för Stockholms stads rättsväsende utser vardera tre jämte en suppleant. Vid förfall för överståthållaren tjänstgör underståthållaren som ordförande. Alla de ifrågavarande tjänsterna tillsätts efter ett ansökningsförfarande. Vid utnämning av borgmästare och rådman är Kungl. Maj:t bunden inom ett förslag om tre personer, vilket tillkommer genom av stadsfullmäktige förrättat val enligt bestämmelser i lagen den 5 april 1949 om val av borgmästare och rådman. Stadsfullmäktige kan föreslå även personer, som inte anmält sig som sökande, men givetvis måste de föreslagna vara behöriga till tjänsten. Till ledning för stadsfullmäktige avges yttrande rörande de sökande av vederbörande hovrätt. I fråga om rådmanstjänst skall magistraten dessförinnan avgiva utlåtande till hovrätten. Såväl magistratens som hovrättens yttrande är emellertid endast av rådgivande natur samt binder alltså inte stadsfullmäktige vid deras val.

Vid tillsättning av assessorstjänst skall yttrande rörande de sökande avges till Kungl. Maj:t av magistraten och stadsfullmäktige.

Över magistratens beslut i fråga om tillsättning av tjänst under assessorsgraden kan klagan enligt 18 § nyssnämnda kungörelse föras hos vederbörande hovrätt. Det är här fråga om materiell besvärsmät, vilket innebär att hovrätten har att pröva inte blott det överklagade beslutets formella laglighet utan även dess lämplighet. Hovrättens beslut kan i administrativ ordning överklagas hos Kungl. Maj:t. Talan mot beslut av antagningsnämnden i Stockholm föres direkt hos Kungl. Maj:t.

ANDRA KAPITLET

Allmänna synpunkter på domarkarriären

Domarkårens rekrytering och utbildning

Det sätt, varpå domarkårens rekrytering är anordnad i vårt land, innebär otvivelaktigt betydande fördelar. Genom tingsutbildningen, varmed utredningen avser även motsvarande tjänstgöring vid rådhusrätt, samt aspirant-tjänstgöringen och fiskalsprövningen i hovrätt erhålles en enhetlig grundläggande domarutbildning samt goda förutsättningar för en allsidig och noggrann prövning av dem som önskar inträda på domarbanan. Under den fortsatta tjänstgöringen i hovrätt och underrätt får domaraspiranten successivt syssla med alltmera kvalificerade domargöromål och vinner därigenom ytterligare erfarenhet. Vidare möjliggöres en fortsatt ingående bedömning av hans juridiska kunnighet och omdöme samt lämplighet i övrigt för domarvärvet. På detta sätt främjas otvivelaktigt ett gott urval av domare.

Å andra sidan är vissa olägenheter förenade med nuvarande ordning. En sådan olägenhet är, att domaren i regel ej får tillfälle till den omedelbara kontakt med de enskilda parterna och deras problem, som erhålles i advokatverksamhet och i viss mån även i åklagaryrket och som — liksom annan praktisk erfarenhet — utan tvivel är av värde vid utövande av domartjänsten. Den slutna domarkarriären medför även svårigheter, när det gäller att till domarbanan knyta jurister, som ägnat sig åt rättsvetenskaplig verksamhet och vilkas särskilda kunskaper i många fall skulle vara till gagn för rättsskipningen. Vidare blir följderna, att en person, som inte från början sökt sig till domarbanan men senare visar sig ha håg och fallenhet för densamma, knappast har praktisk möjlighet att erhålla en domartjänst.

De med en sluten domarbanan sålunda förenade olägenheterna kan föranleda den frågan, huruvida inte liksom i vissa andra länder domartjänsterna borde rekryteras fritt bland dem som på övriga områden av rättslivet ådagalagt sin lämplighet såsom domare. Främst skulle därvid åklagare, advokater och rättsvetenskapsmän komma i fråga. Det kan dock ifrågasättas, om på denna väg skulle vinnas ett bättre urval av domare än enligt gällande ordning. Uppenbart erbjuder den slutna domarbanan med en fortgående längre tids prövning särskilda garantier för att lämplighetskravet tillgodoses. Skall domartjänst vara förbehållen de erkänt dugliga

och erfarna juristerna utanför domstolarna, kan vidare rekryteringssvårigheter ej lämnas ur räkningen. Möjligen skulle vissa högre domartjänster eller domartjänster på mera välbelägna orter bli eftertraktade. Men frågan rör rekryteringen av hela domarkåren och domarbefattningar även på mindre eftersökta platser.

Med det sist sagda vill utredningen ej avvisa tanken på en omläggning av domarrekruteringen. De nuvarande förhållandena på domarbanan ger dock enligt utredningens mening ej tillräcklig anledning att företaga en så djupt ingripande och till sina verkningar svåröverskådlig omgestaltning av domarnas utbildning och domarkårens rekrytering. I vart fall bör med ett närmare övervägande av hithörande frågor anstå till dess spörsmålen om rådhusrätternas förstatligande och om sammansmältning av den statliga domarkåren och stadsdomarkåren fått sin lösning. Utredningen utgår därför i det följande från den förutsättningen, att den slutna domarkarriären i huvudsak bibehålles.

I en till utredningen överlämnad skrivelse den 16 juni 1954 från riksåklagaren till chefen för justitiedepartementet hemställde riksåklagaren om utredning rörande införande av en gemensam domar- och åklagarbana. Riksåklagaren utvecklade det värde för samtliga berörda kategorier, som fick anses ligga i en cirkulation mellan domar-, åklagar- och advokat-tjänstgöring. I fråga om advokaterna ansåg emellertid riksåklagaren, att de under rådande förhållanden knappast kunde tänkas deltaga i någon för domare, åklagare och advokater gemensam tjänstgöringsgång. Riksåklagaren begränsade därför sitt förslag att avse en gemensam domar- och åklagarbana samt framlade ett utkast till en sådan ordning. Enligt denna borde alla, som aspirerade på domarbanan eller högre åklagartjänst, söka inträde som fiskalsaspiranter i hovrätt. Efter fiskalsantagning samt ytterligare något års tjänstgöring i hovrätt eller underdomstol borde följa omkring ett års särskild åklagarutbildning, innefattande praktisk polisutbildning samt provtjänstgöring hos åklagare. Därefter skulle vederbörande vara meriterade för fortsatt tjänstgöring som domare — enligt nuvarande ordning närmast i egenskap av tingssekreterare — eller som åklagare, allt efter håg och fallenhet. I vilken utsträckning domar- och åklagarbanan i senare skeden borde vara gemensam och hur en fortsatt gemenskap skulle ordnas var enligt riksåklagarens mening svårt att utan ingående utredning ens överslagsvis angiva. Från riksåklagarämbetets sida var det emellertid ett önskemål, att domarnas och åklagarnas bana skulle vara gemensam även efter det förberedande åklagaråret.

I domarutredningens direktiv uttalas, att det enligt departementschefens mening inte är lämpligt att såsom riksåklagaren föreslagit anordna en gemensam, närmare reglerad tjänstgöringsgång för domare och åklagare utan motsvarande anordning för advokater. Domarutredningen delar denna åsikt. De erfarenheter, som domaren vinner under handläggning av

brottmål, torde ligga närmare dem som erhålles under tjänstgöring som åklagare än dem som advokaten får vid kontakten med sina klienter. Av denna anledning torde det för den blivande domaren framförallt vara värdefullt att tjänstgöra i advokatverksamhet. Härtill kommer, att det av principiella skäl förefaller mindre lämpligt att föra samman åklagar- och domarutbildningen, om inte också advokatutbildningen inlemmas.

Slutsatsen synes bli, att önskemålet att tillföra domstolarna ökade erfarenheter från åklagar- och advokatverksamhet samt rättsvetenskapligt arbete bör tillgodoses inom ramen för den nuvarande domarkarriären. Från denna förutsättning har utredningen att undersöka *dels* möjligheten att i domarutbildningen inordna viss tjänstgöring hos åklagare eller advokat eller, i förekommande fall, rättsvetenskaplig verksamhet och *dels* att behandla betingelserna för att i viss utsträckning tillsätta domartjänster med jurister utanför domarkarriären utan att dock väsentligt rubba denna.

Vad först angår frågan om tjänstgöring hos åklagare eller advokat eller verksamhet av rättsvetenskaplig art föreligger redan nu vissa möjligheter för domaraspiranterna att erhålla tjänstledighet för sådant ändamål samt att därvid tillgodoräkna tjänstledighetstiden vid meritberäkning på domarbanan. Enligt 62 § första stycket i arbetsordningen för hovrätterna (jämför 20 § och 57 § andra stycket domsagostadgan) kan den tingsutbildning om två år sex månader eller motsvarande tjänstgöring vid rådhusrätt, som ingår bland fordringarna för antagning till fiskal i hovrätt, till en tid av sammanlagt högst sex månader utbytas mot bland annat tjänstgöring som biträde åt statsåklagare eller advokat. Motsvarande gäller enligt 5 § andra stycket domsagostadgan i fråga om den fiskaltjänstgöring om ett och ett halvt år — eller i viss utsträckning i stället tjänstgöring i underrätt m. m. — som erfordras för förordnande till tingssekreterare. Sedan år 1948 gäller vidare enligt 61 § arbetsordningen, att tjänstgöring på fiskalsstadiet som biträde åt statsåklagare eller advokat likställs med den underrättstjänstgöring om minst ett år, som i författningsrummet stadgas som regelmässig förutsättning för förordnande till assessor i hovrätt. I den mån en fiskal fullgjort föreskriven minimitjänstgöring i hovrätt lägger arbetsordningen ej något hinder i vägen för ytterligare ledighet för åklagar- eller advokattjänstgöring. Man torde därvid kunna räkna med att även sådan fortsatt tjänstgöring utom domstolsväsendet får tillgodoräknas vid befordran på den statliga domarbanan.

Beträffande ledighet för rättsvetenskaplig verksamhet lämnas inte några föreskrifter i arbetsordningen. Sådant verksamhet kan alltså i princip inte till någon del ersätta minimitjänstgöring i hovrätt och underrätt. I praktiken synes frågan om ledighet i fall av ifrågavarande art inte ha vållat några större svårigheter, utan förekommande ledighetsansökningar torde ha beviljats. Det rör sig om ett tämligen litet antal fiskaler, vilka för övrigt till stor del kan väntas mera definitivt övergå till den vetenskapliga

banan. Att rättsvetenskapliga studier skulle bli något normalt inslag i domarkarriären synes inte heller ha ifrågasatts från något håll. Domarutredningen anser därför inte några särskilda åtgärder påkallade för att vidga omfattningen av ledighet för rättsvetenskapliga studier. Till frågan om de vetenskapliga meriternas värde vid befordran på domarbanan återkommer utredningen i 6 kap. vid behandlingen av betingelserna för utnämning till domare av åklagare, advokat eller rättsvetenskapsman.

I fråga om domares och domaraspiranternas tjänstgöring hos åklagare och advokat anförde 1943 års domarutredning bland annat följande (SOU 1946: 57 s. 193 f).

Domare, åklagare och advokater komma under sin yrkesutövning i ständig förbindelse med varandra. Framför allt vid handläggning enligt den nya rättegångsordningen kommer det att vara av stor betydelse, att det mellan dem som genom sitt yrke medverka i rättegången råder ett gott samarbete med ömsesidig förståelse för de olika arbetsuppgifterna och de svårigheter, som dessa erbjuda. Icke minst av denna anledning är det värdefullt, att enligt gällande bestämmelser såsom behörighetsvillkor för erhållande av högre åklagarbefattning kräves tjänstgöring i underrätt under tid motsvarande tingsutbildningstiden samt att jämväl ett stort antal advokater undergått tingsutbildning eller i varje fall under någon tid tjänstgjort vid underrätt. För främjande av en sådan utveckling, som nyss angivits, skulle det otvivelaktigt också vara av värde, om domarna å sin sida i allmänhet ägde personlig erfarenhet från advokatens och åklagarens verksamhetsområden.

Tjänstgöring hos advokat eller åklagare kan dessutom vara av betydelse för en blivande domare därigenom, att denne under sådan tjänstgöring vinner ökad människokännedom och större erfarenhet från det praktiska livet. Sådan erfarenhet kan särskilt förvärfvas genom den på en advokatbyrå bedrivna konsulterande verksamheten. Vidare måste det för en blivande domare vara av stort värde att få de juridiska frågorna belysta från en annan utgångspunkt än under verksamheten vid domstol och därvid få en inblick i advokatens arbete i rättegångsmål respektive åklagarens verksamhet under förundersökning beträffande brott och utförande av åklagartalan. I vissa främmande länder ingår det också som ett normalt led i domarkarriären, att vederbörande under någon tid är verksam som advokat eller åklagare.

På grund av nu anförda förhållanden framstår det såsom principiellt sett mycket önskvärt, att de blivande domarna under någon tid tjänstgöra hos advokat eller åklagare. Domarutredningen har därför haft under övervägande, huruvida tjänstgöringsgången för blivande domare kunde så ordnas, att däri såsom ett obligatoriskt led inginge en tids tjänstgöring hos advokat eller åklagare.

Emellertid fann 1943 års domarutredning, att en sådan ordning, även om den i och för sig var önskvärd, i varje fall för det dåvarande inte lämpligen borde komma till stånd med hänsyn till att den skulle betyda en ytterligare förlängning av den redan alltför långsamma befordringsgången till ordinarie domartjänst. Den borde emellertid betraktas som ett framtidsmål samt införas, så snart förhållandena gjorde det möjligt. Av betydelse i detta hänseende var särskilt, anförde utredningen, om framdeles sådana förändringar kunde bli vidtagna i fråga om personalorganisation och tjänstgöringsgång, att det blev bättre jämvikt mellan passagetjänster

och slutposter på domarbanan. Utan avvaktan härpå borde emellertid åtgärder vidtagas för att för blivande domare underlätta möjligheten att komplettera sin utbildning med tjänstgöring hos advokat eller åklagare. Detta borde vara en helt frivillig anordning. Utredningen föreslog, att vid befordran på domarbanan tjänstgöring om förslagsvis högst ett år som biträde åt statsåklagare eller advokat skulle få tillgodoräknas som merit, även om tjänstgöringen fullgjordes på fiskalsstadiet eller senare (jämför den ovan nämnda, år 1948 tillkomna bestämmelsen i 61 § arbetsordningen för hovrätterna). Därvid sade sig utredningen förutsätta, att vid beviljande av tjänstledighet för angivet ändamål i varje särskilt fall tillsågs, att olägenheterna för befordringsgångens vidkommande blev så små som möjligt. Tillstånd till åklagar- eller advokattjänstgöring borde inte meddelas, då svårighet förelåg att tillgodose domstolsväsendets eget behov av arbetskraft.

I praktiken har de förefintliga möjligheterna för de blivande domarna att erhålla erfarenhet av åklagar- eller advokatverksamhet kommit till användning i mycket begränsad omfattning. Vissa kortare vikariat å åklagartjänst har dock innehafts av hovrättsfiskaler. På assessorsstadiet och efter det att ordinarie domartjänst erhållits har en och annan domare tjänstgjort i åklagarbefattning som byråchef hos riksåklagaren för att efter längre eller kortare tid återgå till domartjänst. Vidare har i ett mindre antal fall fiskal erhållit ledighet för tjänstgöring hos advokat. Därvid har det dock i regel varit fråga om en definitiv övergång till advokatyrrket, vilken förberetts genom tjänstledighet från hovrätten.

Att resultatet sålunda blivit ringa torde ha flera orsaker. Med hänsyn till att antalet befattningshavare på fiskalsstadiet sedan länge är opropor-tionerligt stort i förhållande till antalet ordinarie domartjänster är det naturligt, att betänkligheter måst göra sig gällande mot att genom tjänstledighet för tjänstgöring utom domstolsväsendet förvärva disproportionen. Som ersättare för de tjänstlediga fiskalerna, vilka fortfarande tillhör domarkarriären, måste ju nämligen nya fiskaler antagas. Varje tjänstledighet för åklagar- eller advokatverksamhet belastar därför befordringsgången på domarbanan i huvudsak på samma sätt som t. ex. utsändande av en fiskal för tjänstgöring i underrätt. Härtill kommer, att svårigheter gjort sig gällande att rekrytera fiskaler med erforderliga kvalifikationer i den utsträckning, som varit önskvärd för att tillgodose domstolsväsendets egna behov.

Vad beträffar tjänstgöring hos advokat tillkommer utöver vad nu sagts svårigheten för en advokat att anordna sådan tjänstgöring. I regel måste det för en advokat vara förenat med betydande olägenheter att anställa en medhjälpare, som efter en förhållandevis kort tid kan väntas sluta sin anställning, kanske just då han börjat få en viss rutin i advokatyrrket. Man torde därför inte i någon större utsträckning kunna räkna med med-

verkan från advokaternas sida till sådana mera kortvariga anställningar. Störst torde möjligheterna vara på rättshjälpsanstalterna, där i varje fall semestervikariat och understundom kanske även något längre anställningar synes kunna påräknas. En väsentlig orsak till svårigheterna för advokater att mottaga hovrättsfiskaler för tjänstgöring under kortare tid är utan tvivel den omständigheten, att i princip endast advokat kan förordnas till offentlig försvarare. En möjlighet att i viss utsträckning förordna även hos advokat anställd hovrättsfiskal skulle betydligt öka värdet för advokaten av hovrättsfiskalens arbete som biträde åt honom. Att t. ex. ge domstol rätt att på förslag av advokat i lämpliga fall meddela sådant förordnande eller eventuellt medge advokaten att sätta den hos honom anställda hovrättsfiskalen i sitt ställe som offentlig försvarare synes inte behöva inge några betänkligheter från rättsvårdssynpunkt. Frågan sammanhänger emellertid med spørsmålet, om advokaternas biträdande jurister i allmänhet bör kunna förordnas till offentliga försvarare. Då detta mera allmänna spørsmål faller utanför utredningens uppdrag, anser sig utredningen inte böra framlägga något förslag i frågan.

Inom åklagarväsendet torde enligt vad utredningen under hand inhämtat föreligga goda utsikter att anordna tjänstgöring för fiskaler som biträde åt statsåklagare eller å vikariat som distriktsåklagare. Anmärkas må, att tjänstgöring som distriktsåklagare dock inte kan träda i stället för den minimitjänstgöring i underrätt, som föreskrives i 61 § arbetsordningen för hovrätterna.

De åtgärder till förbättrad jämvikt mellan begynnelse-, passage- och sluttjänster, som föreslagits i betänkandet »Domartjänster i häradsrätt och hovrätt», i förening med de rekommendationer, som lämnas nedan i föreliggande kapitel vid behandlingen av proportionen mellan tjänster av skilda slag inom domarkarriären, kommer väl, i den mån de genomföres, att något öka möjligheterna att bevilja tjänstledighet för åklagar- eller advokattjänstgöring. Utsikterna att inom överskådlig tid erhålla en sådan proportion mellan de olika slagen av domartjänster inom den nuvarande statliga karriären, att tjänstgöring av nämnt slag kan bli ett normalt led i befordringsgången utan att denna oskäligt försenas, måste dock av flera skäl bedömas som små. Särskilt kan framhållas svårigheterna att genomföra domsagoregleringar i den utsträckning, som skulle bli nödvändig för att i tillräcklig grad minska antalet vid häradsrätterna tjänstgörande fiskaler.

Om en för de statliga domstolarna och stadsdomstolarna gemensam domarkarriär skapas i enlighet med vad utredningen föreslår i 5 kap., synes däremot möjligheterna att inrymma en inte obetydlig åklagar- och advokattjänstgöring inom domarkarriärens ram bli större. De organisatoriska förutsättningarna att begränsa antalet begynnelse- och passage-tjänster torde nämligen då bli mera gynnsamma. Sannolikt skulle tjänst-

ledighet för nyssnämnda ändamål också kunna beviljas under något längre tid, kanhända ett flertal år. Härigenom synes utsikterna öka att erhålla medverkan från advokaternas sida.

Även om det skulle vara värdefullt, om fiskalerna enligt vad nu sagts i viss utsträckning kunde tjänstgöra en tid i åklagar- eller advokatverksamhet, är det dock tydligt, att en mera ingående förtrogenhet med parternas betraktelsesätt och reaktioner inför en process samt en närmare kännedom om det praktiska rättslivet utom domstolarna erfordrar verksamhet som advokat under en längre tid. En lång åklagartjänstgöring ger också i vissa av dessa avseenden omfattande erfarenhet. Så långa tjänstledigheter från domstolstjänsten, som det därvid skulle bli fråga om, kan emellertid uppenbarligen inte rymmas inom ramen för en domarkarriär av nuvarande slag.

Det sist anförda för över diskussionen till möjligheten och lämpligheten att till domare utnämna åklagare och advokater med långvarig erfarenhet inom sitt yrke. Härigenom skulle tydligen domstolsväsendet tillföras erfarenheter, som nyss angivits som önskvärda. Domarutredningen anser det också önskvärt, att åklagare och advokater i viss utsträckning förvärvas som domare, framförallt i kollegiala domstolar. I ett senare avsnitt av detta betänkande behandlas närmare frågan om de betingelser, varunder detta bör kunna ske. Vill man behålla en särskild domarkarriär, kan det emellertid av hänsyn till rekryteringen till densamma endast bli fråga om att i ett begränsat antal undantagsfall besätta de ordinarie domartjänsterna med personer utanför karriären.

Proportionen mellan tjänster av skilda slag i domarkarriären

Nuvarande proportion

Av redogörelsen i 1 kap. för domarbanan framgår, att de flesta statliga domartjänsterna ingår i en sammanhängande, tämligen fast utstakad befodringsgång. Vissa tjänster kan därvid betraktas som typiska begynnelse- eller passagetjänster, medan andra mer eller mindre har karaktären av slut-tjänster. Avgörande för antalet tjänster av varje slag måste naturligtvis i första hand vara allmänt organisatoriska synpunkter, d. v. s. främst arten och omfattningen av de med varje tjänst förenade göromålen. Härjämte måste emellertid tillses, att tillräckligt antal utbildningstjänster står till förfogande, så att de blivande domarna får den avsedda utbildningen. Slutligen är det nödvändigt att ta hänsyn till möjligheten att erhålla en fullgod rekrytering till domarbanan. På en ändamålsenligt uppbyggd domarkarriär bör i sistnämnda hänseende kunna ställas kravet, att proportionen mellan olika slag av tjänster ger sådana befodringsförhållanden, att personer med de kvalifikationer som erfordras för domarvärv söker inträde på domarbanan i tillräckligt antal.

I det följande kommer proportionen mellan begynnelse-tjänster, passage-tjänster och övriga tjänster på den statliga domarbanan att granskas med utgångspunkt från proportionens inverkan på befodringsförhållandena och därmed på rekryteringen. Att denna utgångspunkt väljes beror på att utredningens primära uppgift är att verkställa en översyn av rekryterings- och anställningsförhållandena på domarbanan. Emellertid kommer även att behandlas möjligheten att förena hänsynen till rekryteringen med de allmänt organisatoriska synpunkterna samt utbildningsbehovet.

Vid den följande undersökningen hänför utredningen till begynnelse-stadiet eller, som det också skulle kunna kallas, utbildningsstadiet samtliga fiskals- och tingssekreterartjänster. Bland fiskalerna inräknas därvid vattenrättssekreterarna, eftersom vattenrättssekreterartjänsterna är tjänster av extra natur och innehaves utan att fiskaltjänsten frånträdes, ävensom de fiskaler som eljest tjänstgör utom hovrätterna. Den angivna gruppen är enhetlig såtillvida som tjänsterna ingår i den tidigare beskrivna utbildnings- och befodringsgången fram till assessorsförordnandet.

Som passagetjänster betecknas i förevarande sammanhang assessors-tjänsterna samt de revisionssekreterartjänster som är placerade under råds-klass, nämligen i lönegrad Ao 26 eller Ag 26. Vid behandling av förhållan-dena på 1930-talet hänföres även de då befintliga befattningarna som vice häradshövding till gruppen passagetjänster.

Till den tredje gruppen har förts samtliga tjänster, som är placerade i råds-klass eller däröver. En del av de ifrågasvarande tjänsterna, framförallt de som är placerade högre än i råds-klass, t. ex. häradshövdingtjänsterna, är typiska sluttjänster. Jämväl hovrättsrådstjänsterna torde i allmänhet be-tecknas som sluttjänster, även om det åtminstone hittills varit mycket van-ligt, att hovrättsråd övergått till annan domartjänst, framförallt som hä-radshövding. I fråga om tingsdomartjänsterna, som ju är av ganska sent datum, är det ännu ovisst, om de kommer att utveckla sig till slutposter i den bemärkelsen, att innehavarna i större antal kvarstannar i sådan tjänst till pensionsåldern. Revisionssekreterartjänsterna i Bo 1 är inte och kan med hänsyn till arbetets beskaffenhet knappast heller väntas bli slutposter i denna bemärkelse. De tre tjänsterna som biträdande vattenrättsdomare slutligen är av icke-ordinarie karaktär och borde måhända med hänsyn härtill ha förts till gruppen passagetjänster. Av praktiska skäl har de emellertid förts till samma grupp som övriga tjänster i råds-klassen, vilket med hänsyn till deras ringa antal synes spela mindre roll. Likaså har hit hänförts tre år 1957 tillkomna extra ordinarie vattenrättsdomartjänster.

Vid den nu redovisade indelningen har bortsetts från de tjänster som särskild inskrivningsdomare, vilka finns inrättade vid några av de största domsagorna. Dessa tjänster, som är tre till antalet, tillhör inte den egentliga domarkarriären och behandlas därför inte i det följande.

En översikt över de olika slagen av domartjänster den 1 januari 1959

lämnas i *bilaga 1 (Domartjänster den 1 januari 1959)*. Även tjänsterna vid stadsdomstolarna har därvid medtagits. Förändringarna under en följd av år i fråga om den statliga domarkåren belyses i *bilaga 2 (Personalgrupper inom det statliga domstolsväsendet)*. I förhållande till motsvarande bilagor 7 och 8 i domarutredningens tidigare betänkande »Domartjänster i häradsrätt och hovrätt» har de ändringarna vidtagits, att tjänsterna som särskild inskrivningsdomare inte medtagits i bilagorna 1 och 2 samt att befattningarna som vice häradshövding i bilaga 2 sammanförts med revisionssekreterartjänsterna i den lägre lönegraden och assessorstjänsterna.

I det nyss nämnda betänkandet har domarutredningen belyst utvecklingen av befodringsförhållandena på den statliga domarbanan under de senaste årtiondena (se betänkandet s. 25—29 samt bilagorna 7—12). Vid jämförelse med redogörelsen där samt uppgifterna i bilagorna 1 och 2 i nu föreliggande betänkande bör observeras de ovan angivna ändringarna i fråga om tjänsterna som vice häradshövding och som särskild inskrivningsdomare.

Av bilaga 2 framgår, att den statliga domarkåren från den 1 januari 1933, under vilket år notariernas s. k. tingsättning i princip avskaffades och ersattes av tingssekreterarinstitutionen, till den 1 januari 1956, d. v. s. slutpunkten i bilaga 8 i utredningens tidigare betänkande, ökade i antal från 358 till 584 eller sålunda med drygt 63 procent. Samtidigt genomgick den en betydande strukturförändring. Den 1 januari 1933 var antalet domare i rådsklass och däröver 243, på passagestadiet 67 och på begynnelsestadiet 48. Motsvarande siffror den 1 januari 1956 var respektive 303, 97 och 184. I fråga om den procentuella fördelningen på de tre stadierna i karriären innebar detta en minskning beträffande tjänsterna i rådsklass eller däröver från 68 till 52 procent och beträffande passagestadiet från 19 till 17 procent, medan begynnelsestadiets andel ökades från 13 till 31 procent.

Under tiden den 1 januari 1956—den 1 januari 1959 har utvecklingen, såsom också framgår av bilaga 2, i viss mån fortsatt i samma riktning. Sålunda ökade den statliga domarkåren i antal med 37 från 584 till 621, varav 317 i rådsklass eller däröver, 105 på passagestadiet och 199 på begynnelsestadiet. Detta innebar en ytterligare minskning från 52 till 51 procent i fråga om tjänsterna i rådsklass eller däröver. Passagestadiets andel förblev 17 procent, medan begynnelsestadiets andel steg till 32 procent.

Tydligt är, att en sådan förskjutning i proportionen mellan olika slag av tjänster måste inverka ogynnsamt på befodringsförhållandena. Av flera skäl gör sig denna inverkan emellertid endast småningom gällande. Verkningsarna börjar framträda först när så många år förflutit som tidigare utgjorde den normala tiden för befodran till högre tjänst. Den successiva ökning av personalorganisationen, som ägt rum och till en viss del omfattat även högre tjänster, fördröjer vidare verkningarna. Slutligen påverkas

befordringsförhållandena även av avgången från domarbanan. Dessa faktorer har medfört, att befordringsåldern ännu endast i fråga om vissa tjänster visat en mera påtaglig tendens till höjning. Härom hänvisas till *bilaga 3 (Befordringsåldern på den statliga domarbanan)*. Att denna höjning kan väntas fortsätta samt utsträckas att avse alla tjänster i rådsklass eller däröver, om inte ganska långtgående åtgärder vidtages för att skapa bättre jämvikt mellan tjänster av olika slag, torde framgå av de anförda siffrorna samt utvecklas närmare i det ovannämnda betänkandet (se särskilt s. 28—29). I detta sammanhang må även hänvisas till *bilaga 4 (De statliga domarna den 1 januari 1959, fördelade efter födelseår och innehavd befattning)*.

Beräkning av den erforderliga proportionen

För att möjliggöra en närmare bedömning av räckvidden av de åtgärder, som erfordras för att erhålla tillfredsställande befordringsförhållanden, har utredningen låtit verkställa statistiska beräkningar av den proportion mellan begynnelsejänster, passagetjänster och övriga tjänster, som bör föreligga under vissa antagna förutsättningar i fråga om den önskvärda befordringsgången på domarbanan samt den avgång, som kan väntas ske från densamma. Beräkningarna har utförts av utredningens statistiske expert, amanuensen Harry Lütjohann. En redogörelse för den använda beräkningsmetoden jämte vissa synpunkter angående dess förutsättningar och tolkning lämnas i »Promemoria rörande ett stationärt befordringssystem för domarbanan» (stencilerad), vilken promemoria finns tillgänglig i justitiedepartementet. Resultatet redovisas som *bilaga 5 (Proportionen mellan tjänster av skilda slag på den statliga domarbanan)*. De förutsättningar, som av utredningen lagts till grund för beräkningarna, avser dels åldern vid första befordran till tjänst inom ettvarvt av de tre stadierna på domarbanan och dels den beräknade avgången från denna på de olika stadierna. Av praktiska skäl sammanfattas därvid tjänsterna i rådsklass eller däröver under beteckningen slutstadiet, vilket dock inte innebär, att de alla är att anse som slutposter i den bemärkelsen, att innehavaren normalt kvarstannar i sådan tjänst till uppnådd pensionsålder.

Befordringsålder. Vad först angår befordringsåldern utgår utredningen från en genomsnittsålder om 29 år vid antagning till fiskal. Detta motsvarar det faktiska genomsnittet under åren 1932—1958. Resultatet blir detsamma, om genomsnittet räknas på t. ex. de 10 sista åren (jämför för tiden 1932—1955 bilaga 11 i utredningens tidigare betänkande). Några förändringar av betydelse härutinnan torde såvitt nu kan bedömas inte vara att vänta.

Tjänstgöringstiden på begynnelsestadiet, d. v. s. från antagningen som fiskal fram till assessorsförordnandet, har sedan år 1933 växlat mellan sex och nio år, räknat i varje års genomsnitt för nämnda förordnande (se

bilaga 11 i det tidigare betänkandet). Vid upprepade tillfällen har emellertid framhållits, att assessorsförordnandet dröjer alltför länge. I olika sammanhang har också genomförts åtgärder, som förkortat tiden i begynnelsestadiet, såsom inrättande av tingsdomartjänster i stället för tingssekreterartjänster samt begränsning i användningen av fiskaler för offentliga uppdrag.

Eftersom begynnelsestadiet har karaktären av utbildningstid, bör tydligen på detta stadium tjänstgöringstidens längd och därmed också antalet tjänster bestämmas främst med utgångspunkt från utbildningsbehovet. Givetvis måste dock hänsyn även tagas till faktiskt föreliggande behov av fiskaler för tjänstgöring i eller utom hovrätterna. För bedömningen av antalet tjänster, som erfordras för utbildningsändamål, kan först framhållas, att för förordnande till assessor i hovrätt fordras bland annat viss efter antagningen till fiskal infallande minimitjänstgöring om tillhoppa tre år i skilda befattningar, nämligen ett år som tingssekreterare eller eljest i underrätt samt två år som fiskal och adjungerad ledamot, varav minst ett år i sistnämnd egenskap. Vid anordnandet i början på 1930-talet av den nu i huvudsak gällande befordringsgången räknade man dock med att den faktiska tjänstgöringstiden skulle bli längre än vad de angivna minimitiderna ger vid handen. Detta framgår bland annat av att för förordnande till tingssekreterare i princip fordras ett och ett halvt års tjänstgöring som fiskal i hovrätt eller å underrättsvikariat m. m. efter antagningen till fiskal. Å andra sidan får tjänstgöringen som tingssekreterare som regel ej omfatta mer än tre år.

Från utbildningssynpunkt torde det i allmänhet anses önskvärt och lämpligt med något års tjänstgöring som fiskal efter aspiranttidens slut samt ett par års tjänstgöring som tingssekreterare eller eljest i underrätt. För att därutöver erhålla en viss marginal för växlingar i tjänstgöringens längd m. m. räknar domarutredningen med en normal tjänstgöringsgång om först omkring två år som fiskal och i kortare underrättsvikariat, därefter två till tre år som tingssekreterare eller i jämställd befattning samt slutligen omkring två år som fiskal med först tillfällig och därefter alltmera stadigvarande adjunktion, innan assessorsförordnandet erhålles. Begynnelsestadiet i karriären skulle alltså normalt omfatta sex till sju år. Som framgår av det förut sagda inräknas utredningen i detta stadium ej tjänstgöringen som fiskalsaspirant, i regel ett halvt till ett år. Det angivna innebär, att assessorsförordnande normalt skulle erhållas vid en ålder av 35 till 36 år. Längre bör det enligt domarutredningens mening ej dröja både med hänsyn till rekryteringen och därför att frågan om det slutliga godkännandet ej rimligen synes böra hållas öppen alltför lång tid.

Hur lång tid tjänstgöringen på passagestadiet, d. v. s. som assessor eller som revisionssekreterare i den mån revisionssekreterartjänsten i lönehänseende är placerad under rådsklassen, bör omfatta är svårare att angiva med

utgångspunkt från någon viss tjänstgöringsgång inom detta stadium. Av betydelse är därvid främst, vid vilken ålder man anser att utnämning till tjänst i rådsklass bör kunna erhållas. Som framgår av bilaga 3 var befordringsåldern till hovrättsrådstjänst under åren 1925—1944, räknat i genomsnitt per femårsperiod, respektive 39,3 år, 38,5 år, 38,7 år och 39,1 år. Under denna tidsperiod omfattade rådsklassen vidare samtliga revisionssekreterartjänster. För dessa var motsvarande siffror, dock avseende även år 1945, 41,5 år, 40,7 år, 42 år och 40,9 år (se SOU 1946: 57 s. 100), vilket förklaras av att befordran till hovrättsråd vanligen — särskilt under den tidigare delen av perioden — föregick utnämning till revisionssekreterare. Genomsnittsåldern vid första utnämning till tjänst i rådsklass, d. v. s. till hovrättsråd eller revisionssekreterare, var därför enligt överslagsberäkningar mellan 39 och 40 år. Anmärkas må dock, att förordnande att uppehålla revisionssekreterartjänst under den ifrågavarande tidsperioden medförde lön enligt rådsklass. Om ett sådant förordnande jämställes med befordran till tjänst i rådsklass, blir befordringsåldern inte oväsentligt lägre. Genomsnittsåldern vid dessa förordnanden var sålunda respektive 36,2 år, 37,1 år, 37,6 år och 39,3 år (se SOU 1946: 57 s. 100).

Vid den nya rättegångsordningens genomförande år 1948 utökades antalet ordinarie ledamotstjänster i hovrätt inte oväsentligt. Samma år uppflyttades tingsdomartjänsterna till rådsklassen. De hade börjat inrättas i början av 1940-talet men då placerats i något lägre lönegrad. Vidare tillkom år 1951 tjänsterna som biträdande vattenrättsdomare, vilka tjänster dock är fåtaliga och dessutom ej av ordinarie karaktär. Genomsnittsåldern vid befordran till tjänst i rådsklass blev nu, såsom framgår av bilaga 3, under femårsperioderna 1945—1949 och 1950—1954 samt fyraårsperioden 1955—1958 respektive 41,1 år, 40,9 år och 40,8 år. I fråga om hovrättsrådstjänsterna inträdde emellertid en höjning till respektive 40,9 år, 42,7 år och 43,5 år.

Att höjningen i fråga om första utnämning till tjänst i rådsklassen under senare år förbyts i en viss sänkning beror i stort sett på att utnämningens ålder i vad avser tjänst som tingsdomare och biträdande vattenrättsdomare varit lägre än för hovrättsrådstjänsterna. Detta sammanhänger i sin tur med att tingsdomartjänsterna, särskilt om kansliorten är mindre välbelägen, visat sig mindre eftertraktade än hovrättsrådstjänsterna. I många fall har hovrätternas assessorer avstått från att söka tingsdomartjänst och i stället inväntat utnämning till hovrättsråd.

Som framgår av utredningens tidigare betänkande (se SOU 1956: 52 s. 28) kan befordringsåldern till domartjänst i rådsklass beräknas komma att stiga, om inga åtgärder vidtages häremot. Önskemålet att motverka en sådan höjning och i stället åstadkomma en sänkning av befordringsåldern motiveras inte blott av hänsyn till rekryteringen utan också därav, att det för domarvärvets utövning synes vara av värde, att utnämning till ordinarie domartjänst ej dröjer alltför länge.

Det nu sagda tyder väl snarast på att den genomsnittliga utnämningens-åldern till tjänst i rådsklassen — som torde framgå av vad tidigare sagts avses härmed befordran till första tjänst i denna klass och alltså ej senare transport till annan tjänst i samma löneställning — bör vara något lägre än 40 år. Domarutredningens uttalande i det tidigare betänkandet (s. 29), att befordringsåldern till tjänsterna i rådsklassen i regel ej bör överstiga 40 år, förutsätter också, att den *genomsnittliga* befordringsåldern är åtminstone något lägre, särskilt med hänsyn till skillnaden i befordringsålder i fråga om hovrättsråds- respektive tingsdomartjänsterna. Under tiden 1925—1944 var befordringsåldern i genomsnitt också, som nyss nämnts, mellan 39 och 40 år. Eftersom det emellertid uppenbarligen är vanskligt att mera exakt ange den från olika synpunkter önskvärda befordringsåldern, har utredningen utgått från en avrundad genomsnittssiffra om 40 år. Detta innebär en tjänstetid i passagestadiet om i genomsnitt 4,5 år. Begynnelse- och passagestadierna tillsammans, alltså tjänstgöringsgången från fiskalsantagningen till utnämning till tjänst i rådsklassen, skulle då omfatta 11 år.

Den nu behandlade indelningen av den statliga domarkarriären i tre skilda stadier sammanför inte de egentliga sluttjänsterna, alltså de tjänster i vilka innehavaren i normalfallen kvarstannar hela sin återstående tjänstetid, till någon avskild grupp. Detta beror framför allt på ovissheten, vilka tjänster som bör betraktas som egentliga sluttjänster. Hur detta för domarkarriären onekligen högst betydelsefulla problem bör lösas sammanhänger, som utredningen antytt i sitt tidigare betänkande (s. 32—35), i hög grad med de förändringar i underrättsorganisationen och i den statliga domarkarriärens struktur, som inträder vid ett förstatligande av rådhusrätterna. Tillsvidare synes därför frågan om karriären *inom* det tredje av de angivna stadierna i stor utsträckning få lämnas öppen.

Avgång. Vad härefter beträffar avgången på de olika stadierna i den statliga domarkarriären — med avgång avses i detta kapitel avgång på annat sätt än genom ålderspensionering, såsom genom dödsfall, sjukpensionering eller tillträde av befattning vid rådhusrätt eller utom domstolsväsendet — är densamma tydligen vanskligt att på förhand beräkna, bland annat därför att den i hög grad är beroende av hur befordringsförhållandena på domarbanan utvecklar sig. I bilaga 11 till utredningens tidigare betänkande redovisas avgången på fiskalsstadiet t. o. m. år 1955 för dem som antagits till fiskaler åren 1932—1955. För årgångarna 1932—1948, vilka vid 1955 års utgång i huvudsak passerat fiskalsstadiet, var avgången på detta stadium totalt 39 procent, varav 23 procent till rådhusrätt och 16 procent till annan verksamhet. Dessa uppgifter har kompletterats med uppgifter rörande avgången under åren 1956—1958, varjämte även fiskalsårgångarna 1949—1951 medräknats. Avgångsprocenten för hela den ifrågavarande perioden förblir därvid i stort sett densamma, dock med en viss tendens till höjning i de senaste

årgångarna. Den nya lagstiftningen om rådhusrätts sammansättning i brottmål, vilken trätt i kraft den 1 januari 1959, torde emellertid leda till en viss minskning av antalet domarbefattningar, som årligen skall besättas i rådhusrätt. Om befodringsförhållandena på den statliga domarbanan blir mera tillfredsställande än nu, kan man vidare vänta en något minskad benägenhet att lämna domarbanan för att övergå till annan verksamhet. En viss minskning av avgången på fiskalsstadiet synes därför sannolik. Domarutredningen har till grund för beräkningarna av proportionen mellan tjänster på de skilda stadierna i karriären lagt ett antagande om en avgång på begynnelsestadiet om 35, alternativt 40 procent.

I fråga om avgången på de båda övriga karriärstadierna lämnas vissa uppgifter i bilaga 12 till det tidigare betänkandet. Sålunda redovisas i bilagan avgången efter förordnande till assessor för fiskalsårgångarna 1932—1945. T. o. m. år 1955 avgick på passage- och slutstadierna sammanlagt 42 personer, tillhörande nämnda årgångar. Detta motsvarar en avgång om 16,5 procent av dem som uppnått assessorsförordnande. Eftersom fortsatt avgång är att räkna med från dessa årgångar, kan beräkningssättet i bilagan emellertid inte användas i nu förevarande sammanhang. I stället har utredningen undersökt den samlade avgången — av annan orsak än ålderspensionering — från den statliga domarbanan efter assessorsförordnandet, sålunda oberoende av vilket år den avgångne antagits till fiskal. Under tioårsperioden 1948—1957 omfattade denna avgång 57 personer, varav 14 på passagestadiet och 43 på slutstadiet. Å andra sidan besattes sex högre domartjänster med personer utanför den statliga domarkarriären. Nettoavgången omfattade alltså 51 personer, varav 14 på passage- och 37 på slutstadiet. Anmärkas bör, att vissa svårigheter förelegat att erhålla fullt exakta siffror, varför de angivna antalen kan tänkas förete någon mindre avvikelse från det verkliga förhållandet och därför endast bör uppfattas som ungefärliga. Hela antalet domare var den 1 januari 1948 på passagestadiet omkring 90 och på slutstadiet omkring 280. Den 1 januari 1958 hade antalet efter en successiv höjning stigit till 97 respektive 314. Den årliga avgången, i genomsnitt 1,4 personer på passagestadiet och 3,7 personer på slutstadiet, motsvarar omkring 1,44 respektive 1,18 procent av hela antalet domare på vardera stadiet. Den samlade avgångsprocenten framkommer, om procentsiffran multipliceras med den genomsnittliga tjänstetiden på stadiet i fråga för samtliga befattningshavare. Under den nämnda tioårsperioden var den genomsnittliga befodringsåldern till tjänst på passagestadiet 35 till 36 år och till tjänst på slutstadiet omkring 41 år. Detta innebar en tjänstetid i det förra stadiet om fem till sex år samt i det senare stadiet omkring 26 år. Denna tjänstetid avser emellertid dem som befodras från tjänst i passagestadiet till tjänst i slutstadiet och därefter kvarstår i tjänst till uppnådd pensionsålder. Om även tjänstetiden för dem som avgår från domarbanan på passage- eller slutstadiet medräknas, blir den genomsnittliga tjänstetiden tydligen lägre.

I samråd med utredningens statistiske expert har de nämnda siffrorna jämkats nedåt till 5,4 år för passagestadiet och 23 år för slutstadiet, motsvarande en förhållandevis liten och sen avgång på det förstnämnda samt en större och sannolikt relativt sett tidigare avgång på det sistnämnda stadiet. Den totala avgången blir med detta beräkningssätt knappt åtta procent ($1,44 \times 5,4 = 7,78$) på passagestadiet samt drygt 27 procent ($1,18 \times 23 = 27,14$) på slutstadiet.

Uppenbarligen är de anförda siffrorna ett ganska bräckligt underlag för en prognos om avgångens storlek. De bygger på ett mycket litet material, vilket dessutom, som framgår av vad ovan nämnts, är i någon mån osäkert. Härtill kommer, som förut antytts, ovissheten rörande utvecklingen av de faktorer, som i första hand bestämmer avgångens storlek. Någon prognos i egentlig mening anser sig utredningen därför inte kunna framlägga. För att överhuvud kunna diskutera proportionen mellan antalet tjänster på de skilda karriärstadierna måste utredningen emellertid utgå från vissa antaganden om avgångens omfattning. Därvid är att märka, att den förhållandevis stora avgången på slutstadiet åren 1948—1957 i huvudsak berodde på att ett tämligen stort antal borgmästartjänster samt chefsposter inom den statliga administrationen besattes med personer tillhörande den statliga domarkarriären. Då den omfattning, i vilket detta kommer att ske i framtiden, förefaller oviss, torde försiktigheten emellertid bjuda att räkna med en något minskad avgång på slutstadiet som det mest sannolika. Med hänsyn till att en viss förkortning förutsatts av tjänstetiden på passagestadiet före befordran till tjänst på slutstadiet kan vidare någon minskning av den samlade avgångsprocenten på passagestadiet förutses. Utredningen utgår för sistnämnda stadium från en avgång om fem, alternativt 10 procent, samt för slutstadiet från 20, alternativt 30 procent. Genom att olika alternativ väljes i stället för ett genomsnittstal åskådliggöres den betydelse förändringar i avgångens omfattning har för frågan om proportionen mellan antalet tjänster av olika slag.

För utredningens beräkningar är det vidare av betydelse, särskilt i fråga om slutstadiet med dess långa tjänstetid, om avgången sker i början eller slutet av tjänstetiden i det ifrågavarande stadiet. På begynnelsestadiet sker f. n. övergången i stor utsträckning, särskilt till de tre största rådhusrätterna, ganska snart efter antagningen till fiskal. Vid behandlingen i 5 kap. av spörsmålet om ökad cirkulation mellan statliga domstolar och rådhusrätter föreslår utredningen emellertid en viss skärpning av kravet på hovrättstjänstgöring för behörighet till stadsdomartjänst. Om denna skärpning godtages, kan övergången ej ske förrän viss minimitid efter antagningen till fiskal. Med beaktande härav utgår utredningen från antagandet, att avgången på begynnelsestadiet kommer att äga rum i genomsnitt två år efter antagningen till fiskal. Beträffande passagestadiet var den faktiska genomsnittliga tjänstetiden i detta stadium för de 14 personer som lämnade stadiet åren 1948—1957

drygt fyra år. Med hänsyn till den uppställda förutsättningen, att den genomsnittliga tjänstetiden i stadiet före befordran till högre tjänst bör förkortas till 4,5 år, har utredningen emellertid ansett sig böra räkna även med kortare genomsnittlig tjänstetid före avgång. En del avgångar, som nu sker tämligen sent på passagestadiet, kommer nämligen då i stället att ske på slutstadiet. Utredningen utgår därför från en genomsnittlig tjänstetid om tre år före avgång från passagestadiet.

Avgången från slutstadiet ägde under åren 1948—1957 rum i genomsnitt omkring 12 år efter utnämning till första tjänst i rådsklass eller däröver. Bland de 43 avgångna ingick emellertid inte mindre än 12 personer, som fyllt 60 år (i huvudsak dödsfall eller avgång med sjukpension). Detta antal synes kunna betecknas som något högre än normalt. Utredningen utgår från två alternativ, nämligen en genomsnittlig tjänstetid om 5, respektive 15 år före avgång på slutstadiet.

Den erforderliga proportionen. Vid beräkningen av det antal tjänster, som erfordras på varje karriärstadium, därest de av utredningen angivna förutsättningarna i fråga om befordringsåldern skall kunna uppfyllas, har utredningen räknat med en jämn åldersfördelning inom den statliga domarkåren. I verkligheten är emellertid åldersfördelningen ganska ojämn, vilket framgår av bilaga 4. Även om den i bilaga 5 angivna proportionen mellan tjänster av skilda slag skulle genomföras, måste det därför dröja en viss övergångstid, innan befordringsförhållandena blir de förutsatta.

I övrigt hänvisas beträffande det nu sagda till bilaga 5, där i fall av alternativa förutsättningar resultaten redovisas för de olika alternativen. — Vidare anges i bilagan det antal fiskaler, som under givna förutsättningar behövs antagas i genomsnitt per år.

Som utgångssiffra, avseende hela antalet personer på den statliga domarbanan, har valts 620, efter avrundning motsvarande det i bilaga 2 angivna sammanlagda antalet om 621. Skillnaden mot det i bilaga 1 angivna antalet 626 beror på att i bilaga 2 avdrag skett för de fem vakanta revisionssekreterartjänsterna i den lägre lönegraden. I bilaga 2 upptages på slutstadiet hela antalet tjänster, inberäknat de fåtaliga tjänster som var vakanta den 1 januari 1959, samt på de båda övriga stadierna det faktiska antalet befattningshavare, sålunda även dem som uppehåller vakanta tjänster på slutstadiet. Detta innebär en dubbelräkning i den omfattning tjänster på slutstadiet är vakanta. Slutsiffran i bilaga 2 är därför, såsom framgår av en jämförelse med bilaga 4, något högre än det faktiska antalet personer på den statliga domarbanan, nämligen 621 i stället för 616. Det använda förfaringssättet sammanhänger med att antalet assessors- och fiskalstjänster inte är helt fixerat utan rörligt inom en viss ram. Utredningen har därför funnit riktigt att redovisa på slutstadiet antalet tjänster samt på passage- och begynnelsestadierna antalet befattningshavare. Hänsyn till skillnaden mellan bi-

lagorna kommer att tagas i den följande framställningen vid bedömningen av det erforderliga antalet assessorer och fiskaler.

Genom olika kombinationer mellan de uppställda alternativa förutsättningarna kan, såsom framgår av bilaga 5, det erforderliga antalet tjänster på de skilda stadierna variera inom tämligen vida gränser. På slutstadiet växlar sålunda antalet mellan 373 och 410, på passagestadiet mellan 77 och 89 samt på begynnelsestadiet mellan 133 och 159. I den följande framställningen utgår utredningen vid angivande av den erforderliga proportionen från ett medelvärde mellan de nämnda ytterligheterna. Det erforderliga (önskade) antalet tjänster blir då på slutstadiet 391, på passagestadiet 83 och på begynnelsestadiet 146.

I sammanställningen i bilaga 5 jämföres den faktiska proportionen den 1 januari 1959 mellan de tre karriärstadierna, angiven enligt bilaga 2, med den proportion, som framräknats på grundval av de av utredningen uppställda förutsättningarna.

De i sammanställningen i bilaga 5 upptagna genomsnittssiffrorna för den statliga domarkårens fördelning på de tre karriärstadierna under de förutsättningar, som utredningen uppställt, är som tidigare antytts att uppfatta som utredningens bedömning av den proportion, som erfordras för att befordringsförhållandena skall bli godtagbara. Nästa fråga blir då, i vad mån faktiska möjligheter föreligger att uppnå denna proportion. Detta beror tydligen på huruvida densamma låter sig förena dels med de allmänt organisatoriska synpunkter, som i första hand måste bli avgörande — främst arten och omfattningen av de göromål, som är förenade med de ifrågavarande tjänsterna — och dels det utbildningsbehov, som beträffande begynnelsestadiet förutsätter ett visst antal utbildningstjänster.

Åtgärder för att uppnå den erforderliga proportionen

Utredningen övergår nu till att belysa de faktiska möjligheterna att uppnå den i bilaga 5 angivna, erforderliga proportionen. Sedan denna fråga behandlats för den statliga domarkarriärens del, kommer avslutningsvis även situationen efter ett förstatligande av rådhusrätterna att beröras. Några konkreta förslag framläggs emellertid inte i detta kapitel. Avsikten är i stället att ange räckvidden av de erforderliga åtgärderna som bakgrund till den bedömning av personalorganisatoriska frågor, som i skilda sammanhang äger rum. I viss utsträckning kommer i de följande kapitlen sådana förslag att framläggas.

Vad beträffar den nuvarande statliga domarkarriären utgår utredningen från att domstolsorganisationen, däri inbegripet domsagoindelningen, tillsvärdare lämnas i huvudsak orubbad. Detta överensstämmer med vad som uttalats i direktiven om att — särskilt med hänsyn till den pågående utredningen om rådhusrätternas förstatligande — några genomgripande organisa-

toriska förändringar inte bör övervägas av utredningen. Utrymmet för en anpassning av de tre karriärstadiernas faktiska inbördes proportion till den erforderliga proportionen blir under sådana förhållanden tämligen begränsat. I sitt tidigare betänkande har utredningen dock framlagt förslag om en viss förstärkning av hovrätternas ledamotsorganisation samt en inte obetydlig utbyggnad av tingsdomarinstitutionen, det sistnämnda i huvudsak genom omvandling av tingssekreterartjänster till tingsdomartjänster. Dessa förslag har delvis genomförts, varjämte vid innevarande års riksdag fattats beslut om omvandling den 1 juli i år av ytterligare ett antal tingssekreterartjänster till tingsdomartjänster samt om ordinariesättning av en extra avdelning i Svea hovrätt. Om den nuvarande stora måltillströmningen till domstolarna blir bestående, torde fortsatta åtgärder i samma riktning bli aktuella. Särskilt synes då de nuvarande extra ledamotsbefattningarna vid hovrätterna i största utsträckning böra ordinariesättas samt en fortsatt förändring av tingssekreterartjänster till tingsdomartjänster komma i fråga. I 7 kap. i föreliggande betänkande framlägger utredningen vidare förslag om vidgad möjlighet till överstatföring av domartjänst.

Slutstadiet. Av sammanställningen i bilaga 5 framgår, att antalet tjänster i rådsklass eller däröver bör ökas från 317 till 391 för att det erforderliga genomsnittstalet skall uppnås. Antalet justitieråd (24) och hovrättspresidenterna (6) torde kunna betecknas som fasta siffror, frånsatt möjligheten att någon ny hovrätt kan komma att inrättas. Beträffande hovrätternas ledamotsorganisation kommer den nyss nämnda ordinariesättningen av en avdelning i Svea hovrätt den 1 juli 1959 att öka antalet ordinarie ledamotstjänster med fem. Vidare räknar utredningen med att det förslag till vidgad möjlighet att föra domartjänst över stat, t. ex. då innehavaren under längre tid tjänstgör som sakkunnig i departement eller i mera omfattande utredningsuppdrag, som utredningen framlägger i 7 kap., skall medföra tillkomsten av ett 10-tal nya hovrättsrådstjänster.

Vad härefter angår häradsrätterna och vattendomstolarna vill utredningen först något beröra de sistnämnda. Dessas personalbehov har nyligen behandlats av en särskild utredning, varför domarutredningen inte ingår på någon bedömning av den lämpliga och möjliga proportionen mellan olika slag av tjänster vid dem. Den 1 januari 1959 tjänstgjorde enligt personalförteckningen och särskilda bestämmelser i anslutning till densamma 10 ordinarie, tre extra ordinarie, en extra och en särskild vattenrättsdomare, tre biträdande vattenrättsdomare med extra ordinarie anställning samt 19 vattenrättssekreterare, inberäknat extra och biträdande vattenrättssekreterare. Av dessa har utom de ordinarie vattenrättsdomarna även de extra ordinarie vattenrättsdomarna samt de biträdande vattenrättsdomarna hänförts till slutstadiet i karriären i bilagorna 1 och 2 samt i sammanställningen i bilaga 5. Beträffande häradsrätternas personalorganisation, som den 1 januari 1959

innefattade 29 tingsdomartjänster, innebär det ovan nämnda beslutet om inrättande av ytterligare tingsdomartjänster den 1 juli 1959 en ökning av antalet sådana tjänster med sju eller således till 36.

Sammanfattningsvis kommer alltså antalet tjänster i slutstadiet att den 1 juli 1959 ökas med 12, varav fem ledamotstjänster i hovrätt och sju tingsdomartjänster, eller sålunda från 317 till 329. Inberäknat den ökning om ett 10-tal tjänster, som utredningens förslag om ökad möjlighet till överstatföring av domartjänst innebär, kan antalet anges till inte fullt 340. För att det i bilaga 5 förutsatta antalet om 391 skall uppnås erfordras alltså ytterligare drygt 50 tjänster på slutstadiet.

Antalet extra ledamotsbefattningar i hovrätterna var i början av innevarande år inte fullt 30. Frånräknas de fem befattningar i Svea hovrätt, som omvandlas till ordinarie tjänster, blir antalet inte fullt 25. Av dessa utgöres emellertid åtta av assessorstjänster i vattenöverdomstolen, vilka kan sägas ingå i dennas normala organisation och därför här lämnas åsido. Om de återstående ungefär 15 extra ledamotsbefattningarna däremot kan beräknas successivt bli förvandlade till ordinarie tjänster, skulle differensen om drygt 50 tjänster nedgå till drygt 35.

Vid behandlingen i 4 kap. av nedre justitierevisionen förordar utredningen som ett led i vissa organisatoriska åtgärder en omprövning av löneställningen för de revisionssekreterartjänster, som är förenade med innehav av allmän rotel. Om en sådan omprövning företages och leder till en uppflyttning av dessa tjänster till rådsklass, medför detta en ökning av antalet ordinarie tjänster i denna med 16. Vidare synes ordinariesättning av åtminstone en del av de 12 extra revisionssekreterartjänsterna kunna ifrågakomma. Under antagande, att ungefär hälften ordinariesättes, blir ökningen tillhoppa drygt 20 ordinarie tjänster i rådsklass. I förening med vad ovan antagits innebär detta, att differensen i förhållande till det enligt bilaga 5 erforderliga antalet minskas till omkring 15 tjänster.

Den åtgärd, som ligger närmast till hands för att utjämna den sålunda återstående differensen, torde vara en fortsatt omvandling av tingssekreterartjänster till tingsdomartjänster. Huruvida organisatoriska skäl talar för en omvandling i så stor utsträckning kan vara tveksamt. Om en del tingsdomartjänster i enlighet med utredningens förslag i det tidigare betänkandet blir gemensamma för två eller flera domsagor, torde dock omvandlingen kunna motiveras. I annat fall synes man böra räkna endast med en mera begränsad omvandling.

Slutresultatet torde för slutstadiets del bli, att möjligheter föreligger att från allmänt organisatoriska utgångspunkter komma fram till åtminstone i stort sett det antal tjänster, som enligt bilaga 5 erfordras på detta stadium.

Passagestadiet. Vad härefter angår passagetjänsterna förutsätter anpassningen till den i bilaga 5 angivna proportionen en minskning av antalet från 105 till 83. Först kan då konstateras, att de åtgärder, som omnämnts vid

genomgången av tjänsterna på slutstadiet, medför vissa konsekvenser i fråga om antalet passagetjänster. Ordinariesättningen den 1 juli 1959 av en avdelning i Svea hovrätt samt vad som ovan förutsatts angående ordinariesättning av ytterligare omkring 15 extra ledamotsbefattningar i hovrätterna kan beräknas leda till en minskning av antalet assessorer med omkring 20. Överstatföring av ett 10-tal hovrättsrådstjänster och dessa tjänsters återbesättande skulle vidare minska behovet av assessorer med samma antal. Den ovan beräknade ökningen av antalet revisionssekreterartjänster i rådsklass medför — efter avdrag för fem tjänster, som var vakanta den 1 januari 1959 och därför inte medräknats i bilaga 2 — en minskning av antalet befattningshavare på passagestadiet med drygt 15. Sammanlagt blir minskningen alltså drygt 45, d. v. s. från 105 till inte fullt 60.

Å andra sidan ger de i 3 kap. föreslagna ändringarna i fråga om förut-sättningarna för assessorsförordnande ökad möjlighet att förordna adjunge-rad fiskal till assessor. Uppskattningsvis medför detta drygt 15 nya asses-sorer. Vidare användes f. n. fiskaler i viss utsträckning som vikarier vid ledighet för häradshövding eller tingsdomare. Om assessorer mera konse-kvent anlitas, vilket från rättsskipningssynpunkt måste vara ett önskemål, ökas härigenom behovet av assessorer något. I stort sett skulle härigenom det som erforderligt angivna antalet assessorer om 83 uppnås.

Slutresultatet skulle alltså även för passagestadiet kunna bli i överens-stämmelse med den i bilaga 5 angivna, erforderliga proportionen.

Begynnelsestadiet. Vad slutligen angår begynnelsestadiet förutsätter anpass-ningen till den erforderliga proportionen en minskning av antalet befatt-ningshavare från 199 till 146. Tillkomsten den 1 juli 1959 av sju tingsdomar-tjänster innebär ett minskat behov av fiskaler med samma antal. De före-slagna ändringarna beträffande förordnande till assessor samt vad ovan nämnts om minskad användning av fiskaler för vikariat å häradshövding-och tingsdomartjänster synes leda till ett minskat behov av omkring 20 fiskaler. För att det enligt bilaga 5 önskvärda antalet skall ernås fordras alltså en minskning med ytterligare omkring 25 fiskaler. Eftersom antalet med fiskalsgöromål sysselsatta fiskaler f. n. torde vara förhållandevis lågt åtminstone i vissa hovrätter, kan någon minskning av detta antal knappast vara att räkna med. Den enda möjlighet att ytterligare begränsa fiskals-kåren synes därför vara en fortsatt omvandling av tingssekreterartjänster till tingsdomartjänster eller — vilket utredningen av förut anförda skäl ej närmare ingår på — omvandling av vattenrättssekreterartjänster till tjänster som vattenrättsdomare eller biträdande vattenrättsdomare. Om 15 nya tingsdomartjänster inrättas, varav en del gemensamma för två eller flera domsagor, torde den önskade minskningen av fiskalskåren i stort sett kunna genomföras.

Möjligen kan den frågan ställas, om en fortsatt omvandling av tingssekre-terartjänster inte skulle göra det svårt att tillgodose behovet från utbild-

ningssynpunkt av underrättstjänstgöring på fiskalsstadiet. I detta avseende vill utredningen framhålla följande.

Med utgångspunkt från att antalet assessorsförordnanden per år kan beräknas till i genomsnitt inte fullt 20 och att tjänstgöringen i underrätt på fiskalsstadiet bör omfatta två till tre år skulle för utbildning av årgångar av nämnda storlek erfordras omkring 50 tingssekreterartjänster eller därmed jämställda förordnanden, t. ex. som fiskalskompetent biträde, vattenrättssekreterare eller vikarie i rådhusrätt. Med hänsyn till den avgång från den statliga domarbanan, som äger rum på tingssekreterarstadiet, erfordras emellertid för dem som avgår på detta stadium ytterligare några tingssekreterartjänster (motsvarande) för utbildningsändamål. I början av innevarande år var antalet tingssekreterare 35, fiskalskompetenta biträden omkring 30 och vattenrättssekreterare inte fullt 20, tillhoppa omkring 85. Härtill kom ett mindre antal vikariat i rådhusrätt m. m. Även om tjänstgöringen som vattenrättssekreterare avser ett rättsligt specialområde och därför enligt utredningens mening inte i alltför stor utsträckning bör träda i stället för tjänstgöring vid allmän underrätt, visar de anförda siffrorna, att en inte oväsentlig minskning av antalet i underrätt tjänstgörande fiskaler kan ske utan att utbildningsbehovet eftersättes.

För att antalet befattningshavare på fiskalsstadiet skall kunna begränsas till det antal, som här ovan angivits som önskvärt, erfordras tydligen en stor återhållsamhet vid antagning av fiskaler i hovrätterna. En viss ledning för bedömningen av det antal, som från nämnda synpunkt årligen kan antagas, lämnar bilaga 5, där antalet under vissa givna förutsättningar i fråga om storleken av avgången från domarbanan på olika stadier m. m. anges till 27—33,8 eller sålunda till omkring 30. Av redogörelsen ovan för bilaga 5 torde emellertid framgå, att dessa siffror inte utan vidare kan tjäna som praktisk handlingsnorm, bland annat därför att bilagan förutsätter en åldersfördelning inom domarkåren, som ger stationära befordringsförhållanden, och därför att beräkningarna rörande den framtida avgången från domarbanan av naturliga skäl måste vara ganska osäkra. Härtill kommer, att siffrorna avser det sammanlagda antalet fiskalsantagningar i hovrätterna utan någon fördelning på hovrätterna var för sig.

För att erhålla en praktiskt användbar vägledning i fråga om det antal fiskaler, som årligen kan antagas utan att kravet på tillfredsställande befordringsförhållanden eftersättes, är det därför erforderligt att komplettera siffrorna i bilaga 5 med erfarenhetsmässiga bedömningar, både för hovrätterna tillsammans och för varje enskild hovrätt. Exempelvis kan antalet assessorsförordnanden eller eventuellt antalet fiskaler, som fullgjort för sådant förordnande erforderlig adjunktionstjänstgöring, beräknas i genomsnitt per år för en viss tidsperiod tillbaka. Med ledning härav samt av den faktiska avgången på fiskalsstadiet under de senaste åren kan erhållas en ungefärlig bedömning av det antal, vartill man bör söka begränsa fiskalsantagningarna under den närmaste tiden.

Den praktiska möjligheten att genomföra en sådan begränsning är tydligen i stort sett beroende av det föreliggande behovet av fiskaler för skilda arbetsuppgifter. Utredningen har därför inte funnit tillräcklig anledning att — såsom övervägts under utredningsarbetet — föreslå någon särskild spärregel beträffande det antal fiskaler, som årligen får anställas vid hovrätterna. Den framkomliga vägen är i stället enligt utredningens mening i huvudsak att, såsom ovan förordats, genom organisatoriska åtgärder minska behovet av befattningshavare på fiskalsstadiet.

Sammanfattningsvis kan i fråga om proportionen mellan de tre karriärstadierna på den nuvarande statliga domarbanan uttalas, att allmänt organisatoriska synpunkter samt hänsyn till behovet av utbildningstjänster inte lägger några oöverstigliga hinder i vägen för en anpassning åtminstone i stort sett till den i bilaga 5 angivna, erforderliga proportionen.

Den gemensamma domarkarriären. Hittills har proportionen mellan antalet tjänster av olika slag behandlats med sikte på den nuvarande statliga domarkarriären. Ett förstatligande av rådhusrätterna kommer emellertid uppenbarligen att få till följd en för samtliga allmänna domstolar gemensam domarkarriär. Domarutredningen framlägger i 5 kap. i föreliggande betänkande förslag om att ett successivt uppbyggande av en sådan gemensam karriär skall påbörjas redan före ett förstatligande. Under sådana omständigheter kan det vara av intresse att också ställa frågan, vilken inverkan tillkomsten av en gemensam karriär skulle få på möjligheterna att erhålla en tillfredsställande proportion mellan de tre ifrågakarriärstadierna.

Av flera skäl är det vanskligt att närmare besvara denna fråga. I samband med ett förstatligande av rådhusrätterna kan vissa ändringar i underrättsorganisationen aktualiseras, t. ex. landsrättsförläggning av ett större antal rådhusrätter. Sådana förändringar, vilka inte nu kan överblickas, kan givetvis få betydande återverkningar på karriärstegen. Härtill kommer, att indelningen i de tre karriärstadierna är mera vanskligt att göra i fråga om rådhusrätterna än när det gäller de statliga domstolarna, eftersom anställnings- och avlöningsförhållandena för stadsdomarna inte förete samma enhetliga bild som inom den statliga karriären utan tvärtom växlar avsevärt mellan de skilda rådhusrätterna. Sålunda är rådmännen vid de tre största rådhusrätterna placerade över rådsklass, vid övriga större eller medelstora rådhusrätter i rådsklass samt vid de mindre rådhusrätterna under rådsklass. Vid en del men inte alla rådhusrätter finns assessorstjänster, i allmänhet i lägre löneställning än rådsklass men i Stockholm i nämnda klass. Slutligen finns vid de tre största rådhusrätterna även tjänster under assessorsgraden (sekreterare, stadsnotarier etc.).

Enligt utredningens mening är det vid uppdelningen av stadsdomartjänsterna på de tre karriärstadierna lämpligast att låta tjänsternas faktiska karaktär av slut-, passage- eller begynnelsestjänster vara avgörande och alltså

bortse från löneställningen. Med denna indelningsgrund hänför utredningen borgmästar- och samtliga rådmanstjänster till slutstadiet, samtliga assessorstjänster till passagestadiet samt tjänsterna under assessorsgraden till begynnelsestadiet.

Om indelningen sker enligt vad nu sagts, utgjorde antalet stadsdomartjänster den 1 januari 1959, såsom framgår av bilaga 1, på slutstadiet 234, på passagestadiet 86 och på begynnelsestadiet 58, tillsammans 378. I fråga om Stockholms rådhusrätt avser uppgifterna den nu tillämpade organisationen, vilken dock är av provisorisk art. Anmärkas bör, att i den mån vakant tjänst upprätthölls av vikarie utom stadsdomarkåren, t. ex. en hovrättsfiskal, siffrorna utvisar ett större antal tjänster än det faktiska antalet stadsdomare. Denna skiljaktighet avser ett 10-tal fall.

En jämförelse mellan dessa siffror samt den proportion, som i bilaga 5 angivits som erforderlig för den statliga domarbanans del, torde underlättas, om siffrorna uppräknas så, att summan blir lika med det i bilaga 5 använda utgångstalet 620. Resultatet blir då 384 tjänster på slutstadiet, 141 på passagestadiet och 95 på begynnelsestadiet mot respektive 391, 83 och 146 enligt den i bilaga 5 angivna proportionen. Att märka är emellertid i detta sammanhang, att den proportion, som uppställts som erforderlig för den statliga domarkarriären, inte utan vidare är tillämplig på stadsdomarbanan. Den som erhåller domartjänst vid rådhusrätt har nämligen dessförinnan regelmässigt tjänstgjort kortare eller längre tid på den statliga domarbanan. För att befordringsåldern skall bli densamma vid rådhusrätterna som vid de statliga domstolarna erfordras därför en annan proportion mellan de tre karriärstadierna vid de förra än vid de senare, framför allt förhållandevis färre begynnelsetjänster i förening med ett större antal tjänster på slutstadiet. Med denna utgångspunkt föreligger i stadsdomarkarriären ett underskott i fråga om tjänster på slutstadiet samt ett överskott av passagetjänster. Antalet begynnelsetjänster synes uppskattningsvis kunna betecknas som i stort sett normalt. Bedömningen härav beror dock i hög grad på hur lång den fiskaltjänstgöring, som föregår övergången till rådhusrätt, genomsnittligt beräknas böra omfatta. Domarutredningen saknar emellertid anledning att närmare ingå på proportionen mellan tjänsterna på stadsdomarbanan, betraktad för sig.

Däremot synes det befogat att något belysa den proportion mellan antalet tjänster av olika slag, som erfordras för att befordringsförhållandena skall bli tillfredsställande i en för de statliga domstolarna och stadsdomstolarna gemensam karriär. Därvid utgår utredningen i fråga om indelningen i karriärstadier och den genomsnittliga tjänstetiden i varje stadium från samma förutsättningar som vid uppställandet av den erforderliga proportionen beträffande den nuvarande statliga domarbanan, alltså 6,5 år i begynnelsestadiet, 4,5 år i passagestadiet och 27 år i slutstadiet. Avgångsprocenten måste däremot beräknas annorlunda, eftersom övergång från statlig domstol

till rådhusrätt utgör avgång från den nuvarande statliga domarbanan men tydligen inte från en gemensam domarbana.

Vid beräkningen av proportionen mellan de tre karriärstadierna på den nuvarande statliga domarbanan utgick utredningen från en statlig domarkår om 620 personer. Antalet stadsdomartjänster den 1 januari 1959 var som nyss nämnts 378. Den gemensamma domarkåren skulle i enlighet härmed kunna beräknas till 998 eller avrundat 1 000 personer. Vid beräkningen av proportionen mellan de tre stadierna i en gemensam domarkarriär utgår utredningen alltså från ett beräknat sammanlagt antal tjänster om 1 000.

Avgången på begynnelsestadiet av den nuvarande statliga domarkarriären har ovan beräknats till 35 till 40 procent. Härav avser drygt 20 procent övergång till rådhusrätt, varför endast drygt 15 procent här skall tagas i beräkning. I fråga om avgången från tjänsterna under assessorsgraden vid de tre största rådhusrätterna har utredningen inga siffror tillgängliga. Densamma torde emellertid vara tämligen obetydlig och alltså komma att ytterligare något minska avgångsprocenten från den gemensamma karriärens begynnelsestadium. Utredningen utgår därför från en avgång om ungefär 15 procent.

På de båda högre stadierna av den statliga domarkarriären omfattade avgången under åren 1948—1957 som tidigare nämnts 57 personer, varav 14 på passage- och 43 på slutstadiet. Med frånräknande av övergång till rådhusrätterna samt reduktion på grund av att två högre domartjänster tillsatts med advokater blir de båda sistnämnda siffrorna 10 respektive 34. Beräknat på den nuvarande statliga domarkarriären enligt samma metod som använts ovan vid uppställande av den erforderliga proportionen för denna ger de sistnämnda båda siffrorna en avgångsprocent om inte fullt 25 på slutstadiet ($1,08 \times 23 = 24,84$) samt fem till sex på passagestadiet ($1,03 \times 5,4 = 5,56$). Utredningen har inga säkra uppgifter om storleken av avgången från rådhusrätterna. Så mycket kan dock sägas, att den är förhållandevis mindre omfattande än avgången från den statliga domarkarriären. Med hänsyn härtill räknar utredningen med en avgång från den gemensamma domarkarriären om fem procent på passagestadiet och 20 procent på slutstadiet.

I fråga om den genomsnittliga tjänstetiden i varje stadium före avgången har utredningen inga säkra hållpunkter för annan bedömning än den som gjorts för den statliga domarkarriärens del. Utredningen räknar alltså med att avgången i genomsnitt äger rum efter två år på begynnelsestadiet, tre år på passagestadiet och fem, alternativt 15 år på slutstadiet.

Den proportion, som under de nu uppställda förutsättningarna erfordras mellan antalet tjänster på de tre stadierna i en för de nuvarande statliga domstolarna och stadsdomstolarna gemensam domarkarriär, anges i *bilaga 6 (Proportionen mellan tjänster av skilda slag på en gemensam domarbana)*. Denna proportion uppvisar i bilagan alternativa siffror. Liksom beträffande den statliga domarkarriären har utredningen utgått från ett medelvärde mel-

lan dessa alternativ. Den sålunda framkomna proportionen återfinnes i sammanställningen i bilagan. Den omfattar 665 tjänster på slutstadiet, 131 på passagestadiet och 204 på begynnelsestadiet, tillsammans 1 000. Till jämförelse härmed upptages i sammanställningen den faktiska proportionen den 1 januari 1959. Liksom i sammanställningen i bilaga 5 har siffrorna för den statliga karriären hämtats från bilaga 2, medan siffrorna för rådhusrätterna ansetts kunna hämtas från bilaga 1. Antalet tjänster, beräknat på detta sätt, var 551 på slutstadiet, 191 på passagestadiet och 257 på begynnelsestadiet, tillsammans 999. Med den valda utgångspunkten innebär detta, att antalet tjänster bör ökas med 114 på slutstadiet samt minskas med 60 på passagestadiet och 53 på begynnelsestadiet. Att ökningen blir en tjänst mer än den sammanlagda minskningen beror på att utgångstalet avrundats till 1 000, medan antalet den 1 januari 1959 var 999.

Slutomdöme. Som slutomdöme vill utredningen anföra följande. Såväl på den statliga domarbanan som stadsdomarbanan är antalet begynnelse- och passagetjänster alltför stort i förhållande till övriga tjänster för att tillfredsställande befodringsförhållanden skall kunna råda. För att avhjälpa detta tillstånd erfordras tämligen vittgående åtgärder. Av olika skäl kan emellertid de erforderliga åtgärderna knappast tänkas bli genomförda annat än successivt. Vid behandlingen av de konkreta organisationsförslag, som dels framlagts av utredningen såväl i det tidigare som i det nu föreliggande betänkandet och dels framkommer vid den årliga prövningen av domstolarnas personalbehov, synes den angivna proportionen mellan tjänsterna dock kunna tjäna till ledning för den bedömningsfaktor, som utgöres av hänsyn till befodringsförhållanden och rekrytering.

Den proportion, som utredningen uppställt i fråga om en för de nuvarande statliga domstolarna och stadsdomstolarna gemensam domarkarriär, blir naturligtvis aktuell först om en sådan gemensam karriär skapas. Som tidigare nämnts föreslår utredningen, att ett successivt uppbyggande härav påbörjas. Vidare kan måhända de synpunkter som utredningen framfört och de beräkningar den verkställt vara av ett visst värde vid stadsdomstolsutredningens ståndpunktstagande till frågan om ändringar i underrättsorganisationen i samband med ett förstatligande av rådhusrätterna. Domarutredningens resonemang får därvid uppfattas som ett uttryck för de synpunkter, som domarutredningen främst har att beakta, nämligen hänsynen till en fullgod rekrytering till domarbanan.

TREDJE KAPITLET

Organisatoriska frågor beträffande hovrätterna

I fråga om hovrätterna har, som av inledningen framgår, i det tidigare betänkandet i huvudsak behandlats ledamotsbehovet. Utredningen har därvid dels föreslagit vissa förstärkningar av ledamotsorganisationen och dels angivit de beräkningsgrunder, som enligt utredningens mening bör användas vid en fortlöpande bedömning av det erforderliga antalet ledamöter. I denna del anser sig utredningen ha fullgjort sitt uppdrag. Däremot upptar utredningen nu en del spörsmål, som ej behandlats i det tidigare betänkandet. Sålunda behandlas frågan om den lämpliga sammansättningen av en hovrättsavdelning med därtill hörande fiskaler och fiskalsaspiranter. I samband härmed föreslås, att lagmanstjänst inrättas vid sådan avdelning, där presidenten nu är ordförande, och att presidenten inte längre skall som avdelningsordförande vara knuten till viss avdelning. Vidare förordas vissa ändringar i fråga om förutsättningarna för förordnande till assessor samt beträffande assessorstjänsternas redovisning på hovrätternas personalförteckning. Vad angår fiskalerna och fiskalsaspiranterna granskas deras arbetsuppgifter samt det erforderliga antalet sådana befattningshavare.

Med hänsyn till sitt nära sakliga samband med de i egentlig mening organisatoriska frågorna upptas vid behandlingen av dessa också de i utredningsdirektiven särskilt nämnda spörsmålen om hovrätternas bedömning av domaraspiranternas lämplighet för domarbanan samt om utbildningen av dessa, bland annat problemet hur den från utbildningssynpunkt värdefulla tjänstgöringen som adjungerad ledamot skall kunna beredas dem.

Hovrättsavdelningarnas sammansättning

Rättegångsreformens genomförande den 1 januari 1948 innebar för hovrätternas del en övergång från en nästan uteslutande skriftlig förhandlingsordning till ett i princip muntligt förfarande. Detta nödvändiggjorde en väsentlig utökning av den dömande personalen, i samband varmed antalet hovrätter ökades från fyra till sex. Att även arbetsuppgifterna påverkades av det ändrade förfarandet är uppenbart. Föredragningen av mål på handlingarna och kontrolläsningen av dessa ersattes till stor del av muntliga förhandlingar med parter och vittnen samt förberedande arbete i anslutning härtill.

Några större principiella förändringar i hovrättsorganisationens uppbyggnad vidtogs emellertid ej i samband med det ändrade förfarandet. Liksom tidigare organiserades hovrätterna på avdelningar om i regel fem ledamöter, biträdda av fiskaler och fiskalsaspiranter. Genom att domförhållningsreglerna ändrades såtillvida, att fyra ledamöter under alla förhållanden utgjorde domfört antal, blev det emellertid möjligt att där så befanns lämpligt eller erforderligt inrätta avdelningar med endast detta antal ledamöter. Ledamotsantalet per avdelning, vilket tidigare i fall av avvikelser från det normala femtalet utgjort sex, kom nu att i sådana fall uppgå till antingen fyra eller sex. Som en nyhet av i viss mån principiell karaktär kan vidare ses omändringen av de dittillsvarande ordförandebefattningarna, vilka innebar förordnande för vissa hovrättsråd att mot tilläggsarvode tjänstgöra som ordförande på avdelning, till särskilda ordförandetjänster (med beteckningen lagman), rekryterade inom eller utom vederbörande hovrätt.

Varje hovrätt skall enligt 2 kap. 3 § rättegångsbalken vara delad i två eller flera avdelningar. En avdelning skall bestå av presidenten eller en lagman såsom ordförande samt minst tre hovrättsråd, varav en vice ordförande. I allmänhet består de ordinarie avdelningarna av fem men i vissa fall av fyra ordinarie ledamöter. Härtill kommer stundom en extra ledamot. I Svea hovrätt har härjämte sedan 1948 funnits en anordning med två extra ledamöter, vilka — i den mån de inte tagits i anspråk för att ingå i en extra avdelning — tjänstgjort å särskilt arbetstygnda rotlar och alltså inte tilldelats egna rotlar. Under kortare tider har på motsvarande sätt extra ledamot utan egen rotel förordnats även i andra hovrätter. I några fall har extra avdelningar inrättats.

Den faktiska sammansättningen av en hovrättsavdelning är emellertid annorlunda än det nu anförda ger vid handen. Orsaken härtill är främst den, att hovrättsråden i stor utsträckning tages i anspråk för uppgifter utom hovrätterna, såsom tjänstgöring som föredragande i högsta domstolen, lagstiftningsarbete och administrativa göromål. Som vikarier inträder därvid i första hand hovrätternas assessorer. Även dessa tjänstgör emellertid i betydande omfattning utom hovrätterna, antingen i uppgifter av samma slag som de tjänstlediga hovrättsråden eller som vikarier i underdomstolar. I den mån assessorer ej finns att tillgå som vikarie för hovrättsråd, adjungeras en fiskal eller undantagsvis en utomstående, t. ex. en underrättsdomare eller en vetenskapligt verksam jurist.

Resultatet av vad nu sagts blir, att en hovrättsavdelning i verkligheten har rätt växlande sammansättning. Till icke ringa del ingår assessorer och adjungerade fiskaler. Arbetsordningen för rikets hovrätter den 19 december 1947 (nr 960) innehåller emellertid vissa bestämmelser, som begränsar möjligheten att anlita fiskaler för adjunktion. I 3 § föreskrives sålunda, att minst fyra ledamöter eller, om en avdelning består av endast detta

antal, minst tre skall vara antingen ordinarie hovrätts- eller underrättsdomare eller också hovrättsassessorer. Undantag kan dock göras för kortare tid eller efter Kungl. Maj:ts medgivande. Eftersom i regel endast fyra ledamöter deltagar i behandlingen av varje enskilt mål eller ärende, lämnas vidare vissa bestämmelser om sammansättningen vid de särskilda avgörandena. Härom stadgas, att tjänstgöringen på avdelning om möjligt bör så ordnas, att i huvudförhandling deltagar minst tre ledamöter av kategorierna ordinarie hovrätts- eller underrättsdomare eller hovrättsassessor. Ordföranden skall städe vara en ordinarie domare.

Som en normal sammansättning av en femmannaavdelning har ofta angivits tre ordinarie ledamöter och två assessorer, av vilka sistnämnda den ene i stället kan vara adjungerad fiskal (se bland annat sammansatt stats- och första lagutskotts utlåtande nr 2/1943 s. 38). Ett uttryck för denna uppfattning om sammansättningen är den omständigheten, att personalförteckningen i det årliga regleringsbrevet till hovrätterna utöver antalet ordinarie tjänster upptar — förutom assessorstjänster som föranletts av förekomsten av extra ledamöter — två assessorstjänster per avdelning. Även om en annan proportion mellan antalet tjänstgörande ordinarie ledamöter och assessorer kan förutses för ett visst budgetår, föranleder detta ingen ändring i personalförteckningen. En annan sak är, att anslagsberäkningarna givetvis påverkas (se härom nyssnämnda utskottsutlåtande s. 38).

Erfarenheterna av hovrättsorganisationen under de år som förflutit sedan rättegångsreformen genomfördes har enligt utredningens mening givit vid handen, att organisationens principiella uppbyggnad i huvudsak är ändamålsenlig, även om den ökade måltillströmningen till hovrätterna gjort en utökning erforderlig. I fråga om antalet ledamöter per avdelning synes det normala antalet om fem vara väl avpassat. Genom att regelmässigt endast fyra ledamöter deltagar i behandlingen av varje särskilt mål eller ärende och ledamöterna alltså turvis befrias från vissa sessionsdagar kan arbetet med domsskrivning och förberedande av mål ordnas förhållandevis smidigt. En avdelning med fyra eller sex ledamöter innebär däremot vissa olägenheter. Visserligen kan det för samarbetet på en avdelning vara en fördel, att alla ledamöterna i princip deltagar i varje på avdelningen förekommande mål, såsom fallet är på en avdelning om fyra ledamöter. Emellertid är det ofta erforderligt, att ledamöterna får tillfälle att några dagar i följd ägna sig åt genomgång av större mål, domsskrivning efter huvudförhandling etc. På en avdelning om fem (eller sex) ledamöter kan detta utan avbrott i avdelningens verksamhet möjliggöras genom att vederbörande ledamot blir sessionsfri under en eller ett par dagar. Ett sådant praktiskt arrangemang kan inte genomföras på en avdelning om endast fyra ledamöter. Där måste i sådana fall vikarie insättas. En förutsättning för att arbetet på en fyramannaavdelning skall kunna fortgå smidigt och utan avbrott är därför, att tillgången på vikarier är tillräcklig. Särskilt i

de minsta hovrätterna torde så ofta ej vara fallet. Häri synes förklaringen ligga till de mindre goda erfarenheter de båda norrländska hovrätterna haft av arbetet på sådana avdelningar. Även vid längre tingsresor eller annan mera långvarig handläggning utom hovrättsstaden kan det vara en fördel med fem ledamöter. Ett uttryck härför är det bemyndigande, som givits hovrätten för Övre Norrland att vid sådana tillfällen förordna en femte ledamot på den ifrågavarande avdelningen.

På en avdelning om sex ledamöter torde det i regel vara möjligt att vid behov bereda ledamot en eller ett par sessionsfria dagar utan att vikarie erfordras. Å andra sidan kan det knappast undvikas, att vissa svårigheter uppstår att genomföra en ändamålsenlig arbetsfördelning på en sådan avdelning. I fall då avdelningen behöver kallas till överläggning i mål, där huvudförhandling tidigare ägt rum, blir det ofta omöjligt att, såsom önskvärt vore, förlägga överläggning till dag då avdelningen enligt arbetsprogrammet har samma sammansättning som vid huvudförhandlingen. Härigenom splittras i viss mån systemet med sessionsfria dagar, då ledamöterna ostört bör kunna ägna sig åt genomgång av mål, domsskrivning etc. Vid handläggning av vidlyftiga mål kan det dessutom bli svårt att effektivt utnyttja den sjätte ledamotens arbetskraft.

De olägenheter som enligt vad nu sagts gör sig gällande vid avvikelser från den normala sammansättningen om fem ledamöter per avdelning torde emellertid inte vara av den storlek och art, att de behöver påverka rättskipningens kvalitet. Av organisatoriska skäl — det erforderliga antalet ledamöter i en hovrätt är inte alltid jämnt delbart med fem — är det också nödvändigt att i viss utsträckning sammansätta avdelningarna med fyra eller sex ledamöter, om ledamotsantalet kontinuerligt skall anpassas efter arbetsmängden. En sådan anpassning är högst angelägen, eftersom eljest eftersläpning i rättskipningen skulle uppkomma. Under dessa förhållanden synes såväl fyramanna- som sexmannaavdelningar i viss utsträckning kunna godtagas som ett inslag i hovrättsorganisationen.

Vad härefter angår frågan om den lämpliga sammansättningen av en hovrättsavdelning inom den ram som nu angivits gör sig två motsatta intressen gällande. Å ena sidan står det från rättskipningens synpunkt betydelsefulla kravet, att den dömande verksamheten i princip skall utövas av ordinarie domare. Å andra sidan ingår tjänstgöring som adjungerad ledamot i hovrätt som ett normalt led i den statliga domarkarriären. Denna tjänstgöring anses allmänt ha stort utbildningsvärde samt ger dessutom hovrätten tillfälle att utöver den prövning som ägt rum på fiskalsstadiet bedöma den adjungerade fiskalens lämplighet som domare även på grundval av hans sätt att fullgöra ledamotsgöromål. Också sedan assessorsförordnande erhållits har det ansetts önskvärt med ytterligare tjänstgöring som ledamot, innan vederbörande övergår till tjänstgöring som revisionssekreterare eller eljest för längre tid lämnar hovrätten.

De spörsmål, som uppkommer vid en avvägning mellan de angivna intressena, har delvis behandlats av utredningen i betänkandet »Domartjänster i häradsrätt och hovrätt». Utredningen framhåller där (s. 36), att med nuvarande lagstiftning om fullföljd till högsta domstolen hovrätterna i stor utsträckning i realiteten fungerar som slutinstans, vilket gör det särskilt angeläget, att deras dömande verksamhet i huvudsak utövas av ordinarie domare. Av statistiska uppgifter angående hovrätternas sammansättning vid avgörande av mål år 1955, vilka uppgifter redovisas i betänkandet (s. 18 samt bilaga 6), framgår emellertid, att detta önskemål inte kan anses tillgodosett i tillfredsställande utsträckning. Under det ifrågavarande året var sammansättningen sålunda för alla hovrätterna tillsammans 54 procent ordinarie hovrättsledamöter, 18,6 procent hovrättsassessorer och 26,7 procent adjungerade fiskaler, till vilka även räknats tingssekreterare och vattenrättssekreterare. Härtill kom 0,3 procent ordinarie underrättsdomare samt 0,4 procent övriga adjungerade ledamöter, vilka utgjordes av rättsvetenskapsmän. Under åren 1957 och 1958 var sammansättningen 50,2 respektive 51,2 procent ordinarie hovrättsledamöter, 16,3 respektive 17,4 procent hovrättsassessorer, 32,9 respektive 31 procent adjungerade fiskaler, inberäknat tingssekreterare och vattenrättssekreterare, 0,4 respektive 0,2 procent ordinarie underrättsdomare samt 0,2 respektive 0,2 procent övriga adjungerade ledamöter. Såväl under år 1957 som 1958 var alltså förhållandena i det ifrågavarande avseendet ännu något mera otillfredsställande än under år 1955. För närmare uppgifter hänvisas till *bilaga 7 (Hovrätternas sammansättning vid avgörande av mål åren 1957 och 1958)*.

Av de ovan återgivna stadgandena i 3 § arbetsordningen för hovrätterna framgår, att dessa endast beträffande ordförandeskapet ställer ordinarie domare i motsats till icke-ordinarie. I övrigt sammanför stadgandena till en grupp ordinarie hovrätts- eller underrättsdomare samt hovrättsassessorer och till en annan grupp adjungerade ledamöter som inte ingår i den förstnämnda gruppen, d. v. s. i huvudsak adjungerade fiskaler. I fråga om avdelningarnas sammansättning vid varje särskilt avgörande innebär stadgandena i stort sett, att mer än en adjungerad fiskal om möjligt inte bör delta i en huvudförhandling.

Om sammansättningen granskas från denna synpunkt, visar det sig, att avvikelser från vad som sålunda stadgats förekommer i en utsträckning, som måste betecknas som anmärkningsvärd. År 1955 deltog mer än en adjungerad fiskal i 26 procent av samtliga hovrättsavgöranden, som träffades av fyra ledamöter — antalet avgöranden med fem ledamöter var mycket lågt och lämnas här åsido. Som regel var i de angivna fallen två av de i avgörandet deltagande ledamöterna adjungerade fiskaler, men i vissa fall — inte fullt två procent av samtliga avgöranden — var sammansättningen en ordinarie domare jämte tre adjungerade fiskaler. Motsva-

rande siffror för år 1957 var respektive 38,9 och 5 procent samt för år 1958 respektive 35,2 och 3,9 procent. De anförda siffrorna avser både huvudförhandlingar och avgöranden av mål på handlingarna — detta har föränletts av praktiska skäl vid insamlandet av de statistiska uppgifterna — medan det ifrågavarande stadgandet i arbetsordningen enligt ordalagen omfattar endast huvudförhandling. Särskilt med hänsyn till adjunktionens karaktär av utbildning och prövning är det emellertid vid båda slagen av avgöranden uppenbarligen önskvärt, att den dömande verksamheten inte i alltför stor omfattning utövas av adjungerade fiskaler. För övrigt synes det saknas anledning antaga, att antalet adjungerade fiskaler är proportionsvis lägre vid huvudförhandling än vid avgörande av mål på handlingarna. Som framgår av de anförda siffrorna förekom avvikelser från det ifrågavarande stadgandet i 3 § arbetsordningen i ännu större utsträckning åren 1957 och 1958 än år 1955.

Av intresse kan vara att ställa de nu lämnade siffrorna för sammansättningen vid de särskilda avgörandena i relation till hovrättsavdelningarnas sammansättning enligt indelningen av de i tjänst varande ledamöterna. Hänsyn tas alltså inte till partiell tjänstebefrielse, tillfällig sjukledighet etc., vilket givetvis medför, att siffrorna blir annorlunda än då den faktiska sammansättningen vid de särskilda avgörandena sammanräknas. Uppgifterna om ledamöternas indelning på avdelningar har hämtats från de i Svensk juristtidning år 1955 s. 286—287, år 1957 s. 366—367 samt år 1958 s. 350—351 intagna uppgifterna om indelningen den 1 april varje år. Önskvärt hade givetvis varit att ha kännedom om denna indelning och förändringar däri under de olika delarna av dessa år. För den bedömning i stort, varom här är fråga, torde dock läget den 1 april ge godtagbar ledning. Antalet tjänstgörande hovrättsledamöter var vid denna tidpunkt år 1955 sammanlagt 117, varav 71 ordinarie ledamöter, 27 hovrättsassessorer och 19 adjungerade fiskaler, d. v. s. i avrundade tal respektive 61, 23 och 16 procent. För år 1957 var motsvarande antal 132, 76, 28 och 28 samt procentsiffrorna 58, 21 och 21. För år 1958 slutligen var antalen 135, 80, 27 och 28 samt procentsiffrorna 59, 20 och 21. Proportionen motsvarar i samtliga fall i stort sett den sammansättning om tre ordinarie och två icke-ordinarie ledamöter per femmannavdelning, som enligt vad ovan nämnts brukar antagas vara lämplig. Enligt inhämtade uppgifter var motsvarande antal den 1 april 1959 140, 78, 31 och 31 samt procentsiffrorna 56, 22 och 22.

Emellertid är att märka, att den nu angivna uppfattningen om en hovrättsavdelnings lämpliga sammansättning tillkommit under den äldre rättgångsbalkens giltighetstid. Frånsett de allra sista åren därav, då nya regler om fullföljd till högsta domstolen gällde, utgjorde hovrätterna under nämnda tid ganska typiska mellaninstanser. Med nuvarande fullföljdsregler fungerar hovrätterna emellertid som tidigare framhållits i verkligheten i stor utsträckning som slutinstans. Till denna utveckling torde även ha bidragit

de på grund av det muntliga förfarandet avsevärt ökade kostnaderna för processen i högsta domstolen. Denna ändrade ställning för hovrätterna gör det enligt utredningens mening önskvärt, att dessas dömande verksamhet utövas av de ordinarie ledamöterna i större utsträckning än som kunde anses erforderligt under tidigare rådande förhållanden. Frånsett det allmänna önskemålet om tryggad anställningsform för domare vill utredningen särskilt framhålla det angelägna i att de domare, som tjänstgör som ledamöter i hovrätt under de nya förhållandena, i allmänhet — utöver den utbildning och prövning som tjänstgöringsgången fram till assessorsförordnandet innefattar — också förvärvat långvarig erfarenhet av domargöromål i hovrätt eller annorstädes. I den mån i stället för ordinarie hovrättsledamot tjänstgör ordinarie underrättsdomare med långvarig erfarenhet tillgodoses visserligen också de nämnda önskemålen, men detta kan av olika skäl, bland annat önskvärdheten att ordinarie underrättsdomare uppehåller sin egen tjänst, endast beräknas förekomma i undantagsfall.

En annan omständighet, som motiverar att i avdelningarnas normala sammansättning ingår ett något större antal ordinarie ledamöter än tidigare, är att behovet av partiella ledigheter numera torde vara större än förr. Det nuvarande i princip muntliga förfarandet med dom i regel omedelbart efter huvudförhandlingen eller inom 14 dagar därefter gör det svårare än under den gamla, i regel skriftliga processordningen att utan partiella ledigheter få arbetet på avdelningen att flyta jämnt och utan avbrott. Svårigheterna att utan någon ledighet inpassa arbetet med studium och föredragning av lagremisser samt utformande av förslag till remissyttrande torde också vara större under det nya än under det gamla förfarandet.

För att önskemålet att hovrätternas dömande verksamhet i huvudsak utövas av ordinarie domare skall kunna anses tillgodosett synes böra fordras, att som regel minst tre ordinarie hovrättsdomare eller, i förekommande fall, ordinarie underrättsdomare med långvarig erfarenhet deltagar i varje särskilt avgörande. Under beaktande jämväl av angelägenheten att tillgodose behovet av adjunktion för utbildnings- och prövningsändamål anser utredningen det dock kunna godtagas, att i viss utsträckning endast två ordinarie domare deltagar. Däremot kan en sammansättning, vari ingår endast en ordinarie domare, från de nu anförda synpunkterna inte anses godtagbar.

I sitt tidigare betänkande framhöll utredningen det önskvärda i att i varje hovrättsavgörande regelmässigt deltagar minst två ordinarie ledamöter, ehuru utredningen med hänsyn till personalsituationen i hovrätterna inte ansåg sig då kunna föreslå något stadgande härom i arbetsordningen för hovrätterna. Proportionen ordinarie respektive icke-ordinarie befattningshavare bland dem som tjänstgör som ledamöter i hovrätterna torde inte heller nu möjliggöra, att en sådan regel omedelbart genomföres i alla hovrätter. Utredningen anser det emellertid angeläget, att sådana personalför-

hållanden snarast åvägbringas, att detta blir möjligt. Utredningen föreslår därför, att ett stadgande av angivet innehåll införes i arbetsordningen för hovrätterna, varvid emellertid möjlighet till undantag under en övergångstid bör föreligga. Som lämplig form för stadgandet förordar utredningen, att föreskriften i 3 § arbetsordningen, att ordföranden städse skall vara ordinarie domare, får det innehållet, att ordföranden jämte minst en av de övriga ledamöterna städse skall vara innehavare av ordinarie domartjänst i hovrätt. Genom särskild övergångsbestämmelse bör därvid de hovrätter, där förutsättningar för den nya regelns tillämpning ännu ej är för handen, tillsvidare undantagas från tillämpningen. Angeläget är emellertid, att ett sådant undantag inte förblir gällande längre än som är oundgängligen nödvändigt. Tilläggas må, att i de undantagsfall, då en ordinarie underrättsdomare med långvarig erfarenhet kan beräknas tjänstgöra i hovrätt, ett önskemål att likställa honom med ordinarie domare i hovrätt vid tillämpning av det ifrågavarande författningsrummet torde kunna tillgodoses genom särskilt beslut härom av Kungl. Maj:t.

Det nu sagda har avsett hovrättsavdelningarnas sammansättning vid de särskilda avgörandena. Beträffande avdelningarnas ordinarie sammansättning, d. v. s. indelningen av de i tjänst varande ledamöterna, erfordras för att de anförda önskemålen skall tillgodoses ett större inslag av ordinarie domare, detta med hänsyn till att partiella ledigheter för ledamöterna i viss utsträckning erfordras för arbetets jämna gång på avdelningarna. Utredningen beräknar, att en proportion om tre fjärdedelar till fyra femtedelar ordinarie domare är erforderlig. Praktiskt sett kan detta uttryckas så, att antalet ordinarie domare i normalfallen bör vara tre på en avdelning om fyra ledamöter, fyra på en avdelning om fem ledamöter samt fyra eller fem på en avdelning om sex ledamöter. Ett stadgande härom bör enligt utredningens mening införas i nyssnämnda 3 § i arbetsordningen. Enligt 1 mom. andra stycket första punkten i författningsrummet skall avdelning ha sådan sammansättning, att av ledamöterna minst fyra eller, om avdelningen består av allenast fyra ledamöter, minst tre är antingen innehavare av ordinarie domartjänst i hovrätt eller underrätt eller ock assessorer i hovrätt. Utredningen föreslår, att stadgandet ändras att avse endast innehavare av ordinarie domartjänst i hovrätt. Beträffande ordinarie underrättsdomare, som tjänstgör i hovrätt, hänvisas till vad ovan sagts därom.

Utredningens ståndpunkt i fråga om önskvärdheten av en begränsning av icke-ordinarie domares deltagande i hovrätternas dömande verksamhet innebär inte, att utredningen likställer kategorierna hovrättsassessor och adjungerade fiskaler. I den mån icke-ordinarie domare deltagar är det också enligt utredningens mening av vikt, att användningen av adjungerade fiskaler begränsas i enlighet med stadgandena i 3 § arbetsordningen för hovrätterna. Detta betingas inte blott av adjunktionens nyss nämnda karaktär av utbildning och prövning utan även därav att hovrättsassessorerna, ehuru

ej ordinarie domare, likväl har en annan, mera självständig och tryggad ställning än de adjungerade fiskalerna. I detta sammanhang vill utredningen föreslå, att stadgandet om sammansättningen vid huvudförhandling utsträcker att omfatta även avgörande av mål på handlingarna. Detta synes lämpligen kunna ske genom att efter orden »i huvudförhandling» insättes »eller i avgörande av mål på handlingarna».

Om vad nu sagts rörande hovrättsavdelningarnas sammansättning godtages, uppkommer frågan på vad sätt det i praktiken skall realiseras. Härvid kan ifrågakomma åtgärder av olika slag. Närmast till hands ligger väl att undersöka möjligheterna att begränsa antalet hovrättsråd, som är tjänstlediga för tjänstgöring i nedre justitierevisionen eller för offentligt uppdrag. I den mån det anses erforderligt att för offentligt uppdrag ta i anspråk ett hovrättsråd, kan det vidare ifrågasättas, om inte överstatföring av tjänsten bör kunna ske i större utsträckning än enligt gällande regler härom. De nämnda frågorna behandlas i avsnitten om nedre justitierevisionen och om domares offentliga uppdrag. Vidare kan framhållas angelägenheten av att extra ledamotsbefattning omvandlas till ordinarie tjänst, så snart behovet av befattningen kan anses stadigvarande. Några oöverstigliga svårigheter att genomföra den angivna sammansättningen av hovrättsavdelningarna torde därför inte föreligga. Möjligen kan det i stället på vissa håll bli ett problem att tillgodose behovet av adjunktion för utbildnings- och prövningsändamål. Frågan härom behandlas i avsnittet här nedan rörande adjunktionstjänstgöringen.

I förevarande sammanhang har inom domarutredningen ifrågasatts, om inte hovrätternas assessorstjänster borde omvandlas från extra ordinarie till ordinarie tjänster. Detta skulle innebära, att i den mån en vikarie erfordras på en hovrättsrådstjänst eller en befattning som extra ledamot förefinnes tjänsten i stor omfattning kommer att uppehållas av befattningshavare med ordinarie anställning, låt vara att denna avser en annan tjänst, nämligen assessorstjänsten. Till förmån för en sådan omvandling talar otvivelaktigt vissa skäl. Tjänstgöringsgången fram till assessorsförordnandet omfattar i allmänhet minst sex—sju år från inträdet som aspirant i hovrätt, efter vilken tid det synes skäligt, att ordinarie anställning beredes. Härtill kommer, att förordnandet som assessor i hovrätt brukar betecknas som det slutliga godkännandet på den statliga domarbanan, varför hänsynen till angelägenheten att noggrant pröva domaraspiranterna inte förefaller vara något hinder för att assessorerna blir ordinarie tjänstemän.

Å andra sidan är att märka, att ordinarie domare tillförsäkrats en viss särställning i förhållande till övriga statliga befattningshavare, bland annat därigenom att de inte är underkastade förflyttningsskyldighet i annat fall än då Kungl. Maj:t finner organisatoriska skäl påkalla förflyttning. Bland hovrättsassessorernas uppgifter ingår emellertid inte endast att tjänstgöra som vikarier å ledamotstjänst i hovrätt utan även att uppehålla domar-

tjänster utom hovrätten, främst vid häradsrätt och i nedre justitierevisionen. Med hänsyn härtill kan det vara tveksamt, om assessorstjänsterna är lämpade som ordinarie domartjänster. Spörsmålet om ordinariesättning på domarbanan torde vidare få upptagas till allsidig prövning i samband med ett förstatligande av rådhusrätterna. Under dessa omständigheter har utredningen ej ansett sig böra ta ställning till denna fråga för hovrättsassessorernas del.

Lagmanstjänster på presidentavdelningarna

Som tidigare nämnts skall en hovrättsavdelning enligt 2 kap. 3 § rättegångsbalken bestå av hovrättens president eller en lagman som ordförande samt minst tre hovrättsråd, varav en vice ordförande. I anslutning härtill stadgas i 45 § arbetsordningen för hovrätterna, att presidenten i annan hovrätt än Svea hovrätt är ordförande på avdelning. Uppgifterna som avdelningsordförande består enligt 46 § arbetsordningen i att leda och öva en viss tillsyn över arbetet på avdelningen samt att föra ordet därstädes. I den mån presidenten inträder på lagmansavdelning — se härom nedan — övertar han emellertid ordförandeskapet. Avdelningsordföranden äger i viss omfattning erhålla befrielse från deltagande i arbetet på avdelningen, varvid vice ordföranden eller, vid förfall för honom, annan ordinarie ledamot fungerar som ordförande.

På en lagmansavdelning om fem ledamöter kan ordförandegöromålen beräknas fördelade så, att lagmannen fullgör tre fjärdedelar och vice ordföranden en fjärdedel. Presidentens tjänstgöringsskyldighet på den avdelning, där han är ordförande — i det följande benämnd presidentavdelningen — uppgår enligt arbetsordningen till hälften av den tjänstgöring, som åligger lagman. I den mån hinder föreligger på grund av ämbetsresa eller presidenten åliggande uppgift av större omfattning minskas tjänstgöringsskyldigheten på avdelningen i motsvarande grad. Arbetsordningen förutsätter vidare, att presidenten i viss utsträckning tjänstgör även på andra avdelningar, främst vid de — dock relativt fåtaliga — brottmål, som upptages av hovrätt såsom första domstol, samt vid behandling av lagremisser. Beträffande Svea hovrätt föreskrives, att presidenten bör deltaga i lagskipningsarbetet i den mån övriga honom åliggande skyldigheter medger detta. Därvid bör han deltaga i avgörandet av brottmål av sistnämnd art. Vidare har han att, i princip i samma omfattning som övriga presidenter, deltaga i handläggningen av remisser.

Genom att presidentens tjänstgöring på presidentavdelningen är begränsad på sätt som nu nämnts kommer givetvis vice ordföranden på denna avdelning att fullgöra ordförandegöromål i större utsträckning än vice ordförandena på lagmansavdelningarna. Eftersom presidenten vidare av olika skäl, t. ex. deltagande i större remiss eller i de s. k. presidentmötena, tidvis

kan bli förhindrad att ens i den nämnda begränsade omfattningen deltaga i arbetet på presidentavdelningen, kan vice ordföranden på denna avdelning i praktiken beräknas fullgöra den övervägande mängden ordförandegöromål.

De nu redovisade förhållandena har föranlett utredningen att upptaga frågan om organisationen för ordförandegöromålen utövande på presidentavdelningarna.

Lagmanstjänsternas tillkomst

Lagmanstjänsterna i hovrätt tillkom den 1 juli 1947. Dessförinnan utövades ordförandeskapet på division (motsvarande nuvarande hovrättsavdelning), i den mån ej presidenten inträdde som ordförande, av ett av hovrättsråden, som förordnats därtill av Kungl. Maj:t. I regel utsågs det till tjänsteåren äldsta hovrättsrådet. På samma sätt förordnades ett hovrättsråd — såsom ännu är fallet — till vice ordförande. Presidenten var inte knuten som ordförande till någon särskild division utan inträdde, i den mån han deltog i lagskipningsarbetet, på vilken som helst av divisionerna.

Processlagberedningen föreslog (se SOU 1938: 44 s. 13) i fråga om hovrätternas organisation, att hovrätt skulle vara delad i två eller flera avdelningar och att varje avdelning skulle bestå av minst fyra hovrättsråd, varav en ordförande och en vice ordförande, samt en eller flera assessorer. Förslaget förutsatte, framhöll beredningen, att ordförande- och vice ordförandetjänsterna skulle utgöra självständiga befattningar med en i förhållande till övriga ledamöter högre ställning och avlöning. Möjlighet skulle också föreligga att förordna presidenten till ordförande på avdelning. För att hovrätterna skulle motsvara de stora anspråk, som måste ställas å dessa domstolar, var det särskilt angeläget, att för ordförande- och vice ordförandetjänsterna kunde påräknas personer med framstående skicklighet och stor erfarenhet. Med hänsyn till de maktpåliggande uppgifter, som åvilde ordföranden såsom ledare av huvudförhandlingarna i hovrätt, borde uttalade beredningen vidare (s. 91), en uppdelning av ordförandegöromålen ske mellan ordföranden och vice ordföranden.

I propositionen nr 5 vid 1942 års riksdag med förslag till rättegångsbalk upptogs processlagberedningens förslag i fråga om hovrättsavdelnings sammansättning oförändrat. På förslag av vederbörande utskott gjorde riksdagen den ändringen, att minimiantalet hovrättsråd per avdelning sänktes från fyra till tre.

1939 års *tjänsteförteckningssakkunniga* behandlade i sitt år 1942 avgivna betänkande bland annat löneförhållandena för ordförande och vice ordförande på hovrättsdivision (se SOU 1942: 30 s. 139). Enligt de sakkunnigas mening var det inte tillrådligt att, innan vice ordförandenas uppgifter i den nya rättegångsordningen blivit fastställda, för befattningshavarna i fråga tillskapa högre pensionsberättigande tjänst än de för det dåvarande innehade. Att ordförandebefattningarna åter förändrades till ordinarie

tjänster syntes de sakkunniga mera naturligt. De sakkunniga framlade också förslag härom.

Vid framläggandet av förslag till omvandling av divisionsordförandebefattningarna till särskilda tjänster, benämnda lagmanstjänster, framhöll chefen för justitiedepartementet (se prop. 268/1947 s. 82—84) under hänvisning till ett uttalande av 1943 års riksdag, att vid tillsättning av lagmanstjänst avseende inte i första rummet borde fästas vid anciennitetssynpunkter utan att till dessa tjänster borde utses personer, vilka kunde antagas vara i särskild grad skickade att uppfylla de höga krav, som måste ställas på hovrätternas avdelningschefer. Vederbörande utskott underströk detta uttalande med hänsyn till de krav, som måste ställas på hovrätternas avdelningsordförande (sammansatt stats- och första lagutskotts utlåtande nr 3/1947 s. 33).

Beträffande vice ordförandena framhöll departementschefen, att omfattningen av de särskilda uppgifter, som i fortsättningen skulle ankomma på dem, inte kunde bedömas med större säkerhet, innan någon erfarenhet vunnits av hovrättsarbetet under den nya rättegångsordningen. I fråga om vice ordförandena på presidentavdelningarna framstod det dock enligt departementschefens mening som sannolikt, att de skulle erhålla ett betydligt ökat ansvar, då de i större utsträckning än de övriga vice ordförandena skulle komma att tjänstgöra som ordförande. Ehuru departementschefen inte innan den nya rättegångsordningen trätt i kraft ansåg sig kunna föreslå höjt arvode för dessa vice ordförande, ville han dock beteckna det som angeläget, att denna arvodesfråga blev föremål för särskilt övervägande (se prop. 268/1947 s. 85).

Utskottet gjorde inte något uttalande i detta spörsmål.

Utredningen

Mot presidentavdelningarnas nuvarande organisation kan vissa invändningar göras. Främst bör framhållas, att ordförandeskapet till väsentlig del utövas av domare, som rekryteras enligt andra grunder än lagmännen.

Som tidigare nämnts kan ordförandegöromålen på en lagmansavdelning om fem ledamöter beräknas fördelade så, att lagmannen fullgör tre fjärdedelar och vice ordföranden en fjärdedel. Med utgångspunkt från att presidentens tjänstgöringsskyldighet på presidentavdelningen uppgår till hälften av vad som åligger en lagman erhåller man på presidentavdelningen den fördelningen av ordförandegöromålen, att tre åttondelar tillkommer presidenten och fem åttondelar vice ordföranden. Den sistnämndes andel närmar sig då de tre fjärdedelar (eller sex åttondelar), som på en lagmansavdelning enligt vad nyss angivits kan beräknas tillkomma lagmannen.

För att erhålla en bild av den faktiska fördelningen av ordförandegöromålen i hovrätterna, särskilt en jämförelse mellan omfattningen av dessa göromål för vice ordförandena på presidentavdelningarna och för lagmännen, har utredningen inhämtat uppgifter härom från hovrätterna med

undantag för Svea hovrätt, där presidenten inte är ordförande på avdelning. Uppgifterna avser tiden den 1 oktober 1957—den 30 september 1958. Anledningen till att denna tidsperiod valts är att presidenternas tjänstgöringsskyldighet som avdelningsordförande sedan förstnämnda dag omfattar hälften mot tidigare en tredjedel av den tjänstgöring, som åligger en lagman. Ökningen, som möjliggjordes genom en begränsning av presidenternas skyldighet att delta i behandlingen av remisser samt genom en omläggning i övrigt av de administrativa verksamhetsformerna i hovrätterna, påverkar givetvis den omfattning, vari vice ordförandena på presidentavdelningarna utövar ordförandefunktion.

De inhämtade uppgifterna, som i vissa hovrätter grundats på antalet sessionsdagar men i andra hovrätter ansetts ge en mera rättvisande bild genom att avse antalet handlagda mål, kan uppenbarligen endast ge en ungefärlig bild av ordförandegöromålens fördelning. Då de dessutom omfattar endast ett år, bör tydligen några alltför långtgående slutsatser ej dragas av dem. Vidare kan framhållas, att i den mån en ordförande har särskild ledighet, t. ex. för att taga befattning med ett mål av större omfattning, för sjukdom eller av annan orsak, hans andel av ordförandegöromålen minskas enligt det använda beräkningssättet. I samma riktning verkar det förhållandet, att vissa avdelningar tidvis bestått av sex ledamöter, vilket givetvis medfört, att ordförandegöromål i ökad omfattning måst överlämnas till vice ordföranden.

De nu anförda omständigheterna kan förklara, varför procentsiffrorna för lagmännens andel av ordförandegöromålen i Göta hovrätt, hovrätten över Skåne och Blekinge samt hovrätten för Västra Sverige företer tämligen stora variationer, nämligen mellan 77 och 64 procent. På fyra av de sex ifrågasvarande avdelningarna är procenttalet dock över 70. I hovrätterna för Nedre Norrland och för Övre Norrland, där lagmansavdelningen tidvis omfattat fyra och tidvis fem ledamöter, har lagmännen medhunnit större andel av ordförandegöromålen, nämligen respektive 95 och 83 procent. Den omfattning, vari vice ordföranden på presidentavdelningen tjänstgjort som ordförande, uppgick i hovrätten över Skåne och Blekinge till 76 procent, vilket dock berott på särskilda förhållanden under den tid uppgifterna avser, samt i hovrätterna för Västra Sverige, Nedre Norrland och Övre Norrland till 62—63 procent. För Göta hovrätt, där presidentavdelningen under tre månader av den aktuella tiden bestod av åtta ledamöter, som arbetade på två sektioner, synes vice ordföranden på avdelningen ha fullgjort ordförandegöromål i ungefär samma utsträckning som i de tre sistnämnda övriga hovrätterna, även om procenttalet blir lägre på grund av avdelningens storlek.

Om vice ordförandenas andel av ordförandegöromålen på presidentavdelningarna jämföres med motsvarande andel på lagmansavdelningarna, framgår som naturligt är, att vice ordförandena på de sistnämnda avdelningarna fullgjort väsentligt mindre andel av ordförandegöromålen, nämligen mellan

14 och 29 procent i Göta hovrätt, hovrätten över Skåne och Blekinge samt hovrätten för Västra Sverige. I hovrätterna för Nedre Norrland och för Övre Norrland är motsvarande siffror respektive 5 och 10 procent.

Även vid en försiktig bedömning av de nu lämnade procenttalen torde kunna fastslås, att vice ordförandena på presidentavdelningarna fullgör ordförandegöromål i nästan lika stor omfattning som lagmännen. Som framgår av den ovan lämnade redogörelsen för lagmanstjänsternas tillkomst var emellertid avsikten med inrättandet av dem, att som ordförande på hovrättsavdelning skulle kunna förvärvas särskilt framstående domare, vilka dessutom var lämpade att handhava den administrativa ledningen av avdelningens arbete. I detta syfte har rekryteringen till lagmanstjänsterna skett tämligen obundet av anciennitetshänsyn bland domare i eller utom hovrätterna. Förordnandena som vice ordförande är emellertid knutna till hovrättsrådstjänsterna, och i regel erhåller de till tjänsteåren äldsta hovrättsråden dessa förordnanden. Från rättsvårdens synpunkt är det enligt utredningens mening angeläget, att de som fullgör ordförandegöromål i hovrätt i så stor omfattning som är fallet med vice ordförandena på presidentavdelningarna rekryteras på samma sätt som lagmännen.

Vidare talar vissa skäl för en ändring av gällande ordning, att presidenten under utövande av sin dömande verksamhet till allra största delen har sin tjänstgöring förlagd till endast en avdelning. En fördelning i ökad utsträckning på de olika avdelningarna av denna tjänstgöring måste sålunda underlätta för presidenten att få den kontakt med och överblick över arbetet inom hovrätten i dess helhet, som han bör äga i sin egenskap av verkschef. Vidare skulle hans möjligheter ökas att erhålla en allsidig och ingående kännedom om hovrättens ledamöter och fiskaler. Detta är önskvärt med hänsyn bland annat till att presidenten har att yttra sig i åtskilliga utnämningsärenden. En fördel skulle också vara, att presidenten närmare skulle kunna följa fiskalsaspiranternas utbildning och prövning på samtliga avdelningar. — Inom utredningen har också ifrågasatts, om inte arbetet på presidentavdelningen i viss mån kan bli lidande av att vid densamma i praktiken fungerar två chefer.

Den omprövning av löneställningen för vice ordföranden på presidentavdelning, som chefen för justitiedepartementet förordade i sitt ovan återgivna uttalande av år 1947, synes sålunda i belysning av de gångna årens erfarenheter i huvudsak böra upptagas från organisatoriska utgångspunkter, främst i syfte att tillgodose rättsvårdens krav.

Utredningen har i första hand övervägt den av chefen för justitiedepartementet ifrågasatta arvodeshöjningen. Därvid har utredningen emellertid funnit, att en sådan lösning med all säkerhet inte skulle möjliggöra en rekrytering enligt av riksdagen anbefallda principer. Ej heller skulle de fördelar

vinnas, som enligt vad utredningen ovan framhållit kan väntas bli en följd av en fördelning i ökad utsträckning på samtliga avdelningar av presidentens deltagande i lagskipningsarbetet. Utredningen har i stället funnit, att lösningen bör sökas i att jämväl för ordförandeskapet på de nuvarande presidentavdelningarna inrättas lagmanstjänster.

En lösning efter sistnämnda linje aktualiserar spørgsmålet rörande omfattningen av hovrättspresidenternas deltagande i den dömande verksamheten. Utredningen vill understryka vikten av att ett slopande av presidentens avdelningsordförandeskap inte leder till någon minskning av hans deltagande i lagskipningsarbetet. Vederbörande riksdagsutskott framhöll vid behandlingen år 1947 av hovrätternas personalorganisation efter rättegångsreformens genomförande i sitt av riksdagen godkända utlåtande, att utskottet med tillfredsställelse funnit, att presidenterna i flertalet hovrätter förut-sattes skola såsom ordförande å hovrättsavdelning regelbundet delta i domstolens dömande verksamhet (se sammansatt stats- och första lagutskotts utlåtande nr 3/1947 s. 33). Vid riksdagsbehandlingen år 1955 rörande omläggning av de administrativa handläggningsformerna vid hovrätt framhöll vidare chefen för justitiedepartementet betydelsen av att presidenterna som ordförande kunde leda förhandlingarna och delta i avgörandet av viktiga och uppmärksammade mål (se statsverkspropositionen år 1955 bilaga 4, andra huvudtiteln s. 49). Ett huvudsyfte med den nämnda omläggningen var just att ge presidenterna möjlighet att i ökad utsträckning delta i hovrätternas dömande verksamhet.

Med hänsyn till vad nu sagts bör enligt utredningens mening även efter ett inrättande av lagmanstjänster på de nuvarande presidentavdelningarna bibehållas en uttrycklig bestämmelse i 45 § arbetsordningen för hovrätterna rörande omfattningen av presidentens deltagande i lagskipningsarbetet. Av betydelse för den omfattning detta deltagande kan få är presidentens övriga arbetsuppgifter. Dessa bör i ett avseende röna inverkan av förslaget om nya lagmanstjänster. Som framgår av det ovan sagda bör nämligen innehavarna av dessa tjänster ersätta presidenterna som avdelningsordförande och alltså övertaga de med chefskapet på de nuvarande presidentavdelningarna för-enade organisatoriska arbetsuppgifterna. Även om dessa uppgifter, från vilka presidenterna sålunda skulle bli befriade, inte tar någon väsentlig tid i anspråk, bör den föreslagna ordningen dock i någon mån öka presidenternas möjlighet att delta i lagskipningsarbetet. I arbetsordningen torde emellertid ej annan ändring erfordras än att den i 45 § andra stycket angivna begränsningen till avdelning, varå presidenten är ordförande, bortfaller.

Några författningsbestämmelser hur presidentens dömande verksamhet bör fördelas på de olika avdelningarna — utöver vad som följer av stad-gandet i 45 § tredje stycket arbetsordningen, att han bör delta i avgöran-det av brottmål, som upptages av hovrätten såsom första domstol — synes

inte vara erforderliga. Närmast till hands ligger väl, att tjänstgöringen fördelas i stort sett jämnt på avdelningarna. Även en annan fördelning kan dock i vissa fall visa sig ändamålsenlig.

En fördelning av presidentens deltagande i lagskipningsarbetet i enlighet med utredningens förslag kommer att minska den omfattning, vari vice ordförandena fungerar som ordförande. Detta aktualiserar en omprövning av gällande bestämmelser rörande ersättning till vice ordförande på avdelning.

I fråga om ledamotsorganisationens omfattning innebär utredningens förslag en utökning av antalet ordinarie ledamöter med en i varje hovrätt, som berörs av förslaget, alltså samtliga hovrätter utom Svea hovrätt. Å andra sidan bortfaller i Göta hovrätt, hovrätten över Skåne och Blekinge samt hovrätten för Västra Sverige, där på presidentavdelningen vikarie förordnas för presidenten, när denne ej deltagar i den dömande verksamheten, behovet av sådan vikarie, vilket innebär en minskning av ledamotsorganisationen motsvarande ungefär en halv ledamot för varje hovrätt. Med hänsyn till att det sedan ett flertal år tillbaka visat sig erforderligt att i större eller mindre omfattning förstärka ledamotsorganisationen i hovrätterna med extra ledamöter, anser sig utredningen dock inte böra föreslå någon indragning av hovrättsrådstjänster utom i hovrätten för Övre Norrland (se härom nedan). Däremot bör tydligen vid bedömning av behovet av extra ledamöter hänsyn tagas till att utredningens förslag innebär en viss utökning av den ordinarie ledamotsorganisationen. Den form denna utökning får genom presidentens deltagande i arbetet på samtliga avdelningar torde också kunna minska behovet av partiell tjänstebefrielse för ledamöterna.

Vad angår hovrätten för Övre Norrland har extra ledamot endast i begränsad omfattning funnits förordnad. Den föreslagna lagmanstjänsten kan således inte motsvaras av minskad användning av extra ledamot och bör därför medföra indragning av en hovrättsrådstjänst. Eftersom hovrätten i sina petita hösten 1958 hemställt om utökning av ledamotsorganisationen med en hovrättsrådstjänst, vill utredningen emellertid framhålla, att utredningens bedömning endast hänför sig till de konsekvenser för hovrätternas ledamotsorganisation, som de föreslagna lagmanstjänsterna medför. Utredningen tar sålunda inte ställning till frågan, om arbetsläget i hovrätterna påkallar ökat antal ledamöter och om den ifrågavarande hovrättsrådstjänsten i hovrätten för Övre Norrland *av denna anledning* bör bibehållas.

Sammanfattningsvis föreslår utredningen sålunda, att presidenten inte i någon hovrätt längre skall som ordförande vara knuten till viss avdelning samt att i stället på sådan avdelning, där presidenten nu är ordförande, inrättas en lagmanstjänst. Detta innebär, att en lagmanstjänst tillkommer i varje hovrätt med undantag för Svea hovrätt. I samband härmed bör en hovrättsrådstjänst i hovrätten för Övre Norrland indragas under förutsättning, att tjänsten ej av annan anledning finnes böra bibehållas. — Någon

ändring av lagtexten i 2 kap. 3 § andra stycket rättegångsbalken synes inte erforderlig.

Förutsättningar för assessorsförordnande

Gällande regler

Tidigare har nämnts, att i hovrätterna finns en särskild ledamotsgrupp, assessorerna, som har till uppgift att tjänstgöra vid ledighet för hovrättsråd samt, i vissa fall, som extra ledamöter. Enligt 57 § i arbetsordningen för hovrätterna har hovrätt att, när någon finnes böra förordnas till assessor i hovrätten, göra framställning därom hos Kungl. Maj:t. De formella kompetenskraven för assessorsförordnande anges i 61 §. Om ej särskilda förhållanden föranleder till annat, fordras i stort sett tjänstgöring efter erhållet fiskalsförordnande *dels* under sammanlagt ett år i allmän underrätt eller i vattendomstol, som sekreterare i arbetsdomstolen eller som biträde åt statsåklagare eller advokat och *dels* under sammanlagt två år som fiskal eller adjungerad ledamot i hovrätten, därav minst ett år som adjungerad ledamot. I praktiken innebär detta, att de formella kompetenskraven i regel är uppfyllda, när ett års adjunktion uppnåtts.

Före den 1 juli 1943 erhöll den adjungerade fiskalen assessorsförordnande så snart den erforderliga adjunktionstjänstgöringen fullgjorts samt under förutsättning, att hovrätten efter prövning av hans lämplighet för fortsatt befordran på domarbanan hemställt om sådant förordnande. Detta innebar emellertid inte, att han erhöll någon tjänst i vanlig mening, utan betecknade i stället en viss kompetens. I överensstämmelse härmed berättigade assessorsförordnandet inte i och för sig till viss lön. Avlöningsbestämmelserna gällde hovrätternas adjungerade ledamöter, varvid högre lön utgick till adjungerad ledamot, som var assessor (SFS 365/1941). Enligt särskilda föreskrifter var assessorsförordnandet dock förenat med rätt till tjänste- och familjepension.

Den 1 juli 1943 genomfördes en lönereglering för hovrätternas icke-ordinarie domarpersonal. Denna innebar bland annat, att ett antal extra ordinarie assessorstjänster inrättades och uppfördes i hovrätternas personalförteckning. Meningen var emellertid inte att härigenom utöka ledamotsorganisationen, utan man bibehöll principen, att antalet assessorer skulle motsvara behovet av adjungerade ledamöter med assessorskompetens. I första hand avsåg detta behov ersättare för tjänstlediga hovrättsråd men i andra hand också extra ledamöter som mera stadigvarande erforderades. Skillnaden mot vad tidigare gällt framträdde särskilt däri, att assessorerna nu blev tillförsäkrade viss lön. Denna skulle de sålunda erhålla, även om de inte längre erforderades som ledamöter utan — för den händelse ej heller lämplig tjänstgöring utom hovrätten kunde beredas dem — måste återgå till fiskalsgöromål.

Det nu sagda medförde ett behov att begränsa antalet assessorer så, att man såvitt möjligt kunde undvika att till assessorer förordna flera än som stadigvarande erfordrades. Särskilt med hänsyn till den omfattning, vari hovrätternas personal tages i anspråk för uppdrag utom hovrätt, möter emellertid svårigheter att på förhand bestämma det totala behovet av assessorer. Alltsedan år 1943 har man valt metoden att i personalförteckningen för varje hovrätt upptaga det antal assessorer, som normalt ansetts erforderligt för hovrättens eget behov, d. v. s. två per avdelning för vikariat å hovrättsrådstjänst. (I detta sammanhang bortses från de ordinarie assessorstjänster, som inrättades den 1 januari 1948 men ersattes av hovrättsrådstjänster den 1 januari 1953.) I den mån extra ledamöter mera stadigvarande förefunnits, har detta vidare i princip föranlett motsvarande ökning av antalet assessorstjänster. Härutöver har Kungl. Maj:t genom särskild bestämmelse i anslutning till personalförteckningen bemyndigats att, i den mån så erfordras på grund av att hovrätternas befattningshavare tages i anspråk för uppdrag utom hovrätterna, förordna högst 45 assessorer utöver de i personalförteckningen upptagna.¹

De närmare förutsättningarna för assessorsförordnande har behandlats i en inom justitiedepartementet upprättad, den 29 augusti 1952 dagteknad promemoria (stencilerad) beträffande hovrätternas assessorer. I promemorian redogöres bland annat för vad som förekom i denna fråga vid 1943 och 1947 års riksdagar (prop. nr:s 198/1943 och 268/1947 samt sammansatt stats- och första lagutskotts utlåtanden nr:s 2/1943 och 3/1947). Det avgörande är, framhålles det, om åt vederbörande kan beredas stadigvarande plats vid domarbordet. Därvid tas hänsyn endast till antalet tjänstlediga ordinarie ledamöter samt, i förekommande fall, extra ledamotsbefattning som föranlett inrättande av assessorstjänst.. Annan extra ledamotsbefattning kan inte vara underlag för assessorsförordnande. Till stöd för denna mening påpekas att, då ett antal extra ledamotsbefattningar tillfördes hovrätterna vid rättegångsreformens genomförande, vissa av dem men inte alla föranledde motsvarande ökning av antalet i personalförteckningen uppförda assessorstjänster. Anledningen härtill var uppenbarligen, fortsätter promemorian, att stadigvarande behov av extra ledamot ansetts dokumenterat endast i de fall som föranledde assessorstjänst. — En annan sak är, framhålles det i promemorian, att vikariatslöneförordnande i sådana fall kan ifrågakomma, därest vederbörande fiskal kan beräknas få sammanhängande adjunktion minst sex månader.

En fiskal, som fullgjort adjunktionsåret och av hovrätten funnits lämpad för befordran, kan sålunda inte erhålla assessorsförordnande så länge

¹ Genom beslut av innevarande års riksdag har detta antal från den 1 juli 1959 höjts till 65, varjämte bemyndigandet jämkats på det sätt, att Kungl. Maj:t kan meddela assessorsförordnande enligt detsamma inte endast i den mån så erfordras på grund av att hovrätternas befattningshavare tages i anspråk för uppdrag utom hovrätterna utan även eljest, om särskilda skäl det påkallar (se statsutskottets utl. nr 2/1959 s. 12 ff samt rskr. nr 2).

antalet i hovrätten tjänstgörande assessorer är lika stort som antalet tjänstlediga ordinarie ledamöter, i förekommande fall med tillägg för extra ledamotsbefattningar som föranlett assessorstjänst på personalförteckningen. Vidare fordras, att utrymmet för assessorsförordnande är stadigvarande. En mera tillfällig minskning av antalet i hovrätten tjänstgörande assessorer, t. ex. i anledning av att en assessor förordnas att kortare tid vikariera å härads hövding- eller tingsdomartjänst, får därvid ej åberopas. Härtill kommer den begränsning, som föranledes av att det totala antalet assessorstjänster är maximerat genom personalförteckningen. Syftet med den sistnämnda maximeringen är att begränsa den omfattning, i vilken hovrätternas befattningshavare tas i anspråk för offentliga uppdrag.

De nu angivna bestämmelserna har fyllt sitt syfte att hindra, att fler assessorer förordnas än som stadigvarande erfordras. Såvitt utredningen kunnat finna har det inte efter den 1 juli 1943 förekommit, att assessorer måst sysselsättas med fiskalsgöromål eller andra arbetsuppgifter, som avsetts för befattningshavare utan assessorskompetens. En följd av bestämmelserna har emellertid å andra sidan blivit, att assessorsförordnande inte längre regelmässigt kan meddelas i anslutning till att vederbörande fullgjort sitt adjunktionsår. Tidvis har i skilda hovrätter uppkommit en inte obetydlig väntetid på assessorsförordnandet efter det att de formella meriterna erhållits samt hovrätten funnit vederbörande lämplig för fortsatt tjänstgöring på domarbanan. Detta förhållande har påtalats bland annat i skrivelser till chefen för justitiedepartementet den 20 januari, den 8 juni och den 11 november 1955 från presidenten i hovrätten för Västra Sverige samt den 2 januari 1956 från föreningen Yngre Jurister vid nämnda hovrätt. Dessa skrivelser har från justitiedepartementet överlämnats till domarutredningen för att tagas under övervägande vid utredningsarbetet. Vidare har frågan behandlats i en skrivelse den 17 juni 1957 från den nämnda hovrätten till Kungl. Maj:t, över vilken skrivelse utredningen den 27 september samma år avgivit remissyttrande. Den 3 januari 1958 beslöt Kungl. Maj:t att överlämna skrivelsen jämte därtill hörande handlingar till domarutredningen för övervägande, såvitt angick principerna för assessorsförordnande, vid utarbetandet av utredningens slutbetänkande.

I samband med remissyttrandets avgivande inhämtade utredningen statistiska uppgifter angående adjunktionsläget i samtliga hovrätter den 1 september 1957. Av dessa uppgifter framgick, att 13 fiskaler med fullgjort adjunktionsår avvaktade assessorsförordnande. De 13 fiskalerna fördelade sig med två på vardera av Svea och Göta hovrätter, tre på hovrätten över Skåne och Blekinge, fyra på hovrätten för Västra Sverige samt en på vardera av hovrätterna för Nedre Norrland och för Övre Norrland. Fem av fiskalerna, nämligen en i Göta hovrätt, tre i hovrätten för Västra Sverige samt en i hovrätten för Nedre Norrland, hade en adjunktions tid överstigande ett och ett halvt år. Längst adjunktions tid, två år, en månad och 16 dagar,

hade en fiskal i hovrätten för Västra Sverige. I några fall hade fiskalerna, enligt vad utredningen under hand inhämtat, tjänstgjort i underrätt kortare eller längre tid efter det adjunktionsåret uppnåtts. Väntetiden på assessorsförordnande efter det att erforderliga meriter erhållits är alltså i själva verket längre än vad de anförda siffrorna ger vid handen.

Av de ifrågavarande 13 fiskalerna hade nio vikariatslöneförordnande, varav åtta som ledamöter i hovrätt samt en som t. f. tingsdomare i häradsrätt. Eftersom för vikariatslöneförordnande förutsättes, att förordnandet beräknas vara minst sex månader, gällde det alltså i dessa fall personer som under minst nämnda tid oavbrutet fullgjorde ledamotsgöromål eller uppgifter i underrätt, för vilka normalt krävs assessorskompetens. De återstående fyra fiskalerna hade antingen vikariatsförordnande, som inte med säkerhet kunde förutses vara minst sex månader, eller tjänstgjorde som s. k. stänkadjunkter, d. v. s. tillfälliga vikarier i anledning av partiella ledigheter för ledamöterna.

Utredningen har härefter inhämtat motsvarande uppgifter om adjunktionsläget den 1 september 1958. Antalet fiskaler med fullgjort adjunktionsår hade då ökats från 13 till 23. De sistnämnda fördelade sig med 11 på Svea hovrätt, en på Göta hovrätt, fem på hovrätten över Skåne och Blekinge samt sex på hovrätten för Västra Sverige. 13 av dessa fiskaler, varav sex i Svea hovrätt, två i hovrätten över Skåne och Blekinge samt fem i hovrätten för Västra Sverige, hade en adjunktionstid överstigande ett och ett halvt år. Längst adjunktionstid, tre år, en månad och 16 dagar, hade en fiskal i hovrätten för Västra Sverige. Adjunktionsläget hade sålunda ytterligare försämrats under tiden den 1 september 1957—den 1 september 1958.

Utredningen

Följden av att assessorsförordnandet dröjer visar sig först och främst däri, att inslaget av adjungerade fiskaler bland hovrätternas ledamöter blir förhållandevis stort. Vid behandlingen av frågan om hovrättsavdelningarnas sammansättning har framhållits angelägenheten av att hovrätternas dömande verksamhet i huvudsak utövas av ordinarie domare. I samband därmed har bland annat anförts vissa siffror rörande hovrättsavdelningarnas sammansättning vid de särskilda avgörandena åren 1955, 1957 och 1958. Dessa siffror visar, att adjungerade fiskaler deltagit i avgörandena i en omfattning, som inte kan anses stå i överensstämmelse med stadgandena i 3 § arbetsordningen för hovrätterna. Från rättsskipningens synpunkt är det med hänsyn till vad nu sagts önskvärt, att de adjungerade fiskalerna erhåller assessorsförordnande snarast möjligt efter det att de fullgjort erforderlig adjunktion och därvid funnits lämpliga för fortsatt befordran på domarbanan.

För rekryteringen till domarbanan torde det också vara av betydelse,

inom vilken tid från antagningen till fiskal assessorsförordnande normalt kan påräknas. Även från den berörda personalens sida framstår det givetvis som ett önskemål att efter fullgjord adjunktionsprövning utan dröjsmål erhålla den ökade trygghet i fråga om anställningsförhållandena samt den självständigare ställning såsom domare, som assessorsförordnandet medför.

Den mest effektiva åtgärden för att tillgodose de nu angivna önskemålen skulle givetvis vara att meddela assessorsförordnande så snart godkänd adjunktions tjänstgöring av föreskriven längd fullgjorts, sålunda i regel i omedelbar anslutning till adjunktionsårets utgång, oavsett huruvida stadigvarande ledamotstjänstgöring kunde beredas eller ej. Detta skulle emellertid innebära ett väsentligt avsteg från de år 1943 genomförda principerna i fråga om assessorernas avlöningsförhållanden och bör därför enligt utredningens mening inte prövas i nu förevarande sammanhang. Olägenheterna av gällande ordning synes dessutom kunna väsentligt minskas genom mindre långtgående ändringar. Den nu föreliggande väntetiden på assessorsförordnande beror främst på de stränga krav som ansetts böra uppställas i fråga om varaktigheten av den ledamotstjänstgöring, som kan beredas vederbörande. Av särskild betydelse i detta sammanhang är att, såsom redan nämnts, tjänstgöring i befattning som extra ledamot utgör grundval för assessorsförordnande endast om befattningen finns upptagen som assessorstjänst på personalförteckningen.¹ Riktpunkten vid avvägningen av det ifrågavarande kravet bör enligt utredningens mening vara, att assessorsförordnande meddelas så snart man vid en allsidig bedömning kan räkna med att stadigvarande behov föreligger att ta den färdigprövade adjungerade fiskalen i anspråk för tjänstgöring som ledamot i hovrätten.

Vad nu sagts innebär i vad avser tjänstgöring som ledamot, att det för bedömningen huruvida stadigvarande behov föreligger eller ej bör sakna betydelse, om tjänstgöringen skall fullgöras som vikariat å ordinarie tjänst eller i extra ledamotsbefattning. Ej heller bör någon skillnad göras mellan extra ledamotsbefattningar av skilda slag — inrättade för helt budgetår eller del därav, föranledande ny assessorstjänst på personalförteckningen eller ej — i vidare mån än som betingas av det allmänna kravet på ledamotstjänstgöringens varaktighet. Om vidare en fiskal efter fullgjord adjunktions tjänstgöring utom hovrätten bör såsom f. n. är praxis det avgörande vara, om stadigvarande ledamotstjänstgöring kunnat beredas honom, därest han i stället tjänstgjort i hovrätten. — Bestämmelsen om ett visst maximiantal assessorer, vilket tillkommit i syfte att begränsa den omfattning, vari hovrätternas personal tages i anspråk för offentliga uppdrag, bör kvarstå av skäl som kommer att utvecklas i kapitlet om sådana uppdrag.

Vid den allsidiga bedömning som ovan förutsatts synes Kungl. Maj:t inte böra vara bunden av några detaljerade begränsningar. Bestämmelsen

¹ Jämför dock vad ovan nämnts om innevarande års riksdags beslut rörande assessorstjänsterna utanför personalförteckningen.

om ett visst maximiantal assessorer torde i detta avseende vara tillräcklig. Kungl. Maj:ts bedömning kan på så sätt ge erforderligt utrymme åt skäliga sannolikhetsöverbäganden rörande hovrätternas kommande behov av assessorer för vikariat av skilda slag. Med den kontinuerliga avgång som från hovrätterna äger rum till nedre justitierevisionen och offentliga uppdrag samt tjänster och vikariat i underrätterna torde en sådan bedömning endast i undantagsfall komma att leda till att den som förordnats till assessor inte varaktigt kan erhålla fortsatt ledamotstjänstgöring i hovrätt eller arbetsuppgifter utom hovrätt, för vilka normalt krävs assessorskompetens. Redan vid 1943 års lönereglering räknades med möjligheten av sådana situationer. Därvid förutsattes att Kungl. Maj:t, för att undvika att vederbörande assessor fick sysselsättas med fiskalsgöromål, skulle kunna medgiva, att han i stället, givetvis med bibehållen assessorslön, förordnades att tjänstgöra som tingssekreterare i större domsaga (se sammansatt stats- och första lagutskotts av riksdagen godkända utlåtande nr 2/1943 s. 39). Även mera tillfälliga förordnanden i underrätt torde i viss utsträckning vara tänkbara för de undantagsfall, varom här kan bli fråga. Domarutredningen förordar, att anmälningsskyldighet till Kungl. Maj:t föreskrives för hovrätterna för det fall, att avsedd tjänstgöring ej kan beredas assessor.

Kravet på att stadigvarande ledamotstjänstgöring skall kunna beredas den som förordnas till assessor finns ej uttryckligen angivet i någon författningstext utan har som tidigare nämnts utformats i praxis med ledning av vad som förekommit vid riksdagsbehandling av frågor rörande assessorstjänster. Något uttryckligt författningsstadgande torde ej heller i fortsättningen vara erforderligt.

Vad utredningen föreslagit i fråga om hovrättsavdelningarnas sammansättning och förutsättningarna för assessorförordnande kan ge anledning till jämkning av det sätt, varpå assessorstjänsterna redovisas i personalförteckningen för hovrätterna. Med hänsyn till vad utredningen anfört därom, att någon skillnad i princip inte bör göras mellan extra ledamotsbefattning, som föranlett ökning av antalet assessorstjänster i hovrätten, och befattning som ej föranlett detta, vill utredningen ifrågasätta, om inte alla extra ledamotsbefattningar borde redovisas på samma sätt. Enklarest synes detta kunna ske genom att sådana befattningar inte i något fall upptages särskilt för varje hovrätt i personalförteckningen. I samband därmed bör enligt utredningens mening övervägas, om man inte i syfte att vinna ett enklare och klarare redovisningssystem bör helt slopa systemet att redovisa vissa assessorstjänster särskilt för de skilda hovrätterna.

Utredningen vill för sin del föreslå, att samtliga assessorstjänster redovisas gemensamt i personalförteckningen för hovrätterna. Härvid bör sålunda inräknas alla assessorstjänster, vare sig de erfordras i anledning av tjänstledighet för ledamöter i hovrätt eller föranleds av bemyndiganden

att förordna extra ledamöter. För att detta maximiantal skall ange det verkliga behovet bör hänsyn tagas till all slags tjänstledighet — tjänstgöring i nedre justitierevisionen, offentliga uppdrag, vikariat i underrätt, internationella uppdrag, studier eller annan orsak. Vidare bör inom maximiantalet rymmas plats för det faktiska antalet extra ledamöter. Maximiantalet bör bestämmas per budgetår på grundval av en årlig redovisning från Kungl. Maj:ts sida av behovet under det kommande budgetåret av hovrättsassessorer för de skilda ändamål som ifrågakommer. Önskvärt är, att maximiantalet beräknas med någon marginal, så att väntetid på assessorsförordnande ej behöver uppkomma, när de i det föregående uppställda förutsättningarna för sådant förordnande är för handen.

Vid behandlingen i 7 kap. av domares offentliga uppdrag göres en beräkning av det erforderliga antalet assessorstjänster med utgångspunkt från nuvarande behov.

Ett särskilt spørsmål i fråga om förordnande av assessorer, vilket spørsmål kan uppkomma redan nu men får ökad aktualitet om gemensam redovisning av samtliga assessorstjänster genomföres, skall avslutningsvis något beröras. Om flera adjungerade fiskaler från skilda hovrätter uppfyller förutsättningarna för assessorsförordnande — även beträffande kravet på stadigvarande ledamotstjänstgöring — men maximeringen av antalet assessorer ej medger, att samtliga genast förordnas, uppkommer frågan i vilken ordning förordnande bör ges. Enligt nuvarande system medför specifikationen av vissa tjänster på de skilda hovrätterna, att denna fråga i de flesta fall löses automatiskt. Den uppkommer då endast, om för tjänstgöring i en hovrätt erfordras fler assessorer än som särskilt redovisas för hovrätten.

Enligt den föreslagna ordningen skulle frågan emellertid bli aktuell i det fall, att maximeringen hindrar att alla erhåller förordnande, så snart erforderlig adjunktionstjänstgöring fullgjorts. Visserligen har nyss framhållits önskvärdheten av att maximiantalet bestämmas så, att dylika situationer ej behöver uppkomma. Från en annan synpunkt kan detta uttryckas så, att antalet utom hovrätterna tjänstgörande ledamöter bör begränsas inom den ram, som maximiantalet förutsätter. Om emellertid en situation av nämnt slag inträder, måste det avgöras, i vilken ordning assessorsförordnande bör meddelas dem som avvaktar sådant förordnande. Närmast till hands ligger väl att låta antingen tidpunkten för inträdet som fiskalsaspirant i hovrätt eller också den tidpunkt, då erforderliga adjunktionsmeriter erhållits, bli avgörande. Enligt utredningens mening talar övervägande skäl för det senare alternativet. Särskilt synes böra beaktas den omständigheten, att eljest väntetiden på assessorsförordnande efter det att erforderliga meriter erhållits skulle kunna bli särskilt lång i de båda norrlandska hovrätterna, där det av rekryteringsskäl är önskvärt att kunna erbjuda adjunktion tidigare än i övriga hovrätter.

Adjunktionstjänstgöringen

I det föregående har framhållits, att tjänstgöringen som adjungerad ledamot i hovrätt har stort utbildningsvärde samt dessutom ger hovrätten tillfälle att utöver den prövning som skett på fiskalsstadiet bedöma den adjungerade fiskalens lämplighet som domare även på grundval av hans sätt att fullgöra ledamotsgöromål. Emellertid har samtidigt uttalats, att hovrätterna med hänsyn till nu gällande regler om fullföljd av talan till högsta domstolen i realiteten i stor utsträckning fungerar som slutinstans samt att den dömande verksamheten i hovrätt därför i huvudsak bör utövas av ordinarie domare. Vid behandlingen av frågan om hovrättsavdelningarnas sammansättning har utredningen med beaktande av dessa skilda synpunkter kommit till det resultatet, att minst tre fjärdedelar å fyra femtedelar av de på hovrättsavdelningarna till tjänstgöring indelade ledamöterna bör vara ordinarie domare. Vidare har utredningen framhållit som angeläget, att övriga ledamöter bör utgöras av hovrättsassessorer i så stor utsträckning, att föreskrifterna i 3 § arbetsordningen för hovrätterna rörande hovrättsavdelningarnas sammansättning vid avgörande av målen kan följas. Dessa föreskrifter innehåller bland annat, att tjänstgöring å avdelning om möjligt bör ordnas så, att i huvudförhandling deltagar minst tre ledamöter, som är antingen ordinarie domare i hovrätt eller underrätt eller också hovrättsassessorer. I samband härmed har föreslagits, att vad sålunda stadgas om huvudförhandling uttryckligen skall föreskrivas även för avgörande av mål på handlingarna. Eftersom ledamöternas partiella ledigheter medför, att vid åtskilliga avgöranden någon ledamot åtnjuter ledighet, medför det nu sagda, att helst samtliga på avdelning indelade ledamöter bör bestå av ordinarie domare eller hovrättsassessorer. De adjungerade fiskalerna skulle därvid komma att i huvudsak tjänstgöra som vikarier vid ledamöternas partiella ledigheter. I viss utsträckning skulle de dock komma att inneha egen ledamotsrotel, t. ex. vid ledamots mera tillfälliga tjänstgöring utom hovrätten.

Frågan blir nu, i vad mån en sådan ordning som den skisserade lämnar tillräckligt utrymme för den utbildning och prövning, vartill adjunktionstjänstgöringen som tidigare nämnts är avsedd. För att besvara denna fråga gäller det att undersöka dels hovrätternas behov av adjungerade ledamöter och dels de adjunktionsmöjligheter som därigenom kan beräknas föreligga för fiskalerna, därest vad utredningen förordat genomföres. I förstnämnda avseende är en prognos förenad med rätt stora svårigheter både därför att den framtida måltillströmningen till domstolarna är en oviss faktor och därför att den omfattning, vari hovrätternas assessorer tas i anspråk för offentliga uppdrag av skilda slag, kan variera avsevärt. En viss ledning lämnar emellertid antalet assessorsförordnanden, som meddelats under senare tid. För tioårsperioden 1949—1958 utgjorde detta antal respektive 30, 16, 18, 17, 9, 14, 17, 15, 22 och 19 eller sammanlagt 177

och i genomsnitt 17,7 per år. Den jämförelsevis höga siffran för år 1949 sammanhänger med hovrättsorganisationens utvidgning i samband med rättegångsreformens genomförande. Med hänsyn till att måltillströmningen sedan flera år tillbaka i stort sett visar stigande tendens samt antalet assessorsförordnanden de senaste åren genomsnittligt torde ha legat något under vad som kan anses normalt erforderligt — härpå tyder den tidigare behandlade väntetiden på assessorsförordnande — synes man böra räkna med ett behov av i det närmaste 20 nya assessorer årligen.

Även bedömningen av adjunktionsmöjligheterna för hovrätternas fiskaler efter ett genomförande av utredningens förslag i fråga om hovrättsavdelningarnas sammansättning möter vanskligheter. I stort sett synes man emellertid kunna räkna med att ledamöternas partiella ledigheter föranleder adjunktionstjänstgöring motsvarande fortlöpande förordnande för i genomsnitt en å en och en halv adjungerad ledamot per år i en treavdelningshovrätt. Betydelsefullt i detta avseende är omfattningen av sådan särskild ledighet, som omnämnes i 66 § 2 mom. sista punkten arbetsordningen och som medges av Kungl. Maj:t, framför allt för referent i vidlyftiga mål och lagremisser. Då förekomsten och längden av dessa särskilda ledigheter kan variera väsentligt, får den angivna siffran uppfattas endast som ett grovt genomsnitt. Med ett beräknat antal av 26 hovrättsavdelningar i hela riket — inberäknat nuvarande extra avdelningar — skulle sålunda adjunktionen motsvara full tjänstgöring för omkring 11 vikarier per år.

Till de nu nämnda ledigheterna kommer den adjunktion, som föranledes av begränsningen i presidenternas skyldighet att delta i lagskipningsarbetet. Enligt 45 § arbetsordningen är presidenten i Svea hovrätt i huvudsak befriad från detta arbete. I övriga hovrätter har presidenten i princip att delta i lagskipningsarbetet i stort sett i en utsträckning, som motsvarar hälften av den tjänstgöring som åligger en lagman. I tre hovrätter föranleder detta adjunktion motsvarande hälften av full ledamotstjänstgöring eller något mera, sammanlagt sålunda motsvarande full adjunktion för omkring två fiskaler årligen. Vid ett genomförande av utredningens förslag om lagmanstjänster på de nuvarande presidentavdelningarna torde man emellertid inte böra räkna med någon adjunktion av detta slag. Från nämnda adjunktion bortses därför i förevarande sammanhang.

Nyss nämndes, att de adjungerade fiskalerna i viss utsträckning, t. ex. vid ledamots mera tillfälliga tjänstgöring utom hovrätten, kan beräknas komma att inneha egen ledamotsrotel. Denna beräkning måste av naturliga skäl bli mycket oviss. Utredningen har antagit, att i genomsnitt minst en ledamotsplats per treavdelningshovrätt kan beräknas av denna anledning bli fylld av en adjungerad fiskal. Detta skulle på sammanlagt 26 avdelningar medföra adjunktion för omkring nio fiskaler per år.

De nu angivna bedömningarna, om vars osäkerhet utredningen är väl medveten men som i stort sett torde kunna anses försiktiga, tyder på

adjunktionsmöjligheter, motsvarande full adjunktion för sammanlagt omkring 20 fiskaler per år. Detta innebär, att nämnda antal årligen skulle kunna förvärva assessorsmeriter till den del dessa består av adjunktion. Ovan har behovet av tillskott till assessorskåren beräknats till i det närmaste 20 per år. Detta behov skulle sålunda kunna tillgodoses, om också utan någon större marginal. Då utredningen som nämnts varit försiktig i sina bedömningar av adjunktionsmöjligheterna, torde marginalen dock i verkligheten kunna väntas bli tillräcklig. Även med ett så begränsat inslag av adjungerade fiskaler som utredningen räknat med bör alltså utbildnings- och prövningsändamålen kunna tillgodoses.

Den gjorda beräkningen avser samtliga hovrätter tillsammans. Om emellertid i någon hovrätt den kontinuerliga avgång av ledamöter, som sker på grund av pensionsålderns inträde eller ledamots övergång till tjänstgöring utom hovrätten, såsom domartjänst i underrätt, förordnande som revisionssekreterare eller offentliga uppdrag, av någon anledning minskas under det normala, inträder i hovrätten en stockning i befordringsgången, som begränsar adjunktionsmöjligheterna för hovrättens fiskaler. I stort sett är den nämnda avgången beroende på domarkarriärens hela uppbyggnad och bör därför i princip regleras genom att uppbyggnaden avpassas på ett ändamålsenligt sätt. Eftersom de sex hovrätterna var för sig utgör förhållandevis små befordringsenheter, är det emellertid svårt att undvika ojämnheter dem emellan i fråga om befordringsgången och därmed adjunktionsmöjligheterna. I 6 kap. tar utredningen i avsnittet rörande frågan om bundenhet till viss hovrätt vid utnämning eller förordnande av befattningshavare i denna upp spörsmålet, om inte sådana ojämnheter bör motverkas genom att fiskal i hovrätt med långsam befordringsgång får möjlighet att övergå till hovrätt, där adjunktionsmöjligheterna är större. På skäl, som anges i det nämnda avsnittet, anser sig utredningen emellertid inte kunna förorda, att några generella föreskrifter härom meddelas, åtminstone inte f. n. Detta ställningstagande sammanhänger med att hela problemet kan väntas få minskad aktualitet vid ett genomförande av det förslag till en för de statliga domstolarna och stadsdomstolarna gemensam karriär, som utredningen framlägger i 5 kap.

En gemensam domarkarriär medför å andra sidan nya spörsmål beträffande adjunktion i hovrätt. Dessa spörsmål kommer att behandlas i 5 kap. i samband med förslaget till gemensam karriär.

Fiskaler och fiskalsaspiranter

Arbetsuppgifter och antal

I utredningsdirektiven framhålles, att hovrätterna på det sättet intager en central ställning i domstolsorganisationen, att de svarar för domstolarnas rekrytering, samt att det därför är av vikt, att de har tillfredsställande möjlighet att bedöma domaraspiranternas lämplighet och bereda dem

erforderlig utbildning. Det synes emellertid även finnas anledning att överväga, tillägges det, huruvida antalet i hovrätterna tjänstgörande fiskaler kan nedbringas. Utredningen bör enligt direktiven, med beaktande av dessa olika synpunkter, undersöka fiskalernas och fiskalsaspiranternas arbetsuppgifter samt det behov av personal som föreligger.

Fiskalerna och fiskalsaspiranterna biträder hovrätternas ledamöter vid målens behandling. Fiskalernas arbetsuppgifter består främst i förberedande handläggning under ledamöternas tillsyn av målen, föredragning av mål som avgöres på handlingarna samt utredningar i rättsliga spörsmål såväl i föredragningsmål som i huvudförhandlingsmål. Härjämte biträder fiskalerna vid huvudförhandling och tjänstgör därvid i regel som protokollförare. Härtill kommer vissa uppgifter av expeditionell art. Aspiranterna får sin lämplighet för domarbanan prövad under fullgörande av i huvudsak samma arbetsuppgifter som fiskalerna.

Enligt 6 § arbetsordningen för hovrätterna skall på hovrätt ankommande föredragning i vädjade tvistemål fullgöras av ledamot men i vädjade brottmål samt besvärsmål, ansökningsärenden och mål, som av hovrätten omedelbart upptagits, av fiskal. Presidenten äger dock föreskriva avvikelser från denna fördelning av föredragningen samt kan även bestämma, att föredragningen i viss omfattning skall fullgöras av aspirant. Numera torde nästan genomgående all föredragning av nu nämnda slag fullgöras av fiskal eller aspirant. Ett undantag utgör vattenöverdomstolen, där föredragning i stor utsträckning ombesörjes av ledamöter.

Enligt 17 § 1 mom. arbetsordningen skall fiskal i den omfattning presidenten bestämmer i mål, som enligt 6 § skall föredragas av fiskalen, under överinseende av den ledamot, på vilken målet lottats (*referenten*), vidtaga de förberedande åtgärder som ankommer på referenten samt i övrigt biträda vederbörande avdelning eller referent vid målens förberedande behandling. Även aspirant skall i den omfattning presidenten bestämmer biträda vid den förberedande behandlingen. Vid huvudförhandling bör enligt 25 § fjärde stycket den som biträtt vid målets förberedande förhandling närvara för att tillhandagå referenten i dennes uppgifter vid handläggningen. Därvid tjänstgör den ifrågavarande fiskalen eller aspiranten regelmässigt också som protokollförare. I den mån fonografisk upptagning ej anlitas torde den muntliga bevisningen i stor utsträckning upptagas av protokollföraren.

Vad härefter angår antalet fiskaler och aspiranter beräknades under förarbetet till rättegångsreformen behovet av sådana befattningshavare i princip till två å tre (i genomsnitt $2\frac{1}{2}$) fiskaler samt två aspiranter per hovrättsavdelning (se prop. nr 268/1947 s. 88—89 och sammansatt stats- och första lagutskotts utlåtande nr 3/1947). Fiskalerna anlitas emellertid i stor utsträckning även för andra arbetsuppgifter än fiskalsgöromål, framför allt som adjungerade ledamöter, vikarier för underrättsdomare eller eljest i underrätt — under tjänstgöring som tingssekreterare frånträdes

dock fiskalstjänsten — men även i viss omfattning i t. ex. offentliga uppdrag. Hänsyn måste därför vid bestämmandet av antalet fiskaler tagas även till dessa uppgifter. Härtill kommer, att särskilt vid tjänstgöringen i hovrätt fiskalerna delvis kan ersättas av aspiranter och tvärtom, eftersom arbetsuppgifterna för de båda grupperna som nämnts är i väsentlig grad desamma. Någon maximering av antalet fiskaler, som fullgör andra uppgifter än fiskalsgöromål, finns inte särskilt föreskriven. Antalet varierar med hänsyn till behovet av fiskaler för sådana uppgifter samt hovrätternas fiskalstillgång och disponibla anslagsmedel. Antalet med fiskalsgöromål sysselsatta fiskaler och aspiranter växlar inom en viss ram, som bestäms i de årliga regleringsbrev till hovrätterna. Bestämmelserna härom, som grundar sig på de nyss nämnda vid 1947 års riksdag fastställda principerna, innebär i huvudsak följande.

Sammanlagda antalet fiskaler, som i hovrätt fullgör fiskalsgöromål, och aspiranter får inte överstiga vissa för varje hovrätt särskilt angivna antal, motsvarande fyra à fem per avdelning. Av dessa får högst ett visst antal, motsvarande drygt tre per avdelning, vara fiskaler. Vidare göres den allmänna begränsningen i fråga om fiskalernas antal, att detta inte får överstiga vad som vid varje tidpunkt oundgängligen erfordras för göromålets behöriga bestridande. I den mån medel besparas å belopp, som beräknats för fiskaler och aspiranter vilka tjänstgör i sådan egenskap, får besparingarna användas under samma budgetår till ökning av aspiranternas antal utöver den ram, som följer av det nu sagda.

Fiskalernas och aspiranternas arbetsuppgifter avgränsas dels gentemot de göromål, som ankommer på ledamot, och dels gentemot den icke rättsbildade personalens arbetsområde. I samband med den i betänkandet »Domartjänster i häradsrätt och hovrätt» redovisade undersökningen rörande hovrätternas ledamotsorganisation övervägde utredningen, huruvida ledamotsbehovet skulle kunna minskas genom överföring av arbetsuppgifter från ledamöter till andra befattningshavare, närmast fiskalerna. Utredningen framhöll i betänkandet (s. 37), att de möjligheter som arbetsordningen för hovrätterna erbjöd i detta hänseende i stort sett torde ha utnyttjats. Någon ytterligare överflyttning fann utredningen inte lämplig eller möjlig att föreslå.

Utredningen vidhåller den angivna ståndpunkten med den modifikation, att en överflyttning synes kunna ske beträffande vissa begränsade arbetsuppgifter, som inte innefattar några egentliga beslut. Enligt 14 § i arbetsordningen för hovrätterna skall de inkomna målen under vederbörande referents ledning i laga ordning beredas till prövning och avgörande i hovrätten. Därvid skall bland annat tillses, att handlingarna i målet granskas allteftersom de inkommer samt att frågor, som påkallar omedelbar åtgärd, behandlas i vederbörlig ordning. Granskningen utföres regelmässigt av fiskal eller aspirant, som underställer referenten därvid upp-

kommande spörsmål. I vad mån uttrycket »under referentens ledning» innebär, att referenten är ansvarig för den händelse rättsförlust uppkommer genom att den som utför granskningen förbiser och alltså underlåter att för referenten anmäla någon omständighet, som påkallar omedelbar handläggning, t. ex. ett yrkande om inhibition i utskningsmål, synes inte fullt klart. I regel torde dock anses, att referenten har ett sådant ansvar. Om så är fallet, måste det emellertid förutsättas, att referenten kontrollgranskar handlingarna efter det att samma arbete utförts av fiskal eller aspirant. Av arbetsekonomiska skäl måste det vara önskvärt att såvitt möjligt undvika ett sådant dubbelarbete, även om det inte torde ta någon mera betydande arbetstid i anspråk.

Frågan blir då, i vad mån ansvaret för att vid granskningen inte förbises någon omständighet, som påkallar särskilt beslut eller annan åtgärd under förberedelsen, kan läggas på fiskal eller aspirant. Under äldre rättegångsbalkens giltighetstid hade fiskalerna i mål som av dem föredrogs, t. ex. utskningsmål, ansvaret för att brådskande frågor underställdes avdelningen inom behörig tid. Någon olägenhet härav torde ej ha uppkommit. Naturligtvis kan bristande uppmärksamhet ge upphov till rättsförlust. Med den utbildning och prövning, som fiskalerna undergår vid aspiranttjänstgöringen, bör emellertid risken för ett förbiseende enligt domarutredningens mening inte vara större än att ansvaret kan åläggas dem.

Domarutredningen förordar sålunda, att fiskal genom uttrycklig bestämmelse i arbetsordningen ålägges att för vederbörande referent skyndsamt anmäla frågor, som uppkommer i mål med vars förberedande han biträder och som påkallar särskilt beslut eller annan åtgärd under förberedelsen. Underförstått bör därvid vara, att referenten i motsvarande grad befrias från granskningsskyldigheten. Den föreslagna bestämmelsen synes lämpligen böra få sin plats i 17 § arbetsordningen.

Vad härefter angår arbetsfördelningen mellan å ena sidan fiskalerna och aspiranterna samt å andra sidan den icke rättsbildade personalen har densamma behandlats av statens organisationsnämnds domstolsutredning i dess undersökning rörande administrativa verksamhetsformer vid de statliga domstolarna. I sin den 16 mars 1956 dagtecknade rapport II över denna undersökning (s. 298 ff) framlade domstolsutredningen förslag om överflyttning av vissa göromål från fiskalerna och aspiranterna till den icke rättsbildade personalen. Utgångspunkten för överflyttningen var en strävan att avlasta rättsbildade befattningshavare arbetsuppgifter av icke juridisk karaktär. Förslagen avsåg i huvudsak följande arbetsuppgifter i den mån de inte redan åvilade icke rättsbildad personal: ombesörjande av kallelser och förelägganden, arbetsuppgifter i samband med måls utsättande till huvudförhandling, enklare protokollföring samt expedieringsgöromål med undantag för utfärdande av straffuppgift. Domstolsutredningen förutsatte emellertid i fråga om flera av dessa arbetsuppgifter, att den icke rättsbil-

dade personalen i viss utsträckning skulle rådgöra med och inhämta anvisningar från de juridiskt skolade befattningshavarna. Den föreslagna överflyttningen beräknades av domstolsutredningen innebära en arbetslättnad för fiskalerna och aspiranterna med i genomsnitt omkring 10 procent av arbetsbelastningen. Domstolsutredningens förslag har i huvudsak godtagits av statsmakterna (se statsverksprop. år 1959 bil. 4 s. 30 ff, statsutskottets utl. nr 2 s. 12—15 samt rskr. nr 2).

Sedan den angivna överflyttningen av arbetsuppgifter från fiskalerna till icke rättsbildad personal genomförts i enlighet med domstolsutredningens förslag, kommer fiskalernas och aspiranternas arbetsuppgifter enligt domarutredningens mening att i stort sett vara väl avpassade. Överflyttningen ökar möjligheterna att göra aspirant- och fiskalstjänstgöringen till den värdefulla, grundläggande domarutbildning som den är avsedd att vara. Domarutredningen vill understryka angelägenheten av att utbildningsmöjligheterna tillvaratages på bästa sätt. Särskilt kan framhållas önskvärdheten av att den fiskal eller aspirant, som biträder referenten i ett mål, självständigt tar preliminär ståndpunkt och till referenten avger förslag till beslut i frågor, som uppkommer under den förberedande handläggningen. Därvid bör han givetvis grundligt utreda uppkommande rättsliga spørsmål. Den formella träning och teoretiska skolning som härigenom erhålles är av väsentlig betydelse för domarutbildningen.

Även om den muntliga förhandlingsformen numera är huvudregel i hovrätterna, är det enligt domarutredningens mening vidare av vikt, att en omsorgsfull utbildning lämnas i fråga om föredragning av mål på handlingarna. Dels utgör dessa mål fortfarande en inte obetydlig procent av målen i hovrätterna och dels uppövar ett noggrant förberedande av en föredragning förmågan att överhuvud intränga i mera komplicerade mål. Ett önskemål synes vara, att den särskilda handledning i föredragning, som i Svea hovrätt lämnas aspiranterna, får motsvarigheter i övriga hovrätter.

Att föredraganden regelmässigt bör upprätta förslag till hovrättens avgöranden torde vara självklart. Vidare synes det vara en lämplig form av utbildning, att vederbörande fiskal eller aspirant, om han biträtt vid huvudförhandling, också är närvarande vid överläggningen. Denna kan då börja med att han redogör för sina synpunkter på målet, särskilt i rättsliga frågor, varefter han följer överläggningen mellan ledamöterna. Om arbetsförhållandena så medger, kan det också vara ett önskemål, att han med ledning av överläggningen får utforma ett förslag till hovrättens avgörande.

De nu angivna riktlinjerna för fiskalernas och aspiranternas tjänstgöring och utbildning är ingalunda nya. I större eller mindre utsträckning tillämpas de i samtliga hovrätter. De senare årens ökade måltillströmning samt de därav föranledda pressande arbetsförhållandena har emellertid minskat möjligheterna att tillgodose utbildningsmomentet. Härtill kommer, att hovrätterna av olika skäl, bland annat en betydande avgång av fiskaler

samt tidvis svårigheter att erhålla tillräckligt antal kvalificerade aspiranter, i inte obetydlig utsträckning nödgats arbeta med underbemanning i fråga om fiskaler och aspiranter. Följden har blivit, att ledamöterna i större eller mindre omfattning måst själva verkställa den förberedande granskningen av målen och rättsutredningarna däri.

Redan av arbetsekonomiska skäl är det enligt utredningens mening önskvärdt, att en överflyttning av arbetsuppgifter från fiskaler och aspiranter till ledamöterna enligt vad nu antytts inte blir bestående. Härtill kommer, att en sådan överflyttning måste vara till nackdel för utbildningen. Att den grundläggande domarutbildningen i hovrätterna inte eftersättes måste betecknas som i hög grad angeläget. Även för prövningen av fiskalernas och aspiranternas lämplighet för domarbanan är den tidigare skisserade anordningen av deras tjänstgöring att föredraga.

När domarutredningen nu övergår till att beräkna det erforderliga antalet fiskaler och aspiranter, utgår utredningen från den fördelning av arbetsuppgifter mellan ledamöter, å ena, samt fiskaler och aspiranter, å andra sidan, som utredningen ovan förklarar sig anse lämpligast både med hänsyn till rättsskipningens omedelbara krav och till hovrätternas betydelsefulla uppgift att utbilda och pröva dem som söker sig in på domarbanan. Utredningen förutsätter därvid, att det erforderliga antalet skall avvägas så, att dessa olika uppgifter samtliga skall kunna tillgodoses på ett tillfredsställande sätt.

Å andra sidan är det som tidigare nämnts ett önskemål med hänsyn till befordringsgången på den statliga domarbanan och därmed för rekryteringen, att fiskalskåren såvitt möjligt begränsas. Vidare är att beakta den minskning i arbetsbelastningen för fiskalerna och aspiranterna, som blivit en följd av överflyttning av arbetsuppgifter till icke rättsbildad personal. Som ovan nämnts uppskattade domstolsutredningen i rapport II denna minskning till omkring 10 procent.

På en femmannaavdelning beräknar domarutredningen behovet på följande sätt. En fiskal med fullgjord tingssekreterartjänstgöring vikarierar tidvis under tillfälliga ledigheter för ledamöter på samma eller annan avdelning (s. k. stänkadjunkt) samt fullgör dessemellan fiskalsgöromål. I genomsnitt beräknas han tjänstgöra sammanlagt omkring halva året som ledamot. Som fiskal bör han ha den allmänna ledningen och närmaste tillsynen över fiskalsarbetet på avdelningen samt, i den mån det ej sker genom referent, granska och ansvara för sådana till den förberedande handläggningen hörande beslut, som uppsatts av aspirant. Vidare bör han i mån av tid utföra särskilt kvalificerade fiskalsgöromål, t. ex. förbereda och i förekommande fall föredraga vidlyftiga eller eljest mera invecklade mål. För övriga fiskalsgöromål bör finnas antingen två fiskaler och en aspirant eller en fiskal och två aspiranter. Under de första två till tre månaderna av sin tjänstgöringstid bör aspirant dock ej medräknas i detta antal, eftersom

nämnda tid i stort sett torde åtgå för honom att vinna erforderlig rutin för att effektivt kunna biträda i arbetet. För en fyramanna- eller sexmannaavdelning bör någon jämkning i antalet ske.

Med hänsyn till växlingarna i behovet av fiskaler för adjunktion eller tjänstgöring i underrätt torde man liksom f. n. är fallet böra räkna med någon marginal i fråga om det antal fiskaler och aspiranter som vid varje tidpunkt får finnas i en hovrätt. Den marginal som erfordras av denna anledning samt på grund av det nyss anmärkta förhållandet, att en aspirant behöver någon tid att förvärva erforderlig arbetsrutin, uppskattas av domarutredningen motsvara drygt en halv fiskalstjänst per femmannaavdelning.

Det erforderliga genomsnittliga antalet fiskaler och aspiranter per femmannaavdelning skulle enligt vad nu sagts bli drygt fyra, varav omkring en halv fiskal med fullgjord tingssekreterartjänstgöring samt drygt tre och en halv yngre fiskaler och aspiranter. För en fyramannaavdelning blir motsvarande summa knappt fyra samt för en sexmannaavdelning omkring fem.

Den gjorda beräkningen innebär ett något lägre antal fiskaler och aspiranter än den bedömning, som gjordes före rättegångsreformens genomförande. I stort sett motsvaras skillnaden dock av den minskning, som möjliggöres genom överflyttningen av vissa arbetsuppgifter på icke rättsbildad personal. Åtminstone för vissa hovrätter torde denna minskning inte innebära någon faktisk sänkning av det antal fiskaler och aspiranter som under de senaste åren varit sysselsatta med fiskalsgöromål. Detta sammanhänger med vad som nyss framhållits därom, att det faktiska antalet inte fullt motsvarat det verkliga behovet.

Tjänster som förste fiskal

Tjänstgöringen som fiskalsaspirant, fiskal, tingssekreterare eller s. k. fiskalskompetent biträde samt därefter åter som fiskal bildar en sammanhängande tjänstgörings- och befordringsgång, inom vilken sker en successiv uppflyttning från lägre till högre lönegrad. Denna uppflyttning är oberoende av i vilken befattning vederbörande tjänstgör. I stort sett sker uppflyttningen enligt följande regler. Under det första tjänstgöringsåret gäller lönegrad 15 på löneplan A enligt statens löneförordning den 31 maj 1957. Efter nämnda års utgång sker vid första kvartalsskifte uppflyttning till lönegrad 17, efter ytterligare två år till lönegrad 19 samt ett och ett halvt år senare till lönegrad 21. Under tjänstgöring å högre tjänst, som ej tillhör befordringsgången, erhålles med vissa begränsningar vikariatslön eller vikariatsersättning enligt vanliga regler. Från och med den 1 juli 1958 utgår vidare till tingssekreterare eller s. k. fiskalskompetent biträde i domsaga särskilt tillägg å lönen, innebärande att lön åtnjutes enligt den löneklass, som med två enheter överstiger den löneklass, vari vederbörande är placerad.

Eftersom det nämnda lönetillägget bortfaller, när tingssekreteraren återvänder till hovrätten som fiskal, inträder vid denna tidpunkt en löneminsk-

ning i den mån inte adjunktion med därmed följande högre avlöning erhålles. Den närmaste tiden efter återvändandet till hovrätten kan fiskalen i allmänhet inte påräkna sammanhängande adjunktion utan endast tillfälliga förordnanden med längre eller kortare mellanrum. Dessa medför f. ö. enligt gällande regler i princip rätt till vikariatsersättning endast i den mån de omfattar minst åtta dagar i följd. Vid behandlingen av fiskalernas arbetsuppgifter och antal har domarutredningen förutsatt, att på varje hovrättsavdelning bör finnas en fiskal med fullgjord tingssekreterartjänstgöring och med uppgift i första hand att mottaga tillfälliga adjunktionsförordnanden. I den mån han ej har adjunktion och efterarbetet efter adjunktionsförordnandena inte tar hans tid i anspråk bör han utföra mera kvalificerade fiskalsgöromål. Sålunda bör han, enligt vad utredningen föreslagit, ha den allmänna ledningen och närmaste tillsynen över fiskalsarbetet på avdelningen, granska och ansvara för sådana till den förberedande handläggningen hörande beslut, som uppsatts av aspirant och ej underskrives av vederbörande referent, samt i den utsträckning han så kan medhinna förbereda och i förekommande fall föredraga vidlyftiga eller eljest mera invecklade mål.

Med hänsyn både till arten av de fiskalsgöromål, varmed den från tingssekreterartjänstgöringen återvändande fiskalen kan beräknas bli sysselsatt, och önskvärdheten av att tjänstgöringsgången utformas på ett lämpligt och naturligt sätt framstår det enligt domarutredningens mening som befogat, att särskilda tjänster inrättas för de ifrågakvarande arbetsuppgifterna. Enligt utredningens bedömning erfordras för dessa en befattningshavare per hovrättsavdelning. Som tjänstebenenämning föreslås *förste fiskal*. Med hänsyn till tingssekreterarnas löneställning synes tjänsterna i fråga böra upptagas i lönegrad Ae 23.

Den närmare avgränsningen av förste fiskalernas arbetsuppgifter i enlighet med förslaget här ovan synes lämpligen böra ankomma på hovrätterna. I arbetsordningen för dessa torde i detta avseende erfordras endast ett tillägg till 17 § av innehåll, att vad i arbetsordningen stadgas om fiskal även gäller förste fiskal, där ej annat är särskilt föreskrivet eller framgår av sammanhanget.

Domarutredningen föreslår alltså, att i hovrätternas personalförteckning uppföres en tjänst som förste fiskal i lönegrad Ae 23 per avdelning. Som följd därav bör motsvarande minskning ske av antalet övriga fiskals-tjänster.

Eftersom förste fiskaltjänsterna är avsedda för fiskaler, som efter fullgjord tjänstgöring som tingssekreterare eller vad därmed i behörighets-hänseende är jämställt återvänder till hovrätt, torde erfordras ett stadgande om behörighetsvillkor för förordnande till förste fiskal. Ett sådant stadgande förordas i form av en nyinförd 61 a § i arbetsordningen.

FJÄRDE KAPITLET

Tjänstgöringen i nedre justitierevisionen

Enligt direktiven har domarutredningen att undersöka frågorna, hur arbetet i nedre justitierevisionen påverkats av rättegångsreformen och hur tjänstgöringen där bör inpassas i förhållande till annan tjänstgöring. Vidare bör övervägas, vilken betydelse tjänstgöring i justitierevisionen bör tillmätas för erhållande av ordinarie domartjänst i underrätt eller hovrätt.

Nedre justitierevisionens organisation m.m.

Nedre justitierevisionens huvudsakliga arbetsuppgift är att bereda justitieärendena — väsentligen fullföljda mål samt ansökningsärenden angående resning m. m. — till prövning och avgörande i högsta domstolen. Härom stadgas i § 24 regeringsformen samt i arbetsordningen för nedre justitierevisionen den 26 juni 1948 (nr 494). Vidare åligger det justitierevisionen att bereda nådeärendena till avgörande i statsrådet. De hithörande stadgandena återfinnes i §§ 10 och 26 regeringsformen samt i arbetsordningen.

Sedan lång tid tillbaka är nedre justitierevisionen organiserad som ett självständigt ämbetsverk. Högsta domstolen äger emellertid enligt arbetsordningen för justitierevisionen att i frågor, som angår målens fördelning och föredragning eller eljest berör domstolen, meddela bestämmelser, vilka justitierevisionen har att ställa sig till efterrättelse. I frågor, som angår handläggning av nådeärenden, skall vidare samråd äga rum med chefen för justitiedepartementet eller den tjänsteman inom departementet, som departementschefen bemyndigat därtill.

Nedre justitierevisionen består av revisionssekreterarna under en av Kungl. Maj:t utsedd ordförande såsom ledamöter samt omfattar i övrigt justitierevisionsexpeditionen, som är högsta domstolens och justitierevisionens kansli. Revisionssekreterarna är dels ordinarie tjänstemän och dels extra sådana. Sedan den 1 juli 1936 är antalet ordinarie revisionssekreterartjänster 27. De extra tjänsternas antal har växlat. F. n. är antalet 12. Av de ordinarie tjänsterna är 11 placerade i lönegrad Bo 1 och de övriga i lönegrad Ao 26. De extra tjänsterna är placerade i lönegrad Ag 26. Till ordföranden, som innehar en av tjänsterna i Bo 1, utgår härjämte särskilt arvode.

Administrativa ärenden — omfattande, förutom verkets egna angelägenheter, remissärenden samt den ekonomiska förvaltningen för högsta dom-

stolen och lagrådet — avgöres antingen av ordföranden i närvaro av allenast den föredragande, inom vilkens arbetsområde ett ärende faller, eller av justitierevisionen i plenum.

Beredningen av målen och övriga justitieärenden liksom av nådeärendena ankommer på revisionssekreterarna. Vissa förberedande åtgärder beslutas dock av särskild tjänsteman inom justitierevisionsexpeditionen. Andra åtgärder vidtages av tre revisionssekreterare i förening. Revisionssekreterarna medverkar även vid högsta domstolens huvudförhandlingar.

Inkommande mål och ärenden fördelas mellan rotlar, vilkas antal i regel motsvarar antalet revisionssekreterare, ordföranden frånräknad. Rotlarna är dels specialrotlar, vilka företrädesvis erhåller mål av visst slag (specialmål) och vilkas innehavare utgöres av revisionssekreterare i lönegrad Bo 1, och dels allmänna rotlar. Specialrotlarna är f. n. 10 till antalet, nämligen fem rotlar för ägodelningsmål och expropriationsmål m. m., en rotel för sjörätts- och lufträttsmål, två rotlar för vattenmål och två rotlar för patentmål m. m.

Rättegångsreformens inverkan på arbetet i nedre justitierevisionen

Ändringar i förfarandet i högsta instans

Rättegångsreformen har i flera hänseenden påverkat förfarandet i högsta domstolen och nedre justitierevisionen. I detta sammanhang är av intresse de förändringar, som direkt eller indirekt varit av större betydelse för revisionssekreterarnas arbete.

Enligt äldre rättegångsbalken i dess lydelse fram till den 1 juni 1945, då vissa förberedande åtgärder för genomförandet av rättegångsreformen trädde i verkställighet, var förfarandet i högsta instans helt skriftligt. Alla i högsta domstolen förekommande mål och ärenden avgjordes efter föredragning, verkställd av revisionssekreterare. I princip fick talan mot hovrätts avgörande fullföljas till högsta domstolen. Från denna princip stadgades dock en del undantag, framför allt omfattande vissa mindre tvistemål och större delen av de ringare brottmålen. Dessa grupper av mål fick i allmänhet fullföljas endast under särskilda omständigheter och efter dispens av högsta domstolen i det enskilda fallet. Frågor om sådan dispens prövades av en avdelning om tre justitieråd, även här på föredragning av revisionssekreterare.

Rättegångsreformen innebar i fråga om målens handläggning betydande principiella förändringar. Det skriftliga förfarandet ersattes i viss utsträckning av en muntlig förhandlingsordning. I samband därmed infördes den allmänna regeln, att talan, som anhängiggjorts i underrätt eller eljest prövats i två instanser, får komma under högsta domstolens prövning endast om särskilt tillstånd därtill (prövningstillstånd) meddelats. Denna regel gäller dock ej talan fullföljd av riksåklagaren, justitiekanslern, justitie-

ombudsmannen eller militieombudsmannen i mål om allmänt åtal. Sättet för avgörande av fråga om prövningstillstånd är detsamma som enligt det äldre dispensförfarandet, d. v. s. föredragning av revisionssekreterare inför tre justitieråd. I den mån prövningstillstånd meddelas liksom i de fall då sådant tillstånd inte erfordras, avgöres målet å fullsutten avdelning — vanligen bestående av fem justitieråd — antingen efter huvudförhandling eller också på de föreliggande handlingarna. I huvudförhandlingsmål har i princip parterna att sörja för processmaterialets framläggande. Avgörandet av mål på handlingarna sker efter föredragning och skriftligt förslag till beslut eller dom, så kallat betänkande, av den revisionssekreterare, som föredragit målet.

I fråga om förfarandet i högsta domstolen vid prövning av talan, som inte varit föremål för prövning i två instanser, har genom rättegångsreformen inte införts några i väsentliga hänseenden nya regler. Detta gäller i alla händelser den största hithörande gruppen av fall, nämligen de ansökningar, som göres hos högsta domstolen, vanligen avseende resning eller återställande av tid för fullföljande av talan mot dom eller beslut. Sådana ansökningar föredrages av revisionssekreterare inför fullsutten avdelning utan att betänkande avges. Något större är förändringarna i fråga om mål, vari talan väckts i hovrätten. Förfarandet i dessa mål överensstämmer — om man bortser från att föredragning för prövningstillstånd inte förekommer — i allt väsentligt med förfarandet i mål, som efter sådant tillstånd avgöres å fullsutten avdelning på handlingarna. Även huvudförhandling kan dock förekomma i dylika mål. För vissa genom processreformen nytillkomna, numerärt dock föga betydande grupper av mål och ärenden har särskilda handläggningsformer tillskapats. Förfarandet ansluter sig närmast till det som enligt vad ovan sagts tillämpas för mål respektive ärenden, som avgöres på handlingarna. Anmärkas må dock, att i fråga om en typ av mål, nämligen besvär över beslut av advokatsamfundets styrelse, klaganden regelmässigt höres muntligen i högsta domstolen. Om justiekanslern klagat, höres denne och motparten. I sådana mål avgives inte betänkande.

Nådeärendena föredrages liksom frågor om prövningstillstånd av revisionssekreterare inför avdelning om tre justitieråd. Formen för handlägg-

	1953	1954	1955	1956	1957	1958
Inkomna ansökningar om prövningstillstånd	1 044	1 024	1 074	1 101	1 090	1 200
Mål avgjorda efter huvudförhandling	81	62	70	88	90	93
Mål avgjorda å fullsutten avd. på handlingarna (»betänkandemål»)	93	70	64	80	81	96
Resnings- m. fl. ärenden avgjorda på fullsutten avd.	118	132	88	114	152	163
Avgjorda nådeärenden	1 321	1 515	1 507	1 655	1 697	1 642

ningen har i övrigt undergått vissa förändringar på senare tid. Dessa har emellertid intet samband med rättegångsreformens genomförande.

Till belysande av den frekvens, i vilken de här ovan antydda handläggningsformerna förekommer, kan följande uppgifter lämnas (se tabellen s. 84).

Revisionssekreterarnas arbetsuppgifter före och efter rättegångsreformens genomförande

Enligt den äldre ordningen var revisionssekreterarnas arbetsuppgifter — fränsett att de i viss utsträckning hade att biträda chefen för justitiedepartementet vid handläggning av frågor om nåd — väsentligen att i promemorieform sammanställa det skriftliga materialet i fullföljda mål samt att muntligen inför högsta domstolen redogöra för detta och för de rättsliga frågeställningar, vartill föredragningen gav anledning. Härtill kom även enligt den äldre ordningen skyldighet att i vissa mål avge betänkande. Betänkande avgavs (med obetydliga undantag) i alla mål, som enligt dåvarande regler fullföljdes genom revisionsansökning, d. v. s. flertalet tvistemål utom familjerättsmål och utsökningsmål, samt därjämte i jorddelningsmål, som fullföljts genom besvär, och dispaschmål. I jorddelningsmål avgavs betänkande av föredraganden ensam, medan betänkande i annat mål avgavs av föredraganden och två andra revisionssekreterare.

Även enligt nuvarande ordning är revisionssekreterarnas huvudsakliga arbetsuppgift föredragning inför högsta domstolen. Praktiskt taget alla mål och ärenden föredrages sålunda i högsta domstolen. Till grund för föredragningen ligger också nu en av revisionssekreteraren upprättad promemoria. Den utan jämförelse största delen av revisionssekreterarnas arbete hänför sig till föredragning av frågor om prövningstillstånd. Genom den prövning av målen, som sker efter sådan föredragning, skiljer sig högsta domstolen från flertalet mål.

Beviljas prövningstillstånd hålles, som ovan framgått, oftast huvudförhandling i målet. Därvid tillkommer revisionssekreteraren arbetsuppgifter, till vilka motsvarighet sänkades före rättegångsreformen. Dessa uppgifter avser dels befattning med förberedande av målen till huvudförhandlingen och dels närvaro samt medverkan vid denna. Till revisionssekreterarens åliggande i förstnämnda hänseende hör — förutom närmast expeditionella åtgärder såsom att träffa uppgörelser med parter och ombud om tid för huvudförhandling m. m. — att till ledning för huvudförhandlingen upprätta s. k. handläggningspromemoria och att i samband därmed i alla mål av större omfattning samråda med parter eller ombud om den ordning, i vilken målet skall handläggas. Ej sällan ankommer det härvid på revisionssekreteraren att själv bearbeta eller annorledes verka för en koncentring av särskilt det skriftliga material, som skall föredragas vid huvudförhandlingen. I mål av invecklad natur eller där andra omständigheter så föranleder förekommer tillika, att revisionssekreteraren före huvud-

förhandlingen lämnar en orienterande redogörelse för målet inför avdelningen. — Revisionssekreterarnas medverkan vid huvudförhandling består däri, att de på anmodan skall tillhandagå med upplysningar angående målet samt, då genom högsta domstolens försorg ur handlingarna skall framläggas vad tidigare i målet förekommit, biträda därmed. Under huvudförhandlingen omhänderhar revisionssekreteraren akten i målet och fullgör i stort sett samma uppgifter av kontrollerande art som vid huvudförhandling i hovrätt åligger referenten. Vederbörande revisionssekreterare är vidare skyldig att på anmodan infinna sig i högsta domstolen vid överläggning till dom för att på grund av sin kännedom om handlingarna i målet meddela upplysningar och har tillika att, om så påfordras, biträda vid avfattningen av domen (arbetsordningen 26 och 37 §§ samt protokoll hållet vid sammanträde med ledamöterna i högsta domstolen den 30 maj 1947).

Som nämnts blir åtskilliga mål inte föremål för huvudförhandling utan avgöres å fullsutten avdelning på handlingarna. De ifrågavarande målen är huvudsakligen dels mål, som upptagits omedelbart i hovrätt, dels i övrigt flertalet jorddelningsmål, vissa vattenmål, dispaschmål, mål vari klagan avser beslut under rättegången, utsökningsmål, vissa konkursmål, arvs- och gåvoskattemål samt mål uppkomna ur förmynderskaps-, lagfarts- och inteckningsärenden. I fråga om dessa mål avviker revisionssekreterarnas arbete enligt den nuvarande ordningen från vad som förut gällde huvudsakligen beträffande skyldigheten att avgiva betänkande. Såsom framgått avgives numera betänkande i samtliga här avsedda mål, medan enligt den äldre ordningen betänkande avgavs endast i motsvarande jorddelnings- och dispaschmål.

De ändringar i revisionssekreterarnas arbetsuppgifter, som rättegångsreformens genomförande medfört, består sålunda väsentligen däri, att det muntliga förfarandet i högsta domstolen tillfört revisionssekreterarna nya arbetsuppgifter (i samband med huvudförhandlingarna), samt däri, att skyldigheten att avgiva betänkande ändrats dels såtillvida, att betänkande numera alltid avgives av föredraganden ensam under det att tidigare som regel ytterligare två revisionssekreterare deltog i betänkandet, dels i det hänseendet, att betänkande bortfallit i en stor grupp av mål, medan betänkande tillkommit i ett inte obetydligt antal mål, i vilka sådant inte förekom enligt den äldre ordningen. Till antalet är betänkandena väl betydligt färre enligt den nuvarande ordningen än enligt den äldre. Den minskning av revisionssekreterarnas arbetsuppgifter detta förhållande medfört är dock av begränsad betydelse, eftersom betänkandena enligt den äldre ordningen oftast blott innehöll förslag om fastställelse av överklagade domen, medan de betänkanden, som numera avgives — då skäl till prövningstillstånd vanligen inte föreligger, om såväl utgången som motiveringen anses riktiga — merendels är s. k. ändringsbetänkanden, vilkas utformning ofta vållar betydande arbete.

Utredningen har här ovan redogjort förhållandevis ingående för revisionssekreterarnas skyldighet enligt nuvarande och äldre rättegångsordning att avgiva betänkande. Det bör emellertid beaktas, att revisionssekreterarnas mest maktpåliggande och ansvarsfulla uppgift nu liksom enligt den tidigare rättegångsordningen är att sammanställa och framlägga processmaterialet i målen och det rättsvetenskapliga material, som erfordras för deras bedömande. Det har också alltid ställts det kravet, att den revisionssekreterare, som föredragit ett mål, skall vara beredd att yttra sin mening däri. I förhållande till den samlade arbetsuppgiften är det därför av mindre betydelse om, såsom enligt den äldre rättegångsordningen oftare var fallet än nu, föredragandens mening avfattas skriftligen i betänkandets form eller blott på begäran muntligen framlägges inför högsta domstolen. Enligt den mening, som högsta domstolens ledamöter givit tillkänna (skrivelse under justitiedepartementets d:nr 38/1952), är revisionssekreterarnas arbetsuppgifter lika betydelsefulla och krävande enligt den nuvarande ordningen som enligt den äldre.

Till grund för den föredragning i högsta domstolen, som enligt vad nyss sagts är revisionssekreterarnas huvuduppgift, ligger som nämnts en av vederbörande revisionssekreterare upprättad promemoria. Promemorian lägges efter föredragningen till handlingarna i målet och blir därmed offentlig handling. Då en mycket stor del av revisionssekreterarnas arbetstid åtgår till upprättandet av dessa promemorior, vill utredningen här redogöra för vad utredningen inhämtat angående den inverkan revisionssekreterarnas arbete i denna del rönt av den nya rättegångsordningens genomförande.

Enligt den före rättegångsreformens genomförande gällande arbetsordningen för nedre justitierevisionen den 23 april 1937 (nr 191) skulle promemorian innefatta en fullständig och systematiskt uppställd redogörelse för vad i målet förekommit av beskaffenhet att kunna inverka på målets prövning. Det var alltså fråga om en fullständig promemoria, som skulle kunna läsas i stället för själva akten. Under förarbetet på rättegångsreformen uppmärksammades frågan om möjligheten att under det nya förfarandet förenkla promemoriorna. Sålunda uttalade föredragande departementschefen i propositionen till den nuvarande rättegångsbalken (proposition nr 5/1942 s. 48), att upprättande av fullständiga promemorior inte torde behöva förekomma såsom grundval för föredragningen. I betänkande med förslag till arbetsordning för nedre justitierevisionen (stencilrat), avgivet den 28 februari 1947 av inom justitiedepartementet tillkallade sakkunniga, framhöll dessa, att gestaltningen av tjänstgöringen i justitierevisionen i väsentlig mån var beroende av de krav, som ansågs böra uppställas beträffande föredragningspromemoriorna. De sakkunniga erinrade om att en förenkling i promemorieskrivningen ifrågasatts redan i ett år 1910 av 1902 års lönerogleringskommitté avgivet betänkande men att

detta förslag avstyrkts av högsta domstolen och justitierevisionen. Efter att i nu aktuella delar ha återgivit högsta domstolens yttrande över betänkandet uttalade de sakkunniga följande.

Såsom högsta domstolen i sitt yttrande framhållit kräves för närvarande vid promemoriornas sammanställande att processmaterialet, sådant det föreligger i protokoll och andra handlingar, omgrupperas och systematiskt bearbetas och i övrigt så behandlas, att föredragningen blir koncentrerad men samtidigt fullständig överensstämmande med handlingarna i målet. En mer eller mindre vittgående omarbetning av materialet är alltså för närvarande nödvändig; enligt den äldre rättegångsordningen handläggas målen vanligen vid flera tillfällen, yrkanden, invändningar och bevisning framkomma i skilda sammanhang och parternas skrifter tagas i allmänhet till protokollet. Det kan med fog antagas att förhållandena komma att i dessa hänseenden väsentligen förändras. Förberedelsen möjliggör en ändamålsenlig anordning av huvudförhandlingen. Protokollet vid underrättens huvudförhandling kommer att i lämplig ordning redovisa yrkanden och invändningar jämte grunden därför samt bevisningen. Pläderingen kommer ej att protokollföras. Skrifter från parterna äro i allmänhet ej medgivna. Vittnesmålen torde i regel vara återgivna i koncentrerad form. Vid en redogörelse för målet lärer därför protokollet kunna tjäna som grund utan nämnvärd förändring. Kravet på processmaterialets uppdelning och systematisering i en fullständig promemoria torde alltså icke framstå lika starkt efter den nya processordningens genomförande som för närvarande. Det bör dock framhållas att detta i hög grad blir beroende av det sätt, varpå underrättsdomstolarna komma att tillämpa nya RB:s bestämmelser.

De sakkunniga föreslog ett stadgande av innehåll, att föredragningen skulle ske med ledning av minnesanteckningar av den utförlighet målets eller ärendets beskaffenhet krävde.

Vid remissbehandlingen av betänkandet avstyrkte såväl högsta domstolens ledamöter som revisionssekreterarföreningen förslaget att avskaffa de fullständiga föredragningspromemoriorna.

I nu gällande arbetsordning för nedre justitierevisionen stadgas som huvudregel, att föredragningspromemorian skall vara fullständig eller, med författningstextens formulering, innefatta en ordnad och fullständig redogörelse för vad handlingarna innehåller av betydelse för den prövning varom är fråga. I paragrafens tredje stycke tillägges emellertid, att högsta domstolen äger bestämma, huruvida och i vilken mån den fullständiga redogörelsen må ersättas av hänvisning till handlingarna i målet. Möjlighet finns sålunda till förenklad promemorieskrivning i den mån de faktiska förhållandena så medger.

De förväntningar i fråga om promemorieskrivningen, varåt de tidigare nämnda sakkunniga gav uttryck, har enligt vad utredningen inhämtat på intet sätt infriats. Erfarenheten ger vid handen, att dispositionen i underrätternas protokoll oftast inte kan följas. Anledningarna härtill varierar, men en mycket vanlig orsak är att frågeställningen i målet är en annan i högsta domstolen än när målet förekom vid underrätten. Vidare återges vittnesmålen numera i allmänhet inte i koncentrerad form. I stället använ-

des i stor omfattning fonetisk eller stenografisk — ofta utomordentligt vidlyftig — direktupptagning. Dispositionen av vittnesförhören är dessutom i regel ej sådan, att den kan användas vid föredragningen. Av dessa och närliggande skäl blir revisionssekreterarnas arbete med upprättande av föredragningspromemorior numera ofta svårare än under den tid, då underprocessen var muntligt protokollarisk och hovrättsprocessen väsentligen skriftlig samt materialet, som i sin helhet fanns samlat i akten, koncentrerats och merendels genomgått viss juridisk bearbetning i underrätternas protokoll. Någon förenkling av föredragningspromemoriornas utformning har ej heller i stort sett kunnat genomföras. Arbetet med promemoriornas avfattning samt verkställande av dithörande rättsutredningar m. m. tillgår på ungefär samma sätt nu som förr. Såsom fullföljdsreglerna utformats har revisionssekreterarna nämligen knappast nu större möjligheter än tidigare att inskränka promemoriornas omfattning och förberedelsearbetet i övrigt, när de i betraktande av bevisningsregler eller av andra skäl bedömer en förd talan som utsiktslös.

En teknisk förenkling har emellertid såtillvida företagits som, när målens beskaffenhet det tillåter, promemoriorna i vad avser utsagor, som upptagits genom stenografi eller på fonetisk väg, och vidlyftigare skriftliga utlåtanden av sakkunnig samt, om särskilda skäl därtill föreligger, även i fråga om annat material utformas som s. k. stompromemorior med hänvisningar för föredragningen till akten i stället för som fullständiga promemorior avsedda att läsas i stället för akten. Den praktiska betydelsen av denna möjlighet till förenkling är emellertid för revisionssekreterarnas del inte stor. Den vinst metoden medför består väsentligen i minskat arbete för skrivpersonalen. Det bör också framhållas, att därest justitieråden före avgörandet av ett föredraget mål önskar kontrollera intrycken från föredragningen, så kan det med denna form av promemorieskrivning inte, såsom eljest vanligen är fallet, ske genom kontrolläsning av promemorian utan måste ske genom läsning direkt ur akten, ett förfaringsätt som, ofta tillämpat, skulle i hög grad tynga högsta domstolens arbete. Bland annat av nu anförda skäl kan denna form av förenkling vid promemorian avfattning inte vinna tillämpning i mål av mera invecklad beskaffenhet. Ett annat sätt att förenkla promemorieskrivningen är att preliminärt i föredragningspromemorian upptaga endast viss fråga, vilkens avgörande i viss riktning kan göra föredragning av andra delar av målet onödig. Det är emellertid mycket sällsynt att, efter beaktande jämväl av nackdelarna av ett dylikt förfaringsätt, metoden kan vinna tillämpning.

Rättegångsreformens genomförande har sålunda enligt utredningens uppfattning inte medfört någon förenkling av revisionssekreterarnas arbetsuppgifter i vad avser upprättande av föredragningspromemorior. Snarare torde upprättandet av dessa, offentlig insyn underkastade handlingar numera ofta vara mera krävande än på den äldre rättegångsordningens tid.

Att en förenkling av promemorieskrivningen inte kunnat genomföras i någon mera betydande omfattning torde främst bero på att det inte föreligger någon skyldighet och, med hänsyn till högsta domstolens arbetsbörda, ej heller någon praktisk möjlighet för justitieråden att regelmässigt kontrollera underrätts- och hovrättsakterna i de mål, som föredragits, samt att till följd härav promemoriorna är behövliga dels för högsta domstolens arbete med målen och dels för att utåt redovisa det processmaterial, som revisionssekreterarna framlagt för högsta domstolens ledamöter.

En särskild grupp av arbetsuppgifter för revisionssekreterarna hänförs sig till nådeärendena. I fråga om dessa ärendens fördelning mellan revisionssekreterarna har vid olika tider olika regler tillämpats. F. n. fördelas de på samtliga allmänna rotlar. Revisionssekreterarnas åligganden i vad avser nådeärendena har varierat. Den centrala arbetsuppgiften torde dock alltid ha varit ärendenas föredragning inför högsta domstolen samt upprättandet av de promemorior, som ligger till grund för denna föredragning och för ärendenas avgörande i statsrådet. I fråga om promemoriornas beskaffenhet gäller i princip detsamma som sagts angående övriga föredragningspromemorior. På grund av ärendenas natur kan emellertid promemoriorna i regel göras tämligen kortfattade i förhållande till aktens omfång och kräver jämförelsevis ringa tid att upprätta. Det stora antalet nådeärenden — under de senaste åren 1 600—1 700 per år — medför å andra sidan, att de sammanlagt kräver en ej obetydlig tid.

Rättegångsreformens genomförande innebar för nådeärendenas del ingen annan förändring i revisionssekreterarnas arbetsuppgifter än den som betingas av att aktmaterialet förändrats. Genom en år 1957 vidtagen ändring i arbetsordningen för nedre justitierevisionen föreskrevs emellertid, att revisionssekreterarna har att i fråga om nådeärendenas beredning till avgörande i statsrådet iakttaga de anvisningar som meddelas av chefen för justitiedepartementet eller av den tjänsteman i departementet, som departementschefen bemyndigat därtill, samt att erforderliga åtgärder i sådant hänseende skulle vara vidtagna, innan nådeärende föredrages i högsta domstolen. Vidare föreskrevs, att revisionssekreterarna efter föredragningen i högsta domstolen skulle biträda vid föredragning för statsrådets ledamöter.

Den reella innebörden av dessa föreskrifter är enligt nuvarande tillämpning att, sedan revisionssekreteraren upprättat föredragningspromemoria i honom tilldelat nådeärende, promemorian översändes till justitiedepartementet för bestämmande av huruvida någon särskild beredningsåtgärd, företrädesvis inhämtande av yttrande från myndighet, skall vidtagas. Promemorian återställs med besked därutinnan till revisionssekreteraren, som, när ärendet är i fullständigt skick, föredrager detsamma i högsta domstolen och därefter överlämnar promemorian i ärendet jämte högsta domstolens yttrande till departementet.

Samtidigt med den nyssnämnda ändringen i arbetsordningen gjordes andra ändringar däri, innebärande bland annat att nådeärendena skulle koncentreras på särskilda rotlar. Vad i sådant hänseende föreskrivits har dock inte satts i kraft. (Ang. ifrågavarande ändringar i arbetsordningen se kungörelsen den 6 juni 1957, nr 295.)

Revisionssekreterartjänstgöringen och domarkarriären

Nuvarande förhållanden

Av redogörelsen i första kapitlet för förhållandena på domarbanan har framgått, att tjänstgöring i nedre justitierevisionen ingår som ett normalt led i den statliga domarkarriären, ofta på assessorsstadiet men i många fall först efter utnämning till hovrättsråd eller tingsdomare. Vidare har nämnts, att till häradshövding i regel inte utnämnes annan än den, som kan åberopa godkänd tjänstgöring som revisionssekreterare. Vad som erfordras är enligt nuvarande praxis, att vederbörande varit ordinarie revisionssekreterare eller innehåft förordnande som revisionssekreterare under minst ett år och av högsta domstolen funnits skickad att erhålla förnyat förordnande. Som tidigare nämnts efterges kravet på revisionssekreterartjänstgöring dock stundom.

Tidigare upprätthölls inte något egentligt krav på viss tids revisionssekreterartjänstgöring för utnämning till häradshövding. Visserligen brukade, åtminstone när det gällde större domsagor, företräde lämnas sökande som var eller t. ex. före utnämning till hovrättsråd varit ordinarie revisionssekreterare. För utnämning härtill ansågs emellertid inte erforderligt med viss tids tjänstgöring i justitierevisionen, utan det förekom ofta, att domare som i stor utsträckning anlätades för lagstiftningsuppdrag tjänstgjorde endast kortvariga perioder i justitierevisionen men likväl i sin tur erhöll ordinarie revisionssekreterartjänst. Tjänstgöringen i justitierevisionen ingick inte heller på samma sätt som nu såsom ett regelmässigt led i den statliga domarkarriären. De som följde den numera avskaffade lantdomarbanan utnämndes sålunda i många fall till häradshövdingar utan föregående revisionssekreterartjänstgöring. Vidare förekom i inte obetydlig utsträckning, att hovrättsdomare i stället för att tjänstgöra i justitierevisionen stannade kvar i sin hovrätt, där de enligt då gällande befordringsprinciper i allmänhet kunde påräkna att i sin tur förordnas till divisionsordförande. Dessa förordnanden motsvarar de nuvarande lagmanstjänsterna, vid vilkas tillsättning tjänsteåldern emellertid ej har samma betydelse.

De nuvarande kraven på revisionssekreterartjänstgöring för utnämning till häradshövding överensstämmer med önskemål, som framförts av 1943 års domarutredning i dess betänkande (SOU 1946: 57 s. 186) och av presidenterna i rikets hovrätter i ett uttalande i oktober 1945 (se Svensk

juristtidning årgång 1946 s. 155). I betänkandet liksom i uttalandet förordades vidare, att samma krav på tjänstgöring i justitierevisionen skulle uppställas för utnämning till hovrättsråd. Detta har dock åtminstone hittills inte tagit sig uttryck i utnämningspraxis.

Hovrätternas assessorer är skyldiga att mottaga förordnande att tjänstgöra som revisionssekreterare. Någon sådan skyldighet åvilar däremot inte hovrättsråd eller tingsdomare. Att dessa likväl nästan undantagslöst åtager sig revisionssekreterarförordnande sammanhänger med det meritvärde, som tillerkänts tjänstgöringen i justitierevisionen. Revisionssekreterarna, såväl ordinarie som icke-ordinarie, var tidigare i lönehänseende likställda med hovrättsråden. Numera innehar som förut nämnts endast specialmålsföredragandena sådan löneställning. Övriga revisionssekreterare (innehavare av allmänna rotlar) är likställda med hovrätternas assessorer. Hovrättsråd och tingsdomare bibehålles givetvis dock under förordnande som revisionssekreterare vid sina lönevillkor som ordinarie tjänstemän. Icke-ordinarie revisionssekreterare från annan ort än Stockholm uppstår tillika traktementsersättning.

Vad nyss sagts om assessorernas skyldighet samt hovrättsrådets och tingsdomarnas intresse av att fullgöra viss tjänstgöring i justitierevisionen har i förening med lönevillkoren lett till följande förhållanden. Revisionssekreterare i den lägre lönegraden, vare sig ordinarie eller icke-ordinarie, som fullgjort erforderlig tjänstgöring i justitierevisionen om i regel drygt ett år, lämnar justitierevisionen så snart de erhåller bättre avlönad tjänst, i regel som hovrättsråd. För hovrättsråd, som förordnats till revisionssekreterare — det är regelmässigt fråga endast om hovrättsråd från andra hovrätter än Svea hovrätt — föreligger som nämnts inte någon tjänstgöringsskyldighet. Om vederbörande kvarstannar längre än den förut nämnda minimitiden om ett år, beror det därför på intresse för arbetet eller andra personliga förhållanden. Ofta spelar härvid bostadsfrågan en avgörande roll. För tingsdomare ifrågakommer vanligen inte någon större förlängning av tiden i justitierevisionen utöver den förstnämnda minimitiden ett år. Av hänsyn till önskemålet, att ordinarie underrättsdomare i största möjliga utsträckning upprätthåller sin tjänst, beviljas tingsdomare nämligen i allmänhet inte tjänstledighet för tjänstgöring i justitierevisionen längre tid än något mer än ett år. De revisionssekreterare, som innehar specialrotel och som alltså i lönehänseende är jämställda med hovrättsråd och tingsdomare, tjänstgör i allmänhet en längre följd av år.

De nu skildrade förhållandena har medfört, att för revisionssekreterare med tjänstgöring på allmän rotel tjänstgöringstider på omkring ett år eller något mera blivit vanliga, särskilt under de senaste åren, samt att ständigt ett ej obetydligt antal ordinarie revisionssekreterartjänster står vakanta. Sålunda lämnade under ettvarvt av åren 1954—1958 respektive 7, 9, 7, 20 och 15 revisionssekreterare med allmän rotel justitierevisionen, varav re-

spektive 3, 6, 4, 12 och 15 efter mindre än ett och ett halvt års tjänstgöring. Den genomsnittliga tjänstgöringstiden för revisionssekreterare med sådan rotel, vilka lämnade justitierevisionen under den angivna tiden, var två år en månad 26 dagar. Antalet vakanta revisionssekreterartjänster var den 1 januari ettvarvt av åren 1955—1959 respektive 11, 10, 6, 11 och 5, varav i den lägre lönegraden respektive 11, 8, 5, 9 och 5.

Utredningens allmänna ståndpunkt

Som motivering för att revisionssekreterartjänstgöringen inordnats som ett normalt led i den statliga domarkarriären och att godkänd sådan tjänstgöring om minst ett år i realiteten uppställts som en regelmässig förutsättning för utnämning till häradshövding brukar anföras, att tjänstgöringen har ett särskilt stort utbildningsvärde samt därjämte ger tillfälle till prövning av vederbörandes domaregenskaper. Spörsmålet om det nuvarande systemets bibehållande får emellertid bedömas även från andra synpunkter. Vad som därvid främst kräver beaktande är frågan, huruvida de nuvarande tjänstgöringsförhållandena är ägnade att tillgodose anspråken på att justitierevisionens arbetsuppgifter blir på bästa sätt fullgjorda. Från denna utgångspunkt har i flera sammanhang uttalats önskemål om längre tjänstgöringsperioder för revisionssekreterarna än som nu är vanligt. Som lämplig tjänstgöringstid har angivits 3—5 år i fråga om de allmänna rotlarna samt ännu något längre tid för specialrotlarnas del. Inom högsta domstolen anses enligt vad som under hand inhämtats en tjänstgöringstid av fem år på de allmänna rotlarna samt i vart fall ej kortare tid på specialrotlarna vara lämplig.

Tydligt är, att alltför täta ombyten på revisionssekreterartjänsterna måste vara till olägenhet för arbetet i justitierevisionen och därmed även för högsta domstolen. Även om en nytillträdande revisionssekreterare har långvarig erfarenhet av annat domstolsarbete, saknar han dock kännedom om justitierevisionens arbetsmetoder och arbetsförhållanden. Han kan därför inte utan längre eller kortare anpassningstid fullgöra sin företrädares arbetsuppgifter. Denna omständighet har ökad betydelse i fråga om den generation domare, som erhållit sin huvudsakliga utbildning under den nya rättegångsordningen och därför inte har samma grundliga och omfattande erfarenhet av föredragning av mål på handlingar som den äldre generationen. Varje byte av revisionssekreterare medför som följd härav en inte obetydlig nedgång i justitierevisionens arbetsprodukt. Vid täta växlingar föreligger dessutom risk för bristande kontinuitet i arbetet. Från de nu anförda synpunkterna framstår det enligt domarutredningens mening som otillfredsställande, att tjänstgöringsperioderna på de allmänna rotlarna i så stor utsträckning som nu är fallet omfattar endast ett till ett och ett halvt år.

Beträffande en grupp av mål, nämligen de som är mycket vidlyftiga, vållar de korta tjänstgöringsperioderna i justitierevisionen alldeles sär-

skilda svårigheter. Förberedelsen av sådana mål, vilka förekommer i intebetydligt antal, kräver regelmässigt lång tid, i vissa fall upp till ett år eller mera. Om huvudförhandling hålles, dröjer det ytterligare någon tid, innan målet är slutbehandlat. Under denna tid bör uppenbarligen ombyte ej ske av innehavare av den ifrågavarande revisionssekreterarröten. Å andra sidan är det tydligt, att mycket vidlyftiga mål inte bör lämnas till revisionssekreterare alltför kort tid efter revisionssekreterartjänstgöringens början. Sådana mål måste därför anförtros åt revisionssekreterare, som tjänstgjort och kan beräknas fortsätta att tjänstgöra under längre tid i justitierevisionen. Att de svårigheter, som vållas av de vidlyftiga målen, hittills kunnat bemästras beror till stor del därpå, att tjänstgöringsperioder för hovrättsråd omfattande en följd av år ganska ofta förekommit. Då dylika tjänstgöringsförhållanden emellertid blivit allt mindre vanliga, är det för justitierevisionen ett angeläget önskemål, att åtgärder vidtages för att säkerställa tillgången på revisionssekreterare, åt vilka vidlyftiga mål kan anförtros.

I sistnämnda syfte hemställde nedre justitierevisionen i sina anslagsäskanden hösten 1956, att ett antal revisionssekreterartjänster i samma lönegrad som de för specialmål avsedda tjänsterna måtte inrättas för mål av synnerlig vidlyftighet. Denna hemställan, som upprepats i anslagsäskandena åren 1957 och 1958, har inte föranlett något statsmakternas beslut om tjänster av nu ifrågavarande slag.

Inrättandet av ett antal revisionssekreterartjänster i rådsklass för vidlyftiga mål skulle otvivelaktigt innebära en lättnad i fråga om justitierevisionens handläggning av sådana mål. För övriga mål skulle däremot de tidigare anmärkta olägenheterna kvarstå. Nedre justitierevisionens förslag synes därför böra betraktas endast som en nödfallsutväg för att avhjälpa de mest besvärande olägenheterna av de nuvarande korta tjänstgöringsperioderna. Domarutredningens uppgift måste emellertid vara att söka en lösning, som möjliggör en fullt tillfredsställande organisation av arbetet med samtliga mål.

Vid bedömningen från denna synpunkt av revisionssekreterartjänstgöringen och dess ställning i domarkarriären uppkommer till att börja med frågan, om det är möjligt att — med bibehållande av tjänstgöring i justitierevisionen som ett normalt led i den statliga domarkarriären — tillgodose önskemålet om en höjning av minimitiden. Förutsättning härför är tydligen på längre sikt, att lika många domare årligen kan påbörja sådan tjänstgöring som motsvarar det genomsnittliga antalet domare per årgång i domarkarriären med avdrag för det antal, som på grund av offentliga uppdrag ej anses behöva tjänstgöra i justitierevisionen. Som tidigare nämnts är f. n. antalet allmänna rotlar 28 samt specialrotlarnas antal 10. Om den genomsnittliga tjänstgöringstiden på de allmänna rotlarna beräknas till fyra år, alltså ett år mer än den ovan antydda *minimitiden*, samt på special-

rotlarna till sex år, inberäknat den tjänstgöring på allmän rotel som i regel föregår utnämning till innehavare av specialrotel, skulle med nuvarande antal revisionssekreterartjänster i medeltal knappt nio personer årligen kunna påbörja tjänstgöring i justitierevisionen. Storleken av varje årgång domare i den statliga karriären framgår bland annat av de förteckningar över turordningen till tjänstgöring i justitierevisionen, som successivt i mån av behov upprättas. De sista tio årgångar, för vilka turordningen sålunda bestämts, innefattar i stort sett dem som påbörjat tjänstgöring i hovrätt under åren 1940—1949 och vid turordningens fastställande kvarstod i karriären. Det sammanlagda antalet utgjorde 178 personer, d. v. s. i genomsnitt inte fullt 18 per årgång. Sistnämnda siffra utvisar alltså det antal domare, som årligen bör kunna beredas plats i justitierevisionen, om alla skall tjänstgöra där. Även om en del av dem på grund av offentliga uppdrag befrias från kravet på tjänstgöring i justitierevisionen, framgår av de anförda siffrorna, att det under de angivna förutsättningarna i fråga om tjänstgöringstidens längd knappast är möjligt att behålla tjänstgöringen i justitierevisionen som ett regelmässigt led i den statliga domarkarriären. Än starkare framträder detta resultat, om man räknar med den av högsta domstolen som lämplig angivna tjänstgöringstiden om fem år.

Om den antagna genomsnittliga tjänstgöringstiden på de allmänna rotlarna sänkes till tre år eller alltså sättes lika med minimitiden och för specialrotlarna bestämmes till fem år, skulle i stället i medeltal drygt 11 personer årligen kunna börja tjänstgöra i justitierevisionen. Även detta antal måste betecknas som alltför lågt för att medge ett bibehållande av revisionssekreterartjänstgöringens nuvarande ställning i domarkarriären. Dessutom förutsätter denna beräkning, att den som fullgjort minimitjänstgöringen inte skall tillåtas att kvarstanna längre, i vart fall ej på allmän rotel. I fråga om de ordinarie revisionssekreterarna med allmän rotel skulle detta — i den mån de ej befordras till annan tjänst inom den treåriga tjänstgöringens utgång och efter denna omedelbart kan tillträda den nya tjänsten — göra det nödvändigt att ålägga dem tjänstgöring utom justitierevisionen. Skyldighet att uppehålla ledamotsbefattning i hovrätt åvilar revisionssekreterare enligt kungörelse härom den 22 maj 1936 (nr 149), dock endast under förutsättning att ny personalstat fastställs, varigenom någon eller några ordinarie revisionssekreterare blir övertaliga. Att ålägga sådan skyldighet i andra fall är domarutredningen ej beredd att förorda. Vad angår hovrättsråd eller tingsdomare, som är bosatta utom Stockholm, kan man räkna med att de vid en ettårig tjänstgöring i de flesta fall varken kan eller önskar byta familjebostad. Blir tjänstgöringsperioden längre, måste man emellertid utgå från att de söker erhålla familjebostad i Stockholm. Efter periodens slut kan det då vara förenat med betydande personliga olägenheter, inte minst bostadssvårigheter, att omedelbart behöva avbryta tjänstgöringen i justitierevisionen. Rimlig hänsyn till befattningshavarna

förutsätter därför enligt domarutredningens mening vid en höjning av minimitiden utöver ett år ett ganska stort utrymme för personliga önskemål om den tidpunkt efter minimitidens utgång, då revisionssekreterartjänstgöringen skall avbrytas.

Av det anförda torde framgå svårigheterna att förena en förlängning av tjänstgöringsperioderna i justitierevisionen med ett bibehållande av systemet, att i princip alla domare i den statliga karriären skall fullgöra sådan tjänstgöring. Härtill kommer ännu en omständighet, som kan bli av väsentlig betydelse. I flera sammanhang har uttalats önskemål om att även stadsdomare borde få möjlighet att tjänstgöra som revisionssekreterare. Bland annat uttalade sig 1943 års domarutredning i sådan riktning (SOU 1946: 57 s. 191 f.). Senast i samband med ett förstatligande av rådhusrätterna måste denna fråga lösas. I det kapitel i föreliggande betänkande, som behandlar spörsmålet om ökad cirkulation mellan statliga domstolar och stadsdomstolar, framlägges vissa förslag som bland annat syftar till att bereda stadsdomare tillfälle till tjänstgöring som revisionssekreterare. Om dessa förslag leder till åsyftat resultat, måste vid i övrigt oförändrade förhållanden ett större antal domare än nu årligen påbörja tjänstgöring i justitierevisionen. Vid en fullt genomförd gemensam domarkarriär och med utgångspunkt från nuvarande antal stadsdomare skulle årgångarnas storlek ökas med över 50 procent. Detta skulle innebära en förkortning av tjänstgöringsperioderna.

Vid prövningen av frågan om revisionssekreterartjänstgöringen bör beaktas även de olägenheter av personlig art, som är förenade med den nuvarande ordningen. Utmärkande för den statliga domarkarriären är att tjänstgöringen växlar mellan olika domstolar. Detta ger visserligen en allsidig utbildning och omfattande erfarenhet men förorsakar samtidigt befattningshavarna betydande personliga olägenheter, särskilt genom de ombyten av bostadsort som ofta blir följderna. Detta gäller även bortsett från nu rådande förhållanden på bostadsmarknaden men får givetvis ökad betydelse på grund av dem. Olägenheterna av en förflyttning blir vidare i regel större på ett senare stadium av karriären än under de första åren. Detta medför, att revisionssekreterartjänstgöringen för dem som inte är bosatta i Stockholm i allmänhet framstår såsom förenad med särskilda olägenheter. Ofta kan de inte erhålla familjebostad i Stockholm utan nödgas under tiden för tjänstgöringen i justitierevisionen leva skilda från familjen med tämligen begränsade möjligheter till besök i hemorten. De nu angivna förhållandena måste f. ö. inverka ogynnsamt på arbetsresultatet, särskilt med hänsyn till det pressande arbete av kvalificerad art, som revisionssekreterarna har att utföra.

Slutsatsen av vad nu sagts torde bli, att en för arbetet i justitierevisionen högst önskvärd förlängning av den tid revisionssekreterarna tjänstgör där inte kan förenas med den nuvarande ordningen, att i princip alla domare

i den statliga karriären skall tjänstgöra som revisionssekreterare. Än starkare framträder detta, om stadsdomarna inlemmas i den statliga domarkarriären. En förändring i den riktningen, att ett minskat antal domare fullgör tjänstgöring i justitierevisionen och att dessa i stället kvarstannat längre där än som nu i regel är fallet, måste å andra sidan innebära, att de utbildnings- och prövningsändamål, som revisionssekreterartjänstgöringen ansetts tjäna, kommer att stå tillbaka. Frågan blir då, om en sådan konsekvens kan godtagas. Inför rättegångsreformen uttalades på flera håll den mening, att utbildningsvärdet av revisionssekreterartjänstgöringen skulle bli mindre under det nya förfarandet. 1943 års domarutredning ansåg emellertid anledning saknas till antagande, att tjänstgöringens allmänna utbildningsvärde skulle undergå någon mera betydande förändring, samt framhöll särskilt den betydelse det ägde för domarens utbildning, att han fick närvara och biträda vid högsta domstolens överläggningar liksom vid övrig handläggning av målen där (se SOU 1946: 57 s. 185 f.).

Otvivelaktigt torde vara, att tjänstgöringen som föredragande i högsta domstolen ger värdefulla erfarenheter. Målen i högsta instans är genomsnittligt sett svårare och av mer växlande natur än i övriga instanser. Även för föredragningen av fråga om prövningstillstånd fordras ett grundligt inträngande såväl i målets faktiska frågeställningar som i de ofta förekommande svårlösta rättsliga problemen. Överläggningarna i samband med föredragningarna eller efter målen handläggning vid huvudförhandling måste också vara av stort värde för revisionssekreterarna. Detta gäller oaktat den nuvarande ordningen, enligt vilken högsta domstolen skiljer sig från flertalet mål genom avslag å ansökning om prövningstillstånd, ofta ger mindre anledning än den äldre ordningen att diskutera målen i detalj. Som en fördel med revisionssekreterartjänstgöringen måste också betecknas de tillfällen den ger till kollegialt tankeutbyte med domare från landets samtliga hovrätter samt den inblick den skänker i hovrätternas arbete genom studiet av de mål vederbörande revisionssekreterare har att föredraga.

Emellertid innefattar, som tidigare framhållits, tjänstgöringen i den statliga domarkarriären fram till förordnande som assessor i hovrätt — först som aspirant och fiskal i hovrätt, därefter som tingssekreterare eller i annan domartjänst i underdomstol samt sedan som adjungerad ledamot i hovrätt — en synnerligen grundlig och omfattande domarutbildning samt en mycket noggrann prövning av domaraspirantens lämplighet för domarvärvet. Var än domaren tjänstgör under den fortsatta domarbanan — som föredragande i högsta domstolen, som ledamot i hovrätt eller som ordförande i underrätt — ges honom tillfälle att vidga och fördjupa sina kunskaper och erfarenheter. Trots detta kan det inte förnekas, att det för den statliga domarkårens del skulle innebära en mindre allsidig utbildning, om inte de flesta domare kommer att tjänstgöra som revisionssekreterare. För att från utbildningssynpunkt upprätthålla krav på revisions-

sekreterartjänstgöring som villkor för utnämning till högre domartjänst bör dock fordras, att denna tjänstgöring är synnerligen kvalificerad i jämförelse med annan tjänstgöring efter assessorsförordnandet. Utredningen kan ej finna, att så är fallet. Något hinder från domarutbildningssynpunkt bör därför ej möta mot en reform innebärande att revisionssekreterartjänstgöring ej längre ingår som ett normalt led i domarkarriären.

En ändring av det nuvarande systemet för rekrytering till justitierevisionen i sådan riktning, att endast ett mindre antal domare kommer att tjänstgöra där, behöver givetvis inte med nödvändighet innebära, att det företräde revisionssekreterartjänstgöringen f. n. ger vid sökande av härads-hövdingtjänst slopas. Ätminstone teoretiskt är det tänkbart, att endast ett urval av domare, som anses mest skickade att bli häradshövdingar, bereds tillfälle att genom tjänstgöring som revisionssekreterare meritera sig för häradshövdingtjänst. Mot denna tanke kan dock — förutom vad nyss anförts om revisionssekreterartjänstgöringens utbildningsvärde — resas åtskilliga invändningar. För det första torde det stöta på mycket stora praktiska svårigheter att göra ett sådant urval. Vidare synes det även principiellt riktigast att, om revisionssekreterartjänstgöringen skall ge något företräde vid befordran, alla domare i karriären får tillfälle att skaffa sig erforderliga meriter. Och att göra urvalet under tjänstgöringen i justitierevisionen skulle leda till ett bibehållande i stor utsträckning av nuvarande korta tjänstgöringsperioder samt lär väl f. ö. med hänsyn till de stora olägenheter av praktisk och personlig art, som skulle bli en följd av ett sådant system, knappast kunna komma i fråga. Därest prövningen i högsta domstolen för erhållande av häradshövdingtjänst sålunda bortfaller, bör detta leda till att vid utnämning till sådan tjänst något särskilt formellt meritvärde ej längre tillerkännes tjänstgöringen som revisionssekreterare.

Om domarna framdeles inte i samma utsträckning som nu kommer under högsta domstolens prövning, får hovrätternas prövning av domaraspiranterna ökad betydelse. Denna prövning är, som nyss nämnts, mycket noggrann och den är redan nu avgörande för om utnämning till tingsdomare kan komma i fråga. Hovrätternas prövning har dock sin tyngdpunkt förlagd till tjänstgöringen i hovrätten. Uteslutet torde inte vara att bland annat genom ökat samarbete med underrätternas ordförande få ett bredare underlag för hovrätternas bedömning. Betydelsen av dylikt samarbete blir större i den mån tjänstgöringen i hovrätt är av kort varaktighet men i underrätt långvarig.

Utredningen har även haft sin uppmärksamhet riktad på frågan, huruvida åtgärder kan vidtagas, som minskar behovet av revisionssekreterare. Dessas antal är f. n. 39. Enligt utredningens mening kan det inte betecknas som tillfredsställande, att ett så stort antal domare är sysselsatta som föredragande i högsta instans. Med nuvarande arbetsformer därstädes synes det emellertid inte vara möjligt att nedbringa antalet. Vad målen beträffar

är arbetsformerna i hög grad beroende av fullföljdsreglernas utformning. Minskat arbete för revisionssekreterarna med målen torde knappast kunna uppnås utan omprövning av dessa reglers innehåll. En sådan omprövning faller emellertid utanför domarutredningens uppdrag. Däremot kan genom ett överförande av nådeärendenas handläggning på särskilda föredragande en begränsad minskning av antalet revisionssekreterare uppnås. Utredningen behandlar nedan frågan om nådeärendenas handläggning.

Enligt sina direktiv har domarutredningen bland annat att göra en översyn av domstolarnas personalorganisation såvitt angår befattningshavare med dömande uppgifter. I enlighet härmed har utredningen i betänkandet »Domartjänster i häradsrätt och hovrätt» behandlat grunderna för beräkning av behovet av domare i häradsrätterna och hovrätterna samt framlagt förslag till vissa beräkningsnormer. Med utgångspunkt från dessa har utredningen vidare beräknat behovet av domare på grundval av arbetsläget vid tidpunkten för nämnda betänkandes färdigställande hösten 1956.

I fråga om justitierevisionen framlägger utredningen inga motsvarande förslag. Anledningen härtill är, att det med hänsyn till karaktären av arbetet i den högsta instansen visat sig vara förenat med stora svårigheter att fastställa särskilda normer som hjälpmedel vid beräkningen av det erforderliga antalet revisionssekreterare. Varken målens antal eller storlek samt än mindre antalet föredragningsstimmar per år har kunnat läggas till grund för beräkningen. Även en kombination av dessa faktorer har syntts alltför vanskelig. Utredningen förordar därför, att behovet av revisionssekreterare liksom hittills bedömes på i huvudsak erfarenhetsmässiga grunder efter förhållandena vid varje aktuell tidpunkt.

Utredningens förslag

Av föregående avsnitt framgår, att tjänstgöringen i nedre justitierevisionen enligt domarutredningens mening inte bör bibehållas som ett normalt led i den statliga domarkarriären och inte längre bör uppställas som regelmässig förutsättning för utnämning till härads hövding. Detta innebär inte någon nedvärdering av det kvalificerade och ansvarsfulla arbete revisionssekreterarna utför utan åsyftar ett sådant anordnande av tjänstgöringen, att högsta domstolen kan erhålla bästa möjliga medverkan från justitierevisionen. Någon sänkning av anspråken på revisionssekreterarnas kompetens bör därför inte ifrågakomma, och den första tiden av tjänstgöringen bör alltjämt ha karaktären av provtjänstgöring.

Från högsta domstolens sida har för utredningen i anledning av en underhandsförfrågan framhållits önskvärdheten av att en längre tids tjänstgöring som ledamot i hovrätt kräves för förordnande som revisionssekreterare samt har förklarats, att ett års sådan tjänstgöring är uppenbart otillräcklig.

Enligt utredningens mening talar goda skäl för att för förordnande som revisionssekreterare bör krävas tjänstgöring som ledamot i hovrätt under

längre tid än den för assessorsförordnande erforderliga tiden om ett år. En utveckling mot sådana längre tjänstgöringstider i justitierevisionen, som utredningen finner påkallade, kommer emellertid sannolikt att medföra, att tjänstgöringen där — i likhet med vad som hittills varit fallet — infaller först vid en sådan tidpunkt, att som regel ledamotstjänstgöring av otvivelaktigt tillräcklig längd dessförinnan fullgjorts. Utredningen anser det därför inte erforderligt att nu föreslå någon viss tids hovrättstjänstgöring såsom villkor för förordnande att tjänstgöra som revisionssekreterare. Härvid förutsätter utredningen dock, att i regel endast den förordnas som tjänstgjort som ledamot i hovrätt betydligt längre tid än det år, som erfordras för assessorsförordnande.

Från det sist sagda torde undantag efter omständigheterna i vissa fall dock kunna göras. Särskilt synes detta vara motiverat, när det gäller sådana stadsdomare, som trots avsaknad av längre tjänstgöring i hovrätt likväl vunnit mångsidig erfarenhet av dömande verksamhet. Även beträffande domare tillhörande den statliga karriären, som lämnat hovrätt för att tillträda annan tjänst eller för offentligt uppdrag av längre varaktighet utan att dessförinnan ha fullgjort hovrättstjänstgöring av sådan varaktighet som normalt anses påkallad, synes modifikationer stundom kunna vara motiverade.

Domarutredningen räknar med att även vid ett anordnande av tjänstgöringen i justitierevisionen på sådant sätt, att längre tjänstgöringstider uppnås, rekryteringen till justitierevisionen liksom hittills i första hand kommer att ske från hovrätternas assessorskår. Något hinder bör emellertid enligt utredningens mening i och för sig inte föreligga att påbörja tjänstgöring som revisionssekreterare först efter utnämning till tingsdomare eller hovrättsråd. Härvidlag måste emellertid vissa särskilda synpunkter beaktas. Eftersom utnämning till ordinarie revisionssekreterare föregås av provtjänstgöring om minst ett år, erfordras under denna tid tjänstledighet för vederbörande tingsdomare eller hovrättsråd. Beträffande tingsdomarna gör sig därvid gällande det ofta uttalade önskemålet, att underrättsdomare i största möjliga utsträckning bör uppehålla sin egen tjänst. Vad angår hovrättsråden vill utredningen hänvisa till vad den vid behandlingen av de organisatoriska frågorna i hovrätterna uttalat om önskvärdheten av att den dömande verksamheten i dessa i ökad utsträckning utövas av ordinarie domare. Det är därför önskvärt, att övergång till tjänstgöring i justitierevisionen från tingsdomar- eller hovrättsrådstjänst anordnas på sådant sätt, att dessa synpunkter vinner det beaktande, som i det särskilda fallet är påkallat. Bland annat kan det vara anledning att anpassa tiden för ett hovrättsråds inträde i justitierevisionen med hänsyn till antalet i tjänst varande ordinarie ledamöter samt adjunktionsläget i den ifrågavarande hovrätten. Liknande synpunkter som de nu anförda kan komma att kräva

beaktande i fråga om stadsdomare, som önskar tjänstgöra i justitierevisionen.

Om kravet på fullgjord revisionssekreterartjänstgöring för utnämning till häradshövding slopas, bortfaller tydligen en väsentlig anledning för domarna att fullgöra sådan tjänstgöring. Den frågan inställer sig då, om under sådana omständigheter ett tillräckligt antal domare kan beräknas vara villiga att åtaga sig sådan tjänstgöring. En betydande risk föreligger otvivelaktigt, att så inte blir fallet.

En möjlighet att med hänsyn härtill göra tjänstgöringen eftertraktad kan vara att låta denna, utan att ge något uteslutande företräde vid sökande av häradshövdingtjänst, dock upp till en viss tid medföra förhöjt meritvärde. En sådan förhöjning, innebärande att det första året räknades dubbelt, har tidigare tillämpats vid utnämning av häradshövding. En extra meritberäkning av detta eller annat slag skulle emellertid kunna motverka möjligheten att ernå längre tjänstgöringsperioder i justitierevisionen. Den skulle härjämte säkerligen medföra krav på likställighet för dem som på grund av offentligt uppdrag inte haft tillfälle att tjänstgöra i justitierevisionen. Vidare skulle som följd härav fråga uppkomma om meritvärdet av domstolstjänstgöring i allmänhet i jämförelse med offentligt uppdrag etc. Frånsett de svårigheter, som skulle göra sig gällande vid sådana avvägningar, är domarutredningens principiella ståndpunkt den, att i den mån formell meritberäkning ifrågakommer all tjänstgöring inom karriären bör räknas lika. Utredningen anser sig därför inte kunna förorda denna utväg.

För rekryteringen till justitierevisionen torde tjänstgöringsförhållandena därstädes vara av stor betydelse. Tidigare har framhållits, att tjänstgöringen som revisionssekreterare är förbunden med betydande olägenheter av personlig art. Härvid är att beakta inte blott svårigheterna för dem som inte är bosatta i Stockholm att erhålla familjebostad där utan även de pressande arbetsförhållanden, som av olika skäl råder i justitierevisionen. Det är därför nödvändigt att söka undanröja dessa olägenheter. Härför erfordras i första hand, att personalorganisationen göres tillräcklig i förhållande till arbetsbördan. Med längre tjänstgöringstider följer emellertid ökad arbetsrutin och redan därigenom vinnes någon lindring av arbetsbördan. Längre tjänstgöringstider ger också revisionssekreterarna möjlighet att i fråga om bostads- och andra personliga förhållanden träffa anordningar, som på bättre sätt än hittills tillgodoser önskemål, som är av vikt för trivseln i arbetet. Även i detta hänseende kan alltså den förändring i fråga om tjänstgöringstiderna, som utredningen syftar till, beräknas få gynnsamma verkningar. I vad mån ytterligare lättnad i revisionssekreterarnas arbetsbörda kan uppnås genom organisatoriska förändringar beträffande särskilda arbetsmoment torde ankomma på justitierevisionen att undersöka.

Utredningen vill vidare framhålla den väsentliga betydelse lönesättningen har för rekryteringen till justitierevisionen. Vid lönerrevisionen för vissa chefstjänstemän m. fl. åren 1951—52 undantogs de revisionssekreterartjänster, som är förenade med innehav av allmän rotel, från den allmänna uppflyttningen i lönegrad. Av den tidigare redogörelsen har emellertid framgått, att så som arbetet i högsta instans kommit att gestalta sig arbetsuppgifterna på de nyssnämnda tjänsterna är lika kvalificerade som på den äldre rättegångsordningens tid, då tjänsterna i lönehänseende var jämställda med hovrättsrådstjänster. Utredningen — som enligt direktiven inte har att taga ställning till rena lönefrågor — vill därför framhålla det angelägna i att en omprövning av löneställningen för de ifrågavarande tjänsterna snarast kommer till stånd. Även sett ur den vidare synvinkeln, att bästa möjliga rekrytering till domarbanan bör eftersträvas, är det i hög grad angeläget att den förenämnda inadvertensen i fråga om lönesättningen för dessa högt kvalificerade och krävande tjänster snarast blir undanröjd.

Efter genomförande av sådana reformer i fråga om tjänstgöringsförhållandena, som enligt vad ovan sagts är påkallade, och under förutsättning tillika, att vad som anförts beträffande lönesättningen vinner beaktande, räknar utredningen med att rekryteringen till justitierevisionen skall vara säkerställd och att tjänstgöringstider av erforderlig längd skall uppnås.

Som tidigare nämnts är hovrätternas assessorer enligt 63 § arbetsordningen för rikets hovrätter skyldiga att mottaga förordnande att tjänstgöra som revisionssekreterare. Bestämmelsen torde sammanhålla med att tjänstgöringen i justitierevisionen anses utgöra ett normalt led i domarkarriären och en regelmässig förutsättning för utnämning till häradshövding. Enligt utredningens förslag blir detta inte längre fallet. Utredningen föreslår därför, att vid genomförande av utredningens förslag i denna del bestämmelsen upphäves. Utredningen vill tillika framhålla, att det även av principiella skäl och för att åstadkomma goda arbetsförhållanden inom justitierevisionen är angeläget att — såsom utredningen åsyftar — rekryteringen av revisionssekreterarna sker på frivillighetens väg.

I fråga om förfarandet vid meddelande av förordnande att tjänstgöra som revisionssekreterare vid tjänstledighet för ordinarie innehavare av tjänsten, å vakant tjänst eller å extra tjänst synes det lämpligt, att turlistor till förordnande upprättas på samma sätt som nu sker samt att förordnande i den ordning turlistan anger meddelas dem som inte avböjer sådant. Av praktiska skäl synes det därvid vara lämpligast att tillsvidare uppföra stadsdomare på turlistan endast i den mån de anmäler önskan att tjänstgöra i justitierevisionen. Sådan anmälan torde lämpligen böra göras hos justitierevisionens ordförande, som därefter har att underställa Kungl. Maj:t frågan om vederbörandes plats i turordningen.

Utnämning till ordinarie revisionssekreterare bör enligt vad tidigare uttalats liksom nu föregås av en viss tids tjänstgöring i justitierevisionen.

Någon ändring av utnämningsförfarandet synes under dessa förhållanden inte påkallad. Framhållas må, att enligt utredningens mening hinder inte bör möta mot att till revisionssekreterare utnämna t. ex. ett hovrättsråd eller en tingsdomare, som fullgjort godkänd tjänstgöring i justitierevisionen, vare sig vederbörande, när utnämningsfrågan aktualiseras, är i tjänst som revisionssekreterare eller fullgjort erforderlig tjänstgöring redan tidigare.

Som tidigare nämnts sysslar revisionssekreterarna i ej ringa utsträckning med handläggning av nådeärenden. Sammanräknat åtgår omkring fem revisionssekreterares hela arbetskraft till arbetet härmed.

I sina anslagsäskanden hösten 1957 hemställde justitierevisionen, att för föredragning av nådeärenden måtte inrättas särskilda tjänster inom justitierevisionen, avsedda att beklädas i första hand av tjänstemän med kortare domarerfarenhet än de domare, som plägar anlitas som revisionssekreterare. De borde inte heller kallas revisionssekreterare och ej heller, i vad avsåg annat än handläggning av nådeärenden, ha de befogenheter som tillkommer revisionssekreterare. Justitierevisionen beräknade det erforderliga antalet sådana föredragande till sju.

Justitierevisionens hemställan föranledde inte något förslag i 1958 års statsverksproposition. Föredragande departementschefen motiverade detta med att några ändringar i justitierevisionens organisation med hänsyn till nådeärendenas behandling inte borde vidtagas, innan ytterligare erfarenhet vunnits av den omläggning av behandlingen som trätt i kraft den 1 juli 1957 (se härom ovan s. 90). Ej heller en förnyad framställning i anslagsäskandena hösten 1958 har föranlett något Kungl. Maj:ts förslag till riksdagen.

Den begränsade omläggningen den 1 juli 1957 av nådeärendenas behandling har enligt vad domarutredningen kunnat finna inneburit betydande fördelar, framför allt genom att föredragningen inför högsta domstolen och i statsrådet numera regelmässigt sker på grundval av samma material. Helt tillfredsställande är förfarandet fortfarande dock näppeligen. Den mest iögonfallande olägenheten är det dubbelarbete, som fortfarande äger rum genom att föredragningen inte verkställs av samma personer inför högsta domstolen och för vederbörande statsråd. Så länge nådeärendena i justitierevisionen fördelas på ett stort antal revisionssekreterare skulle det emellertid verka störande och förryckande på arbetet i justitierevisionen, om alla dessa skulle biträda med föredragningen för statsrådet. Att märka är i detta sammanhang vid jämförelse med tidigare förhållanden, att en revisionssekreterare på grund av den ökade kompletteringen av materialet före föredragningen i högsta domstolen inte i samma utsträckning som förr kan koncentrera sin föredragning av nådeärenden till ett fåtal veckor per år.

Slutsatsen måste enligt domarutredningens mening bli, att ärendena bör koncentreras till ett litet antal föredragande, som handhaver all beredning av dem samt verkställer föredragningen såväl inför högsta domstolen som

i justitiedepartementet. Huruvida dessa föredragande i organisatoriskt avseende bör ingå i justitierevisionen eller justitiedepartementet torde vara en mera underordnad fråga, där för övrigt tvekan synes kunna råda om vad som är mest ändamålsenligt. Domarutredningen uttalade i remissyttrande den 27 januari 1956 över en inom justitiedepartementet upprättad promemoria av den 9 december 1955 rörande handläggningen av nådeärenden, att enligt utredningens mening goda skäl talade för att den förberedande handläggningen av dessa ärenden förlades till justitiedepartementet, vars chef ju bär det närmaste ansvaret för ärendenas avgörande. Utredningen förordade, att handläggningen i departementet skulle ledas av en byråchef, som i enlighet med vad som uttalades i promemorian borde ha betydande domarerfarenhet. Föredragandena inom byråorganisationen borde ha ställning av tjänstemän inom justitiedepartementet samt inte be-tecknas som revisionssekreterare.

I fråga om de kvalifikationer föredragandena borde äga anförde utredningen i huvudsak följande. För beredningen och föredragningen av det övervägande antalet nådeärenden syntes — fränsett tingsmeritering som ett minimikrav — domarerfarenhet knappast vara nödvändig. En hel del ärenden torde dock innehålla spörsmål av den natur, att föredraganden borde ha långvarig domarerfarenhet. Såvitt utredningen kunde bedöma erfordrades en befattningshavare för föredragningen av dessa ärenden. Han torde också med hänsyn till den arbetsbörda, som skulle komma att åvila byråchefen, få fullgöra en del av dennes göromål samt borde vid semester och förfall för byråchefen vikariera för denne. Övriga föredragande torde böra ingå i den ordinära administrativa karriären. Under en övergångstid kunde det måhända bli erforderligt att i större utsträckning än nu sagts för beredningen och föredragningen söka förvärva personer med viss domarerfarenhet.

De erfarenheter, som vunnits efter omläggningen den 1 juli 1957, ger inte utredningen anledning att frångå standpunkten i remissyttrandet. Utredningen vill också framhålla, att den i yttrandet förordade ordningen från de synpunkter utredningen särskilt har att beakta innebär en fördel såtillvida som en minskning av antalet revisionssekreterartjänster kan bli följden samt arbetet i justitierevisionen kan effektiveras.

FEMTE KAPITLET

Ökad cirkulation mellan statliga domstolar och stadsdomstolar

Av redogörelsen i 1 kap. för de nuvarande förhållandena på domarbanan framgår, att stadsdomstolarnas (rådhusrätternas) domare numera rekryteras från den statliga domarkarriären, varvid övergången till rådhusrätt i de flesta fall äger rum på ett mycket tidigt stadium. I viss utsträckning förekommer även på senare stadier övergång från statlig domartjänst till stadsdomartjänst, medan övergång i motsatt riktning av olika skäl ägt rum endast i enstaka undantagsfall. Trots den gemensamma rekryteringsbasen är den statliga domarkarriären och karriären i rådhusrätterna därför i realiteten i stor utsträckning skilda från varandra. Om den pågående utredningen om rådhusrätternas framtida ställning samt därmed sammanhängande spörsmål (stadsdomstolsutredningen) leder till att rådhusrätterna förstatligas — vilket synes sannolikt — kommer detta uppenbarligen att medföra, att skiljaktigheterna mellan de olika domarkarriärerna försvinner, låt vara efter en längre eller kortare övergångstid. Enligt direktiven skall domarutredningen behandla spörsmålet att i avbidan på ett eventuellt sådant förstatligande söka åvägabringa en ökad cirkulation mellan de statliga domstolarna och städernas domstolar. I direktiven framhålles, att riksdagen i skrivelse den 9 maj 1950, nr 186, hemställt att Kungl. Maj:t ville överväga åtgärder med sådant syfte.

Domarutredningen kommer nu först att redogöra för en del tidigare reformförslag i den föreliggande frågan samt framlägger därefter utredningens ståndpunkt och förslag. De sistnämnda innebär dels att en i princip gemensam domarkarriär successivt uppbygges, främst avseende nytillkommande årgångar domaraspiranter, och dels att beträffande dem som redan befinner sig på domarbanan åtgärder vidtages i första hand för att främja en ökad cirkulation av mera tillfällig natur men även för att i vidgad omfattning möjliggöra övergång från stadsdomartjänst till statlig domartjänst.

Tidigare reformförslag

1943 års domarutredning

Frågan om att söka åvägabringa en ökad cirkulation mellan de statliga domstolarna och stadsdomstolarna utan att avvakta ett förstatligande av de senare behandlades tämligen utförligt av 1943 års domarutredning. Vis-

serligen framhöll nämnda utredning (SOU 1946: 57 s. 106 f.), att ett fullständigt upphävande av rådhusrättsjuristernas särställning i förhållande till domarkåren i övrigt inte syntes kunna komma till stånd med mindre domstolsorganisationen i magistratsstäderna generellt överfördes till staten; först härigenom blev det möjligt att beträffande rättsväsendet i dess helhet införa fullt ensartade regler i fråga om tillsättning av domarbefattningar, domares och domaraspiranterns tjänstgöring m. m. Även om det därför under dåvarande förhållanden inte var möjligt att låta stadsdomarbanan helt uppgå i den allmänna befordringsgången för domare, torde det, fortsatte utredningen, likväl föreligga vissa möjligheter att närma de båda befordringsvägarna till varandra. Av vikt var i detta sammanhang, framhöll utredningen, att så långt möjligt principiell likställighet upprätthölls mellan dem som gick dessa olika vägar.

Enligt 1943 års domarutrednings mening borde vid tillsättning av statlig domartjänst med vissa angivna begränsningar i allmänhet inte upprätthållas någon principiell åtskillnad i merithänseende mellan tjänstgöring som ledamot i rådhusrätt med minst tre lagfarna ledamöter samt annan dömande verksamhet. Begränsningarna angavs bestå i *dels* att det anförda i full utsträckning gällde endast i fråga om de större rådhusrätterna och *dels* att det i vissa fall och framför allt vid sökande av högre domarbefattning — t. ex. häradshövdingämbete — var nödvändigt att ta hänsyn till huruvida vederbörandes sammanlagda tjänstgöring fyllde skäliga krav på allsidighet. Det var sålunda inte berättigat, anförde utredningen, att den som tjänstgjort i rådhusrätt utan att denna tjänstgöring i tillbörlig omfattning kompletterats genom annan domartjänstgöring, särskilt i överrätt, enbart på grund av tjänstetidens längd skulle anses mera meriterad till erhållande av domarbefattning än den som förvärvat en allsidigare praktisk domarerfarenhet.

1943 års domarutredning upptog till särskild behandling frågan om de åtgärder, som kunde vidtagas för att öka omfattningen av stadsdomarnas tjänstgöring vid det statliga domstolsväsendet. Inledningsvis anförde utredningen, att det av flera skäl var önskvärt att de domare, som erhöll befattning vid rådhusrätt, ägde möjlighet att tjänstgöra även vid andra domstolar och att övergå till befattning vid dessa domstolar. Vid genomförande av en sådan ordning skulle i första hand vinnas ett ökat utbyte av erfarenheter mellan de olika domstolarna. För rekryteringen till rådhusrätterna måste det vidare vara av betydelse, om särskilt dugande stadsdomare kunde räkna med att komma i fråga till andra domarbefattningar. Visserligen förelåg på grund av den dåvarande organisationen av domstolsväsendet i städerna hinder mot att åstadkomma ett lika fritt utbyte av arbetskrafter mellan rådhusrätterna och övriga domstolar som mellan dessa senare inbördes. I vissa praktiskt betydelsefulla hänseenden syntes emellertid åtgärder kunna vidtagas i syfte att bättre tillgodose nyssnämnda önskemål.

1943 års domarutredning behandlade därefter var för sig frågorna om stadsdomares tjänstgöring i hovrätt och deras tjänstgöring som revisionssekreterare. I det förra hänseendet anförde utredningen följande (s. 190 f).

Tjänstgöring som ledamot i hovrätt måste ur utbildningssynpunkt anses såsom ett viktigt komplement till rådhusrättstjänstgöringen. På grund av gällande bestämmelse om prövning i hovrätt av dem som söka rådmans- eller assessorstjänst i rådhusrätt äga visserligen numera även de som tidigt tillträda sådan tjänst i allmänhet någon erfarenhet från den dömande verksamheten i hovrätt, förvärvat genom där fullgjord aspirant- och fiskaltjänstgöring. Det är emellertid under alla förhållanden av stort värde för vederbörandes utbildning, om han sedermera kan få tjänstgöra såsom adjungerad ledamot i hovrätt. Han får härigenom tillfälle att vidga och fördjupa sina kunskaper och vinna en allsidigare domarerfarenhet. Detta är otvivelaktigt av betydelse för en fortsatt domargärning i rådhusrätt. Utan en tämligen grundlig erfarenhet från arbetet som hovrättsledamot torde rådhusrätternas jurister vidare i regel icke kunna ifrågakomma till tjänstgöring såsom revisionssekreterare. I första hand bör därför eftersträvas att bereda i rådhusrätterna verksamma domare, vilka anmäla sig därtill, adjunktion i hovrätt.

Helt naturligt måste det innebära en viss belastning för arbetet i hovrätten, om där i större utsträckning tagas i anspråk sådana arbetskrafter, som icke äga en på längre tids erfarenhet grundad vana vid överrättsförfarandet. För att minska olägenheten härav och framför allt för att vederbörande själv skall kunna tillgodogöra sig erfarenheterna från adjunktionen, bör denna utsträckas över en ej alltför kort tidrymd.

Härvid erinras om att de tillfällen till adjunktion, som erbjuda sig i hovrätterna, äro begränsade och att svårigheter yppats att inom skäligen tid bereda sådan tjänstgöring åt hovrätternas egna fiskaler. Till följd av fiskalskaderns ansvällning ha dylika svårigheter som förut nämnts särskilt framträtt under de sist förflutna åren. Det är därför nödvändigt att tillse, att den ifrågasatta tjänstgöringen av stadsdomare i hovrätt icke ytterligare förvärrar befordringsläget där. En utväg, som härvid ligger nära till hands, är att under den tid en stadsdomare tjänstgör i egenskap av adjungerad ledamot i hovrätten förordna en av hovrättens assessorer till vikarie å stadsdomarbefattningen. Under andra förhållanden än de nu rådande — såsom vid en tillfällig brist på fiskaler med så omfattande praktisk erfarenhet, att de böra komma i fråga för adjunktionstjänstgöring — kan det vara lämpligare att såsom vikarie i rådhusrätten i stället anlita fiskal. Vare sig assessor eller fiskal användes för denna uppgift, är en sådan åtgärd ofta önskvärd även för att bereda hovrättens befattningshavare ökad erfarenhet från dömande verksamhet i särskilt större rådhusrätter.

Enligt 1943 års domarutrednings uppfattning borde det sålunda, under iakttagande av det anförda, vara möjligt att efter hand i hovrätterna anordna adjunktionstjänstgöring i någon utsträckning även för rådhusrätternas jurister. I de då gällande arbetsordningarna för hovrätterna, vari liksom nu fanns föreskrift om att hovrätt ägde att till adjungerad ledamot förordna innehavare av ordinarie domartjänst i underrätt, föreslog utredningen ingen ändring. Liksom dittills borde det enligt utredningen ankomma på varje hovrätt att efter framställning pröva, när adjunktion kunde beredas därtill villig rådhusrättsledamot, och att, om så erfordrades, hos Kungl. Maj:t hemställa om dennes förordnande. Hovrätterna borde därvid

i den omfattning, som med hänsyn till ovan anförda omständigheter befanns möjlig, söka tillmötesgå de framställningar om adjunktionstjänstgöring, som kunde göras. Framställning i saken borde lämpligen göras av vederbörande magistrat, som det i allmänhet tillkom att besluta om ledighet för ledamot i rådhusrätt och om förordnande av vikarie för honom. Särskilda bestämmelser för reglering av hithörande förhållanden ansåg utredningen inte vara erforderliga.

För förverkligande av önskan om jämställdhet mellan städernas domare och övriga domare var det enligt 1943 års domarutredning av vikt, att även de förra kunde ifrågakomma till förordnanden som revisionssekreterare. Härom anförde utredningen (s. 191 f):

Vad angår förutsättningarna för att dylika förordnanden må kunna meddelas rådhusrättsledamöter bör såsom ovan antytts till en början fordras, att vederbörande haft adjunktion i hovrätt under någon tid. Den därunder vunna erfarenheten angående överrättsprocessen och överrätternas arbetssätt torde nämligen knappast kunna undvaras vid fullgörande av en revisionssekreterares åligganden. Hovrättens omdöme angående vederbörandes skicklighet och lämplighet måste även få avgörande inflytande på frågan, om denne skall kallas till tjänstgöring i justitierevisionen.

Med hänsyn till förseningen av den tidpunkt, då revisionssekreterarförordnande kan meddelas, föreligga redan för närvarande otvivelaktigt stora praktiska svårigheter att bereda sådan tjänstgöring jämväl åt stadsdomare. Då den nya rättegångsordningen kan komma att medföra en minskning av antalet revisionssekreterartjänster, kunna dessa svårigheter framdeles bliva större än nu. Läget kommer därjämte att i hög grad bero på hur befodringsgången ordnas såvitt angår längden av revisionssekreterartjänstgöringen. Då utredningen förordat en begränsning av nämnda tjänstgöringstid, har även den synpunkten beaktats, att såvitt möjligt plats bör beredas åt stadsdomare, som så önskar, att fullgöra revisionssekreterartjänstgöring.

1943 års domarutrednings förslag i förevarande delar har ej föranlett andra åtgärder från statsmakternas sida än att Kungl. Maj:t meddelat vissa bestämmelser om avlöning m. m. åt stadsdomare, vilken tjänstgör som adjungerad ledamot i hovrätt.

1950 års riksdag

I motion nr II: 307 vid 1950 års riksdag hemställdes, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om vidtagande av sådana åtgärder, att vad 1943 års domarutredning föreslagit rörande stadsdomares tjänstgöring vid det statliga domstolsväsendet förverkligades. Första lagutskottet, till vilket motionen remitterades, inhämtade yttranden från ett flertal domstolar, de berörda personalorganisationerna samt Svenska stadsförbundet. Remissinstanserna — med undantag av en, som ställde sig tveksam — tillstyrkte åtgärder i det i motionen angivna syftet. Utöver de av 1943 års domarutredning framlagda förslag som närmast åsyftades i motionen, nämligen åtgärder för att åstadkomma en *tillfällig cirkulation mellan de*

statliga domstolarna och stadsdomstolarna, upptogs i en del av remissyttrandena jämväl andra frågor, som äger nära samband med det i motionens yrkande berörda spörsmålet, särskilt *meritberäknings-, befordrings- och rekryteringsfrågor*. Bland annat berördes i vissa yttranden två uppmärksammade befordringsärenden, i vilka frågan om cirkulation mellan statliga domstolar och stadsdomstolar blivit belyst från skilda synpunkter. I det ena ärendet var det fråga om befordringsgrunderna vid övergång från stadsdomarbanan till statlig domartjänst (härads hövdingtjänst), i det andra om befordringsprinciperna vid övergång från den statliga domarbanan till stadsdomartjänst (se Svensk juristtidning årgång 1950 s. 447 ff.).

På förslag av lagutskottet i dess av riksdagen godkända utlåtande (nr 22) anhöll riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t (nr 186/1950), att Kungl. Maj:t ville överväga åtgärder för att befämja stadsdomares tjänstgöring i hovrätt och statliga domares tjänstgöring i rådhusrätt. I utlåtandet framhöll utskottet till en början bland annat, att uppspaltningen på två domarkårer såväl ur allmän synpunkt som med hänsyn till befattningshavarnas egna intressen i flera avseenden haft olyckliga verkningar. Utskottet fortsatte härefter:

Motionen har till syfte att i ett hänseende söka motverka dessa olägenheter och att föra de båda kårerna närmare varandra. Flertalet hörda myndigheter och organisationer ha i anslutning härtill mer eller mindre klart uttalat, att på längre sikt det eftersträfvade målet måste vara att åstadkomma ett enhetligt domarstånd, en uppfattning, som delas av utskottet.

De väsentliga hindren för uppnående av detta mål ha i ett par remissyttranden angivits vara dels de skilda procedurer, som tillämpas vid tillsättning av domare i rådhusrätterna och av övriga domare, dels ock de olika avlöningsförhållanden, som gälla för de båda kårerna. I likhet med några remissinstanser finner utskottet, att dessa hinder icke kunna slutgiltigt undanröjas, förrän rådhusrätterna förstätligas. Utskottet uttalade sig vid fjolårets riksdag klart för att denna reform skulle komma till stånd. Utskottet har icke haft anledning frångå denna ståndpunkt. Dock är ännu ovisst, när reformen kan genomföras.

Emellertid torde även före tidpunkten för ett förstätligande frågan om en utjämning av skiljaktigheterna mellan de båda domarkårerna kunna med fördel upptagas till behandling. Redan i och med att magistraterna befrias från sina kommunala uppgifter, vilket kan väntas ske relativt snart, aktualiseras frågan om domarvalet i städerna. Den särställning, som på olika punkter tillförsäkrats domarna, t. ex. då de undantagits från den allmänna förflyttningsskyldigheten, medför att övergångstiden från en ordning till en annan måste bli ganska lång. Skäl tala därför för att man i syfte att avkorta denna i god tid före ett förstätligande till övervägande upptager, huru anställnings- och avlöningsvillkoren skola ordnas för den blivande enhetliga domarkåren. Redan inom en icke alltför avlägsen framtid kunna sålunda förutsättningar vara för handen att ta itu med problemet om domarkårernas förenhetligande. De i yttrandena på ömse håll uttalade farhågorna för rekryteringen till de olika domstolarna liksom den oro för framtiden, som förefinnes inom de olika personalgrupperna och varom yttrandena bära vittne, kunna anföras som skäl för att man icke alltför länge skjuter på frågan.

I avbidan på att problemet tages upp i hela dess vidd bör man emellertid enligt utskottets mening icke underlåta att i huvudsak inom ramen för nu gällande ordning göra vad som är möjligt för att efter hand minska olikheterna mellan de båda kårerna. Ett medel därvidlag är att åstadkomma en ökad cirkulation mellan rådhusrätterna och de statliga domstolarna. Ändamålet härmed skulle vara inte endast att närma personalgrupperna till varandra utan också — och det är ur allmän synpunkt väsentligt — att tillgodoföra domstolar i olika instanser de erfarenheter, som vunnits vid andra domstolar. Motionären har i sådant syfte påyrkat ett genomförande av vad 1943 års domarutredning föreslagit rörande stadsdomares tjänstgöring vid det statliga domstolväsendet, varmed i detta sammanhang åsyftas hovrätterna och nedre justitierevisionen. Liksom utredningen har motionären tänkt sig att stadsdomare skulle beredas tillfälle tjänstgöra såsom ledamot i hovrätt eller såsom revisionssekreterare, företrädesvis på så vis att han för någon tid bytte tjänst med befattningshavare av sist angivet slag.

Alla hörda remissinstanser utom en, som ställt sig tveksam, ha uttryckligen tillstyrkt att stadsdomare beredes möjlighet till tjänstgöring i hovrätt. Även utskottet är av den uppfattningen, att det vore önskvärt, att stadsdomare mera regelbundet kunde adjungeras som ledamot i hovrätt, liksom att hovrättsdomare erhöles möjlighet att tjänstgöra i rådhusrätt. Detta är i och för sig möjligt redan med nu gällande regler, men för att någon cirkulation av betydelse skall komma till stånd och man få tillfälle pröva erfarenheterna av ett sådant system, torde erfordras ett initiativ från Kungl. Maj:t. Vilken form detta skall erhålla ankommer på Kungl. Maj:t att avgöra. Utskottet förutsätter därvid, att cirkulationen anordnas på sådant sätt att rekryteringen till den statliga domarbanan icke försvåras och befordringsgången på denna icke försenas. I samband med att Kungl. Maj:t tager detta initiativ få närmare övervägas de spörsmål av ekonomisk natur, som sammanhånga med de av cirkulationen betingade ändrade tjänstgöringsförhållandena för därav berörda befattningshavare och som med god vilja böra kunna lösas.

Det kan enligt utskottets mening icke möta några principiella hinder att låta stadsdomare tjänstgöra även såsom revisionssekreterare. Särskilda åtgärder för att främja ett sådant utbyte synes emellertid icke nu böra vidtagas. De praktiska svårigheterna äro nämligen så stora, att denna möjlighet till cirkulation kan antagas icke bliva utnyttjad i större utsträckning. Därest i något fall intresse för växeltjänstgöring skulle föreligga, få uppkommande frågor lösas alltefter de i fallet föreliggande omständigheterna.

Flertalet remissinstanser ha utförligt behandlat det även i motionen berörda problemet om förutsättningarna för och verkningarna av en ökad cirkulation mellan de statliga domstolarna och stadsdomstolarna även i samband med befordran. Därvid ha framför allt befordringsgrunderna på domarbanan diskuterats. I denna del behöver utskottet blott erinra om grundlagsbudet att vid alla befordringar avseende skall fästas allenast vid sökandenas förtjänst och skicklighet. Frågan vilket värde som skall tillmätas olika slag av domstolstjänstgöring vid bestämmande av förtjänst och skicklighet ankommer icke på utskottets bedömande utan får, då den blir aktuell i förekommande befordringsärenden, avgöras av Kungl. Maj:t.

Vid 1950 års riksdag behandlades frågan om övergång mellan de båda domarbanorna även i en interpellation och svaret därpå. Interpellationen framställdes i anledning av vad som förevarit i ett av de ovan nämnda utnämningssärendena. Den besvarades den 12 maj 1950 av dåvarande chefen

för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, som därvid anförde bland annat följande.

Som allmänt känt är saknas i Sverige en enhetlig domstols- och domarorganisation. I motsats till häradsrätterna och överrätterna äro rådhusrätterna kommunala organ. Deras ledamöter äro kommunalt avlönade och tillsättas efter val av kommunens fullmäktige, låt vara att utnämningssrätten ligger hos Kungl. Maj:t. På grund av denna organisatoriska åtskillnad har det aldrig förekommit någon mera livlig cirkulation mellan den statliga och den kommunala domarkåren. Vissa åtgärder ha dock vidtagits för att närma de båda domarkategorierna till varandra. Främst må nämnas införandet av enhetliga kompetensbestämmelser. Till innehavare av befattning som lagfaren rådman eller assessor i rådhusrätt må i regel utses endast den som innehåft förordnande som ledamot eller fiskal i hovrätt och av hovrätten funnits skickad att erhålla fortsatt domarförordnande. En dylik hovrättsprövning är också den grundläggande förutsättningen för befordran inom den statliga domarkarriären. Så gott som samtliga domaraspiranter ha nu samma grundläggande praktiska utbildning efter sin teoretiska examen, nämligen tjänstgöring i domsaga och därefter aspirant- och fiskalstjänstgöring i hovrätt.

Ehuru således vissa förutsättningar tillskapats för en mera enhetlig domarkarriär, är det ett faktum att de båda domarkategorierna fortfarande äro i någon mån isolerade från varandra. En viss cirkulation förekommer dock. Det är sålunda inte så sällsynt att stadsdomarbefattningar besättas med personer ur hovrättskarriären. Detta gäller särskilt borgmästarbefattningarna. Av de borgmästare som utnämns under de två senaste årtiondena har ungefär halva antalet tagits ur den statliga domarkarriären. Även rådmans- och assessorsbefattningar vid rådhusrätterna ha ibland besatts med domare eller domaraspiranter i statlig tjänst.

Om alltså rådhusrätterna i ganska stor utsträckning rekryteras från de statliga domstolarna, är det däremot mera sällsynt att rådhusrättsjurister utnämnas till statliga domarbefattningar. Under de senaste årtiondena har det endast ett fåtal gånger hänt att en stadsdomare utnämns till häradshövding och i intet fall att en stadsdomare blivit hovrättsråd. I ett par fall ha rådmän utsetts till justitieråd.

Det måste emellertid härvid beaktas, att det endast i undantagsfall förekommer att häradshövding- och hovrättsrådsämbeten sökas av kommunala domare. Man kan då fråga sig vad det är som föränlett, att ansökningar till lediga statliga domarbefattningar i så ringa utsträckning inkommit från kommunala domare. En anledning kan ju tänkas ha varit, att man hyst den uppfattningen att sådana domare i princip inte kunde påräkna utnämning till statlig domarbefattning. Emellertid kan något stöd för en sådan uppfattning knappast hämtas av utgången i några konkreta utnämningssärenden. Andra mera reella hinder ha däremot förelegat.

Till en början må erinras om det för befordran till häradshövdingämbete i allmänhet gällande kravet på tjänstgöring i alla tre instanserna, alltså inte blott i underrätt utan även såsom dömande ledamot i hovrätt och såsom revisionssekreterare, d. v. s. föredragande i högsta domstolen. En dylik tjänstgöring ingår såsom ett regelmässigt led i de statliga domarnas utbildning. Däremot ha rådmännen endast i sällsynta undantagsfall kommit att fullgöra ledamotstjänstgöring i hovrätt och föredragning i högsta domstolen.

Vidare må nämnas löneförhållandena och vad därmed sammanhänger. Domartjänsterna i hovrätt ha varit och äro i förhållande till stadsdomartjänsterna i allmänhet så lågt avlönade att redan av den anledningen någon övergång från stadsdomartjänst till hovrättsdomartjänst knappast kommit i fråga. Förhållandet

är något annorlunda i fråga om häradshövdingämbetena. Så länge häradshövdingarna till väsentlig del avlönades med sportler, förelågo betydande skillnader i inkomst mellan små och stora domsagor. De små domsagorna kunde i regel inte utöva någon större dragningskraft på eventuella aspiranter från stadsdomarbanan. Och till de större eller eljest mera lockande domsagorna var konkurrensen ofta mycket hård. Efter löneregleringen för häradshövdingarna har i viss mån inträtt en ändring i dessa förhållanden. Häradshövdingelönerna ha kraftigt utjämnats genom en stark reducering av de högsta och en höjning av de lägsta. En jämförelse mellan häradshövdingarnas nuvarande inkomster och löneläget för befattningshavarna i de större och medelstora städerna visar att borgmästarlönerna — om man tar hänsyn till att de i allmänhet äro försedda med ålderstillägg — ligga på nivå med eller — i några fall — överstiga häradshövdingelönerna. Vad rådmännen angår komma de visserligen endast i de tre största städerna upp i häradshövdingens lön men i ytterligare några städer är skillnaden tämligen obetydlig. Och vid en jämförelse av denna art måste man hålla i minne att häradshövdingarna i stor utsträckning äro stationerade på orter, där förhållandena i fråga om tillgången på skolor m. m. sådant, som är av stor ekonomisk betydelse, ofta äro vida ogynnsammare än i städerna med rådhusrätt. Utöver dessa ekonomiska faktorer tillkommer den omständigheten att när en rådmann uppnått sådan ålder, att fråga kan uppkomma för honom att söka domsaga, så har han i regel så vuxit in i sin stad att starka personliga skäl avhålla honom från att lämna denna.

Av vad jag nu framhållit synes mig framgå, att de olika faktiska hinder, som hittills förelegat och alltjämt föreligga för en mera allmän rekrytering av statliga domartjänster från rådhusrätterna, äro så betydande, att redan dessa förhållanden kunna ge förklaring till att städernas domare så sällan blivit utnämnda till statliga domarbefattningar.

Jag ber härefter att få något beröra frågans rättsliga sida.

Enligt § 28 regeringsformen skall Konungen vid alla befordringar fästa avseende endast å de sökandes förtjänst och skicklighet. Med uttrycket »förtjänst» avses enligt stadgad uppfattning de mera formella meriter som grundas på anciennitet och förut innehavda tjänster. »Skicklighet» syftar på den mera reella och individuella lämpligheten för den ifrågavarande befattningen.

Först är att märka, att grundlagen inte genom det åberopade stadgandet förbjuder uppställandet av sådana särskilda kompetensvillkor som t. ex. fiskalsgodkännande i hovrätt för erhållande av domarbefattning över huvud eller godkänd tjänstgöring i nedre justitierevisionen för utnämning till häradshövding. Genom dylika villkor avses ju att vinna garantier för att de som utnämnas besitta erforderlig skicklighet. Däremot skulle det icke vara förenligt med lagrummet att uppställa villkor som inte hade annan funktion än den rent negativa att spärra tillträdet för vissa kategorier av sökande.

Grundlagen anger inte vad slags tjänstgöring eller annan verksamhet som bör tillgodoräknas såsom »förtjänst». Man kan emellertid anse det ligga i sakens natur, att hänsyn bör tagas till all sådan tjänstgöring som är ägnad att göra vederbörande skickad att sköta den tjänst utnämningen avser. Ej heller föreskriver lagrummet, hur olika slag av tjänstgöring bör värderas. Det är emellertid uppenbart att all tjänstgöring ej kan värderas lika. När det gäller utnämning till exempelvis häradshövdingämbete, måste en väl vitsordad tjänstgöring som fullgjorts såsom domare i både underrätt och hovrätt och såsom föredragande i högsta domstolen ofta tillmätas högre värde än en, låt vara lika väl vitsordad tjänstgöring som fullgjorts helt eller väsentligen blott i en rådhusrätt. En tjänstgöring av förstnämnda slag måste nämligen i regel antagas ha inneburit en allsidigare och rikare utbild-

ning. Därest alltså som sökande till en häradshövdingetjänst — det enda slag av statlig domartjänst som det egentligen här kan bli fråga om — anmäla sig dels en sökande med endast eller väsentligen endast tjänstgöring i rådhusrätt och dels en sökande med tjänstgöring av det för domare i den s. k. hovrättskarriären vanliga slaget och om vidare de båda sökandenas tjänstgöringstider icke äro väsentligt olika, torde alltså ofta den senare böra tillerkännas ett företräde vid meritberäkningen.

Av vad jag sålunda anfört framgår, att jag icke anser några principiella hinder böra resas mot utnämning av stadsdomare till statliga domarbefattningar. Även i utnämningssärenden med sökande från skilda domarkategorier måste det avgörande vara de allmänna befodringsgrunderna förtjänst och skicklighet.

Slutligen vill jag begagna detta tillfälle att göra några mera allmänna uttalanden, delvis i anslutning till vad första lagutskottet anfört i sitt av riksdagen numera bifallna utlåtande nr 22 i anledning av en motion av interpellanten. Enligt min uppfattning måste den rådande uppdelningen av domarkåren i en statlig och en kommunal gren anses mindre lämplig av flera skäl, framför allt av principiella grunder. Denna historiskt betingade dualism kan egentligen blott avskaffas på ett sätt, nämligen genom rådhusrätternas förstatligande. Det är min avsikt att vid lämpligt tillfälle igångsätta en utredning härom. Först genom en sådan reform kunna de av interpellanten berörda problemen vinna en ur alla synpunkter fullt tillfredsställande lösning. I avbidan härpå är det dock önskvärt, att kontakterna mellan de båda grenarna av domarkåren på olika sätt förstärkas. Vad särskilt angår frågan om befodringsfrån rådhusrätterna till statliga domartjänster, skulle möjligheterna härtill ökas, om de rådhusrättsjurister, som aspirera härpå, kompletterade sin utbildning genom tjänstgöring i hovrätt och justitierevisionen. För att underlätta en sådan cirkulation mellan domstolarna är det möjligt att vissa åtgärder behöva vidtagas, såsom interpellanten själv påpekat i nyssnämnda motion.

1953 års riksdag

Vid 1953 års riksdag väcktes i båda kamrarna likalydande motioner (nr I: 104 och II: 197) med yrkande, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t begära en utredning syftande till en rationell utformning av domarpersonalens rekrytering och anställningsförhållanden. Motionerna behandlades av första lagutskottet, som i ärendet hörde Svea hovrätt, Göta hovrätt, hovrätten för Övre Norrland, föreningen Sveriges häradshövdingar, föreningen Sveriges stadsdomare och Sveriges juristförbund. Samtliga remissinstanser yttrade sig i tillstyrkande riktning, varvid de i flera fall uttalade sig beträffande riktlinjerna för lösningen av spörsmål, som innefattades i motionernas utredningsyrkande. Utskottet lämnade i sitt utlåtande en redogörelse bland annat för 1943 års domarutrednings förslag i hithörande delar samt för befodringsförhållandena m. m. på domarbanan. Efter en sammanfattning härav uttalade utskottet, att förhållandena enligt utskottets mening motiverade en utredning rörande den statliga domarbanan.

Utskottet fortsatte härefter:

I anslutning härtill bör beaktas, att frågan om rådhusrätternas förstatligande, såsom framgår av den tidigare redogörelsen, inom en relativt snar framtid torde bli föremål för utredning. Härigenom har tanken på ett samordnande av den

statliga och den kommunala domarkarriären fått ökad aktualitet. 1943 års domarutrednings förslag till åtgärder för att närma de båda domarkarriärerna till varandra, som ytterligare understrukits i riksdagens på förslag av utskottet år 1950 gjorda framställning i ämnet, ha ännu icke förverkligats. Frågan om en samordning av de båda domarkarriärerna måste senast bringas till sin lösning i samband med ett förstatligande av rådhusrätterna. Av olika skäl torde det emellertid vara ovisst när ett genomförande av förstatligandet kan ske. Med hänsyn till angelägenheten av att här förut behandlade spörsmål icke skjutas på framtiden bör den ovan förordade utredningen icke fördröjas genom att sammankopplas med en blivande utredning om förstatligande av stadsdomstolarna och därmed sammanhängande frågor. Däremot synes det, såsom flera remissinstanser föreslagit, ändamålsenligt att i samband med en utredning rörande den statliga domarbanan förberedande behandla vissa problem som äro förknippade med ett förstatligande av rådhusrätterna.

Utskottet tillade, att den föreslagna utredningen borde, under hänsynstagande till de spörsmål som kunde uppstå vid ett samordnande av de bägge domarkårerna, söka få till stånd en lämpligare avvägning mellan antalet slutposter och passagetjänster samt över huvud klargöra den framtida befordringsgången på den statliga domarbanan.

På förslag av utskottet i dess utlåtande (nr 42), vilket godkändes av riksdagen, anhöll riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t den 25 november 1953 (nr 396) om en förutsättningslös utredning av den framtida utformningen av domarbanan i enlighet med vad utskottet anfört i sitt utlåtande.

Utredningens allmänna ståndpunkt

Av redogörelsen för tidigare reformförslag framgår, att i flera sammanhang, vari den nuvarande dualismen mellan den statliga domarkåren och stadsdomarkåren kommit upp till behandling, samstämmigt uttalats önskemål om att denna dualism måtte avskaffas. Detta är också naturligt, eftersom begränsningarna i möjligheterna till övergång från stadsdomartjänst till statlig domartjänst och tvärtom ej blott framstår som principiellt ogrundade utan även medför praktiska olägenheter både från allmän synpunkt och för den enskilde befattningshavaren. Från allmän synpunkt måste det uppenbarligen vara önskvärt att till en ledig domartjänst erhålla den för tjänsten mest lämpade, oberoende av en sådan omständighet som huruvida vederbörande är statligt eller kommunalt anställd. För domaraspiranten torde det åtminstone i regel framstå som en nackdel att redan på ett tidigt stadium av sin karriär nödgas att mer eller mindre oåterkalleligt bestämma sig för en begränsad del av domarbanan. Om han t. ex. efter övergång från hovrätt till rådhusrätt av någon anledning önskar återvända till det statliga domstolsväsendet, kan detta visa sig omöjligt även om han, därest han kvarstannat i hovrätten, skulle ha vunnit befordran där. På samma sätt kan det för en statlig domare, som kanske på ett relativt sent stadium i karriären önskar övergå till rådmanstjänst i en rådhusrätt av den storlek,

att en eller flera assessorstjänster ingår i organisationen, i praktiken visa sig svårt eller omöjligt att göra detta.

Från rekryteringssynpunkt synes olägenheterna av nu rådande förhållanden ha gjort sig gällande särskilt i fråga om de mindre rådhusrätterna, där rådmantjänsterna inte alltid lockat sökande med den grundliga domarutbildning och längre tids erfarenhet, som måste anses önskvärd för sådana tjänster. Men även för rekryteringen till domarbanan i dess helhet förefaller ökade möjligheter till en mera fri övergång vara ägnade att få en gynnsam effekt.

Förut har framhållits, att ett förstatligande av rådhusrätterna uppenbarligen kommer att medföra, att skiljaktigheterna mellan de olika domarkarriärerna försvinner, låt vara efter en längre eller kortare övergångstid. Med hänsyn till de skäl, som enligt vad nyss sagts talar för en gemensam domarkarriär, har domarutredningen emellertid ställt sig frågan, om inte en sådan karriär kan och bör tillskapas redan före förstatligandet.

Vid de tidigare tillfällena, då frågan om ökad cirkulation mellan statliga domstolar och stadsdomstolar behandlats, har från flera håll uttalats, att en fullständig sammansmältning av de skilda domarkårerna knappast kunde erhållas förrän i samband med ett förstatligande av rådhusrätterna. Särskilt har städernas inflytande på tillsättningen av domare i rådhusrätterna anförts som hinder mot en sådan sammansmältning. Det ligger i sakens natur, att stadsfullmäktige vid upprättande av förslag till borgmästar- eller rådmantjänst eller vid yttrande rörande sökande till assessorstjänst inte är bundna av allmänna befodringsnormer utan äger göra en mera fri bedömning. Att införa en gemensam domarkarriär med bibehållen ordning för tillsättningen av stadsdomartjänsterna skulle, har det framhållits, innebära att stadsdomarna bereddes tillfälle att erhålla ordinarie statliga domartjänster utan att de statliga domarna skulle få motsvarande möjlighet att efter vanlig meritberäkning erhålla ordinarie domartjänster vid rådhusrätterna.

I denna situation ligger det nära till hands att fråga sig, om inte reglerna för tillsättning av stadsdomartjänster borde kunna ändras i riktning mot vad som gäller i fråga om statliga domartjänster. Magistratsstädernas inflytande på tillsättning av stadsdomartjänsterna torde nämligen mindre ha sin grund i den omständigheten, att dessa städer svarar för kostnaderna för sitt domstolväsen, än i de kommunala funktioner av skilda slag som magistraten tidigare hade att fullgöra. Första lagutskottet framhöll sålunda i sitt tidigare nämnda utlåtande nr 22 vid 1950 års riksdag, att frågan om domarvalet i städerna aktualiserades redan genom att magistraten befriades från sina kommunala uppgifter. Detta har sedermera skett fr. o. m. år 1955. Anledning finns alltså numera att, oberoende av rådhusrätternas förstatligande, överväga lämpligheten av det nuvarande förfarandet vid tillsättning av stadsdomartjänster. Enligt direktiven för stadsdomstolsutred-

ningen bör emellertid nämnda utredning — därest kostnaderna för rättskipningen i magistratsstäderna överflyttas på statsverket — utreda frågan om de författningsändringar, som påkallas av att städernas valrätt vid tillsättande av ledamot i rådhusrätt går förlorad. I detta läge anser sig domarutredningen inte ha anledning att föreslå någon ändring i nuvarande regler för tillsättning av stadsdomartjänster.

Slutsatsen av vad nu sagts kan synas bli, att åtgärder i syfte att skapa en för de statliga domstolarna och stadsdomstolarna gemensam domarkarriär bör anstå och att man bör begränsa sig till att i någon mån minska skilljaktigheterna mellan domarkårerna genom att underlätta och stimulera tillfälliga tjänstebyten mellan statliga domare och stadsdomare. En sådan tillfällig cirkulation förekommer redan i viss, ehuru tämligen obetydlig omfattning i den formen, att en stadsdomare förordnas att kortare eller längre tid tjänstgöra som adjungerad ledamot i hovrätt, i regel i samband med att en hovrättsassessor eller fiskal i stället tjänstgör i den ifrågavarande rådhusrätten.

Om åtgärderna i avvaktan på rådhusrätternas förstatligande begränsas till att avse endast sådan tillfällig cirkulation, kommer emellertid sammanmältningen av de skilda domarkårerna tydligen att i huvudsak äga rum först i samband med att förstatligandet genomföres. Blir detta fallet, måste stora svårigheter komma att göra sig gällande vid inplaceringen av de nuvarande rådhusrätternas domare och troligen även av en hel del statliga domare, t. ex. tingsdomarna, i den blivande gemensamma domarkarriären. Svårlosta problem rörande avvägningen mellan meritvärdet av olika slag av domstolstjänstgöring kan väntas uppkomma i en högst betydande utsträckning. Dessa problem skulle väsentligt minska i betydelse, om de statliga domarna och stadsdomarna vid tidpunkten för ett förstatligande såtillvida bildade en enhetlig domarkår, att de ingick i en åtminstone i stort sett gemensam domarkarriär. Rekryteringen till stadsdomstolarna — som inför en förestående omorganisation av dem eljest kan befaras bli försvårad — skulle sannolikt väsentligt främjas, om stadsdomarna kan räkna med befordran eller transport till statliga domartjänster.

Med hänsyn till vad nu anförts är det enligt domarutredningens mening ett angeläget önskemål, att åtgärder för att skapa en enhetlig domarkår vidtages utan dröjsmål. Eftersom de särskilda reglerna om tillsättning av stadsdomartjänster förutsattes tills vidare förbli oförändrade, måste utgångspunkten för uppbyggandet av en sådan domarkår bli, att de statliga domartjänsterna göres tillgängliga för rådhusrätternas domare i syfte att detta skall få en gemensam karriär till följd. Utredningen har försökt finna en form härför, som i görligaste mån tar hänsyn till de invändningar, som framställts med utgångspunkt från de nämnda särskilda reglerna. Därvid har utredningen främst eftersträvat att såvitt möjligt förebygga, att befattningshavare, som redan träffat sitt val mellan de skilda domarbanorna på grundval av nu rådande förhållanden, får sina befordrings-

utsikter försämrade genom ingripanden, som de inte haft anledning att taga i beräkning. Om detta kan undvikas, synes de antydda invändningarna i väsentlig grad förlora i styrka och inte längre kunna väga över de fördelar som står att vinna.

Utredningen anser en godtagbar lösning vara att successivt uppbygga den enhetliga domarkåren. Principen bör därvid vara, att den som efter den tidpunkt, då uppbyggandet påbörjas, övergår från statlig domstol till rådhusrätt inte såsom nu lämnar den statliga domarkarriären utan kvarstår i sin turordning inom denna. Främst kommer den enhetliga domarkåren härigenom att omfatta de nytillkommande årgångarna hovrättsfiskaler, vilka ju bildar den gemensamma rekryteringsbasen för de statliga domstolarna och rådhusrätterna. Också de som vid nyssnämnda tidpunkt redan kommit in i den statliga domarkarriären och därefter övergår till rådhusrätt, skulle emellertid komma att ingå i den enhetliga domarkåren.

Även inom en på angivet sätt framväxande enhetlig domarkår kan givetvis städernas domarval i vissa fall medföra svårigheter att övergå från statlig domartjänst till stadsdomartjänst. Med den närmare utformning av den gemensamma domarkarriären, som utredningen i det följande kommer att förorda, synes emellertid olägenheterna härav under övergångstiden till det väntade förstatligandet av rådhusrätterna kunna betecknas som relativt begränsade. Skulle mot förmodan frågan om förstatligandet falla, torde under alla omständigheter frågan om städernas inflytande på stadsdomartjänsternas tillsättning bli aktuell.

Beträffande dem som redan inträtt på domarbanan och alltså enligt utredningens förslag i regel inte kommer att ingå i den gemensamma domarkåren, bör åtgärder vidtagas i syfte att underlätta och stimulera en cirkulation av tillfällig art, alltså i form av att en stadsdomare viss tid tjänstgör i statlig domstol och vice versa. I viss utsträckning kommer väl en sådan cirkulation att medföra även definitiv övergång i båda riktningarna. Särskilt torde detta bli fallet, om uppbyggandet av den enhetliga domarkåren i praktiken slår väl ut. I stort sett bör man dock räkna med att vid tidpunkten för rådhusrätternas förstatligande domarkåren endast delvis och i huvudsak i fråga om de yngre årgångarna hunnit göras enhetlig. Även med denna begränsning i åtgärdernas verkan skulle dock de förut påpekade svårigheterna vid befattningshavarnas inplacering i den blivande domstolsorganisationen minska väsentligt.

Utredningen övergår nu till att var för sig behandla den närmare utformningen av den gemensamma domarkarriären och den mera tillfälliga cirkulationen.

Utredningens förslag till gemensam domarkarriär

Såsom nämnts i föregående avsnitt innebär den ordning domarutredningen föreslår vid uppbyggandet av den gemensamma domarkarriären i princip, att den som efter en viss tidpunkt, då uppbyggandet påbörjas, övergår från

statlig domstol till rådhusrätt inte därmed, såsom nu är fallet, lämnar den statliga domarkarriären utan kvarstår i sin turordning inom denna. Förutsättning härför bör dock vara, att hans tjänstgöring fyller vissa krav på allsidighet m. m., varom mera nedan. Vid övergång på fiskalsstadiet behåller vederbörande alltså sin tur till adjunktion och kan efter godkänd sådan välja mellan att i vanlig ordning erhålla assessorsförordnande i hovrätten eller att återgå till sin stadsdomartjänst. Oavsett vilketdera han väljer får han samma möjligheter att erhålla statlig ordinarie domartjänst. Motsvarande gäller i tillämpliga delar om den som från assessorstjänst i hovrätt eller från ordinarie statlig domartjänst, t. ex. som revisionssekreterare, tingsdomare eller hovrättsråd, övergår till domartjänst i rådhusrätt.

I stort sett torde en gemensam domarkarriär enligt de riktlinjer domarutredningen föreslår komma att gestalta sig på följande sätt. Efter aspirant-tjänstgöring, godkännande som fiskal samt en tids fiskalstjänstgöring, eventuellt med avbrott för kortare förordnanden i underrätt m. m., kan fiskalen antingen söka tjänst i rådhusrätt eller enligt turordningen i hovrätten erhålla en tingssekreterartjänst. De som inte övergår till rådhusrätt kommer regelmässigt att enligt sin plats i turordningen erhålla adjunktion och efter godkänd sådan enligt vanliga regler förordnas till assessorer i hovrätten. I vad mån de som övergått till rådhusrätt kommer att begagna sin möjlighet till adjunktion och assessorsförordnande i hovrätt blir givetvis beroende av den gemensamma karriärens närmare utformning. Till denna fråga återkommer utredningen här nedan.

Den grundläggande prövningen och utbildningen av domaraspiranterna

Tidigare har nämnts, att domarutredningen inte avser att föreslå någon principiell ändring av förfarandet vid aspirantprövning och fiskalsgodkännande. Vad den därpå följande tjänstgöringen angår må erinras om att f. n. för behörighet till tjänst som rådman eller assessor i rådhusrätt krävs, att vederbörande haft förordnande som fiskal (eller ledamot) i hovrätt samt av hovrätten funnits skickad att erhålla fortsatt domarförordnande. Något krav på att denna lämplighet för fortsatt domarförordnande skall ha dokumenterats under viss tids tjänstgöring som fiskal eller i annan befattning har emellertid varken formellt uppställts eller, åtminstone inte generellt, i praktiken upprätthållits. För förordnande som tingssekreterare fordras däremot enligt 5 § andra stycket domsagostadgan tjänstgöring av viss art under sammanlagt minst ett och ett halvt år efter första fiskalsförordnandet (fiskalsgodkännandet), varav minst sex månaders fiskalstjänstgöring (eller i förekommande fall ledamotstjänstgöring). Detta krav på viss tjänstgöring avsåg ursprungligen förordnande av extra fiskal till extra ordinarie tjänsteman som fiskal eller tingssekreterare samt torde ha varit avsett som

en garanti för en grundlig prövning och utbildning av fiskalerna, innan dessa knöts mera fast till hovrätterna. Numera erhåller en fiskal enligt gällande reglerad befordringsgång extra ordinarie anställning efter ett års sammanlagd tjänstgöring som aspirant eller fiskal (eller i därmed likställda befattningar). Att kravet på viss tjänstgöringstid därför nu endast kan knytas till tingssekreterarförordnandet torde ej innebära någon principiell förändring av önskemålet att garantera en grundlig prövning och utbildning. I flera sammanhang har emellertid betonats, att lika höga krav på kunnighet och lämplighet för domarbanan bör ställas på den som övergår till rådhusrätt som på den som fortsätter i hovrättskarriären. Redan under nuvarande förhållanden synes därför lämpligheten av den angivna skillnaden i fråga om prövning och utbildning starkt kunna ifrågasättas. I en gemensam domarkarriär kan det i vart fall inte vara berättigat att fordra mindre för behörighet till domartjänst i rådhusrätt än för behörighet till tingssekreterartjänst. Det lämpligaste är enligt domarutredningens mening, att samma formella kompetenskrav uppställas för behörighet till tjänst som assessor i rådhusrätt som i fråga om tingssekreterartjänst. Vad rådmanstjänsterna angår talar väl — i synnerhet sedan den kollegiala sammansättningen av rådhusrätt i brottmål upphört — starka skäl för att samma kompetenskrav borde uppställas som för tingsdomartjänst, alltså viss tids tjänstgöring som ledamot i hovrätt. Frågan härom sammanhänger emellertid nära med spörsmålet om rådhusrätternas organisation efter ett förstatligande och synes därför lämpligen böra lösas i samband med förstatligandet.

De i 5 § andra stycket domsagostadgan uppställda behörighetsvillkoren synes åtminstone i stort sett väl lämpade både med avseende på tingssekreterartjänst och beträffande assessorstjänst i rådhusrätt. Möjligen kan ifrågasättas, om inte den obligatoriska fiskalstjänstgöringen om sex månader får anses väl kort. I synnerhet för den som på fiskalsstadiet övergår till rådhusrätt och återvänder till hovrätt som adjungerad ledamot synes det vara av värde med en inte alltför kort fiskalstjänstgöring. Även för det kollegiala arbetet i hovrätterna torde det vara angeläget, att de adjungerade ledamöterna före adjunktionen förvärvat en grundlig kännedom om hovrättsarbetet och dess rutin. Å andra sidan kan framhållas, att aspirant-tjänstgöringen före första fiskalsförordnandet omfattar i stort sett samma göromål som den därefter följande fiskalstjänstgöringen. Även om kravet på fiskalstjänstgöring inte sättes högre än sex månader, garanterar det sålunda en tämligen grundlig erfarenhet av fiskalsgöromål. Av uppgifter, som domarutredningen inhämtat rörande fiskalstjänstgöringens längd för dem, vilka sedan år 1934 på fiskalsstadiet övergått till rådhusrätt, framgår att särskilt i de tre största rådhusrätterna nämnda tjänstgörings längd i allmänhet ej uppgått till sex månader och i många fall omfattat endast mycket

kort tid. Även en minimitid om sex månader skulle därför innebära en betydande utvidgning i förhållande till vad som nu faktiskt gäller. Med hänsyn härtill och då en högre minimitid möjligen i vissa fall skulle kunna medföra praktiska svårigheter för hovrätterna att bereda alla erforderlig fiskals-tjänstgöring synes minimitiden i vart fall f. n. ej böra sättas högre än sex månader. Sedan erfarenheterna härav samlats, kan måhända en viss höjning, förslagsvis till ett år, visa sig möjlig och lämplig.

Enligt det nyss anförda andra stycket i 5 § domsagostadgan kan, om Kungl. Maj:t ej lämnar dispens, endast fiskal i hovrätt förordnas till tingssekreterare. Bestämmelsen torde vara avsedd att garantera tillräcklig kompetens hos tingssekreterarna. Dessa förordnas av vederbörande hovrätt utan något ansökningsförfarande. I regel utses därvid den av hovrättens fiskaler som står i tur till sådant förordnande. Även om någon övergång från rådhusrättstjänst till tingssekreterartjänst under nuvarande löne- och anställningsförhållanden knappast torde bli aktuell, ter sig bestämmelsen oegentlig i en gemensam domarkarriär och bör därför utgå. Något praktiskt behov att i anledning härav föreskriva ansökningsförfarande vid tingssekreterarförordnanden torde ej föreligga.

Domarutredningen föreslår alltså, att 5 § andra stycket domsagostadgan och 4 § kungörelsen den 31 oktober 1947 med vissa bestämmelser ang. rådhusrätt och magistrat ändras på så sätt, att för behörighet till tingssekreterartjänst samt tjänst som rådmän eller assessor i rådhusrätt uppställs det gemensamma villkoret, att vederbörande fullgjort tjänstgöring i enlighet med vad som nu finnes föreskrivet i det förstnämnda stadgandet. Såsom hittills bör Kungl. Maj:t i särskilda fall kunna lämna dispens från behörighetskravet. Med hänsyn till de särskilda reglerna om tillsättning av stadsdomartjänster torde vidare den uttryckliga bestämmelsen, att vederbörande skall av hovrätten ha funnits skickad att erhålla fortsatt domarförordnande, böra kvarstå i 1947 års kungörelse. Detta innebär uppenbarligen ingen skillnad i sak i förhållande till reglerna för tingssekreterarförordnandena, eftersom hovrätterna givetvis meddelar sådana endast till personer som finnes skickade att erhålla fortsatta domarförordnanden.

Ett undantag från vad nu sagts bör dock göras. Enligt 4 § i 1947 års kungörelse är den som redan är lagfaren ordinarie ledamot i rådhusrätt, i vilken enligt gällande bestämmelser jämte borgmästaren sitter minst två lagfarna ledamöter, alltid behörig att erhålla domartjänst i rådhusrätt. Denna bestämmelse, som i sak utgör ett övergångsstadgande, sammanhängande med att fiskalskompetens ej tidigare krävts för sådan tjänst, bör givetvis kvarstå.

Den skärpning av kompetenskraven, som den föreslagna ändringen innebär, bör enligt utredningens mening inte tillämpas på den som före den nya bestämmelsens ikraftträdande erhållit befattning vid rådhusrätt och därvid uppfyllt de då gällande kompetenskraven.

Tjänstgöringen i underrätt före adjunktion i hovrätt

Efter antagningen till fiskal och en viss tids tjänstgöring i denna egenskap följer som ett normalt led i den nuvarande statliga domarutbildningen och tjänstgöringsgången före adjunktionen några års tjänstgöring i underrätt, framför allt som tingssekreterare. Även i en gemensam domarkarriär hör på detta stadium ingå tjänstgöring i underrätt, ehuru med den skillnaden, att även den som övergår till rådhusrätt behåller sin plats i turordningen inom hovrätten. Liksom nu torde det därvid vid övergång till rådhusrätt i regel bli fråga om tjänst under assessorsgraden vid de tre största rådhusrätterna, assessorstjänst vid vissa andra större rådhusrätter, i vilkas organisation ingår en eller flera sådana tjänster, samt rådmanstjänst vid övriga rådhusrätter.

Huruvida underrättstjänstgöringen före adjunktionen fullgöres i rådhusrätt eller häradsrätt eller eventuellt i båda dessa slag av underrätter bör från karriärsynpunkt inte spela någon roll. Redan nu kan f. ö. enligt 61 § i arbetsordningen för hovrätterna den för assessorsförordnande erforderliga tjänstgöringen om ett år i häradsrätt ersättas av bland annat tjänstgöring som ledamot i rådhusrätt, i vilken förutom borgmästaren finns minst två ledamöter, som skall vara lagfarna.

Ifrågasätts kan, om kravet på att tjänstgöringen i rådhusrätt skall fullgöras som ledamot för att likställas med förordnande i häradsrätt bör bibehållas i en gemensam karriär, detta med tanke på dem som övergår till tjänst under assessorsgraden vid de tre största rådhusrätterna. En sådan tjänst är inte ledamotstjänst. Enligt domarutredningens mening talar dock övervägande skäl för att bibehålla detta krav. Visserligen godtages tjänstgöring som särskild inskrivningsdomare, som sekreterare i arbetsdomstolen och som biträde åt statsåklagare eller advokat. Det synes emellertid önskvärt, att den som förordnas till adjungerad ledamot i hovrätt åtminstone i regel fullgjort tjänstgöring som ordförande eller ledamot i underrätt. De fiskaler, som övergår till någon av de tre största rådhusrätterna, torde f. ö. kunna påräkna ledamotsvikariat inom relativt kort tid efter övergången, varför någon svårighet för dem att — innan de kommer i tur till adjunktion i hovrätt — erhålla den föreskrivna ledamotstjänstgöringen om sammanlagt ett år knappast torde komma att föreligga.

Under nuvarande förhållanden utgör ovissheten om de framtida befordringsförhållandena för stadsdomarna ett återhållande moment för dem som överväger att från den statliga domarkarriären söka övergå till rådhusrätt. Vid uppbyggandet av en gemensam karriär bortfaller detta återhållande moment. Följden härav måste bli en ökad benägenhet till övergång från statlig domstol till rådhusrätt. Detta innebär emellertid inte, att hovrätterna måste utbilda ett ökat antal fiskaler. Som tidigare nämnts fordras nämligen redan nu för behörighet till rådmans- eller assessorstjänst i rådhusrätt, att vederbörande godkänts som fiskal i hovrätt och av hovrätten

funnits skickad att erhålla fortsatt domarförordnande. Det sammanlagda antal fiskaler, som erfordras för tingssekreterarförordnanden och för rådhusrätternas behov, förändras därför inte.

En ökad benägenhet att övergå till rådhusrätt kan däremot få betydelse dels för den tidpunkt, då övergången äger rum, och dels för urvalet av dem som lämnar de statliga domstolarna, respektive kvarstannar där. De sannolika verkningarna i dessa avseenden kan förtjäna att något belysas.

Även efter den löneförbättring, som den 1 juli 1958 genomförts för tingssekreterarna, är de rådmans- och assessorstjänster som ifrågakommer för fiskalerna åtminstone i de flesta fall placerade i högre löneställning. Beträffande tjänsterna under assessorsgraden gäller väl detta ej som regel, men i stället förekommer i inte obetydlig utsträckning förordnanden å högre tjänster. Härtill kommer tjänstgöringsortens betydelse, bland annat i fråga om bostadsförhållandena. Med hänsyn till kommande adjunktions-tjänstgöring erbjuder rådhusrätterna i hovrättsstäderna — liksom naturligtvis också de domsagor som har kansli i dessa städer — den fördelen, att en fiskal som fullgör sin underrättstjänstgöring där inbesparar två ombyten av bostadsort. Slutligen bör inte bortses från den betydelse det har, att rådmans- och assessorstjänsterna i allmänhet är av ordinarie natur, medan tingssekreterartjänsterna är extra ordinarie. Av tjänsterna under assessorsgraden i de tre största rådhusrätterna är en del ordinarie och en del icke-ordinarie.

De nu nämnda förhållandena medför, att rådhusrättstjänsterna i stort sett kan beräknas bli mer eftertraktade än tingssekreterartjänsterna. I den mån man vid tillsättningen av det förstnämnda slaget av tjänster följer den turordning, vari fiskalerna är placerade inom hovrätten, synes därför anställning vid rådhusrätt ofta inte kunna påräknas förrän efter en kortare eller längre tids tjänstgöring som tingssekreterare. Sannolikheten torde dock tala för att de fiskaler, som inte redan före förordnande till tingssekreterare övergått till rådhusrätt, i många fall — med tanke på kommande adjunktions-tjänstgöring — avstår från att söka rådhusrättstjänst i annan stad än hovrättsstaden, detta för att undvika ett extra ombyte av bostadsort. Tjänsterna i övriga rådhusrätter skulle då i viss utsträckning komma att besättas av fiskaler som ej påbörjat tingssekreterartjänstgöring. Särskilt kan detta komma att gälla för rådhusrätterna i städer, där bostads- och skolförhållandena etc. framstår som mindre gynnsamma. Vidare torde man kunna räkna med att någon risk inte behöver uppkomma för att tingssekreterartjänstgöringen i någon större omfattning kommer att bli så kortvarig, att olägenheter därigenom uppkommer för arbetet i domsagorna.

Vilka tillsättningsnormer som i praktiken kommer att utgestalta sig, därest principen om en gemensam domarkarriär fastslås, beror naturligtvis i hög grad på stadernas intresse för en uppbyggnad av en sådan karriär.

Eftersom sökandena till rådhusrätterna ju genom hovrättsprövningen fått vitsord, att de är lämpliga för fortsatt befordran på domarbanan, kan det väl emellertid under alla förhållanden förutsättas, att såsom redan nu synes vara fallet stor betydelse kommer att tillmätas längden av den tjänstgöring på domarbanan som de sökande kan åberopa. Kungl. Maj:ts utnämningssrätt i fråga om rådmans- och assessorstjänsterna utgör också en garanti mot alltför långtgående avsteg härifrån. Beträffande tjänsterna under assessorsgraden i de tre största rådhusrätterna föreligger materiell besvärssrätt, beträffande rådhusrätten i Stockholm direkt till Kungl. Maj:t samt beträffande rådhusrätterna i Göteborg och Malmö från magistraten till vederbörande hovrätt och därifrån till Kungl. Maj:t. Även här kan man alltså räkna med en avvägning mellan å ena sidan städernas intresse att behålla inflytande på urvalet av stadsdomare och å andra sidan det allmänna intresset av att detta urval sker på godtagbara grunder och att, sedan en enhetlig domarkår börjat uppbyggas, behörig hänsyn tages till den gemensamma domarkarriären.

Några närmare riktlinjer för den ifrågavarande avvägningen anser sig domarutredningen inte böra föreslå. Eftersom den gemensamma domarkarriären förutsätter, att förordnande som tingssekreterare och övergång till rådhusrätt jämställs i karriäravseende, kan det för uppbyggnaden av en sådan karriär knappast vara av någon avgörande betydelse, huruvida samtliga fiskaler — med eller utan föregående tjänstgöring som tingssekreterare — före adjunktionen övergår till rådhusrätt eller om en del fiskaler hela tiden kvarstår i hovrättens tjänst. De variationer i fråga om grunderna för tillsättning av rådhusrättstjänster, som kan tänkas förekomma, bör alltså inte utgöra något hinder för uppbyggandet av en i stort sett gemensam domarkarriär.

Adjunktion i hovrätt

I flera sammanhang i detta betänkande har framhållits, att tjänstgöringen som adjungerad ledamot i hovrätt har stort utbildningsvärde samt dessutom ger hovrätten tillfälle att utöver den prövning, som skett på fiskalsstadiet, bedöma den adjungerade fiskalens lämplighet som domare även på grundval av hans sätt att fullgöra ledamotsgöromål. Godkänd adjunktionstjänstgöring om minst ett år anses också vara en regelmässig förutsättning för att erhålla statlig ordinarie domartjänst.

Det nu sagda gör det naturligt, att adjunktionstjänstgöring bör ingå som ett normalt led även i en för de statliga domstolarna och stadsdomstolarna i stort sett gemensam domarkarriär. Också för den som helt inriktar sig på en stadsdomartjänst som slutmål ger adjunktionstjänstgöringen värdefulla erfarenheter. Man synes därför böra räkna med att flertalet stadsdomare i den gemensamma karriären kommer att önska adjunktion.

Fråga blir nu i första hand, huruvida de adjunktionsmöjligheter hov-

rätterna kan erbjuda förslår för den gemensamma karriären. De viktigaste faktorerna härvidlag är dels storleken av varje årgång i domarkarriären, dels det antal ledamotsplatser och omfattningen av de tillfälliga ledamotsvikariat, som står till förfogande för adjunktionen, och dels längden av den adjunktionstjänstgöring, som anses böra fullgöras. För den nuvarande statliga domarkarriärens del har frågan behandlats i 3 kap. i ett avsnitt rörande adjunktionstjänstgöringen. Därvid har förutsatts en begränsning av den omfattning, vari hovrätternas ordinarie ledamöter tjänstgör utom hovrätterna, samt i följd härav räknats med att minst tre fjärdedelar till fyra femtedelar av de på hovrättsavdelningarna till tjänstgöring indelade ledamöterna är ordinarie domare. Vidare har förutsatts, att övriga på avdelningarna indelade ledamöter i stort sett är hovrättsassessorer. För fiskalerens adjunktionstjänstgöring har därför i huvudsak beräknats återstå vikariat vid ledamöternas partiella eller eljest mera tillfälliga ledigheter. Årgångarnas storlek på adjunktionsstadiet har uppskattats till i genomsnitt inte fullt 20 personer och längden av den erforderliga adjunktionstjänstgöringen i överensstämmelse med vad nu gäller till i regel ett år. Adjunktionsmöjligheterna genom ledamöternas partiella eller eljest mera tillfälliga ledigheter har beräknats motsvara full adjunktion för omkring 20 fiskaler per år, vilket med hänsyn till att denna beräkning är mycket försiktig ansetts vara tillräckligt för den nuvarande statliga domarkarriärens behov.

I en gemensam karriär blir givetvis årgångarna större. Med utgångspunkt från nuvarande proportion mellan den statliga domarkåren och stadsdomarkåren — se härom bilaga 1 — skulle en årgång i den gemensamma karriären bli drygt 60 procent större än motsvarande årgång i den nuvarande statliga karriären. Med hänsyn till att en viss övergång även efter adjunktionsstadiet f. n. äger rum från statliga domstolar till rådhusrätter, vilket innebär att adjunktionen redan omfattar en del blivande stadsdomare, bör procenttalet emellertid jämkas något nedåt. Utredningen beräknar, att man i stället för årgångar om inte fullt 20 personer bör räkna med inte fullt 30. Detta innebär, att ungefär sistnämnda antal varje år bör kunna påbörja adjunktionstjänstgöring i hovrätt.

Nyss har nämnts, att ledamöternas partiella eller eljest mera tillfälliga ledigheter ger adjunktionstillfällen, motsvarande full adjunktion för sammanlagt omkring 20 personer per år. Härtill kommer emellertid de mera långvariga ledamotsförordnanden, som i 3 kap. beräknats komma att innehåsa av hovrättsassessorer. Antalet har där uppskattats till högst en fjärdedel till en femtedel av sammanlagda antalet ledamotsbefattningar i hovrätterna. Med ett beräknat antal ledamotsbefattningar om ungefär 140 — vilket i stort sett motsvarar nuvarande antal, inberäknat även de extra befattningar som ej finns upptagna i personalförteckningen — skulle högst omkring 30 mera långvariga ledamotsförordnanden stå till förfogande. I en gemensam karriär torde antalet hovrättsassessorer komma att minskas.

Som tidigare nämnts kan nämligen de flesta fiskaler förutsättas komma att övergå till rådhusrätt. Vid tidpunkten för adjunktionen torde de i stor omfattning ha uppnått ordinarie tjänst i rådhusrätt och kan då i allmänhet inte beräknas vilja frånträda denna för att erhålla assessorstjänst i hovrätt, som är av icke-ordinarie natur och ofta placerad i samma eller lägre löneställning än vederbörandes ordinarie tjänst. Ett inte obetydligt antal mera långvariga ledamotsvikariat, som under nuvarande förhållanden innehas av hovrättsassessorer, kan därför användas för adjunktion av stadsdomare.

Slutsatsen torde bli, att hovrätterna även om en gemensam domarkarriär skapas har möjlighet att bereda ett års adjunktion åt samtliga i denna karriär. Detta är den tid, som f. n. anses erforderlig för att hovrätten skall kunna bedöma en adjungerad fiskals lämplighet för fortsatt befordran på domarbanan. I flera sammanhang, bland annat i 1943 års domarutrednings betänkande, har emellertid framhållits som önskvärt, att vederbörande efter förordnande till assessor i hovrätt förskaffar sig ytterligare erfarenhet av ledamotstjänstgöring under minst ett år, innan han lämnar hovrätten för mera långvarig tjänstgöring utom densamma. Ett uttryck för detta önskemål är bestämmelsen i 3 § första stycket domsagostadgan, att till tingsdomare företrädesvis bör utses assessor i hovrätt, vilken under minst två år tjänstgjort som ledamot i hovrätt. I en gemensam domarkarriär måste emellertid antalet domare som önskar adjunktion beräknas bli så stort, att det knappast kan vara möjligt att bereda samtliga så långvarig adjunktion i hovrätt, i synnerhet med hänsyn till vad som i 3 kap. framhållits om angelägenheten från rättsskipningens synpunkt att minska antalet tjänstlediga hovrättsråd. Detta måste ju nämligen leda till en begränsning av utrymmet för adjunktion. I den mån omständigheterna medger, att stadsdomare erhåller fortsatt adjunktion under längre tid än ett år, bör emellertid uppenbarligen något hinder inte föreligga för vederbörande hovrätt att medge detta. Vidare ligger det i sakens natur, att hovrätternas assessorer i regel kvarstannar längre eller kortare tid, innan de lämnar hovrätterna för längre tjänstgöring utom dessa.

I detta sammanhang vill utredningen föreslå, att den ovan nämnda bestämmelsen i 3 § domsagostadgan får det ändrade innehållet, att till tingsdomare företrädesvis bör utses någon, som under minst ett år tjänstgjort som ledamot i hovrätt och därvid funnits skickad att erhålla förordnande som assessor i hovrätten.

Mot de nu gjorda beräkningarna av adjunktionsmöjligheterna kan måhända riktas den invändningen, att stadsdomarna i allmänhet inte kan förutsättas vara villiga att mottaga rent tillfälliga ledamotsvikariat, s. k. stänkadjunktion, utan endast mera sammanhängande förordnanden, detta av hänsyn till arbetet i rådhusrätterna. Denna invändning kan inte fränkännas berättigande. Särskilt för de stadsdomare, som är bosatta å annan

ort än hovrättsstaden, måste det tydligen åtminstone i huvudsak bli fråga om mera sammanhängande förordnanden. Rent tillfälliga vikariat synes i första hand få lämnas till de fiskaler, som är kvar i hovrättens tjänst efter fullgjord tingssekreterartjänstgöring. Genom samarbete mellan hovrätterna och de rådhusrätter, som är belägna i hovrättsstäderna, förefaller det dock möjligt att ordna så, att dessa rådhusrätters befattningshavare i viss utsträckning mottager även kortvariga ledamotsförordnanden i vederbörande hovrätt. De slutsatser, som ovan dragits av de ifrågavarande beräkningarna, synes därför inte rubbas av den nu angivna invändningen.

Tänkbart är naturligtvis, att adjunktionsutrymmet blir mindre än vad här ovan beräknats, t. ex. genom att antalet tjänstlediga ordinarie hovrättsledamöter blir lägre än som förutsatts. Måhända kan därigenom svårigheter uppkomma att bereda alla domare ett års adjunktion. I en sådan situation synes det kunna övervägas att låta adjunktionen i hovrätt till viss del, t. ex. upp till sex månader, ersättas av tjänstgöring som ledamot på kollegial avdelning (tvistemålsavdelning) i större rådhusrätt, där sådan avdelning finns inrättad. Särskilt i de tre största rådhusrätterna torde förutsättningarna härför vara goda både organisatoriskt sett och med hänsyn till de många invecklade mål som brukar förekomma i dessa rådhusrätter.

F. n. fullgöres adjunktionstjänstgöringen regelmässigt i den hovrätt vederbörande tillhör som fiskal. Detta sammanhänger med att varje hovrätt bildar en i huvudsak slutet enhet i fråga om tjänstgöringsgången fram till förordnande som assessor. I en gemensam karriär blir förhållandet annorlunda. Då en fiskal övergår till rådhusrätt är det ingalunda klart, att detta sker till en rådhusrätt inom hovrättens domkrets. Om så ej är fallet, kan det ifrågasättas, om det ej är naturligare att adjunktionstjänstgöringen äger rum i den hovrätt, inom vars domkrets rådhusrätten är belägen. Med hänsyn till att möjligheterna till adjunktion kan variera avsevärt mellan de skilda hovrätterna kan det också övervägas att lämna rådhusrättsdomarna valfrihet, i vilken hovrätt de önskar anmäla sig till adjunktion.

Domarutredningen finner övervägande skäl tala för att stadsdomarnas adjunktion som regel äger rum i den hovrätt, inom vars domkrets den rådhusrätt är belägen, som den adjungerade stadsdomaren tillhör. Särskilt kan härvidlag framhållas, att den bedömning av vederbörandes domaregenskaper, som ingår som ett moment i adjunktionen, tydligen underlättas, om hovrätten redan tidigare har kännedom om den adjungerade ledamoten från hans tjänstgöring i rådhusrätten. Regeln bör dock enligt domarutredningens mening inte göras undantagslös. Särskilt med hänsyn till önskvärdheten att motverka ojämnheter mellan hovrätterna i fråga om det stadium i karriären, då adjunktion kan erhållas, synes undantag kunna motiveras. Beslut härom torde i förekommande fall böra ankomma på Kungl. Maj:t.

I princip bör adjunktionen äga rum på samma ungefärliga stadium av karriären som f. n., sålunda med början i regel omkring fem till sju år efter inträdet i hovrätt. Befattningshavare i rådhusrätt, som inte önskar

påbörja adjunktionstjänstgöring omedelbart då sådan kan beredas honom, bör emellertid ha möjlighet att i stället erhålla adjunktion vid något senare tillfälle. För att hovrätterna skall äga kännedom om vilka som önskar ifrågakomma till adjunktion synes det lämpligast, att befattningshavare i rådhusrätt hos vederbörande hovrätt anmäler sin önskan att erhålla adjunktion. De närmare reglerna härom torde få utformas med ledning av de erfarenheter som vinnes.

Om det stora flertalet domare i en gemensam karriär skulle önska adjunktion, kan det åtminstone tidvis och i vissa hovrätter tänkas bli svårt att erbjuda alla adjunktion vid den tidpunkt efter inträdet i hovrätt, som ovan angivits. Emellertid är fiskalerna både i fråga om avlönings- och anställningsförhållanden i väsentlig grad beroende av adjunktionen med efterföljande assessorsförordnande. Som tidigare nämnts torde man visserligen kunna räkna med att de flesta fiskaler efter införandet av en gemensam karriär kommer att övergå till rådhusrätt. Sannolikheten synes tala för att några svårigheter att bereda de kvarvarande fiskalerna adjunktion och assessorsförordnande inom skälig tid inte kommer att föreligga. Så länge tillsättningen av domartjänster i rådhusrätt inte är bunden till gängse statliga befordringsnormer förefaller det emellertid rimligt och av rekryteringshänsyn påkallat med åtgärder i syfte att de fiskaler, som av någon anledning ej övergår till rådhusrätt, inte skall få tidpunkten för adjunktion och assessorsförordnande mera avsevärt förskjuten genom att befattningshavare i rådhusrätt står före i turordningen till adjunktionen. För dem som övergått till rådhusrätt har tidpunkten för adjunktionen inte heller samma väsentliga betydelse.

Vad nu sagts synes böra föranleda att, om i någon hovrätt adjunktion inte kan erbjudas inom normal tid, hovrättens fiskaler i första hand ifrågakommer till adjunktion i hovrätten. Närmare bestämmelser härom torde böra meddelas av Kungl. Maj:t. En lämplig utformning kan vara, att fiskal med viss tjänstetid efter inträdet i hovrätten, förslagsvis fem år i norrlandshovrätt och sju år i annan hovrätt, i regel skall ifrågakomma till adjunktion i hovrätten framför befattningshavare i rådhusrätt. Det förtjänar emellertid att understrykas, att det här endast är fråga om turordningen till adjunktion och förordnande till hovrättsassessor. Någon rubbning av vederbörandes tur i den gemensamma domarkarriären i övrigt, t. ex. vid sökande av hovrättsrådstjänst, är inte avsedd.

Skillnaderna i avlöningsförhållanden mellan tjänsterna i hovrättskarriären och i rådhusrätterna kan vålla vissa problem vid adjunktion av befattningshavare i rådhusrätt. En fiskal erhåller vid adjunktion vikariatsersättning, respektive vikariatslön enligt allmänna statliga avlöningsregler. Adjunktionen betraktas därvid som förordnande att uppehålla tjänst som hovrättsassessor. Vid adjunktion av stadsdomare tillämpas f. n. i förekommande fall enligt särskilda föreskrifter av Kungl. Maj:t — se bland annat Kungl. brev den 6 juli 1956 till Svea hovrätt, i vilket meddelas bestämmel-

ser om ersättning till stadsdomare vid adjunktion i hovrätten — den regeln, att stadsdomaren erhåller ersättning med det belopp han går förlustig av sina löneförmåner å stadsdomartjänsten, dock högst med belopp enligt nuvarande löneklass A 29. Denna begränsning torde sammanhänga med att hovrätternas assessorer, som är placerade i lönegrad Ae 26, efter samtliga löneklassuppflyttningar tillhör löneklass A 29. Då stadsdomarna regelmässigt torde få avstå samtliga löneförmåner under adjunktionstiden, innebär det sagda, att endast stadsdomare i sistnämnda eller lägre löneställning kan mottaga adjunktion utan att vidkännas löneminskning. — Utöver ersättning för förlorad lön utgår i förekommande fall resekostnadsersättning och traktamente enligt statliga regler.

Utredningen förordar, att den angivna principen även i fortsättningen tillämpas men att den övre gränsen för ersättningens storlek jämkas uppåt från löneklass A 29 till löneklass B 1, d. v. s. till den löneklass enligt vilken hovrättsråden avlönas. Skillnaden mellan A 29 och B 1 motsvarar på högsta dyrort en löneklass samt på övriga dyrorter något mera. Fördelen med den förordade jämkningsen är med utgångspunkt från nuvarande löneläge för stadsdomarna, att den vidgar kretsen av de stadsdomare, vilka kan mottaga adjunktion utan att vidkännas löneminskning, med rådmännen i ett 10-tal större städer samt assessorerna vid Stockholms rådhusrätt. Utredningen förutsätter därvid, att städerna medger tillgodoräknande i pensionsavseende av den tid en stadsdomare tjänstgör som adjungerad ledamot i hovrätt. — Utanför den nyss nämnda kretsen skulle då komma att kvarstå — förutom borgmästarna — endast rådmännen i de tre största städerna. Utredningen har inte ansett sig kunna generellt förorda, att ersättning till dem vid adjunktion utgår med högre belopp än som motsvarar avlöningen å hovrättsrådstjänst. I regel torde emellertid adjunktion av domare i de tre största rådhusrätterna bli aktuell redan på assessorsstadiet, eftersom befordringsåldern till rådmän i dem är förhållandevis hög. Adjunktion av rådmän i dessa rådhusrätter förutsätter alltså, i den mån den kan ifrågakomma, antingen att vederbörande rådmän godtar en löneminskning under adjunktionstiden eller att staden medger tjänstledighet med löneavdrag, som inte sättes högre än adjunktionsersättningen. I undantagsfall bör dock enligt utredningens mening Kungl. Maj:t genom särskilt beslut kunna medge högre ersättning än här förordats. — Ersättning för resekostnader samt traktamente bör utgå enligt statliga grunder.

Stadsdomares övergång till statlig domartjänst

Ovan har framhållits, att utgångspunkten vid uppbyggandet av en enhetlig domarkår enligt utredningens mening måste vara, att de statliga domartjänsterna göres tillgängliga för rådhusrätternas domare i syfte att detta skall få en gemensam karriär till följd. I alla de fall, då formell meritberäkning äger rum vid tillsättning av statlig domartjänst, bör därvid efter den

gemensamma karriärens införande tjänstgöring i statliga domstolar och stadsdomstolar i princip likställas. Möjligen bör undantag göras för sådana domartjänster vid mindre rådhusrätter, som är förenade med annan befattning och därför knappast synes böra i full utsträckning tillgodoräknas som merit för befordran på domarbanan. En annan sak är, att vid tillsättning av högre domartjänster betydelsen av de formella meriterna måste minska och i huvudsak ersättas av en mera skönsässig bedömning av vederbörandes lämplighet för den ifrågavarande tjänsten. För utnämning till statlig ordinarie domartjänst överhuvud bör vidare som hittills regelmässigt krävas godkänd tjänstgöring som adjungerad ledamot i hovrätt under minst ett år. Slutligen måste vid utnämning till ledamot i överrätt beaktas även vederbörandes lämplighet för detta slag av tjänstgöring, vilket väl i regel men inte alltid sammanfaller med bedömningen av hans lämplighet för domartjänst i underrätt.

Ett särskilt spörsmål, som förtjänar uppmärksamhet vid behandlingen av stadsdomarnas möjlighet att övergå till statlig domartjänst, är den pension vederbörande kan beräkna erhålla vid avgång från den statliga domartjänsten. I princip får endast tjänstgöring i statlig tjänst tillgodoräknas vid beräkning av antalet tjänstår för erhållande av pension vid avgång från statstjänst. Detta kan leda till att en stadsdomare, som övergår till statlig domartjänst, inte hinner tjänstgöra så länge i statstjänst, att han blir berättigad till hel ålderspension. I många fall kan dock vad som fattas häri utfyllas av pensionsförmåner, som han förvärvat i stadsdomartjänsten. Från den gemensamma domarkarriärens synpunkt framstår det som önskvärt, att vederbörande får tillgodoräkna hela den tid han varit innehavare av pensionsgrundande domarbefattning vid stadsdomstol. Som villkor härför synes dock böra uppställas, att stadsdomaren vid övergången till statlig domartjänst överlåter till staten den rätt till pension eller livränta han må ha förvärvat i stadsdomarbefattning.

En annan fråga, som kräver beaktande, avser avlöningsförmånerna för stadsdomare, vilken önskar fullgöra sådan tjänstgöring i justitierevisionen som enligt vad av 4 kap. framgår är förutsättning för utnämning till revisionssekreterare. Utredningen förordar i detta hänseende, att stadsdomare som förordnas att tjänstgöra som revisionssekreterare skall erhålla samma förmåner som annan revisionssekreterare. Vid denna bedömning utgår utredningen från vad i 4 kap. uttalats rörande revisionssekreterarnas löneställning.

Utredningens förslag i fråga om cirkulation av mera tillfällig art

Domarutredningens förslag om ett successivt uppbyggande av en gemensam domarkarriär avser, som framgår av det föregående, i huvudsak endast nytillkommande årgångar domaraspiranter. I den mån personer, som

nu befinner sig på den statliga domarbanan, övergår till rådhusrätt, skall de dock enligt förslaget kvarstå i sin turordning i den statliga domarkarriären, oavsett på vilket stadium av denna som övergången äger rum.

Det sagda innebär, att förslaget om en gemensam domarkarriär inte löser problemet om ökad cirkulation mellan de statliga domstolarna och stadsdomstolarna i fråga om huvuddelen av dem som nu tjänstgör där. För dessa bör i stället enligt domarutredningens mening ansträngningarna inriktas på att åstadkomma en ökad cirkulation av mera tillfällig art genom att stadsdomare längre eller kortare tid tjänstgör i statlig domstol och statliga domare på motsvarande sätt tjänstgör i rådhusrätt. Det är alltså fråga om åtgärder av i huvudsak samma art som föreslogs redan av 1943 års domarutredning (SOU 1946: 57 s. 105—108 och 190—193) och som i första hand torde vara avsedda i utredningsdirektiven. Som tidigare nämnts förekommer en sådan cirkulation redan nu, ehuru av olika skäl i en mycket begränsad omfattning.

En cirkulation av detta slag ger i första hand ett ökat utbyte av erfarenheter mellan olika domstolar. Visserligen kännetecknas den statliga domarkarriären av en mycket allsidig tjänstgöring, som i regel omfattar ett inte obetydligt antal domstolar och som äger rum i skilda instanser. I allmänhet ingår emellertid endast till mindre del tjänstgöring i rådhusrätt, särskilt i de största rådhusrätterna. Befattningshavarna i rådhusrätt däremot har oftast lämnat den statliga domarbanan på fiskalsstadiet, i stor utsträckning tämligen snart efter antagningen till fiskal. Deras tjänstgöring är därefter i de flesta fall förlagd till en och samma rådhusrätt under hela den återstående tjänstetiden. En viss ytterligare tjänstgöring inom det statliga domstolsväsendet, främst som ledamot i hovrätt men även som föredragande i högsta domstolen eller som ordförande i häradsrätt, skulle därför vara ägnad att på ett värdefullt sätt komplettera erfarenheterna från rådhusrätten. I den mån en stadsdomare önskar meritera sig för att erhålla statlig domartjänst måste också tjänstgöring av de nämnda slagen vara av betydelse.

Det anförda ger enligt domarutredningens mening vid handen, att man främst bör inrikta sig på att underlätta för stadsdomare som så önskar att erhålla adjunktion i hovrätt. Som flera gånger ovan framhållits är adjunktionstjänstgöringen mycket värdefull både genom de vidgade erfarenheter den ger den adjungerade ledamoten samt genom de goda möjligheter hovrätten erhåller att bedöma dennes domaregenskaper. Om den adjungerade ledamotens stadsdomartjänst under adjunktionstiden uppehålls av en ledamot eller fiskal i hovrätten, vilket i allmänhet måste förutsättas bli fallet, ger även denna tjänstgöring värdefulla erfarenheter.

Önskvärt synes vara, att stadsdomare också beredes tillfälle att tjänstgöra som revisionssekreterare. Något principiellt hinder häremot torde ej föreligga. Som 1943 års domarutredning framhöll bör dock fordras, att veder-

börande haft adjunktion i hovrätt under någon tid, eftersom den därunder vunna erfarenheten angående överrättsprocessen och överrätternas arbets sätt knappast torde kunna undvaras vid fullgörande av en revisionssekreterares åligganden, varjämte hovrättens omdöme angående vederbörandes skicklighet och lämplighet måste få avgörande inflytande på frågan, om denne skall kallas till tjänstgöring i justitierevisionen.

Vid ledighet för häradshövding eller tingsdomare förordnas regelmässigt befattningshavare i hovrätt som vikarie. I något eller några fall har dock stadsdomare i stället anlåtats. Särskilt för stadsdomare, som överväger att söka statlig underrättsdomartjänst, torde det vara av värde att under sådana vikariat närmare lära känna arbetsförhållandena i häradsrätterna. Även för övriga stadsdomare synes emellertid vikariatet kunna vara av intresse genom den vidgade erfarenhet de ger.

Som tidigare nämnts förekommer en cirkulation av nu nämnd art endast i mycket begränsad omfattning. De fall av stadsdomares tjänstgöring inom det statliga domstolsväsendet, som hittills förekommit, kan knappast betecknas som annat än undantagsföreteelser. Den frågan uppställer sig då, varpå detta kan bero och hur förutsättningar för en ökad cirkulation skall kunna skapas. Intresset knyter sig därvid särskilt till stadsdomarnas tjänstgöring som adjungerade ledamöter i hovrätt.

Vad först beträffar orsakerna kan främst anges de ogynnsamma befordringsförhållandena på den statliga domarbanan, särskilt den kraftiga ansvällningen under de senaste årtiondena av hovrätternas fiskalskår. Den sistnämnda omständigheten har vållat svårigheter för hovrätterna att bereda sina egna befattningshavare på fiskalsstadiet adjunktion och assessorsförordnande inom skälig tid. Ett tecken härpå utgör det inte obetydliga antal fall, då hovrätterna nödgats utverka Kungl. Maj:ts dispens att utsträcka en fiskals tingssekreterartjänstgöring utöver den i domsagostadgan angivna maximitiden om tre år av den anledning, att någon adjunktion ej kan beredas fiskalen. Detta gör naturligtvis inte hovrätterna benägna att ytterligare försämra befordringsgången för fiskalerna. Visserligen inträder någon sådan försämring inte, om en av hovrättens ledamöter under stadsdomarens adjunktion uppehåller den sistnämndes tjänst. I regel har det därvid varit fråga om tjänstgöring som bisittare i rådhusrätt. En sådan tjänstgöring torde emellertid, åtminstone om den inte kan förläggas till en avdelning, som enbart eller huvudsakligen sysslar med egentliga tvistemål, i allmänhet inte ha framstått som tillräckligt lockande för hovrätternas ledamöter. Något tvångsförordnande har inte heller ansetts böra ifrågakomma i detta sammanhang.

Vidare har de skilda avlöningsförhållandena inom det statliga domstolsväsendet och i rådhusrätterna vållat svårigheter. Såsom nämnts i avsnittet rörande den gemensamma domarkarriären erhåller stadsdomare vid adjunktion i hovrätt f. n. ersättning med det belopp han går förlustig av sina

löneförmåner å stadsdomartjänsten, dock högst med belopp enligt nuvarande löneklass A 29. Då stadsdomarna regelmässigt torde få avstå samtliga löneförmåner under adjunktionstiden, innebär det sagda, att endast stadsdomare i sistnämnda eller lägre löneställning kan mottaga adjunktion utan att vidkännas löneminskning. Förutom borgmästarna är emellertid såväl rådmännen i omkring ett dussin städer som assessorerna i Stockholms rådhusrätt högre avlönade.

Att någon tjänstgöring i justitierevisionen inte blivit aktuell för stadsdomarna följer redan av att mycket få av rådmännen och assessorerna i rådhusrätterna tjänstgjort som ledamöter i hovrätt, i vart fall under någon längre tid. Vad angår vikariat å häradshövding- och tingsdomartjänst torde varken från stadsdomarhåll eller från hovrätterna ha försports något större intresse för anlåtande av stadsdomare. För hovrätternas del skulle ett förordnande av stadsdomare som vikarie för övrigt innebära, att man i stället regelmässigt måste tillhandahålla vederbörande rådhusrätt vikarie å stadsdomartjänsten.

Om man önskar ernå en ökad cirkulation, synes det mot bakgrunden av vad nu sagts nödvändigt att förbättra förutsättningarna härför. Vid valet av åtgärder torde man lämpligen kunna utgå från de orsaker, som enligt vad nu sagts främst hämmar cirkulationen.

En förbättring av befordringsgången för hovrätternas fiskaler fram till adjunktion och assessorsförordnande skulle tydligen öka hovrätternas möjligheter att mottaga stadsdomare för adjunktion. Som tidigare framhållits såväl i utredningens tidigare betänkande som i föreliggande betänkande är en omvandling av ett betydande antal tingssekreterartjänster till tingsdomartjänster påkallad såväl av allmänt organisatoriska skäl som för vidmakthållandet av en fullgod rekrytering till den statliga domarbanan. En omvandling av den omfattning, att det framstår som ett intresse för hovrätterna att adjungera stadsdomare för att erhålla tillräckligt utbildade och erfarna befattningshavare som adjungerade ledamöter, torde dock knappast vara att räkna med inom överskådlig tid. Härtill kommer, att den av utredningen ovan i annat sammanhang förordade utvidgningen av möjligheten för hovrätternas fiskaler att komplettera sin fiskalsutbildning med tjänstgöring inom åklagar- och advokatväsendet förutsätter, att de tjänstlediga fiskalerna ersättes genom att ytterligare fiskaler antages. Härigenom motverkas i högre eller lägre grad den minskning av fiskalskåren, som följer av en omvandling av tingssekreterartjänster till tingsdomartjänster. Av de nu nämnda skälen torde man tillsvidare i stort sett kunna räkna med adjunktion av stadsdomare endast i den mån en ledamot av hovrätten åtager sig att under tiden i stället tjänstgöra i vederbörande rådhusrätt.

Möjligheten att anordna adjunktion i form av en viss tids tjänstebyte mellan en stadsdomare och en hovrättsledamot eller genom att den sistnämnde eljest under den förstnämndes adjunktion tjänstgör i vederbörande

rådhusrätt, torde ha ökats genom de ändrade regler om rådhusrätts sammansättning i brottmål, som trätt i kraft den 1 januari 1959. Efter denna tidpunkt synes man nämligen kunna räkna med att vederbörande hovrättsledamot i vart fall vid tjänstgöring i de större rådhusrätterna kan erbjudas antingen ordförandeskap i brottmål eller ledamotskap på tvistemålsavdelning. Ätminstone i de fall, där rådhusrätten dessutom kan bjuda en något högre avlöning än vad hovrättsassessorstjänsten ger, förefaller utsikterna att hovrätternas assessorer i viss utsträckning skall åta sig sådan tjänstgöring vara goda.

De nu antydda åtgärderna torde dock knappast kunna väntas få mer än en ganska begränsad verkan. Annorlunda blir situationen, om det av utredningen förordade successiva uppbyggandet av en gemensam domarkarriär påbörjas och fått verka någon tid. Som tidigare nämnts torde då endast en mindre del av fiskalskåren komma att kvarstå i hovrättskarriären ända fram till adjunktionen. Visserligen står även de som övergått till rådhusrätt i princip kvar i turordningen till adjunktion. För dem är det emellertid med hänsyn till anställnings- och avlöningsförhållandena i rådhusrätterna knappast lika väsentligt som för fiskalerna, vid vilken tidpunkt adjunktionen kan erhållas. Utan alltför stor olägenhet för dem synes därför deras adjunktion något kunna förskjutas till förmån för adjunktion av de något äldre stadsdomare, som inte tillhör den gemensamma karriären. Ett genomförande av förslaget om en gemensam karriär skulle på detta sätt indirekt öka adjunktionsmöjligheterna även för de stadsdomare, som redan befinner sig på domarbanan och därför inte skulle komma att omfattas av den gemensamma karriären.

I fråga om ersättningen till adjungerad stadsdomare bör enligt utredningens mening gälla detsamma som utredningen i avsnittet rörande den gemensamma domarkarriären förordat för motsvarande fall (se s. 127—128).

I vad mån de av utredningen nu förordade åtgärderna skulle leda till att stadsdomare i någon mera avsevärd utsträckning adjungeras i hovrätterna, är väl vanskligt att med säkerhet förutsäga. Efter allt att döma skulle dock förutsättningarna för en sådan utveckling bli goda. Eftersom utredningens förslag bygger på ett frivilligt samarbete mellan hovrätterna och rådhusrätterna, blir i sista hand utvecklingen av detta samarbete avgörande. Utredningen anser sig på goda grunder kunna räkna med ett positivt intresse härför. Skulle emellertid mot förmodan resultaten inte motsvara förväntningarna, kan det emellertid vara anledning att hålla i minnet, att ett successivt uppbyggande av den föreslagna gemensamma domarkarriären inom en inte alltför avlägsen framtid kommer att göra problemet mer eller mindre inaktuellt. Några mera långtgående åtgärder än vad utredningen föreslagit — t. ex. centrala direktiv från Kungl. Maj:t till hovrätterna med åläggande för dessa att i viss bestämd utsträckning ställa adjunktionsplat-

ser till förfogande för stadsdomare, tvångsförordnande av hovrättsassessor å domartjänst i rådhusrätt, etc. — synes därför inte böra tillgripas.

Hittills har de föreslagna åtgärderna endast tagit sikte på att skapa bättre förutsättningar för stadsdomares tjänstgöring som adjungerad ledamot i hovrätt. Ovan har emellertid nämnts, att stadsdomare även bör kunna erhålla förordnande att tjänstgöra som revisionssekreterare. Beträffande avlöningsförmånerna i dylika fall hänvisas till vad som nämnts härom vid behandlingen av den gemensamma domarkarriären. Något större antal fall, där frågan blir aktuell, torde knappast vara att förutse.

Även frågan om stadsdomares tjänstgöring som vikarie för häradshövding eller tingsdomare torde kunna anses vara av mera underordnad betydelse. Önskvärt men inte alldeles nödvändigt synes i dessa fall vara, att vederbörande fullgjort adjunktionstjänstgöring av inte alltför kort varaktighet. Ersättningen torde vid sådana vikariat böra bestämmas från fall till fall.

Som synes har utredningen huvudsakligen uppehållit sig vid möjligheterna att bereda stadsdomare tillfälle att tjänstgöra inom det statliga domstolsväsendet. Framhållits har emellertid att det, trots den stora allsidighet som utmärker tjänstgöringen inom den statliga domarkarriären, skulle vara av värde för dem som tillhör denna att erhålla ökad erfarenhet av tjänstgöring i rådhusrätt, särskilt större sådana. Vidare har antytts möjligheterna att göra tjänstgöring i rådhusrätt mera lockande än nu för hovrätternas ledamöter. Några särskilda åtgärder härutöver har utredningen ej att föreslå. Utredningen förutsätter emellertid att, i den mån sådan tjänstgöring enligt gällande bestämmelser ej automatiskt får tillgodoräknas vid beräkning av pension efter avgång från statlig domartjänst, sådant tillgodoräknande får ske efter särskilt medgivande av Kungl. Maj:t.

SJÄTTE KAPITLET

Särskilda frågor vid tillsättning av statliga domartjänster

I detta kapitel har sammanförts vissa speciella spörsmål rörande tillsättning av statliga domartjänster samt domarkarriärens närmare utformning i övrigt. Det rör sig i huvudsak om frågor, som särskilt omnämnts i direktiven eller som domarutredningen genom senare beslut av Kungl. Maj:t anbefallts att upptaga till behandling. I direktiven anges sålunda bland annat, att utredningen bör överväga *dels* huruvida nuvarande praxis i fråga om bundenhet till viss hovrätt vid utnämning av befattningshavare i denna samt om hinder mot transport mellan domartjänster bör bibehållas och *dels* under vilka betingelser en åklagare, advokat eller rättsvetenskapsman skall kunna erhålla domarämbete. Genom senare beslut av Kungl. Maj:t har till utredningen överlämnats frågor rörande *dels* fördelningen mellan hovrätterna av skyldigheten att förse underlydande domstolar med viss rättsbildad icke-ordinarie personal, vilken fråga under rubriken »Tingssekreterartjänsternas rekrytering m. m.» av utredningen behandlas i samband med den nyss nämnda om bundenheten till viss hovrätt, och *dels* tillgodoräknande av akademiska meriter vid befordran på domarbanan, vilket spörsmål utredningen upptar som ett delproblem i avsnittet rörande betingelserna för att åklagare, advokater och rättsvetenskapsmän skall kunna erhålla domartjänst.

Bundenhet till viss hovrätt vid utnämning eller förordnande av befattningshavare i hovrätten

Av redogörelsen i 1 kap. för de nuvarande förhållandena på domarbanan framgår, att varje hovrätt för sig i viss mån bildar en sluten enhet inom den statliga domarkarriären. Denna slutenhet är i det närmaste fullständig under den tidigare delen av karriären, d. v. s. på fiskals-, adjunktions- och assessorsstadierna. Med den slutna befordringsgången sammanhänger, att något ansökningsförfarande ej förekommer vid tillsättning av tjänster på dessa stadier, vilka inte heller inrymmer några ordinarie tjänster. I fråga om hovrättsrådstjänsterna, vilka är av ordinarie natur och tillsättes efter ansökningsförfarande i vanlig ordning, är läget något annorlunda. Tidigare tillsattes även dessa tjänster så gott som uteslutande med personer tillhörande den ifrågavarande hovrätten. Numera anses emellertid även sökande från andra hovrätter kunna ifrågakomma. Ett visst företräde lämnas dock

alltjämt för sökande, som tillhör den hovrätt, vari den aktuella hovrättsrådstjänsten är inrättad.

Domarutredningen kommer i de följande avsnitten att närmare behandla den sålunda gällande ordningen, först i fråga om hovrättsrådstjänsterna, därefter beträffande assessorsförordnande och tjänstgöring som adjungerad ledamot samt slutligen i vad avser tingssekreterartjänsternas rekrytering. De sist angivna tjänsterna är visserligen formellt anknutna till häradsrätternas stat men behandlas i förevarande sammanhang med hänsyn till att tingssekreterarna reellt får anses ingå i hovrätternas fiskalskår.

Utnämning av hovrättsråd

Nuvarande praxis. Som nyss nämnts tillsättes hovrättsrådstjänsterna efter ansökningsförfarande i vanlig ordning, varvid emellertid i praxis ett visst företräde lämnas sökande, som tillhör den hovrätt vari den aktuella tjänsten är inrättad. Den närmare omfattningen av detta företräde är inte fullt klar. Om till en början bortses från de båda norrländska hovrätterna, torde man emellertid i allmänhet kunna räkna med att en sökande tillhörande annan hovrätt för att ifrågakomma måste ha minst omkring ett år längre tjänstetid än sökande från den ifrågavarande hovrätten. Vad angår de båda norrländska hovrätterna synes ett något längre gående företräde för den egna hovrättens befattningshavare ha tillämpats. Hur långt detta företräde sträcker sig är emellertid vanskligt att utläsa av utnämningsspraxis. Möjligen har en viss hänsyn tagits till speciella omständigheter i de enskilda fallen, bland annat beföringsläget för den ifrågavarande hovrättens befattningshavare vid den aktuella tidpunkten.

Då i det föregående talats om befattningshavare tillhörande en viss hovrätt avses därmed inte endast hovrättens assessorer utan även revisionssekreterare och tingsdomare som tidigare varit assessorer i hovrätten. Beträffande tingsdomare som tjänstgör under annan hovrätt än den, i vilken han varit assessor, kan dock tvekan råda vart han bör hänföras i det nu ifrågavarande hänseendet. I allmänhet torde dock anses, att han åtminstone de närmaste åren efter utnämningen till tingsdomare fortfarande bör räknas till den hovrätt, där han varit assessor.

Övergång från en hovrätt till en annan kan alltså äga rum genom att en assessor, revisionssekreterare eller tingsdomare söker och erhåller hovrättsrådstjänst i annan hovrätt än den han enligt vad nu sagts anses tillhöra. Denna möjlighet till övergång har dock inte medfört någon mera omfattande cirkulation mellan hovrätterna. Den 1 januari 1959 innehades sålunda endast tre av samtiliga 95 hovrättsrådstjänster (en i envar av Svea hovrätt, hovrätten för Västra Sverige och hovrätten för Nedre Norrland) av personer, som på detta sätt övergått från en hovrätt till en annan. Motsvarande siffror den 1 januari 1958 var fyra av 96 (de förut nämnda jämte en hovrättsrådstjänst i hovrätten för Övre Norrland). Tidigare har antalet emellertid varit

något högre. Den 1 januari 1953 var sålunda siffrorna åtta av 59 (en i Svea hovrätt, tre i hovrätten för Västra Sverige, tre i hovrätten för Nedre Norrland och en i hovrätten för Övre Norrland). Nämnas kan, att detta innebar för hovrätten för Västra Sverige att tre av dess tolv hovrättsrådstjänster var besatta med personer från andra hovrätter samt för hovrätten för Nedre Norrland att de båda kategorierna innehade tre tjänster vardera. Siffrorna den 1 januari 1948 var sex av 61 (en i vardera av Göta hovrätt och hovrätten för Övre Norrland samt två i vardera av hovrätten för Västra Sverige och hovrätten för Nedre Norrland).

Vid ovanstående beräkning har övergång ej ansetts föreligga i den mån befattningshavare i Svea hovrätt överflyttats till de båda norrländska hovrätterna i samband med att dessa bildades samt ej heller i motsvarande fall av förflyttning från Göta hovrätt till hovrätten för Västra Sverige.

Att cirkulationen inte blivit mer omfattande än nu sagts torde ha flera orsaker. En viss betydelse har naturligtvis det företräde, som lämnas den egna hovrättens befattningshavare, även om den tid om ungefär ett år som det brukar anses omfatta kan förefalla förhållandevis kort. I fråga om de båda norrländska hovrätterna är företrädet som nämnts dock mera långtgående. Även andra omständigheter spelar emellertid säkerligen in. Praxis i fråga om möjligheten att övergå från en hovrätt till en annan har tidigare varit mycket restriktiv. Nuvarande regler kan knappast ännu sägas ha vunnit full stadga. Detta har med all sannolikhet medfört, att en del eljest intresserade avstått från att pröva denna möjlighet. Vissa psykologiska faktorer, såsom en ofta stark känsla av samhörighet med den egna hovrätten, torde också ha verkat återhållande. Rent allmänt får man väl vidare räkna med en naturlig benägenhet hos de flesta människor att, om de funnit sig tillrätta i en viss arbetsmiljö, kvarstanna i denna. Slutligen har tydligen rådande förhållanden på bostadsmarknaden under de senaste 15—20 åren försvårat övergång till annan hovrätt.

Utredningens ståndpunkt och förslag. Inom statsförvaltningen i allmänhet torde det vara vanligt vid tjänstetillsättningar, att en sökande inom det egna verket får ett visst försteg framför utomstående sökande, även om detta försteg ingalunda alltid blir avgörande. Försteget grundar sig väl i huvudsak på hänsyn till verkets rekrytering men kan ofta i viss mån motiveras med att den sökande inom verket är insatt i de speciella arbetsuppgifterna inom detta och därför i regel snabbare kan bli fullt effektiv i den nya tjänsten. Den sistnämnda motiveringen kan emellertid knappast anses hållbar i förevarande fall, eftersom verksamheten vid de skilda hovrätterna är av samma art. Att ett visst företräde bibehållits sedan den tid, då hovrätterna utgjorde slutna befodringsenheter även i fråga om hovrättsrådstjänsterna, får väl därför antagas bero på rekryteringshänsyn.

Principiellt sett måste det otvivelaktigt betecknas som önskvärt, att ordi-

narie domartjänster tillsättes utan något företräde av nu behandlad art. Härtill kommer, att det enligt utredningens mening skulle vara av värde för rättsskipningen med en ökad cirkulation mellan hovrätterna. Särskilt genom ökningen av antalet hovrätter från tre till sex under loppet av de senaste årtiondena samt uppkomsten i samband därmed av flera mindre hovrätter framträder en viss risk för isolering samt olika praxis i de skilda hovrätterna. Den sistnämnda synpunkten har fått ökad betydelse genom den i samband med rättegångsreformen genomförda starka begränsningen av möjligheten att få talan prövad av högsta domstolen. Genom en ökad cirkulation skulle ett vidgat utbyte av erfarenheter och synpunkter komma till stånd mellan domare med utbildning och tidigare tjänstgöring i skilda hovrätter.

Å andra sidan måste beaktas, att det ifrågavarande företrädet utan tvivel varit av värde för rekryteringen till vissa hovrätter, särskilt de båda norrländska, där befordringsgången i stort sett varit inte oväsentligt snabbare än i övriga hovrätter. Det kan då synas vara en utväg att behålla företrädet endast i de hovrätter, som på grund av mindre eftertraktad förläggningssort har särskilda svårigheter att rekrytera fiskaler och därför kan vara i behov av att som kompensation bjuda snabbare befordringsgång. Otvivelaktigt är det av vikt, att dessa svårigheter tillräckligt beaktas. Utredningen har emellertid kommit till den uppfattningen, att detta kan ske genom åtgärder, som ej berör de ordinarie domartjänsterna och som med hänsyn härtill inte inger samma principiella betänkligheter. På tidigare stadier i karriären synes nämligen rekryteringshänsyn kunna tillerkännas större utrymme.

De åtgärder utredningen föreslår i det ifrågavarande avseendet är av två slag. I föregående kapitel har sålunda föreslagits, att fiskalerna i de norrländska hovrätterna erhåller företräde framför befattningshavare i rådhusrätt till adjunktion i den hovrätt vederbörande tillhör redan efter fem års tjänstetid mot sju år för fiskaler i övriga hovrätter. — I avsnittet i det följande rörande frågan om bundenhet till viss hovrätt på tingssekreterarstadiet förordas — utan att dock konkreta förslag framlägges i detta sammanhang — organisatoriska åtgärder i syfte att nedbringa behovet av biträdande domare på fiskalsstadiet. I samband därmed uttalar utredningen, att dessa åtgärder bör utformas så, att befordringsgången till assessorförordnande kan beräknas bli något snabbare i de norrländska hovrätterna än på andra håll. De nämnda åtgärderna tillsammans antagna synes ägnade att ge de norrländska hovrätterna likvärdiga möjligheter som övriga hovrätter att erhålla en tillfredsställande fiskalsrekrytering.

Vilken inverkan på cirkulationen mellan hovrätterna som ett slopande av det ifrågavarande företrädet kan väntas få är svårt att närmare förutspå. Sannolikheten synes dock tala för att verkningarna i flertalet hovrätter blir tämligen begränsade, eftersom en del andra faktorer som tidigare nämnts verkar återhållande. Möjligen blir förhållandet annorlunda i de båda norr-

landshovrätterna, där den förhållandevis gynnsamma befordringsturen kan locka utomstående. En viss utjämning mellan hovrätterna av utnämningens åldern till hovrättsråd förefaller därför vara att vänta, något som emellertid i och för sig snarast synes vara en gynnsam konsekvens. Framhållas må i detta sammanhang, att det nyss angivna rättsskipningsintresset torde bli tillgodosett, även om ökningen av cirkulationen blir relativt begränsad.

Möjligen kan farhågor hysas, att en följd av företrädets slopande skulle bli att assessorer, som har långvarig tjänstledighet för omfattande lagstiftningsarbete eller andra offentliga uppdrag samt tillhör hovrätter med relativt ogynnsam befordringstur till hovrättsrådstjänst, skulle söka sådana tjänster i andra hovrätter utan avsikt att tillträda den erhållna tjänsten. Särskilt för de båda norrlandshovrätterna skulle detta kunna leda till att hovrätterna fick så många hovrättsråd med långvarig tjänstledighet, att önskemålet att hovrätternas dömande verksamhet i huvudsak skall utövas av ordinarie domare inte skulle kunna realiseras. Utredningen vill understryka vikten av att detta önskemål inte åsidosättes. I kapitlet om domares offentliga uppdrag föreslår utredningen emellertid ökad restriktivitet i fråga om hovrättsråds tjänstledighet för offentligt uppdrag samt, i den mån hovrättsråd anses böra tagas i anspråk för sådant uppdrag, vidgade möjligheter till överstatföreläring av hovrättsrådstjänsterna. Dessa åtgärder torde, tillämpade i erforderlig utsträckning, vara tillräckliga för att tillförsäkra hovrätterna önskat antal i dem tjänstgörande ordinarie ledamöter.

Utredningen förordar alltså, att det företräde slopas, som vid tillsättning av hovrättsrådstjänst brukar tillerkännas sökande tillhörande den hovrätt, vari tjänsten är inrättad. Av hänsyn till dem som sökt inträde i viss hovrätt med tanke på bland annat nuvarande praxis i fråga om sådant företräde bör detta emellertid enligt utredningens mening bibehållas under en övergångstid. Denna synes lämpligen kunna bestämmas så, att de som påbörjat aspiranttjänstgöring, innan den föreslagna ordningen träder i kraft, fortfarande får räkna sig företrädet tillgodo. Tingsdomare bör i fråga om detta företräde enligt utredningens mening anses tillhöra den hovrätt, vari han varit assessor.

Assessorsförordnande och adjunktionstjänstgöring

Nuvarande praxis. Tidigare har nämnts, att hovrätternas slutenhet i befordringsavseende är i det närmaste fullständig ända fram till hovrättsrådstjänsternas tillsättning. I princip kan sålunda en fiskal påräkna adjunktion och assessorsförordnande endast i den hovrätt han tillhör som fiskal. Visserligen förekommer ibland, att en fiskal erhåller adjunktion i annan hovrätt efter överenskommelse mellan de båda berörda hovrätterna. En sådan avvikelse från den slutna befordringsgången beror i allmänhet på att någon hovrätt lider brist på egna fiskaler för adjunktion och därför nödgas vända sig till en hovrätt med rikligare fiskalstillgång. Som regel återvänder

fiskalen efter en kortare eller längre tids adjunktion i den främmande hovrätten till den hovrätt han tillhör som fiskal samt prövas där under ytterligare adjunktion fram till förordnande som assessor. Endast undantagsvis och då på grund av speciella omständigheter, såsom behov för en hovrätt att erhålla tillskott från annan hovrätt, sker på detta stadium någon definitiv övergång mellan hovrätterna.

Utredningens ståndpunkt och förslag. Till förmån för ett bibehållande av nuvarande ordning i fråga om adjunktionstjänstgöring och assessorsförordnande talar onekligen vissa skäl. Tjänstgörings- och befordringsgången först som aspirant och fiskal i hovrätt, därefter som tingssekreterare i häradsrätt eller i annan domarbefattning i underdomstol samt sedan åter som fiskal och slutligen adjungerad ledamot i hovrätten innefattar som tidigare framhållits en mycket omsorgsfull och grundlig både utbildning och prövning. Därefter kommer assessorsförordnandet, som kan betecknas som det slutliga godkännandet på den statliga domarbanan. Att den nämnda tjänstgöringen i dess skilda faser försiggår i eller under en och samma hovrätt underlättar givetvis hovrättens prövning av domaraspirantens lämplighet för domarbanan. Även för hovrätternas planläggning av fiskalernas arbete synes den nuvarande ordningen innebära fördelar.

Å andra sidan skulle väl med en viss rätt kunna hävdas, att prövningen skulle vinna i allsidighet samt jämväl bli mera likformig hovrätterna emellan, om den åtminstone i viss utsträckning ägde rum i skilda hovrätter, t. ex. så att adjunktionstjänstgöringen förlades till annan hovrätt än den, som handhaft fiskalprövningen och fiskalutbildningen. Tveksamt kan dock vara, om de fördelar som möjligen står att vinna härigenom skulle uppväga de därav föranledda praktiska olägenheterna i form av ombyte av tjänstgöringsort m. m.

Vad härefter angår hänsynen till rekryteringen till domarbanan torde den samma under nuvarande förhållanden närmast tala för ett bibehållande av vad som nu gäller. Både för den som överväger att söka inträde i en hovrätt eller för den som efter erhållet fiskalsgodkännande bedömer sina befordringsutsikter på domarbanan torde en mycket betydelsefull faktor vara den tid, som kan beräknas åtgå, innan adjunktionstjänstgöring och assessorsförordnande erhålles i hovrätten. En sådan bedömning förryckes naturligtvis, om fiskaler från andra hovrätter kan riskeras som konkurrenter om adjunktionen. Huruvida möjligheten för vederbörande att i stället själv erhålla adjunktion i annan hovrätt skulle utgöra tillräcklig kompensation synes tveksamt, i synnerhet som den vilken inträder i en hovrätt ofta genom personliga eller andra band är knuten till den del av landet, där hovrätten är belägen.

Om emellertid domarutredningens förslag om en gemensam domarkarriär genomföres, blir läget annorlunda. Å ena sidan blir det då under alla för-

hållanden vanskligt att bedöma, när adjunktion och assessorsförordnande kan beräknas. Å andra sidan kan i stället domartjänst i rådhusrätt i regel erhållas inom inte alltför lång tid, varför betydelsen av tidpunkten för adjunktion torde minskas. Som framhållits vid behandlingen av frågan om gemensam domarkarriär bör vidare den som efter fiskalstjänstgöring i en hovrätt erhållit domartjänst i underdomstol inom annan hovrätts domsområde normalt erhålla adjunktion i den sistnämnda hovrätten. Då sålunda hovrätternas slutenhet brytes på denna punkt, kommer fördelarna med slutenheten i övrigt att i väsentlig mån bortfalla.

Det anförda leder enligt utredningens mening till det resultatet, att nuvarande ordning bör bibehållas tillsvidare i avbidan på de förändringar, som följer av ett successivt uppbyggande av en gemensam domarkarriär.

Tingssekreterartjänsternas rekrytering m. m.

Tidigare har nämnts, att i hovrättskarriärens utbildnings- och befodringsgång på fiskalsstadiet normalt ingår några års tjänstgöring som tingssekreterare eller eljest i domarbefattning i underrätt. Förutom att denna tjänstgöring utgör ett led i domarutbildningen sammanhänger den med hovrätternas uppgift att i erforderlig utsträckning tillhandahålla icke-ordinarie domarpersonal åt underdomstolarna. Åtminstone i första hand anses varje hovrätt för sig ha att svara för behovet av sådan personal i domstolar under hovrätten. Sätillvida föreligger alltså även på detta stadium en bundenhet till viss hovrätt. För vattendomstolarnas behov anses dock Svea hovrätt i egenskap av vattenöverdomstol svara. Vattenrättssekreterartjänsterna är sålunda i detta avseende att jämställa med tingssekreterartjänster i domsagor under Svea hovrätt. Tingssekreterar- och vattenrättssekreterartjänsterna tillsättes av vederbörande hovrätt, respektive Svea hovrätt i dess egenskap av vattenöverdomstol. Något egentligt ansökningsförfarande förekommer inte, men särskilt vid förordnande av vattenrättssekreterare brukar i viss utsträckning tillfälle lämnas alla hovrätternas fiskaler att anmäla eventuella önskemål att ifrågakomma.

Det spørsmål, som här skall behandlas, avser lämpligheten av den bundenhet till viss hovrätt som föreligger på ifrågavarande stadium av karriären. Annorlunda uttryckt gäller problemet fördelningen mellan hovrätterna av uppgiften att tillgodose underrätternas behov av rättsbildad icke-ordinarie personal på fiskalsstadiet. I första hand är det fråga om tingssekreterare, varmed i detta sammanhang jämställas vattenrättssekreterare samt s. k. fiskalskompetenta biträden. Härtill kommer fiskaler för vikariatsförordnanden i underdomstol på landet eller i stad.

Den nu tillämpade principen, att varje hovrätt svarar för behovet av fiskaler för tjänstgöring i underdomstolarna inom hovrättens domkrets, bygger tydligen på förutsättningen, att detta behov åtminstone i stort sett fördelar sig på domkretsarna i förhållande till vederbörande hovrätts storlek och

förmåga att tillhandahålla fiskaler. I den mån en sådan proportion inte föreligger, kan olägenheter av skilda slag inträda.

Vad först angår det fall, att antalet tingssekreterartjänster är förhållandevis lågt inom en hovrätts domkrets, kan det tänkas bli svårt för hovrätten att bereda sina fiskaler den tjänstgöring i häradsrätt, vilken enligt vad tidigare sagts ingår som ett normalt led i karriären före adjunktionen som ledamot i hovrätt. I verkligheten har emellertid inte några olägenheter av nu nämnt slag framträtt, eftersom ingen av hovrätterna haft så litet antal tingssekreterartjänster att besätta, att svårigheter uppkommit att tillgodose utbildningsbehovet för fiskalerna. De olägenheter som gjort sig gällande har haft rakt motsatt orsak. På grund av den ökade arbetsmängden i domsagorna har nämligen tingssekreterartjänster inrättats (eller fiskaler i annan ordning tillhandahållits som biträdande domare vid häradsrätterna) i större antal än som varit motiverat av utbildningshänsyn. Följden härav har blivit, att det i flera hovrätter visat sig svårt att bereda adjunktion åt fiskaler, vilka tjänstgjort som tingssekreterare under den i 32 § andra stycket domsagostadgan föreskrivna normala maximitiden om tre år. Dispens för fortsatt tingssekreterartjänstgöring har därför måst utverkas, och befordringsgången till assessorsförordnandet har försenats. I viss utsträckning har det härjämte visat sig omöjligt för vederbörande hovrätt att med hänsyn till personalsituationen i hovrätten tillhandahålla fullt antal tingssekreterare. Framför allt har denna konsekvens gjort sig gällande i hovrätten för Övre Norrland. I sådana situationer har måst anlitas utvägen att — frivilligt eller tvångsvis — som tingssekreterare förordna fiskaler från andra hovrätter med rikligare tillgång på fiskaler.

Hittills har behandlats tingssekreterare, varmed jämställt vattenrättssekreterare samt fiskalskompetenta biträden. I princip gäller emellertid det föreliggande spörsmålet som tidigare antytts även vikariatsförordnanden av skilda slag. Särskilt vid långvariga vikariatsförordnanden, t. ex. i rådhusrätt där en tjänst hålls vakant år efter år på grund av att fråga uppkommit om landsrättsförläggning, har spörsmålet lika stor praktisk betydelse som beträffande tingssekreterartjänsterna. Vid bedömningen av den belastning, som det för hovrätterna innebär att tillhandahålla rättsbildad icke-ordinarie personal åt underlydande domstolar, bör alltså även vikariatsförordnanden tagas i beräkning.

Tidigare ändringsförslag. I syfte att undvika ojämnheter mellan de skilda hovrätterna i fråga om tingssekreterartjänstgöringens längd föreslog 1937 års domsagoutredning i sitt betänkande rörande omorganisation av domsagoförvaltningen m. m. (SOU 1939: 29 s. 78—80) ett centraliserat förfarande vid tillsättning av tingssekreterartjänster. Enligt domsagoutredningens förslag skulle dessa (härvid bortses från de för assessorer avsedda tingssekreterartjänster, varmed domsagoutredningen också räknade) tillsättas av

Kungl. Maj:t för ett budgetår i sänder. För varje budgetår skulle hovrätterna till Kungl. Maj:t anmäla de fiskaler, som borde komma i åtanke för erhållande av sekreterarförordnande. Förslag till besättande av samtliga sekreterarplatser i riket för nästkommande budgetår borde därefter avgivnas av hovrättspresidenterna. Givetvis borde vid tillsättningen av sekreterare beaktas, att kontinuiteten i domsagotjänstgöringen så långt möjligt bevarades och att fiskal ej utan tvingande skäl som sekreterare överflyttades från en domsaga till en annan.

Domsagoutredningens förslag mötte emellertid under remissbehandlingen erinringar på denna punkt samt föranledde ingen åtgärd från statsmakternas sida vid frågans behandling under 1942 års riksdag (se kungl. prop. nr 252/1942 s. 87—89 och sammansatt stats- och första lagutskotts utlåtande nr 3/1942 s. 45). Utskottet framhöll dock i sitt av riksdagen godkända utlåtande, att härigenom inte uteslöts möjlighet till förflyttningar mellan de olika hovrätterna.

1943 års domarutredning föreslog ingen ändring i tillsättningsförfarandet men framhöll (SOU 1946: 57 s. 168), att det genom samarbete mellan hovrätternas presidenter borde vara möjligt att åstadkomma en utjämning de skilda hovrätterna emellan i fråga om tingssekreterartjänstgöringens längd. Varje hovrätt borde således såvitt möjligt bidra med det antal tingssekreterare, som svarade mot hovrättens storlek. Vid remissbehandlingen uttalade sig Svea hovrätt, Göta hovrätt och hovrätten för Övre Norrland i denna fråga och biträdde den angivna fördelningsprincipen. Sistnämnda hovrätt tillade dock, att samråd mellan presidenterna inte var tillräckligt utan att en av Kungl. Maj:t meddelad föreskrift, som reglerade i vad mån vissa hovrätter skulle tillhandahålla fiskalsutbildad arbetskraft åt de hovrätter, vilkas behov av tingssekreterare var större än som svarade mot de senare hovrätternas storlek, säkerligen var nödvändig.

I skrivelse den 22 juni 1955 till chefen för justitiedepartementet från *presidenten i Svea hovrätt*, efter överläggningar med presidenterna i övriga hovrätter, hemställdes om centrala direktiv för att åstadkomma en utjämning hovrätterna emellan i fråga om skyldigheten att förse underlydande domstolar med rättsbildad icke-ordinarie personal. I skrivelsen uttalades med stöd av anförda siffror, att den belastning som den ifrågavarande skyldigheten innebar var mycket olika i olika hovrätter samt att det ur rekryterings- och befordringssynpunkt var angeläget, att en utjämning skedde. I viss utsträckning, framhölls det vidare i skrivelsen, hade sådan utjämning tidvis kunnat åstadkommas genom överenskommelser mellan hovrätterna. Det hade emellertid visat sig inte vara möjligt att i längden lita till denna ordning.

Presidentens skrivelse remitterades till domarutredningen för yttrande, varjämte Sveriges juristförbund fick tillfälle att yttra sig. Domarutredningen framhöll i sitt remissyttrande den 8 oktober 1955, att den väckta

frågan stod i nära samband med spørsmål som utredningen enligt sina direktiv hade att behandla, samt förordade, att gällande ordning bibehölls i avvaktan på utredningens kommande betänkande. Sveriges juristförbund motsatte sig bestämt en ordning med tvångsförordnanden under annan hovrätt än den som vederbörande fiskal tillhörde samt uttalade, att de aktuella svårigheterna borde undanröjas genom åtgärder på ett annat plan, nämligen genom att medelst organisatoriska samt lönetekniska åtgärder göra domartjänsten tillräckligt lockande och de enskilda hovrätterna självförsörjande med arbetskraft.

Genom beslut den 25 maj 1956 förordnade Kungl. Maj:t, att till domarutredningen för övervägande vid fullgörandet av utredningsuppdraget skulle överlämnas *dels* presidentens skrivelse och *dels* en skrivelse den 9 maj 1956 från hovrätten för Västra Sverige med anmälan, att hovrätten, som alltsedan januari 1951 så gott som ständigt tillhandahållit en eller två fiskaler för tjänstgöring i domsaga under hovrätten för Övre Norrland, efter den 30 juni 1956 inte var i stånd att ställa personal till förfogande för sådan tjänstgöring.

Utredningens ståndpunkt och förslag. Som ovan nämnts berör den föreliggande frågan inte endast tingssekreterar- och vattenrättssekreterartjänsterna utan även förordnanden som fiskalskompetent biträde samt vikariatsförordnanden i underdomstolar på landet och i stad. För enkelhetens skull diskuteras problemet emellertid med utgångspunkt från tingssekreterartjänsterna, varvid resonemanget i huvudsak får anses tillämpligt även på övrig underrättstjänstgöring på fiskalsstadiet.

I sitt tidigare avgivna betänkande föreslog domarutredningen bland annat för häradsrätternas vidkommande ett antal nya tingsdomartjänster i förening med en minskning av antalet tingssekreterare och fiskalskompetenta biträden. Utöver de allmänt organisatoriska skäl, som anfördes härför, underströk utredningen i betänkandet (s. 54), att det i domsagorna under hovrätten för Övre Norrland var särskilt angeläget även ur rekryteringssynpunkt att genom åtgärder på det organisatoriska planet undanröja de svårigheter, som sedan lång tid tillbaka förelegat att erhålla tillräckligt antal biträdande domare på fiskalsstadiet. I den skrivelse till chefen för justitiedepartementet, varmed betänkandet överlämnades, uttalade utredningen att, om de organisatoriska åtgärder genomfördes, som utredningen föreslog beträffande nämnda domsagor, frågan om rekryteringen av biträdande domare i dem i praktiken torde åtminstone i huvudsak bli löst. Denna fråga skulle emellertid, fortsatte utredningen, från mera principiella synpunkter övervägas ytterligare under det fortsatta utredningsarbetet.

Som tidigare nämnts ingår tingssekreterartjänstgöringen i utbildnings- och befordringsgången fram till adjunktion och assessorsförordnande, som regelmässigt erhålles i den hovrätt vederbörande tillhör som fiskal. Fram till assessorsförordnandet står fiskalen under fortlöpande prövning av hov-

rätten, som alltså har att från denna synpunkt följa även hans tjänstgöring som tingssekreterare eller eljest i underrätt. Tydligt är, att detta sker bäst, om underrättstjänstgöringen fullgöres vid domstol inom hovrättens domkrets.

I föregående avsnitt har utredningen i fråga om adjunktionstjänstgöring och assessorsförordnande uttalat, att den nuvarande bundenheten till viss hovrätt bör bibehållas tillsvidare i avbidan på de förändringar, som blir en följd, om utredningens förslag om ett successivt uppbyggande av en gemensam domarkarriär genomföres. Enligt detta förslag brytes visserligen bundenheten till viss hovrätt i så måtto, att fiskal som övergått till rådhusrätt normalt erhåller adjunktion i den hovrätt, inom vars domkrets rådhusrätten är belägen, oberoende av om vederbörande som fiskal tillhört denna eller annan hovrätt. Övergår han däremot ej till rådhusrätt, blir han enligt förslaget i fråga om adjunktion som regel bunden till den hovrätt han tillhör som fiskal. Vid hovrättens bedömning av en adjungerad ledamots lämplighet för fortsatt befordran på domarbanan synes det vara av värde för hovrätten att ha kännedom även om hans tidigare domarverksamhet i underrätt. Av denna orsak förefaller det önskvärt, att fiskalerna även efter ett genomförande av en gemensam domarkarriär normalt fullgör tingssekreterartjänstgöring under den hovrätt de tillhör. Som gemensam regel för dem som övergår till rådhusrätt och dem som kvarstannar i hovrätt kommer då att gälla, att adjunktionen förlägges till den hovrätt, under vilken underrättstjänstgöringen ägt rum.

Vad härefter angår hänsynen till hovrätternas fiskalsrekrytering synes problemet något mera komplicerat. Å ena sidan är det klart, att en hovrätts rekrytering försvåras, om fiskalerna måste räkna med långvarig tjänstgöring i underrätt samt som följd därav försening i befordringsgången till adjunktion och assessorsförordnande. Från denna synpunkt kan det vara önskvärt, att hovrätter med förhållandevis gynnsam befordringsgång på detta stadium i mån av förmåga svarar för besättandet av någon eller några tingssekreterartjänster i hovrätter, som är sämre ställda i detta avseende. Å andra sidan innebär detta, att de som inträder i en hovrätt måste räkna med att deras tingssekreterartjänstgöring kan komma att förläggas under annan hovrätt. Redan nu torde de ombyten av bostadsort, som nödvändiggöres genom fiskalernas växelvisa tjänstgöring i hovrätt och underrätt, utgöra en inte oväsentlig belastning för rekryteringen. Sådana flyttningar medför ofta olägenheter av skilda slag, t. ex. i form av att vederbörande tidvis måste vara bosatt å annan ort än familjen i övrigt. Dessa olägenheter förvärras tydligen, om underrättstjänstgöringen fullgöres på långt avstånd från hovrättens förläggningsort.

Vad nu sagts pekar enligt utredningens mening på att lösningen av det föreliggande problemet bör sökas i organisatoriska åtgärder, genom vilka antalet tingssekreterare under varje hovrätt i stort sett anpassas till hov-

rättens behov av utbildningsposter. Det blir då naturligt och från alla synpunkter lämpligt att bibehålla nuvarande ordning, att varje hovrätt svarar för behovet av rättsbildad icke-ordinarie domarpersonal i domstolar under hovrätten. För att främja fiskalsrekryteringen i de båda norrländska hovrätterna synes de organisatoriska åtgärderna böra utformas så, att befordringsgången till assessorsförordnande kan beräknas bli något snabbare i dessa hovrätter än på andra håll.

I utredningens tidigare avgivna betänkande föreslogs en viss omvandling av tingssekreterartjänster till tingsdomartjänster. Den föreslagna omvandlingen, som hittills genomförts endast i mindre omfattning men enligt förslag av Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen till innevarande års riksdag föreslås bli genomförd i ökad utsträckning den 1 juli 1959¹, skulle leda till en inte oväsentlig lättnad i hovrätternas belastning med uppgiften att förse underlydande domstolar med rättsbildad icke-ordinarie personal och samtidigt minska ojämnheten hovrätterna emellan i fråga om denna belastning. För att helt tillgodose syftet att nedbringa utbildningstjänsternas antal till vad som motsvarar utbildningsbehovet fordras emellertid mera omfattande åtgärder än vad utredningen vid avlämnandet av sitt tidigare betänkande ansåg omedelbart genomförbara. Framför allt av statsfinansiella skäl synes man böra räkna med att en sådan anpassning endast kan ske successivt. Därvid torde dock kunna förutsättas, att de åtgärder som ifrågakommer i första hand inriktas på domsagor under de hovrätter, som är hårdast belastade av uppgiften att förse underlydande domstolar med fiskaler. Detta har för övrigt redan i viss mån skett genom inrättandet den 1 juli 1958 av två nya tingsdomartjänster under hovrätten för Övre Norrland, som hittills haft störst svårigheter med fiskalstillgången, ävensom i förslaget i statsverkspropositionen innevarande år, enligt vilket av sju föreslagna nya tingsdomartjänster en avser domsaga under nämnda hovrätt samt två avser domsagor under hovrätten för Nedre Norrland.

Som framgår av det nu sagda finner utredningen det inte orealistiskt att räkna med en lösning av det föreliggande problemet genom organisatoriska åtgärder, som är påkallade redan i rättsvårdens direkta intresse. Under en övergångstid tills dessa åtgärder genomförts måste man dock utgå från att det åtminstone tidvis kan bli erforderligt, att hovrätter med rikligare fiskalstillgång i viss utsträckning tillhandahåller fiskaler för tjänstgöring under hovrätter, inom vilka råder brist på fiskaler. Frågan blir då, om centrala direktiv härför i någon form bör utfärdas.

I den ovan omnämnda presidentskrivelsen, vari hemställes om centrala direktiv, nämnes intet om huru dessa lämpligen bör utformas. Närmast till hands skulle väl ligga, att Kungl. Maj:t förklarade, att någon eller några angivna hovrätter skulle besätta utöver tingssekreterartjänsterna inom den egna domkretsen jämväl en eller flera sådana tjänster i viss eller vissa dom-

¹ Förslaget har numera bifallits av riksdagen.

sagor under annan hovrätt. Direktiven skulle avvägas så, att varje hovrätt blev lika belastad i förhållande till sina möjligheter att med en rimlig utbildnings- och befordringsgång tillhandahålla tingssekreterare.

Onekligen skulle centrala direktiv från vissa synpunkter innebära fördelar. Främst kan i detta avseende framhållas önskemålet för hovrätterna att kunna överblicka sitt personalbehov för en inte alltför kort tid framåt. Å andra sidan synes det möta ej oväsentliga praktiska svårigheter att vid utformningen av centrala direktiv finna en säker jämförelsegrund i fråga om hovrätternas möjligheter att tillhandahålla fiskaler. I presidentskrivelsen har som jämförelsegrund för att påvisa ojämnheten i belastningen hovrätterna emellan i stort sett valts ledamotsorganisationens storlek i varje hovrätt i förhållande till det antal fiskaler, som erfordras i domstolar under hovrätten. Vid utformningen av centrala direktiv kan emellertid även andra jämförelsegrunder tänkas; t. ex. så att i hovrätternas ledamotsantal inräknas även dem som tjänstgör i offentligt uppdrag eller eljest utom hovrätten och att detta totala antal ledamöter ställes i relation till hovrättens hela fiskalskår. Tänkbart är också att som jämförelsegrund välja det antal fiskaler, som varje hovrätt årligen i genomsnitt kan bereda adjunktion och assessorsförordnande. Gemensamt för de båda sistnämnda beräkningsgrunderna är att de bygger på förhållanden, vilka tämligen snabbt växlar, varför centrala direktiv på grundval av någon av dem ganska ofta skulle tarva ändring. Den praktiskt möjliga lösningen förefaller därför vara att mera ungefärligt och skönsmässigt beräkna det antal tingssekreterartjänster och därmed jämförbara befattningar, som varje hovrätt på något längre sikt kan anses behöva för utbildningsändamål, samt därefter jämföra detta antal med det faktiska antalet sådana befattningar under varje hovrätt. De hovrätter, vars faktiska antal befattningar av angivet slag befinnes vara störst i förhållande till det för utbildningsändamål erforderliga antalet skulle då anses behöva medverkan från övriga hovrätter för att besätta sina befattningar.

Även om centrala direktiv av angivet slag utfärdas, kan emellertid genom oförutsedda omständigheter, t. ex. oberäknat stor avgång av fiskaler i någon eller några hovrätter, den reella möjligheten för hovrätterna att tillhandahålla fiskaler för underrättstjänstgöring tidvis bli en annan än vad som förutsatts i de centrala direktiven. Tillfälliga modifikationer i dessa blir då nödvändiga, grundade på en bedömning av den aktuella personalsituationen i de olika hovrätterna.

Som en inte oväsentlig fördel med nuvarande ordning må framhållas, att den medger ett smidigt tillvaratagande av de frivilliga åtaganden att tjänstgöra under en främmande hovrätt, som givetvis av olika skäl då och då kan påräknas. Härigenom begränsas antalet tvångsvis meddelade förordnanden, vilket bland annat från rekryteringssynpunkt måste vara en fördel.

På grundval av de överväganden, som här redovisats, ställer sig utred-

ningen något tveksam till värdet av centrala direktiv. Behovet av sådana torde också ha minskats genom den utjämning av antalet tingssekreterartjänster, som enligt vad ovan sagts i viss mån ägt rum mellan hovrätterna under de senaste åren. Mest önskvärt synes vara, att under övergångstiden tills hovrätternas belastning i det ifrågavarande hänseendet åtminstone i stort sett utjämnats uppkommande frågor om att en hovrätt skall tillhandahålla fiskal för tjänstgöring i domstol under en annan hovrätt löses genom frivilliga överenskommelser mellan hovrätterna. Skulle detta ej leda till godtagbart resultat, synes avgörandet böra träffas av Kungl. Maj:t, i första hand genom beslut i det enskilda fallet.

Om emellertid generella direktiv skulle finnas erforderliga, vill utredningen förorda, att de utfärdas per budgetår samt grundas på en skälighetsbedömning efter de riktlinjer, som utredningen ovan angivit som praktiskt möjliga.

Transport mellan domartjänster

Förflyttning från en tjänst till en annan tjänst, som är av samma slag eller i vart fall i lönegradshänseende likställd med den tjänst vederbörande innehar, kan ske antingen efter myndighets föranstaltande eller på ansökan av tjänstemannen själv. Förflyttning av det förstnämnda slaget får företagas beträffande ordinarie domare allenast om organisatoriska förändringar föranleder därtill och då endast till annan domartjänst. Förflyttningar av detta slag behandlas emellertid inte i föreliggande betänkande. Den följande framställningen avser förflyttning på ansökan av vederbörande tjänsteman. För detta slags förflyttning användes här beteckningen transport.

Något principiellt hinder mot transport anses inte föreligga i svensk statsförvaltning i allmänhet. Inom olika delar av denna finns emellertid regler och praxis, som innebär krav på viss tids tjänstgöring i en befattning, innan transport kan ifrågakomma. Den oftast förekommande minsta tjänstgöringstiden synes vara fem år. För åtskilliga tjänster gäller emellertid en treårig eller än kortare tid. I vissa fall krävs mer än fem år. För befattningshavare på orter i den nordligaste delen av landet gäller ofta särskilda, mindre restriktiva regler för transport än för övriga befattningshavare. Inom några verk medges inte transport för befattningshavare, som befinner sig nära pensionsåldern.

För några personalgrupper, vars förhållanden har vissa likheter med domarnas, kan närmare uppgifter om möjligheten till transport vara av intresse. Beträffande prästerliga tjänster finns i lagen den 25 oktober 1957 om prästval en bestämmelse, att domprost eller kyrkoherde, som ej under minst fem år innehåft den tjänst, vartill han senast blivit utnämnd, ej må utan Konungens tillstånd på grund av egen ansökan komma i fråga till annan prästerlig tjänst. För komminister gäller en motsvarande tid om tre år,

dock ej om han söker tjänst i samma pastorat. Provinsialläkarna, vilka åtnjuter lön efter lönegrupp som bestämmes i huvudsak med hänsyn till arbetsförhållandena och praktikinkomsterna i vederbörande distrikt, är i princip oförhindrade att erhålla transport. Krav brukar dock upprätthållas på fem års tjänstgöring i det tidigare distriktet, innan transport kan ifrågakomma. I vissa distrikt får dubbla tjänstår räknas. För transport från sådant distrikt fordras en faktisk tjänstgöringstid i distriktet om minst tre år. I regel kan provinsialläkarna, vilka blir berättigade till ålderspension vid 63 års ålder, inte ifrågakomma till transport efter fyllda 57 år. För distriktslantmätarna har tidigare ansetts gälla, att förflyttning kunnat erhållas från vissa mindre gynnsamt belägna distrikt efter i regel åtta års tjänstgöring. Numera torde någon sådan uppdelning mellan »transportdistrikt» och »icke transportdistrikt» inte lika tydligt göra sig gällande. En viss hänsyn synes dock vid konkurrens mellan lika meriterade och för arbetet i det lediga distriktet lika lämpade sökande tagas till den omständigheten, huruvida någon av dem är stationerad på en uppenbart ogynnsammare ort än de övriga. För länsstyrelsernas del samt inom landsstaten i övrigt brukar medges transport från de nordligaste länen efter fem år. Transport från orter inom andra delar av riket torde förutsätta särskilda skäl av personlig eller annan art och medges i regel ej förrän efter 10 år.

I fråga om transport mellan domartjänster skulle möjligen kunna införas, att önskemålet om domares oberoende ställning talar för att en ordinarie domare bör behålla samma tjänst under hela sin återstående tjänstetid. I Sverige har emellertid domarkarriären inte fått sin utformning bestämd på detta sätt. Tvärtom är ju t. ex. befordran från hovrättsrådstjänst till häradshövdingtjänst en normal företeelse i karriären. Under sådana förhållanden kan knappast betänkligheter av hänsyn till domarnas oberoende ställning vara något avgörande skäl mot transport mellan domartjänster.

Även om sålunda från rent principiella utgångspunkter knappast torde föreligga något hinder att medge transport mellan alla slag av domartjänster, gör sig emellertid en del andra synpunkter av betydelse gällande alltefter det slag av tjänster, som frågan om transport avser. Frågan kommer därför att i den följande framställningen behandlas särskilt för olika slag av tjänster. Först behandlas transport mellan häradshövdingtjänster, därefter mellan tingsdomartjänster, mellan hovrättsrådstjänster samt mellan tjänster på assessors- och fiskalsstadierna ävensom mellan tjänster av olika slag i samma löneställning.

Häradshövdingtjänster

Nuvarande praxis. Som allmän regel vid utnämning till häradshövding har sedan lång tid tillbaka gällt, att häradshövding i annan domsaga inte kan komma i fråga. Från denna regel har emellertid sedan gammalt gjorts undantag i viss utsträckning. Främst har härvid en domsagas avlägsna

belägenhet ansetts böra medföra möjlighet för häradshövdingen att erhålla annan domsaga. Transport har av denna anledning medgivits från domsagorna under hovrätten för Övre Norrland samt från Härjedalens domsaga, Ångermanlands norra och västra domsagor samt Gotlands domsaga, tillsammans 14 domsagor. Därvid har fordrats minst omkring 10 års tjänstgöring som häradshövding. Beträffande de två eller tre sistnämnda domsagorna är det dock tveksamt, om de fortfarande är att betrakta som transportdomsagor. Möjligen äger vad nu sagts i fråga om transport för häradshövding i Övre Norrland i princip motsvarande tillämpning på vattenrättsdomare i Norrbygdens vattendomstol. På grund av särskilda omständigheter av personlig eller annan art har härutöver i vissa fall transport tillåtits. Möjligheten att erhålla transport från de 14 angivna domsagorna har inte utnyttjats i full utsträckning. Till belysning av omfattningen av transporterna kan nämnas, att av häradshövdingarna i riket den 1 januari 1959 endast fem innehade sin tjänst efter transport från någon av dessa domsagor. Tre häradshövdingar hade erhållit transport från annan domsaga än dem. I flera fall har tjänstgöringstiden som häradshövding i den första domsagan betydligt överstigit 10 år.

Ovanstående redogörelse utgår från att övergång från en häradshövdingtjänst till en annan sådan tjänst är att beteckna som transport, även om det särskilda lönetillägg, som utgår till häradshövdingarna i de flesta domsagor, är högre på den nya tjänsten. Naturligtvis kan man i ett sådant fall göra gällande, att det inte är fråga om transport utan om befordran. I stort sett gör sig emellertid samma synpunkter gällande, vare sig övergång sker till tjänst med samma eller högre lönetillägg. Båda dessa fall behandlas därför i det följande, såsom torde vara det vanliga i förevarande sammanhang, som transport.

Praxis i fråga om transport mellan häradshövdingtjänster har vid ett par tillfällen under senare tid varit föremål för debatt i riksdagen. Vid 1954 års riksdags höstsession besvarade sålunda dåvarande chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, en inom andra kammaren framställd fråga av herr Fröding angående rätt för häradshövdingarna i vissa domsagor att ifrågakomma för transport till annan domsaga (andra kammarens protokoll höstsessionen 1954 nr 27 s. 10 ff). Statsrådet framhöll därvid inledningsvis, att motiveringen för att vid utnämning till häradshövdingämbete som regel häradshövding i annan domsaga inte ägde komma i fråga låg i den betydelse det ägde för rättsvården, att en häradshövding växte in i sin domsaga och förvärvade ingående kännedom om dess befolkning. I detta hänseende åberopade statsrådet vad som vid 1943 års riksdags behandling av förslag till löneroglering för häradshövdingarna uttalats inom riksdagens första kammare av herrar Siljeström och Gärde (första kammarens protokoll år 1943 nr 23 s. 102 ff). Beträffande de undantag som av gammalt gjorts från reglerna om hinder mot transport mellan häradshöv-

dingtjänster yttrade statsrådet, att det främst varit en domsagas avlägsna belägenhet, som ansetts motivera transport från densamma. Statsrådet betonade emellertid, att dessa undantag inte var uttryck för någon rättighet för häradshövdingarna i vissa domsagor att under alla förhållanden erhålla transport utan att utnämningsfrågan i varje särskilt fall måste prövas med beaktande av den tid häradshövdingen tjänstgjort i den första domsagan och hans övriga meriter, den sökta domsagas storlek och beskaffenhet samt medsökandenas skicklighet och förtjänst. Statsrådet förklarade sig inte beredd att för det dåvarande taga den av herr Fröding väckta frågan om utvidgad rätt för häradshövding att erhålla transport under omprövning samt underströk, att en sådan prövning krävde allvarliga och ingående överväganden.

Utredningens ståndpunkt och förslag. Som framgår av vad ovan nämnts upprätthålles transporthindret för häradshövdingarnas vidkommande främst med hänsyn till den betydelse det ansetts äga för rättsvården, att en häradshövding genom långvarig tjänstgöring i en och samma domstol erhåller en nära kontakt med bygden och befolkningen. Utan tvivel äger dessa synpunkter alltjämt giltighet, även om kannedomen om bygd och befolkning inte i moderna förhållanden kan antagas spela samma roll som tidigare. För rättsvården är det därför önskvärt, att en häradshövding i regel kvarstannar en betydande tid i en och samma domsaga. Å andra sidan kan det ifrågasättas, om inte långt gående transporthinder kan medföra olägenheter vid besättandet av häradshövdingtjänsten i mindre gynnsamt belägna domsagor. Det behöver härvid inte enbart vara fråga om belägenhet i mera avlägsna delar av landet. Även tillgången på högre skolor, bostadsförhållanden m. m. är härvidlag av betydelse. Det är givetvis i rättsvårdens intresse, att man kan förvärva lika kvalificerade domare i dessa mindre gynnsamt belägna domsagor som på andra håll. Tydligt är, att dessa domsagor blir mer eftertraktade, om möjligheterna att senare komma i fråga för annan häradshövdingtjänst inte är avskurna.

Transportfrågan bör övervägas jämväl med hänsyn till intresset av en god rekrytering på längre sikt. En vidgad transportmöjlighet medför tydligen, att sökande till mera eftertraktade domsagor i ökad utsträckning måste räkna med att få stå tillbaka för äldre transportsökande. Detta kan leda till att domare för att överhuvudtaget erhålla befordran till häradshövdingtjänst inom rimlig tid nödgas söka sådan tjänst i en mindre eftertraktad domsaga för att där avvakta transport. En sådan utveckling skulle öka ombytena av tjänstgöringsort inom domarkarriären. Redan nu torde de många förflyttningar mellan olika bostadsorter, som är utmärkande för den statliga domarbanan, utgöra en belastning för rekryteringen till densamma. Det är därför önskvärt, att transportererna i vart fall får en begränsad omfattning.

Mot bakgrunden av vad nu sagts kan lösningen synas vara att visserligen inte generellt medge transport men utvidga möjligheten härför till alla domsagor, vars belägenhet kan betecknas som mindre gynnsam. I praktiken måste det dock möta svårigheter att göra en sådan, fullt tillfredsställande gränsdragning, som ju måste grundas på en allsidig bedömning av samtliga på frågan inverkan förhållanden. Härtill kommer, att det även i domsagor, vars belägenhet objektivt sett måste betecknas som gynnsam, av personliga eller andra skäl kan bli av ett betydande intresse för vederbörande häradsförordning att erhålla transport. Naturligtvis kan i sådana fall Kungl. Maj:t göra en bedömning av de föreliggande särskilda omständigheterna samt därvid, om så finnes skäligt, medge transport. Önskvärt synes emellertid vara, att sådana bedömningar av den transportsökandes personliga bevekelsegrunder om möjligt undvikas i utnämningssärendena. Utredningen har därför i stället sökt lösningen i införandet av en generell möjlighet till transport men med såpass stränga krav i fråga om längden av föregående tjänstgöring m. m., att inte blott rättsvårdens intresse att ombyte på häradsförordningstjänst ej sker med alltför täta mellanrum tillgodoses utan även hänsyn tas till önskemålet från rekryteringssynpunkt, att en mindre gynnsamt belägen domsaga inte blir ett mer eller mindre nödvändigt genomgångsled för den som eftersträvar en domsaga med mera välbelägen kansliort.

I detta sammanhang må understrykas, att utredningens förslag om generell möjlighet till transport mellan häradsförordningstjänster — i likhet med den nu föreliggande begränsade möjligheten — inte avser någon rättighet för häradsförordningarna att under alla förhållanden förr eller senare erhålla annan domsaga. Innebörden är endast, att den omständigheten att vederbörande redan innehar en häradsförordningstjänst i princip ej skall utestänga honom från utnämning till annan sådan tjänst.

Som nyss antytts bör vissa restriktioner upprätthållas i fråga om möjligheten att erhålla transport. Först och främst bör fordras viss minimitids tjänstgöring i den redan innehavda tjänsten. Den tid om i regel minst 10 år, som enligt nu gällande praxis brukar fordras i de fall där transport medges, kan synas väl lång. Med hänsyn till önskemålet, att en häradsförordning kvarstannar en betydande tid i en och samma domsaga anser utredningen emellertid, att kravet på tjänstgöringens längd bör bibehållas oförändrat. Genom att tiden sättes så lång betonas också, att det ej är avsett, att en cirkulation mellan häradsförordningstjänsterna skall vara det normala, utan att en transport i praktiken om också inte formellt snarast skall vara en undantagsföreteelse.

En annan konsekvens av önskemålet, att en häradsförordning tjänstgör en betydande tid i en och samma domsaga, bör enligt utredningens mening vara, att transport ej medges när vederbörande närmar sig pensionsåldern. Till förmån för denna begränsning av möjligheten till transport talar också

den allmänna synpunkten, att omställning till en ny arbetsmiljö inte bör ske vid alltför hög ålder. Tydligt är också, att det av flera skäl skulle vara mindre lämpligt, om häradshövdingtjänsten i de mest eftertraktade domsagorna i stor utsträckning besattes med personer, som endast skulle komma att verka i sin nya befattning några få år före sin pensionering. Utredningen anser en lämplig avvägning vara, att i stort sett samma tid som fordras i fråga om tjänstgöring i den första domsagan skall förutsättas återstå av tjänstetiden i den nya tjänsten. Detta skulle alltså innebära, att transport i regel inte skulle medges häradshövding efter fyllda 57 år.

Införandet av generell möjlighet till transport mellan häradshövdingtjänster torde med de restriktioner utredningen föreslagit knappast kunna medföra några olägenheter för rättsvården. Den omständigheten, att nuvarande möjligheter som ovan nämnts inte utnyttjas tillfullo, ger också anledning till antagande, att någon alltför omfattande ökning av antalet transportsökande häradshövdingar inte är att vänta. För den som överväger att söka häradshövdingtjänst, i synnerhet i en mindre välbelägen domsaga, torde det emellertid vara av värde att veta, att han ej är avskuren från möjligheten att söka sig därifrån, om han av något skäl skulle komma att vilja göra detta. I detta sammanhang är vidare att märka, att utnämning till häradshövding i en mera eftertraktad domsaga numera i allmänhet inte kan påräknas före fyllda 50 år, varför transport från sådan domsaga av detta skäl sällan blir aktuell. I övriga domsagor däremot är utnämningens åldern i flera fall betydligt lägre. I realiteten skulle alltså möjligheten till transport i stort sett begränsas till de mindre gynnsamt belägna domsagorna, ehuru denna gränsdragning skulle så att säga reglera sig själv. Domsagornas mer eller mindre gynnsamma belägenhet skulle alltså kunna ta sig uttryck i en differentiering efter den linjen, att häradshövdingarna i de senare blev i genomsnitt yngre än häradshövdingarna i övriga domsagor. Häremot synes intet vara att invända. Någon risk för att utnämningens åldern i de mindre gynnsamt belägna domsagorna skall nedgå under vad som är önskvärt med hänsyn till kravet på domarerfarenhet m. m. torde inte föreligga.

Även med den utvidgade, i princip generella möjligheten till transport mellan häradshövdingtjänster, som utredningen nu föreslagit, kan det naturligtvis förekomma fall, där restriktionerna ter sig alltför snäva. Undantagsvis måste man alltså fortfarande räkna med att Kungl. Maj:t nödgas granska sådana särskilda omständigheter, som kan motivera transport efter kortare tid eller vid högre levnadsålder än som förutsatts i allmänhet skola gälla. Att helt undvika sådana hänsynstaganden till speciella förhållanden är emellertid knappast möjligt, om några restriktioner överhuvud skall uppställas.

Huruvida en utvidgning av möjligheten till transport bör komma redan utnämnda häradshövdingar tillgodo kan vara tveksamt. För övriga sökande,

som kanske just på grund av gällande transporthinder avstått från att söka en mindre gynnsamt belägen domsaga i förhoppning att i stället något senare erhålla en välbelägen, kan naturligtvis en sådan omedelbar tillämpning försämra befordringsutsikterna på ett opåräknat sätt. Detta är väl i och för sig knappast något avgörande skäl, i synnerhet som det enligt vad ovan framhållits inte är fråga om något företräde för transportsökande utan endast om en utvidgad möjlighet för dem att överhuvudtaget komma i fråga. Även från allmän synpunkt kan det emellertid vara en olägenhet, om antalet transportsökande häradshövdingar under en övergångstid skulle bli onormalt stort. Åtminstone till en början torde därför en viss restriktivitet vara att förordas, eventuellt på så sätt, att transport i regel ej medges från en mindre till en större domsaga.

Tingsdomartjänster

De synpunkter som i fråga om häradshövdingarna motiverat önskemålet, att dessa kvarstannar på samma tjänst under en betydande tid, gör sig väl i viss mån gällande även beträffande tingsdomarna. Å andra sidan representeras häradsrätten dock utåt i första hand av häradshövdingen, som också är den som främst har ansvaret för domsagoarbetet och kontinuiteten däri. Härtill kommer, att rekryteringen till tingsdomartjänster med mindre gynnsam stationeringsort åtminstone tidvis mött svårigheter. Det sagda synes tala för att restriktionerna i fråga om transport mellan tingsdomartjänster bör kunna göras mindre stränga än i fråga om häradshövdingtjänsterna. I propositionen nr 268 vid 1947 års riksdag, vari förslag framlades bland annat om ett antal nya tingsdomartjänster, uttalade departementschefen också (s. 148), att det ur flera synpunkter föreföll rimligt, att transport från en tingsdomartjänst till en annan medgavs i större utsträckning och efter betydligt kortare tjänstgöringstid än som var fallet med avseende å häradshövdingämbetena. Mot detta uttalande gjorde riksdagen inte någon erinran. Någon praxis i fråga om de närmare villkoren för transport föreligger emellertid ännu ej, eftersom frågan såvitt utredningen kunnat finna ej uppkommit i något utnämningssärende.

Inom den allmänna förvaltningen är det inte ovanligt, att för transport förutsättes antingen tre eller fem års tjänstgöring i den innehavda tjänsten. I fråga om tingsdomartjänsterna synes fem år böra fordras av hänsyn till olägenheten av alltför täta ombyten av domare.

Eftersom det beträffande tingsdomartjänsterna inte är fråga om någon utvidgning av möjligheten till transport utan endast ett närmare precisering av de riktlinjer som redan i stort har uppdragits av statsmakterna, blir i detta avseende några övergångsregler ej aktuella.

Hovrättsrådstjänster

Hovrätternas egenskap att vara tämligen slutna befordringsenheter tar sig som tidigare nämnts bland annat uttryck däri, att den som erhållit hov-

rättsrådstjänst inte kan räkna med transport till sådan tjänst i annan hovrätt. Undantag härifrån torde, om de överhuvudtaget medges, fordra alldeles speciella skäl. I avsnittet rörande frågan om bundenhet till viss hovrätt vid utnämning av hovrättsråd har utredningen som sin mening uttalat, att en ökad cirkulation mellan hovrätterna skulle vara av värde för rättskipningen. Utredningen har dock något senare i samma avsnitt tillagt, att denna synpunkt torde bli tillgodosedd, även om ökningen av cirkulationen blir relativt begränsad. En sådan begränsad ökning torde vara att emotse, om företrädet för den egna hovrättens befattningshavare vid tillsättning av hovrättsrådstjänst slopas i enlighet med utredningens förslag. Frågan om transport kan därför bedömas från andra synpunkter.

Utöver de principiella skäl, som kan anföras mot alla formella transporthinder, talar till förmån för transportmöjligheten främst den omständigheten, att rekryteringen till hovrättsrådstjänsterna i hovrätter med mindre eftertraktad förläggingsort därigenom kan väntas bli gynnsamt påverkad. Även för hovrättsråd i övriga hovrätter torde det emellertid vara av intresse att inte vara avskurna från möjligheten att övergå till hovrättsrådstjänst i annan hovrätt. Betydelsen av transportmöjligheten ökas också med den utveckling som på senare år kunnat skönjas, att ett ökat antal domare kvarstannar på hovrättsrådstjänst till pensionsåldern. Å andra sidan bör — liksom i fråga om transport mellan häradshövdingtjänster — ej bortses från den belastning för rekryteringen till den statliga domarbanan i dess helhet som ett ökat antal ombyten av tjänstgöringsort måste innebära. Det synes från denna synpunkt önskvärt att undvika en sådan omfattning av transporterna, att den som vunnit inträde i en hovrätt med mera eftertraktad förläggingsort överhuvud ej kan erhålla hovrättsrådstjänst inom rimlig tid utan att övergå till annan hovrätt. Om hovrättsrådstjänsterna i vissa hovrätter i praktiken blev endast kortvariga genomgångsled i domarkarriären, skulle väl för övrigt också kunna vållas en del olägenheter för arbetet i dessa hovrätter. Lösningen bör med hänsyn till vad nu anförts enligt utredningens mening i princip bli densamma som beträffande häradshövdingtjänsterna eller sålunda generell möjlighet till transport men sådana restriktioner härutinnan, att hovrättsrådstjänsterna inte i någon hovrätt framstår som rena genomgångstjänster. Transport bör i stället vara en möjlighet som står till buds för den som efter en längre tids tjänstgöring i en hovrätt av någon anledning önskar byta tjänstgöringsort.

I vilken faktisk omfattning en generell möjlighet till transport i praktiken skulle komma att utnyttjas är naturligtvis vanskligt att på förhand närmare beräkna samt beror också i hög grad på utformningen av kraven på fullgjord tjänstgöring. Särskilt i de båda norrländska hovrätterna torde man emellertid kunna räkna med ett visst intresse att begagna möjlighet till transport. I stort sett torde det troligaste dock vara, att en möjlighet till transport åtminstone till en början kommer att begagnas i förhållandevis begränsad omfattning.

Måhända föreligger en viss risk, att transport till Svea hovrätt kommer att sökas i en utsträckning, som vållar särskilda problem. Under 10-årsperioden 1949—1958 utnämndes i denna hovrätt i genomsnitt drygt fem hovrättsråd årligen. Om det antagandet göres, att samtliga hovrättsråd i de båda norrländska hovrätterna kontinuerligt vid första tillfälle skulle söka transport till Svea hovrätt och erhålla sådan t. ex. fem år efter första utnämningen till hovrättsråd, kan detta beräknas innebära i genomsnitt omkring tre transporter per år. I verkligheten skulle antalet dock bli lägre, eftersom en del av hovrättsråden måste förutsättas kvarstanna i sin hovrätt, söka häradshövdingtjänst eller erhålla annan befattning inom domstolsväsendet eller administrationen. Denna belastning kan därför knappast ensam få avgörande betydelse. Härtill kommer emellertid transporter från de tre sydligaste hovrätterna. Omfattningen av dessa torde vara omöjlig att på förhand beräkna. Den möjligheten kan därför inte uteslutas, att befordringsgången inom Svea hovrätt skulle allvarligt störas. Motsvarande förhållande skulle väl också kunna uppkomma i någon annan hovrätt.

Det nu sagda talar för att kravet på tjänstgöringstid i den innehavda tjänsten åtminstone till en början bör sättas högre än fem år. En förlängning minskar i hög grad risken för alltför stora påfrestningar på befordringsgången i hovrätter med mera eftertraktad förläggningssort. Utredningen förordar alltså, att generell möjlighet till transport mellan hovrättsrådstjänster öppnas men att därvid kravet på tjänstgöringstid i den innehavda hovrättsrådstjänsten åtminstone tillsvidare sättes så förhållandevis högt som 10 år. Av rekryteringshänsyn bör dock detta krav kunna sänkas med ett par år vid transport från någon av norrlandshovrätterna.

I princip bör medräknas endast fullgjord tjänstgöring i hovrättsrådstjänsten, alltså som ledamot i hovrätten efter utnämning till hovrättsråd. Härmed synes dock i förekommande fall böra likställas efter utnämningen infallande vikariatstjänstgöring i underdomstol inom den ifrågavarande hovrättens domkrets. Tjänstgöring i justitierevisionen eller i offentligt uppdrag borde strängt taget ej medräknas. Skälighetshänsyn synes emellertid kunna föranleda, att även sådan tjänstgöring i viss utsträckning tas i beräkning, i synnerhet om vederbörande före hovrättsrådsutnämningen tjänstgjort som assessor i den hovrätt, varifrån transport sökes, och alltså faktiskt varit anknuten till densamma. Den närmare bedömningen härav synes lämpligen kunna ske genom en skälighetsprövning från fall till fall.

Om de nu föreslagna reglerna skulle visa sig leda till transporter i en omfattning, som allvarligt stör befordringsgången i någon hovrätt, närmast väl då Svea hovrätt, torde särskilda restriktioner i fråga om transport dit få övervägas. Tillsvidare synes några sådana speciella regler dock inte behöva ifrågakomma.

I motsats till vad utredningen föreslagit i fråga om slopandet av företrädet för den egna hovrättens befattningshavare anser utredningen ej några

övergångsregler erforderliga vid införande av möjlighet till transport mellan hovrättsrådstjänster. De skäl, som föranlett utredningen att beträffande transport mellan häradshövdingtjänster förorda en särskild praxis under en övergångstid, gör sig knappast gällande med samma styrka i fråga om hovrättsrådstjänsterna. Däremot bör givetvis det företräde för den egna hovrättens befattningshavare vid tillsättning av hovrättsrådstjänst, som utredningen i ett tidigare avsnitt förordat för en övergångstid, i förekommande fall gälla även gentemot transportsökande hovrättsråd.

Assessors- och fiskalsstadierna

I fråga om transport efter erhållet assessorsförordnande framlade 1943 års domarutredning ett förslag, som emellertid rörde endast hovrätten för Övre Norrland (se SOU 1946: 57 s. 220—223). Erinras må, att hovrätten för Nedre Norrland ännu ej inrättats, när förslaget framlades. Detta, som gällde såväl assessorer som övriga ledamöter i den förstnämnda hovrätten samt tingsdomare under densamma, byggde på en av hovrättens president till chefen för justitiedepartementet ingiven promemoria av den 30 november 1945, vilken kompletterade en skrivelse till Kungl. Maj:t den 4 mars 1944 angående hovrättens rekryteringsfråga. Förslaget innebar i stort sett, att transport skulle medgivas efter en sammanlagd tjänstetid i eller under hovrätten om minst 10 år, varav minst tre år i den befattning vederbörande innehade, då fråga om transport uppkom.

Emellertid talar vissa skäl mot att åtminstone f. n. införa någon generell möjlighet till transport på assessorsstadiet. Vid ett genomförande av utredningens förslag att slopa företrädet för den egna hovrättens befattningshavare vid tillsättning av hovrättsrådstjänst samt att medge transport mellan hovrättsrådstjänster kan en inte oväsentlig uppluckring av hovrätternas slutenhet i karriärhänseende emotses. Ytterligare uppluckring synes, om den bör äga rum, helst ske successivt, detta för att undvika större övergångssvårigheter i fråga om påfrestningen på befordringsgången i hovrätter med mera eftertraktad förläggningssort. Härtill kommer, att flera andra möjligheter än transport står till buds för hovrätternas assessorer, om dessa önskar byta stationeringsort, såsom att tjänstgöra i justitierevisionen eller att söka hovrättsrådstjänst i annan hovrätt, tingsdomartjänst eller domartjänst i rådhusrätt. Under sådana omständigheter förefaller något egentligt praktiskt behov av generell möjlighet till transport inte föreligga. Utredningen anser sig därför inte böra framlägga något förslag härom. Detta bör dock inte hindra transport i sådant fall, där den hovrätt, till vilken vederbörande assessor önskar övergå, av särskilda skäl finner detta böra ske. Nämnda hovrätt har då att i vanlig ordning hos Kungl. Maj:t hemställa om vederbörandes förordnande till assessor i hovrätten.

Vad härefter angår transport på fiskalsstadiet kan först erinras om att

utredningen vid behandlingen av frågan om bundenhet till viss hovrätt vid utnämning eller förordnande av befattningshavare i denna föreslagit, att fiskalerna liksom hittills regelmässigt skall fullgöra tingssekreterartjänstgöring under den hovrätt, vari de erhållit fiskalsförordnande, samt även i fråga om adjunktion och assessorsförordnande vara knutna till denna hovrätt. Det framhålls emellertid, att vissa förändringar i anknytningen kommer att inträda, om utredningens förslag om en för de statliga domstolarna och stadsdomstolarna gemensam domarkarriär genomföres. Enligt detta förslag skall nämligen fiskal, som övergått till rådhusrätt, för adjunktion som regel hänvisas till den hovrätt, inom vars domkrets rådhusrätten är belägen, oavsett i vilken hovrätt han varit fiskal. Någon generell möjlighet för fiskal att övergå till fiskalstjänst i annan hovrätt förefaller emellertid knappast motiverad. Som hittills synes en sådan övergång endast böra tillåtas, när den hovrätt, till vilken fiskalen önskar övergå, finner ett sådant tillskott påkallat av hovrättens personalsituation eller andra särskilda omständigheter.

Domartjänster av olika slag men i samma löneställning

Hovrättsråd, tingsdomare samt revisionssekreterare med specialrotel är alla placerade i samma lönegrad. Som framhållits i 1 kap. torde något hinder i regel inte föreligga att erhålla transport från ett sådant slag av tjänst till ett annat. Något krav på viss minimitjänstgöring i den innehavda tjänsten, innan ett hovrättsråd erhåller transport till revisionssekreterar- eller tingsdomartjänst, torde därvid inte uppställas. Däremot synes någon bestämd praxis ännu inte ha utbildat sig i detta avseende vid transport från tingsdomartjänst eller från revisionssekreterartjänst med specialrotel.

Någon anledning att kräva viss tids tjänstgöring för transport från hovrättsrådstjänst till domartjänst av annat slag synes inte föreligga. Ombyte av innehavare av ledamotstjänst i hovrätt föranleder i allmänhet inga särskilda problem av större räckvidd, detta i synnerhet som det inom hovrättsarbetet är en normalföreteelse med förändringar i avdelningarnas sammansättning.

I fråga om tingsdomartjänster gör sig emellertid samma synpunkter gällande som föranlett utredningen att för transport mellan sådana tjänster föreslå ett krav på fem års tjänstgöringstid i den innehavda tjänsten. Å andra sidan kan en övergång från tingsdomartjänst till hovrättsrådstjänst anses vara ett normalt led i tjänstgöringsgången inom domarkarriären, vilket förefaller vara ett skäl mot krav på viss minimitjänstgöring. Härtill kommer, att utnämningens ålder i fråga om tingsdomartjänst ligger, genomsnittligt sett, inte oväsentligt lägre än beträffande hovrättsrådstjänst (se bilaga 3). Detta medför, att en tingsdomare oavsett förhandenvaron av ett sådant krav i regel inte kan påräkna att erhålla hovrättsrådstjänst

förrän en inte obetydlig tid förflutit efter utnämningen till tingsdomare. Något mera framträdande praktiskt behov av att upprätthålla ett krav på viss minimitjänstgöring i tingsdomartjänsten före utnämning till hovrättsråd synes därför inte föreligga. Detsamma torde kunna sägas om utnämning av tingsdomare till revisionssekreterare med specialrotel. För arbetet i högsta instans är det vidare av vikt, att till dessa tjänster kan förvärfvas de för de ifrågavarande arbetsuppgifterna mest lämpade personerna. Utredningen anser sålunda, att någon viss minimitjänstgöring i tingsdomartjänsten inte bör fordras för utnämning av tingsdomare till hovrättsråd eller revisionssekreterare. Skulle olägenheter uppkomma genom en praxis av förordad art, kan det dock vara anledning att ompröva frågan samt därvid måhända uppställa krav på en viss, kortare tjänstgöringstid.

Beträffande revisionssekreterartjänsterna med specialrotel är det med hänsyn till arbetet i justitierevisionen utan tvivel ett angeläget önskemål, att dessa tjänster inte byter innehavare med alltför täta mellanrum. Å andra sidan kan ett krav på viss minimitid i tjänsten, särskilt med hänsyn till tjänstgöringens ofta påfrestande beskaffenhet, avhålla för arbetsuppgifterna i justitierevisionen mycket lämpade domare att mottaga utnämning till sådan tjänst. Utredningen anser därför inte, att någon viss tid, inom vilken transport ej kan erhållas, bör uppställas för dessa tjänster. Liksom f. n. är fallet torde dock kunna förutsättas, att den som mottager utnämning till en sådan tjänst har för avsikt att kvarstanna i den åtminstone ett par år. Erfarenheten torde också ge vid handen, att innehavarna av specialrotlar i många fall kvarstannar på sådan tjänst en relativt lång följd av år. Utredningen räknar därför med att den här intagna ståndpunkten i praktiken inte skall vålla några olägenheter för arbetet i justitierevisionen.

Om den av utredningen i 4 kap. förordade omprövningen av löneställningen för de revisionssekreterartjänster, som är förenade med innehav av allmän rotel, leder till att dessa placeras i rådsklass, bör enligt utredningens mening beträffande transport till eller från dem anläggas i stort sett samma synpunkter som i fråga om revisionssekreterartjänster med specialrotel. Dock torde önskemålet, att revisionssekreterarna tjänstgör viss tid, innan de söker annan tjänst, ej vara lika framträdande som i fråga om de revisionssekreterare, som innehar specialrotel.

I vissa fall kan det emellertid av särskilda skäl ifrågasättas, om inte längre tids tjänstgöring bör krävas för revisionssekreterare eller tingsdomare, som önskar transport till hovrättsrådstjänst. Om nämligen ett hovrättsråd tämligen kort tid efter sin utnämning erhåller transport till tingsdomartjänst eller till revisionssekreterartjänst samt därefter söker hovrättsrådstjänst i annan hovrätt än den han förut tillhört, synes konsekvensen fordra, att den sistnämnda transporten inte medges förrän från den första utnämningen till hovrättsråd förflutit minst den tid, som upp-

ställt i fråga om transport direkt från en hovrättsrådstjänst till en sådan tjänst i annan hovrätt.

Vad särskilt angår transport till hovrättsrådstjänst vill utredningen slutligen erinra om det företräde för den egna hovrättens befattningshavare, som nu gäller och som utredningen i ett tidigare avsnitt föreslagit skola bestå under en övergångstid.

Sammanfattningsvis skulle sålunda i stort sett för transport mellan härads hövdingtjänster och mellan hovrättsrådstjänster fordras en »karrenstid» om 10 år — i fråga om hovrättsrådstjänster dock några år kortare tid vid transport från någon av de båda norrlandshovrätterna — samt vid transport mellan tingsdomartjänster en tid om fem år. I övrigt skulle något krav på viss minimitjänstgöring i den innehavda tjänsten inte uppställas för transport till annan tjänst.

Utnämning av åklagare, advokat eller rättsvetenskapsman till domare

Vid behandlingen i 2 kap. av domarkårens rekrytering och utbildning har domarutredningen framhållit som önskvärt, att åklagare och advokater med långvarig erfarenhet inom sitt yrke i viss utsträckning förvärvas som domare, framförallt i kollegiala domstolar. Även värdet av ett ökat inslag av rättsvetenskapligt utbildade jurister i domarkåren har betonats. Samtidigt har emellertid understrukits att, om man vill behålla en särskild domarkarriär, det av hänsyn till rekryteringen till densamma endast kan bli fråga om att i ett begränsat antal undantagsfall besätta de ordinarie domartjänsterna med personer utanför karriären. I fråga om de närmare betingelser, varunder detta bör kunna ske, har hänvisats till nu följande avsnitt. I samband härmed skall behandlas den till domarutredningen särskilt hänskjutna frågan om tillgodoräknande av akademiska meriter vid befordran på domarbanan.

Beträffande den sistnämnda frågan finns särskilda föreskrifter meddelade i form av ett anförande till statsrådsprotokollet den 30 juni 1948 av chefen för justitiedepartementet efter gemensam beredning med chefen för ecklesiastikdepartementet. I anförandet, som i sin helhet finns återgivet i Svensk juristtidning 1948 s. 473 ff, föreslås meritvärdet utmätt enligt följande grunder, vilka godkändes av Kungl. Maj:t nyssnämnda dag.

Juris doktorsgrad må värderas till visst antal tjänstår vid beräkning av turordning i hovrätt, vid förordnande eller utnämning av revisionssekreterare ävensom vid utnämning till ordinarie domartjänst i underrätt. Kungl. Maj:t förklarar sig ha för avsikt att vid framtida förordnanden och utnämningar, som ankommer på Kungl. Maj:t, låta den som avlagt godkänt disputationssprov för vinnande av juris doktorsgrad tillgodoräkna sig detta som om han viss tid tjänstgjort i eller under hovrätt. Den tid som tillgodoräknas är

två år, om disputationssprovet, i vad det avser innehållet, bedömts med något av betygen godkänd eller icke utan beröm godkänd, samt minst två och högst tre år, om provet bedömts med högre betyg. Förutsättning är, att vederbörande för studierna haft tjänstledighet från domartjänstgöring eller att studierna föregått hovrättstjänstgöring. Har tjänstledigheten varit allenast partiell, bör de angivna tiderna jämkas. För att tillerkännas meritvärde skall disputationssprovet ha avlagts i något av ämnena privaträtt, straffrätt, processrätt, internationell privaträtt eller rättshistoria, det sistnämnda ämnet därest avhandlingen behandlar en sådan del av rättshistorien, som är anknuten till något av de nyss angivna ämnena. Vederbörande skall ha fullgjort den minimitjänstgöring, som erfordras för förordnande eller utnämning, varom fråga är. Vidare tillägges, att hovrätterna bör ha att tillämpa samma principer vid de förordnanden av angiven art, vilka meddelas av dem.

Genom en den 21 mars 1958 vidtagen ändring i Kungl. cirkuläret den 19 december 1952 till rikets hovrätter angående anställnings- och avlöningsförhållandena för viss icke-ordinarie personal vid hovrätterna och häradsrätterna har med verkan från den 1 januari 1958 juris licentiatexamen såtillvida tillerkänts betydelse på domarbanan, att den i lönehänseende medför något snabbare befordringsgång.

Tidigare förslag

Innan utredningen övergår till att närmare behandla den föreliggande frågan, skall här i korthet erinras om vissa tidigare framförda önskemål och förslag att i ökad utsträckning tillsätta domartjänster med åklagare, advokater eller rättsvetenskapsmän. Den år 1926 tillsatta *utredningen rörande hovrätternas organisation, arbetssätt och löneförhållanden* (ordf. dåvarande generaldirektören Torsten Nothin) antydde sålunda möjligheten att till hovrättsrådstjänst i vissa fall förvärva kvalificerade jurister utom hovrätterna, däribland universitetslärare, advokater och andra dugande jurister. Även som vikarier å lediga hovrättsrådstjänster ansåg utredningen det gagneligt med lärare vid universitetens juridiska fakulteter eller framstående advokater (SOU 1926: 20 s. 25 och 78). *Processkommissionen*, som föreslog en ändrad befordringsgång på domarbanan, dock med bibehållande av en i huvudsak sluten karriär, uttalade, att de av kommissionen antydda allmänna grunderna för befordringarna på domarbanan inte borde utesluta att till domare kunde utnämnas också andra jurister, t. ex. åklagare, advokater eller rättsvetenskapsmän (SOU 1926: 33 s. 233). I utlåtande över processlagberedningens betänkande (SOU 1938: 43—44) framhöll *lagrådet* vikten av att åtgärder så långt sig göra lät vidtogs för att underlätta ett yrkesutbyte mellan advokatkåren och domarkåren. Under rådande ordning, fortsatte lagrådet, hade de svårigheter, som mötte härutinnan, framträtt som en kännbar brist i vårt rättsväsen, bland annat då det gällt att söka förverkliga önske-

målet att såsom ledamöter i högsta domstolen upptaga framstående advokater (se NJA II 1943 s. 9).

1943 års domarutredning uttalade i fråga om principerna för utnämning till domare bland annat följande (SOU 1946: 57 s. 214—215).

Domarutredningen vill i detta sammanhang framhålla, att det icke bör vara uteslutet, att advokat, som under sin verksamhet visat framstående skicklighet och besitter särskild läggning för domarkallet, kan ifrågakomma till erhållande av domarämbete. För en domstol kan det vara av värde, om till densamma knytes person, som jämte framstående skicklighet som jurist besitter vidsträckt erfarenhet från advokatens verksamhetsområde. Domarutredningen vill i detta sammanhang erinra om att det ansetts önskvärt att till högsta domstolen förvärva advokater av framstående skicklighet. Det ligger emellertid i sakens natur och påkallas jämväl av hänsyn till den rekryteringspersonal, som redan befinner sig på domarbanan, att advokater endast i undantagsfall kunna ifrågakomma till domartjänst.

Vid remissbehandlingen av 1943 års domarutrednings betänkande underströk *advokatsamfundet*, att det ur rättsskipningens synpunkt otvivelaktigt skulle vara av värde, om ett inte alltför ringa antal erfarna advokater kunde placeras som domare. Så länge utbildningen för domaryrket regelmässigt skedde helt och hållet inom domstolsorganisationen kunde emellertid utnämning av advokater till domare endast sällan komma i fråga, enär befordringsutsikterna för rekryteringspersonalen på domarbanan i annat fall skulle bli synnerligen ovissa. *Föreningen Sveriges landsfogdar* ansåg det rimligt, att möjligheter öppnades för åklagare med landsfogdekompetens att komma in i domarkarriären. Föreningen höll för sannolikt, att en dispensmöjlighet av det slag, som i betänkandet förordats beträffande advokater, skulle få ytterligt liten praktisk betydelse. Det syntes föreningen därför angelägnare, att möjligheter öppnades för dugande åklagare och advokater att komma in i domarkarriären.

I samband med framläggande av förslag år 1947 om inrättande av lagmanstjänster vid hovrätterna uttalade *chefen för justitiedepartementet*, att det borde kunna ifrågakomma, att någon framstående advokat eller rättsvetenskapsman utsågs till lagman (prop. nr 268/1947 s. 84). Vederbörande riksdagsutskott, vars utlåtande godkändes av *riksdagen*, yttrade sig inte uttryckligen om detta uttalande men underströk vad departementschefen i övrigt uttalat om tillsättning av lagmanstjänster, nämligen att avseende inte i främsta rummet borde fästas vid anciennitetssynpunkter utan att till dessa tjänster borde utses personer, vilka kunde antagas i särskild grad vara skickade att uppfylla de krav, som måste ställas på hovrätternas avdelningsordförande (se sammansatt stats- och första lagutskotts utlåtande nr 3/1947 s. 33).

I 2 kap. har vid behandlingen av domarkårens rekrytering och utbildning bland annat redogjorts för ett av *riksåklagaren* i skrivelse den 16 juni 1954 till chefen för justitiedepartementet framlagt förslag om utredning rörande införande av en gemensam domar- och åklagarbana.

Frågan om tillgodoräknande av akademiska meriter har behandlats i åtskilliga sammanhang. Efter fastställandet av 1948 års grunder för tillgodoräkandet har förslag i ämnet, avseende tillgodoräknande i större utsträckning än dessa grunder medger, framlagts dels av *1949 års kommitté för den juridiska och samhällsvetenskapliga utbildningen* (SOU 1953: 15) och dels i en av särskilt tillkallade utredningsmän inom ecklesiastikdepartementet, professorerna Folke Schmidt och Nils Stjernquist, den 8 februari 1957 avgiven promemoria (stencilrad) angående juridiska lärdomsprov och akademisk lärartjänstgöring som befordringsgrunder m. m. I promemorian, som behandlar övergång inte endast till domarbanan utan även till andra banor, där juris kandidatexamen eller juridisk samhällsvetenskaplig examen utgör kompetensvillkor, uttalar utredningsmännen bland annat följande.

Övergång från den rättsvetenskapliga banan till annan bana bör kunna ske vid den tidpunkt den enskilde själv finner lämplig, efter licentiatexamen, efter doktorsgrad eller efter viss tids lärartjänst.

Att en person har akademiska meriter bör icke befria honom från att liksom andra bli underkastad prövning med hänsyn till den allmänna lämpligheten. De som kan tänkas vilja övergå till domarebanan torde nästan alltid förut ha haft någon tingsjämsnästgöring. För juris licentiatexamen förutsättes för närvarande viss tingsjämsnästgöring, om i examen ingår civilrättsämne eller något av ämnena straffrätt och processrätt. Enligt det föreliggande förslaget skall krav på tingsjämsnästgöring eller annan praktisk tjänstgöring gälla för samtliga ämnen. Förut sätter vi att tingsjämsnästgöring fullgjorts minst ett år, skulle det närmast kunna bli fråga om en kortare tjänstgöring under vilken vederbörande skulle prövas i hovrätt efter samma grunder som gäller den vilken antages till fiskal. Innan den vetenskapligt meriterade slutligt godtages på den statliga domarbanan, bör han också någon tid tjänstgöra som adjungerad ledamot av hovrätt.

Utredningsmännen anför vidare, att de år 1948 fastställda reglerna om meritvärdering av juris doktorsgrad för domarbanan varit av värde men att det kan ifrågasättas, om den tjänstetid, till vilken doktorsgrad må uppskattas, inte bestämts alltför snävt. Slutligen föreslås, att vissa angivna åtgärder överväges. Frånsett den ändring i befordringsgången för domar-aspirant med juris licentiatexamen, vilken enligt vad ovan nämnts genomförts med verkan från den 1 januari 1958, innebär utredningsmännens förslag i huvudsak följande.

1. Om vid tillsättande av tjänst, upprättande av förslag till tjänst eller meddelande av förordnande längden av föregående tjänstgöring beaktas som befordringsgrund, bör den som förvärvat juris doktorsgrad tillgodoräknas ett extra tjänstår utöver den tjänstetid, som tillgodoräknas honom enligt vanliga regler eller enligt de regler, som förordas nedan under 2.

2. För juris doktorsavhandling i juridiskt ämne bör beräknas ett meritvärde, motsvarande den tid som använts för avhandlingsarbetet, dock regelmässigt högst tre år, om avhandlingen bedömes med betyget godkänd eller icke utan beröm godkänd, och regelmässigt högst fyra år, om avhandlingen

bedömes med högre betyg. Förutsättningen bör liksom hittills vara, att vederbörande haft tjänstledighet från hovrätt under motsvarande tid eller att studierna föregått hovrättstjänstgöringen. Ytterligare förutsättes, att vederbörande fullgjort tingstjänstgöring (motsvarande) under full tid. Om detta inte är fallet, bör från den tid som nyss angivits som meritgrundande avräknas en tid, som svarar mot den ytterligare tid han haft att tjänstgöra som tingsnotarie, om han följt karriären i vanlig ordning.

3. Tjänstgöring som preceptor och som docent vid juridisk fakultet eller som vikarie för professor, preceptor eller docent bör tillgodoräknas den som övergår till domarbanan som fulla tjänstår i de fall, då utnämning, förordnande eller förslag till tjänst avgöres efter jämförelse mellan personer från flera hovrätter. Sin största betydelse skulle en sådan regel få vid beräkning av meriter för den som kallas till tjänstgöring i nedre justitierevisionen eller vid utnämning till häradshövdingtjänst. Någon regel skulle däremot inte ges, att akademisk lärartjänst skulle beaktas vid beräkning av turordningen inom hovrätt. Vederbörandes placering skulle i detta fall bero av hovrättens fria bedömning.

Genom beslut den 14 februari 1958 förordnade Kungl. Maj:t, att promemorian skulle överlämnas till domarutredningen för att, såvitt densamma avser tillgodoräknande av akademiska meriter vid befordran på domarbanan, tagas under övervägande vid fullgörandet av utredningsuppdraget.

Utredningens ståndpunkt och förslag

Vad först angår betingelserna för att en rättsvetenskapsman skall kunna utnämnas till domare är enligt utredningens mening läget i viss mån ett annat än när det gäller villkoren för åklagares eller advokats tillträde till domarbanan. Dels bildar rättsvetenskapsmännen en i jämförelse med åklagare och advokater fåtalig grupp, vars anslutning till domarkarriären ej vållar samma tekniska problem, och dels är det redan nu ganska vanligt, att den som ägnar sig åt rättsvetenskaplig forskning först inträtt på domarbanan och erhållit fiskalsförordnande för att sedan under längre tids tjänstledighet bedriva forskningsarbete. I fråga om de vetenskapsidkare, som inte tjänstgjort i hovrätt, kan väl övergång till domstolsverksamhet stundom ske på ett så tidigt stadium, att det blir naturligt med en längre eller kortare tids fiskaltjänstgöring. Problemet härom har emellertid nära samband med den särskilda frågan om tillgodoräknande av akademiska meriter vid befordran på domarbanan. Även då övergången till domstol sker på ett senare stadium av den rättsvetenskapliga banan, blir denna fråga i viss mån av betydelse. Betingelserna för utnämning av rättsvetenskapsman till domare behandlas därför i samband med denna fråga något senare här nedan.

Vad härefter beträffar utnämning till domare av åklagare eller advokat är utredningen såsom tidigare framhållits av den åsikten, att domare från dessa yrkesgrupper skulle kunna tillföra domstolarna värdefulla praktiska

erfarenheter av rättslivet utanför domstolarna. Med bibehållande av en i princip sluten domarkarriär uppkommer dock avsevärda svårigheter med avseende å de villkor, som bör gälla för dessa juristers övergång till domarbanan. Som framgår av redogörelsen i 1 kap. för de nuvarande förhållandena på denna bana karakteriseras den statliga domarkarriären av en omsorgsfull utbildning och upprepade bedömningar av domaraspirantens lämplighet för domarvärv, innan utnämning till ordinarie tjänst kan påräknas. Med denna ordning för domarrekrutering och domarutbildning sammanhänger, att befodringsgången följer en i stort sett bestämd turordning, där tjänstgöring i olika befattningar — såsom t. ex. fiskal, adjungerad ledamot i hovrätt och revisionssekreterare — tillmättes ett i huvudsak givet meritvärde. De formella regler, som sålunda utbildats för befodran inom domarkarriären, kan uppenbart ej tillämpas vid utnämning till domare av åklagare eller advokat. Prövningen av dessa juristers kvalifikationer för domarämbete måste i stället grundas på en mera fri bedömning av den verksamhet de bedrivit inom sina yrkesområden. Givet är, att endast åklagare eller advokat, som visat mera framstående skicklighet och därigenom och i övrigt dokumenterat sin lämplighet som domare, bör ifrågakomma. Det låter sig dock knappast göra att härutinnan närmare precisera de fordringar vederbörande måste fylla. Några formella betingelser — utom vad 4 kap. 1 § rättegångsbalken föreskriver om lagfaren domare — synes med andra ord ej kunna uppställas för utnämning av åklagare eller advokat till domare. I stället torde ansträngningarna böra inriktas på att åstadkomma ett förfarande i utnämningsärenden, vilket tryggar en så säker och rättvisande bedömning som möjligt av den åklagare eller advokat, som söker sig in på domarbanan.

De åtgärder, som i sådant hänseende kan komma under övervägande, måste tydligen begränsas till domartjänster, vilka tillsätts efter ansökan. Betingelserna för utnämning av åklagare eller advokat till justitieråd, president eller lagman faller därför utanför framställningen. I fråga om stadsdomartjänsterna anser sig utredningen av skäl som angivits i 5 kap. inte böra föreslå någon ändring av tillsättningsförfarandet. Vid tillsättning av hovrättsråds- eller tingsdomartjänst åter ankommer det f. n. på vederbörande hovrätt att yttra sig om sökandes lämplighet och att upprätta förslag mellan flera sökande. I fråga om vattenrättsdomare och biträdande vattenrättsdomare åligger denna uppgift Svea hovrätt i dess egenskap av vattenöverdomstol. Det är tydligt, att hovrätterna — även om det ofta måste vara vanskligt att bedöma en persons lämplighet för domarvärv enbart på grundval av hans verksamhet som åklagare eller advokat — likväl i åtskilliga fall måste antagas ha förvärvat så ingående kännedom om en åklagare eller advokat, att ett omdöme om hans lämplighet som domare kan göras. I den prövning hovrätten sålunda har att företaga ligger en väsentlig garanti för att lämplighetskravet blir fyllt. Emellertid bör hovrät-

tens utlåtande såvitt gäller åklagare eller advokat ej avse mera än frågan om dennes lämplighet eller ej för domarvärv. Hovrätten bör således ej ingå i bedömning av åklagarens eller advokatens meriter i jämförelse med dem andra sökande kan åberopa. Ett sådant utlåtande från hovrättens sida, som här förufsatts, bör inhämtas även då häradshövdingtjänst sökes av åklagare eller advokat.

Sedan hovrätt avgivit yttrande, bör utnämningssärendet hänskjutas till presidentkollegiet, kompletterat med representant för åklagar- eller advokatkåren allteftersom åklagare eller advokat återfinns bland de sökande. Lämpligen synes riksåklagaren och ordföranden i advokatsamfundets styrelse böra medverka. På detta remissorgan, som givetvis ej skulle vara bundet av hovrättens prövning av vederbörandes lämplighet, bör ankomma att taga ställning till frågan, i vilken ordning de sökande bör ifrågakomma. Utredningen är väl medveten om de svårigheter, som blir förbundna med avgivandet av ett sådant utlåtande. Principiellt torde den omständigheten, att en särskild ordning för utbildning och prövning av domare utformats, innebära, att i allmänhet tjänstår — förtjänst — räknas och skickligheten ådagalägges endast inom karriären. Utnämning av utomstående får ses som ett undantag härifrån i syfte främst att komplettera domstolarnas erfarenhet med erfarenheter från annan verksamhet. I varje särskilt fall måste därför en avvägning göras, huruvida intresset att tillföra en domstol erfarenhet av sistnämnda slag är av den styrka, att det motiverar ett avsteg från det normala kravet på utbildning och prövning inom karriären. Av betydelse härvidlag är vad slags befattning utnämningssärendet avser. Intresset att tillföra domstolarna erfarenheter utifrån synes motivera en något större liberalitet, när det gäller att utnämna åklagare eller advokat till domartjänst i en kollegial domstol, än när fråga blir om att placera honom i domstol bestående av lagfaren domare och nämnd. Vid avvägningen blir vidare att taga hänsyn till det aktuella befordringsläget på domarbanan.

Det kan med fog invändas, att framstående åklagare och advokater kan väntas endast undantagsvis söka domartjänst under de betingelser, som nu sagts. Redan den offentliga bedömningen av vederbörandes allmänna lämplighet för domarvärv torde verka avhållande. En sådan bedömning får visserligen de som redan tillhör domarkarriären underkasta sig, men såsom tidigare nämnts blir för deras vidkommande denna bedömning av mera formell art, eftersom de under hela sin domarbana varit under prövning. För att åklagares eller advokats övergång till domarbanan skall få en något större praktisk betydelse är det därför önskvärt, att mjukare former för övergången skapas. I sådant hänseende kan komma i fråga, att adjunktion i hovrätt beredes åklagare eller advokat med håg och fallenhet för domarbanan. Åklagaren eller advokaten får därigenom närmare pröva domarverksamhetens olika sidor och blir samtidigt i tillfälle att under utövande av domartjänst ådagalägga sina egenskaper som domare. Sedan han viss tid

tjänstgjort som adjungerad ledamot, bör han äga att av hovrätten få ett utlåtande, huruvida hovrätten funnit honom skickad för fortsatt domartjänstgöring. Han kan sedan bättre bedöma sina utsikter att komma i fråga till viss domartjänst, som han siktar på.

För hovrätterna torde det vara möjligt att utan något mera kännbart avbräck i de egna fiskalernas adjunktionstjänstgöring bereda plats vid domarbordet åt en skicklig och erfaren åklagare eller advokat, som tillkännagivit sin önskan om adjunktion. Självfallet måste även härvidlag varje hovrätt ta hänsyn till det aktuella befodringsläget inom hovrätten. Det bör dock understrykas, att adjungerandet av sådan åklagare eller advokat, som här avses, ej kan tänkas taga större omfattning och att dessutom tjänstgöringen i hovrätt endast blir av mera tillfälligt slag. Uppenbart avses inte någon motsvarighet till den ettårsadjunktion, som hovrätternas egna domar-aspiranter har att fullgöra före assessorsförordnande.

För adjunktion av åklagare eller advokat ävensom rättsvetenskapsman, som inte är professor eller docent vid juridisk fakultet i något av ämnena civil-, straff- eller processrätt erfordras enligt 66 § arbetsordningen för hovrätterna tillstånd av Kungl. Maj:t. Skulle adjunktion av sådant slag bli mera vanligt förekommande, bör enligt utredningens mening övervägas att lägga beslutanderätten hos vederbörande hovrätt.

Vad angår adjunktionsersättningen torde densamma beträffande statsanställd åklagare, advokat vid statlig rättshjälpsanstalt samt rättsvetenskapsman, som innehar statlig tjänst, böra utgå enligt de statliga vikariatsbestämmelserna. Till åklagare i stad eller advokat vid kommunal rättshjälpsanstalt synes den böra bestämmas på samma sätt som utredningen i annat sammanhang föreslagit i fråga om adjunktion av stadsdomare, d. v. s. i regel motsvara vad vederbörande avstått av lönen i den tjänst han innehar, dock högst lönebeloppet i löneklass B 1. I övrigt förordar utredningen, att ersättningen fastställles från fall till fall av Kungl. Maj:t, varvid maximum dock bör vara lönebeloppet i löneklass B 1. Utöver vad nu sagts bör utgå ersättning för eventuella resekostnader samt traktamente enligt statliga regler.

I den mån adjunktionstjänstgöringen fullgöres utan tjänstledighet från innehavd statlig tjänst påkallas särskilda bestämmelser, på vilka utredningen dock inte anser sig behöva ingå. Utredningen vill i detta avseende endast erinra om Kungl. brev den 11 september 1953, vari medgives, att professor och docent vid Lunds universitets juridiska fakultet må under högst 30 dagar under ett och samma budgetår med sin tjänst vid universitet eller högskola förena förordnande som adjungerad ledamot i hovrätten över Skåne och Blekinge samt att vid dylikt förordnande ersättning må utgå med 25 kronor för dag i ett för allt.

Som ovan nämnts skall härefter i ett sammanhang behandlas dels be-tingelserna för utnämning av rättsvetenskapsman till domare och dels frå-

gan om tillgodoräkande av akademiska meriter vid befordran på domarbanan. Beträffande utnämning av åklagare eller advokat till domare har utredningen förutsatt, att det skall vara fråga om personer med långvarig erfarenhet i sitt yrke. I den mån en rättsvetenskapsman med långvarig verksamhet på sitt område önskar ifrågakomma till en domartjänst synes frågan om betingelserna härför i princip böra behandlas på samma sätt som beträffande åklagarna och advokaterna. Emellertid har en hovrätt av naturliga skäl mindre möjligheter att utan föregången adjunktion bedöma en rättsvetenskapsmans lämplighet som domare än att ta motsvarande ställning i fråga om en åklagare eller advokat, som uppträtt inför domstolen. Utnämning av rättsvetenskapsman till domare utan föregången tjänstgöring i hovrätt kan väl därför bli aktuell endast i enstaka fall, t. ex. för att tillföra högsta domstolen en framstående vetenskapsman.

Frågan om tillgodoräkande av akademiska meriter vid befordran på domarbanan avser emellertid en annan situation. Det är här främst fråga om fall, då en rättsvetenskapsman önskar övergå till domstolsväsendet på ett såpass tidigt stadium av sin rättsvetenskapliga bana, att han inte kan påräkna att omedelbart erhålla någon ordinarie domartjänst. I den ovan redovisade promemorian av den 8 februari 1957 förutsattes sålunda, att övergången sker efter juris licentiatexamen, efter doktorsgrad eller efter en viss tids lärartjänst. Prövningen av vederbörandes lämplighet som domare föreslås skola ske under en kortare tjänstgöring efter samma grunder som gäller den, vilken antages till fiskal. Innan vederbörande slutligt godtages på den statliga domarbanan bör han också, uttalas i promemorian, någon tid tjänstgöra som adjungerad ledamot i hovrätt.

I promemorian framhålles, att vetenskapligt arbete är en värdefull skola även för den praktiskt verksamme samt att det synes vara ett allmänt intresse, att i domstolarna finns personer, som gjort självständiga vetenskapliga insatser. Enligt promemorian är det dock främst från andra synpunkter — hänsynen till rekryteringen av rättsvetenskapliga forskare — man har att bedöma frågan, vilken betydelse som skall tillmätas juridiska lärdomsmeriter och akademisk tjänstgöring på andra banor än den akademiska. Eftersom den akademiska banan alltid måste bli mycket osäker, uttalas det vidare, är det för den enskilde, som överväger om han skall pröva den vetenskapliga banan, angeläget att veta, att vetenskapliga meriter och akademisk lärartjänst efter på förhand bestämda grunder räknas honom tillgodo, om han senare skulle vilja övergå till annan bana.

Enligt domarutredningens mening skulle det vara av värde för rättskipningen, om ett ökat antal vetenskapligt utbildade jurister tillfördes domstolarna. Härtill kommer önskemålet att stödja rekryteringen till de högre rättsvetenskapliga studierna samt forskningen på detta område. Det synes därför vara ett allmänt intresse att underlätta övergången från det rättsvetenskapliga området till domarbanan. Principen bör därvid enligt

domarutredningens uppfattning vara, att vederbörande underkastas samma prövning i fråga om sin lämplighet för domarbanan som den, vilken i vanlig ordning inträder som fiskalsaspirant i hovrätt. Även föreskrifterna om viss minimitjänstgöring av olika slag före assessorsförordnande torde böra gälla, varvid det dock kan vara anledning att i den mån prövningssynpunkterna så medger förhållandevis liberalt utnyttja föreliggande dispensmöjligheter.

Spörsmålet blir härafter, i vilken utsträckning och på vad sätt akademiska meriter skall tillgodoräknas den som enligt vad nu sagts vunnit inträde på den statliga domarbanan. I detta hänseende är domarutredningen ense med de utredningsmän, som avgivit den ovannämnda promemorian, att 1948 års grunder för tillgodoräknande av juris doktorsgrad varit av värde men att det kan ifrågasättas, om den tjänstetid till vilken doktorsgrad må uppskattas inte bestämts alltför snävt. Utredningsmännens förslag i detta avseende förefaller utredningen väl avvägt och förordas alltså av utredningen. Förslaget innebär, att för avhandlingsarbetet bör beräknas en tid motsvarande den som använts, dock regelmässigt högst tre år, om avhandlingen bedömes med betyget godkänd eller icke utan beröm godkänd, samt regelmässigt högst fyra år, om avhandlingen bedömes med högre betyg. Förutsättningen bör liksom hittills vara, att vederbörande haft tjänstledighet från hovrätt under motsvarande tid eller att studierna föregått hovrättstjänstgöringen. Vidare förutsättes, att vederbörande fullgjort tingstjänstgöring (motsvarande) under full tid. Om detta inte är fallet, bör från den tid som nyss angivits som meritgrundande avräknas en tid som svarar mot den ytterligare tid han haft att tjänstgöra, om han följt karriären i vanlig ordning. Meritvärde bör tillerkännas endast juris doktorsavhandling i juridiskt ämne.

Däremot kan utredningen inte tillstyrka förslaget i promemorian, att vid tillsättande av domartjänst, upprättande av förslag härtill eller meddelande av förordnande den som förvärvat juris doktorsgrad skall tillgodoräknas ett extra tjänstår. Vad som i övrigt föreslagits synes nämligen garantera ett skäligen hänsynstagande till juris doktorsgraden. Framhållas må vidare, att härigenom endast anges den tid, som regelmässigt bör få tillgodoräknas. Om skäl därtill föreligger, bör enligt utredningens mening vederbörande myndighet, i regel hovrätt men i vissa fall Kungl. Maj:t, medge ytterligare tillgodoräknande. I fråga om dem som före påbörjandet av högre juridiska studier antagits till fiskaler i hovrätt och kvarstår som fiskaler med tjänstledighet för studier torde redan nu i viss omfattning förekomma ett tillgodoräknande utöver vad 1948 års grunder anger. Hovrätterna torde sålunda anse sig oförhindrade att låta vederbörande behålla sin turordning inom hovrätten, även om tiden för tjänstledigheten överstiger vad som får tillgodoräknas för juris doktorsgrad. Också vid bestämmandet av turordningen för tjänstgöring i justitierevisionen har i betydande utsträckning tillgodo-

räknande skett utöver vad som följer av 1948 års grunder. Denna praxis anser utredningen välmotiverad. Att den ger dem som inträtt i hovrätt och antagits till fiskaler före påbörjandet av de högre studierna ett visst försteg före dem som först något senare söker inträde på domarbanan, torde knappast kunna betecknas som oskäligt.

I promemorian föreslås vidare, att tjänstgöring som preceptor och som docent vid juridisk fakultet eller som vikarie för professor, preceptor eller docent bör tillgodoräknas den som övergår till domarbanan som fulla tjänst-år i de fall, då utnämning, förordnande eller förslag till tjänst avgöres efter jämförelse mellan personer från flera hovrätter, framförallt sålunda vid bestämmande av turordningen till tjänstgöring i justitierevisionen eller vid utnämning till häradshövdingtjänst. Placeringen i turordningen inom vederbörande hovrätt skulle däremot bero av hovrättens fria bedömning.

Utredningen anser det inte helt tillfredsställande med den skillnad, som här göres mellan meritberäkningen i allmänhet samt placeringen i turordningen inom vederbörande hovrätt. Principiellt sett mest tilltalande skulle enligt utredningens mening vara, att nu ifrågavarande tjänstgöring generellt räknades fullt även vid placeringen i hovrättens turordning. Med hänsyn till att en bestämmelse härom skulle kunna försvåra en smidig övergång till domarbanan med minsta möjliga olägenhet för befordringsgången i den hovrätt, till vilken övergången åtminstone i första hand sker, anser utredningen emellertid den i promemorian föreslagna utformningen vara motiverad.

SJUNDE KAPITLET

Domares offentliga uppdrag

Domare och domaraspiranter tillhörande det statliga domstolsväsendet tjänstgör som tidigare nämnts, förutom vid domstolarna, i stor utsträckning i lagstiftningsarbete, i statliga utredningar samt i vissa delar av förvaltningen. Under senare år har, om också i ganska begränsad omfattning, även rådhusrättsjurister anlåtats för sådana offentliga uppdrag. Enighet torde råda om att det är ett betydande allmänt intresse, att domarutbildad arbetskraft på detta sätt kan tas i anspråk jämväl för uppgifter utom domstolsväsendet, åtminstone såvitt angår mera centrala lagstiftningsområden. Otvivelaktigt synes också vara, att de erfarenheter, som inhämtas under fullgörande av offentliga uppdrag, i många fall kan bli av värde vid en fortsatt domargärning.

Eftersom flertalet av de domstolsjurister, som tas i anspråk för offentliga uppdrag, efter längre eller kortare tid åter träder i tjänst som domare, medverkar systemet emellertid till en ansvällning av den vid domstolarna anställda personalen, vilket leder till att ordinarie domartjänst erhålles först vid en högre ålder än som eljest skulle ha blivit fallet. Enligt direktiven bör utredas, huruvida och i vilka hänseenden därav uppkommit olägenheter samt på vad sätt sådana olägenheter skall kunna undanröjas eller begränsas. Innan utredningen redovisar sin ståndpunkt och sina förslag härutinnan, skall redogörelse lämnas för nuvarande förhållanden i fråga om uppdragens omfattning och art samt den centrala kontroll och reglering av uppdragen som anordnats i syfte att på lämpligt sätt begränsa den omfattning, vari domare tas i anspråk för offentligt uppdrag. Vidare skall något beröras vissa förslag, som i skilda sammanhang framlagts till rationalisering av utredningsväsendet i allmänhet och som har intresse även för frågan om domstolsjuristernas användning i utredningsuppdrag.

Nuvarande förhållanden

Uppdragens omfattning och art

I 1943 års domarutrednings betänkande (SOU 1946: 57 s. 96) lämnas en översikt angående den omfattning, i vilken domstolsjurister tillhörande den statliga organisationen tagits i anspråk för uppdrag utanför domstolarna under tiden 1933—1946. I översikten, till vilken hänvisas för närmare uppgifter, har inte medtagits sådana befattningshavare, vilka regel-

mässigt tjänstgör å sina ordinarie befattningar (justitieråd, presidenter, häradshövdingar, inskrivningsdomare). Med bortseende från de enstaka fall av tjänstledighet för offentligt uppdrag, som kan ha förekommit bland de sistnämnda grupperna, framgår av översikten, att antalet för offentligt uppdrag tjänstlediga personer inom den statliga domarkarriären under den redovisade tidsperioden steg från 47 till 85. Av de olika befattningshavsgrupperna ökade antalet med uppdrag sysselsatta hovrättsråd från sju till 24, assessorer (inberäknat ev. tingsdomare) från 23 till 33 samt fiskaler (inberäknat adjungerade fiskaler samt tingssekreterare och jämställda) från två till 15. I fråga om revisionssekreterarna inträdde däremot en minskning från 15 till 13. Uppgifterna avser läget i början av varje år.

Av intresse i detta sammanhang kan vara att jämföra de nu nämnda siffrorna med hela antalet personer på den statliga domarbanan. Detta antal ökade under åren 1933—1946 från 358 till 506 (se bilaga 2), motsvarande en ökning om drygt 40 procent. Vad nu sagts innebär, att av nämnda personer år 1933 drygt 13 procent samt år 1946 mellan 16 och 17 procent var tjänstlediga för offentligt uppdrag.

Utvecklingen efter år 1946 framgår av bilaga 8 (Domares offentliga uppdrag åren 1947—1959). Bilagan avser läget den 1 april varje år samt bygger i huvudsak på de uppgifter härom som publicerats i Svensk juristtidning. Från början av år 1946 till den 1 april 1947 minskades antalet för offentligt uppdrag tjänstlediga domare kraftigt eller från 85 till 73, varefter en ytterligare nedgång till 66 ägde rum till år 1948. Denna utveckling sammanhängde tydligen åtminstone i viss mån med avvecklingen eller begränsningen av en del krisorgan, inom vilka domstolsjurister tagits i anspråk. Därefter ökades antalet till 91 år 1951 för att därefter sjunka till 77 år 1956. Efter en ny stegring till 86 år 1957 blev antalet den 1 april 1958 något lägre eller 83 men den 1 april 1959 det hittills högsta eller 94.

Framhållas må i detta sammanhang, att siffrorna avser uppdrag utom domstolsväsendet och alltså inte t. ex. tjänstgöring i nedre justitierevisionen. Till uppdrag har inte hänförts tjänstledighet för studier men däremot för tjänstgöring i internationella uppdrag av olika slag, t. ex. som domare i Etiopien. Tjänstgöring som sekreterare vid arbetsdomstolen, som ju inte tillhör det allmänna domstolsväsendet, eller i hyresrådet har räknats till uppdragen.

I fråga om fördelningen av uppdragen på de olika grupperna befattningshavare ägde en ganska betydande förskjutning rum under perioden 1947—1959. Sålunda minskades starkt antalet med uppdrag sysselsatta revisionssekreterare, medan hovrätternas assessorer i ökad omfattning togs i anspråk. Beträffande hovrättsråden var ställningen i stort sett oförändrad. Antalet för uppdrag tjänstlediga fiskaler ökade under åren 1950—1955 men har därefter åter nedgått. År 1959 uppvisar emellertid en ny ökning. Anmärkas må dock, att en del av de tjänstlediga fiskalerna fullgjort för assessors-

förordnande erforderlig adjunktionstjänstgöring och alltså i realiteten kan sägas ha lämnat fiskalsstadiet.

I förhållande till hela antalet personer på den statliga domarbanan (se härom bilaga 2) sjönk under åren 1946—1958 antalet av dem som var tjänstlediga för offentligt uppdrag från 16 à 17 procent till 13 à 14 procent, d. v. s. till ungefär samma proportion som år 1933. År 1959 har emellertid procentsiffran stigit till drygt 15.

Om antalet för offentligt uppdrag tjänstlediga statliga domare jämföres med antalet ordinarie domartjänster i rådsklass eller däröver, d. v. s. vad som i 2 kap. betecknats som slutstadiet i den statliga domarkarriären, blir bilden följande. Antalen var i början av år 1933 respektive 47 och 243, i början av år 1946 respektive 85 och 262 samt i början av år 1959 respektive 94 och 317. Detta innebär, att antalet för offentligt uppdrag tjänstlediga domare i början av år 1933 motsvarade drygt 19 procent av antalet tjänster på slutstadiet, i början av år 1946 drygt 32 procent samt i början av år 1959 mellan 29 och 30 procent.

I bilaga 9 redovisas fördelningen på de skilda hovrätterna av de för offentligt uppdrag tjänstlediga hovrättsjuristerna under åren 1947—1959 (De offentliga uppdragens fördelning på hovrätterna). I denna bilaga återfinnes sålunda inte tjänstlediga revisionssekreterare eller tingsdomare men väl tingssekreterare, vilka räknats till hovrätternas fiskalskår. Av bilagan framgår, att Svea hovrätt i början av perioden svarade för ett även i förhållande till hovrättens storlek inte obetydligt högre antal uppdrag än övriga hovrätter men att under senare år en viss utjämning härutinnan ägt rum. Hovrätten över Skåne och Blekinge svarade sålunda under åren 1956—1957 t. o. m. för ett proportionsvis större antal än Svea hovrätt. Hovrätterna för Västra Sverige och Nedre Norrland har under perioden haft de förhållandevis lägsta antalen för offentligt uppdrag tjänstlediga befattningshavare.

Vad härefter angår uppdragens art hänvisas för tiden 1933—1946 till 1943 års domarutrednings betänkande (SOU 1946: 57 s. 97—98 samt 199—201). Av intresse synes bland annat vara den andel av uppdragen, som fullgjordes inom justitiedepartementet med därtill hörande kommittéer. Denna andel utgjorde 13 av 47 år 1933, 24 av 59 år 1938, 18 av 80 år 1943 samt 22 av 85 år 1946 (se nyssnämnda betänkande s. 199).

Perioden 1947—1959 redovisas i bilaga 8 (Domares offentliga uppdrag). Av bilagan framgår, att justitiedepartementet med tillhörande kommittéer svarade för 22 uppdrag av det sammanlagda antalet om 73 år 1947, 27 av 88 år 1952, 29 av 86 år 1957 samt 33 av 94 år 1959. Anmärkningsvärt är det förhållandevis stora antal domare, som ända fram till år 1956 tjänstgjorde i krisorgan (till en inte obetydlig del var det fråga om uppdrag som föredragande i likvidationsnämnden). Beträffande uppdrag i riksdagsutskott kan nämnas, att under de senare åren hovrättsjurister tagits i anspråk inte blott som sekreterare eller notarier i de tre lagutskotten utan även som

notarier i konstitutionsutskottet. I kolumn 6 redovisas bland andra de hovrättsjurister, vilka tjänstgjort som statsråd.

Den ovannämnda redogörelsen avser endast de domstolsjurister tillhörande den statliga domarkarriären, som haft tjänstledighet från sin domartjänst för offentligt uppdrag. Redogörelsen omfattar alltså inte dem som fullgjort offentligt uppdrag, t. ex. som ordförande eller ledamot i utredning, vid sidan om sin domartjänst. I dessa fall uppkommer ingen belastning på domarkarriären. Ej heller avser redogörelsen de rådhusrättsjurister, som sysslat med offentliga uppdrag. Som ovan nämnts har detta endast förekommit i ganska begränsad omfattning.

Reglering av uppdragen

De olägenheter för domstolsväsendet och domarkarriären, som är förknippade med en alltför omfattande användning av domstolsjurister för offentliga uppdrag, har föranlett åtskilliga åtgärder för reglering och kontroll i detta avseende. År 1943 infördes sålunda en viss kontroll, utövad av chefen för justitiedepartementet. Kontrollen innebar att, innan Kungl. Maj:t eller departementschef i annat departement än justitiedepartementet meddelade hovrättsjurist förordnande å offentligt uppdrag, gemensam beredning härom skulle äga rum med chefen för detta departement. Frågan om hovrättsjurists anlitande utanför domstolarna skulle underställas chefen för justitiedepartementet jämväl då beslut om vederbörandes tillkallande fattades av annan myndighet än Kungl. Maj:t eller departementschef.

1943 års domarutredning, som utförligt behandlade frågan om domstolsjuristers offentliga uppdrag utanför domstolsväsendet (se SOU 1946: 57 s. 196—212), uttalade som sin uppfattning, att en till chefen för justitiedepartementet förlagd kontroll var ur alla synpunkter lämplig, samt föreslog, att densamma utsträcktes att omfatta även nedre justitierevisionen. Vidare förordade nämnda utredning vissa riktlinjer för regleringen av domstolsjuristernas anlitande för uppdragen. Som ett första krav borde uppställas, anförde utredningen, att vederbörande erhållit en fullgod domarutbildning vid underrätt och hovrätt, innan uppdrag utanför domstolsväsendet under längre tid anförtroddes åt honom. Detta innebar, att en befattningshavare på fiskalsstadiet i regel inte borde avbryta domstolstjänstgöringen. Vidare borde det vara en allmän regel, att den som för längre tid togs i anspråk utanför domstolsväsendet dessförinnan skulle ha förvärvat grundlig erfarenhet från ledamotstjänstgöring i hovrätt, förslagsvis genom minst två års tjänstgöring som ledamot. — Som en andra riktlinje förordades en gallring med hänsyn till uppdragens olika natur. Varje gång, då fråga uppkom att åt befattningshavare vid domstol anförtro ett särskilt uppdrag, för vilket krävdes tjänstledighet, borde uppdragets utbildningsvärde noggrant prövas. I den mån ett utredningsuppdrag endast i

mindre grad berörde juridiska problem utan huvudsakligen var av annan natur kunde det vara lämpligt att endast i begränsad utsträckning — t. ex. för utarbetande av lagtext — anlita en person med domarerfarenhet, under det att arbetet i övrigt överläts åt någon, som besatt speciell sakkunskap på området. — Slutligen framhölls vikten av att den domstolsjurist som sysslade med offentliga uppdrag men ämnade återvända till domarbanan upprätthöll en levande kontakt med den dömande verksamheten. Denna synpunkt borde beaktas genom krav å viss tids tjänstgöring vid domstolarna.

Av intresse i nu förevarande sammanhang är vidare en cirkulärskrivelse den 29 februari 1952 från justitiedepartementet till övriga departements statssekreterare och expeditionschefer m. fl. I skrivelsen framhölls, att befattningshavare inom domarkarriären i växande omfattning tagits i anspråk för uppdrag utom domstolsväsendet samt att denna utveckling var ägnad att inge allvarliga farhågor, då den medfört en ansvällning av personal på domstolarnas stat som inte stod i rimligt förhållande till antalet sluttjänster. I avbidan på resultatet av en inom departementet igångsatt undersökning i syfte att närmare utröna, hur den angivna utvecklingen skulle komma att återverka på befodringsförhållandena vid domstolarna, var det av största vikt att undvika åtgärder, som kunde förvärra situationen. Personal vid de statliga domstolarna borde därför tillsvidare inte tagas i anspråk för uppdrag utom domstolsväsendet med mindre så befanns oundgängligen nödvändigt. De i cirkuläret angivna riktlinjerna torde i stort sett fortfarande gälla vid den av chefen för justitiedepartementet utövade kontrollen av domstolsjuristers anlitanande för offentliga uppdrag. För att en översikt skall erhållas över utvecklingen på detta område upprättas i september varje år inom justitiedepartementet en sammanställning över de för offentligt uppdrag tjänstlediga domarna samt deras uppdrag. I sammanställningen redovisas vidare det beräknade behovet av domare för sådana uppdrag under det närmaste året.

Kontrollen kan emellertid utövas inte endast genom gemensam beredning mellan justitiedepartementet och annat departement beträffande tillkallande av domare för offentligt uppdrag utan även i samband med prövning av fråga om tjänstledighet för uppdraget. Före den 1 september 1957 kunde hovrätt bevilja ledamot av hovrätten sådan ledighet upp till sex månader per år. Enligt en den 1 september 1957 vidtagen ändring i arbetsordningen för hovrätterna, vilken ändring dock beträffande Svea hovrätt och hovrätten för Nedre Norrland ännu ej trätt i kraft, erfordras beslut av Kungl. Maj:t, om ledigheten avser längre tid än 45 dagar under ett år, vilket naturligtvis i regel är fallet (se 65 § 2 mom. andra stycket i nämnda arbetsordning). Hos Kungl. Maj:t sker avgörandet på föredragning av chefen för justitiedepartementet. Skärpningen torde ha haft till syfte främst att öka möjligheterna till en central reglering av uppdragens omfattning och art. I samband härmed infördes motsvarande regel för nedre justitie-

revisionen, där emellertid dessförrinnan tjänstledighet för revisionssekreterare för offentligt uppdrag alltid erfordrat beslut av Kungl. Maj:t.

Beträffande hovrätternas fiskaler ävensom häradsrätternas ordinarie och icke-ordinarie domarpersonal föreligger däremot inte någon begränsning i fråga om längden av den tjänstledighet som vederbörande hovrätt äger bevilja.

En begränsning av antalet för offentligt uppdrag tjänstlediga domare blir också i viss mån följderna av den maximering av antalet assessorstjänster i hovrätterna, som funnits stadgad alltsedan dessa tjänster år 1943 erhöll sin nuvarande utformning. Som tidigare nämnts utgör endast ett fåtal av dem en utvidgning av hovrätternas ledamotsorganisation. I stället beror behovet av tjänsterna i huvudsak på att domare användes för uppdrag utanför domstolarna, varvid assessorerna antingen vikarierar för ordinarie domare, som är tjänstlediga för sådana uppdrag, eller också själva innehar uppdrag. Härtill kommer ett antal assessorer, som erfordras för tjänstgöring som tillförordnade eller extra revisionssekreterare eller som vikarier för ordinarie domare, vilka tjänstgör i nedre justitierevisionen. Ett mindre antal assessorer kan också beräknas tjänstgöra som vikarier å vakanta domartjänster eller under ordinarie domares sjukledighet etc.

Maximeringen av antalet assessorstjänster i hovrätterna har utformats på följande sätt. I personalförteckningen för hovrätterna uppföres för varje hovrätt — utöver de assessorstjänster som motsvarar extra ledamotsbefattningar av mera stadigvarande natur och alltså utgör en utvidgning av hovrättens ledamotsorganisation, f. n. sammanlagt åtta tjänster — två assessorstjänster per ordinarie avdelning, motsvarande det beräknade behovet av vikarier för tjänstlediga ordinarie hovrättsledamöter. Enligt en anmärkning till personalförteckningen må, i den mån så erfordras på grund av att hovrätternas befattningshavare tages i anspråk för uppdrag utom hovrätterna — varmed torde avses inte endast offentliga uppdrag i här använd betydelse utan även t. ex. tjänstgöring i underdomstol eller nedre justitierevisionen — förordnas högst 45 assessorer utöver de i personalförteckningen upptagna assessorerna. Eftersom antalet ordinarie hovrättsavdelningar f. n. är 23, utgör antalet assessorstjänster — frånsett dem som motsvarar vissa extra ledamotsbefattningar — på personalförteckningen 46 och enligt den nyss nämnda anmärkningen till personalförteckningen 45, tillsammans alltså 91.¹

Vid beräkning av ramen för domares anlitande för offentliga uppdrag måste emellertid härutöver tagas hänsyn till gällande regler om överstatföring av vissa domartjänster. Att en tjänst föres över stat innebär, att den ej medräknas vid bedömning i vad mån de i personalförteckningen upptagna tjänsterna är tillsatta, varför en motsvarande tjänst på personalför-

¹ Genom beslut av innevarande års riksdag har det nämnda antalet om 45 höjts till 65 med verkan från den 1 juli.

teckningen («på stat») kan tillsättas. I detta avseende gäller, att Kungl. Maj:t på grund av riksdagens bemyndigande äger besluta om förändring över stat av pensionsberättigande statlig tjänst, vars innehavare erhållit medelst förordnande tills vidare tillsatt ordinarie statlig tjänst, som inte är förenad med pensionsrätt. I enlighet härmed har ett antal domartjänster, främst hovrättsrådstjänster, förts över stat sedan innehavaren av tjänsten förordnats till statssekreterare, expediteschef, rättsavdelningschef eller lagbyråchef i statsdepartement eller till byråchef hos JO, MO, JK eller RÅ. Sammanlagt är av sådan anledning f. n. ett 10-tal hovrättsrådstjänster förda över stat och besatta med ny innehavare, varjämte ett ungefär lika stort antal hovrättsassessorer innehar tjänster, som berättigar till överstatförelse av assessorstjänsterna. I fråga om dessa sistnämnda synes dock möjligheten till överstatförelse inte ha utnyttjats, i vart fall inte under senare år. Överstatförelsen innebär, att ramen för domares användande för offentliga uppdrag vidgas i motsvarande grad.

Utöver de 91 assessorstjänster, som enligt vad nyss sagts kan disponeras för behovet av vikarier å hovrättsrådstjänst eller i underrätt, för tjänstgöring som tillförordnad eller extra revisionssekreterare eller för offentligt uppdrag, tillkommer alltså genom reglerna om överstatförelse ett växlande antal hovrättsråds- eller assessorstjänster för offentligt uppdrag, f. n. utgörande omkring 20. Detta innebär, att inom ramen för de angivna ändamålen rymmes omkring 110 tjänster. Vidare måste man räkna med att ett antal hovrättsrådstjänster uppehålls av adjungerade fiskaler, som ännu inte fyller förutsättningarna för assessorsförordnande. Siffran 110 bör alltså höjas med detta antal, som kan variera tämligen starkt.

Av det sagda torde framgå, att begränsningarna i möjligheten att ta domare med assessorskompetens i anspråk för offentliga uppdrag är tämligen vagt utformade samt dessutom i viss mån är beroende av behovet av domare för andra ändamål. I detta sammanhang bör den anmärkningen göras, att de 46 ovan nämnda assessorstjänsterna på personalförteckningen kan utnyttjas endast i den mån motsvarande antal hovrättsråd i varje hovrätt faktiskt har tjänstledighet. Nämnas kan också, att under nuvarande förhållanden omkring 20 hovrättsråd, tingsdomare eller assessorer kan beräknas vara erforderliga för tjänstgöring i nedre justitierevisionen samt att endast ett fåtal domare av nämnda kategorier tjänstgör som vikarier i underrätt i anledning av vakans eller sjukledighet.

Om den nu behandlade ramen överskrides, framträder verkningarna på så sätt, att adjungerade hovrättsfiskaler — trots att övriga förutsättningar för assessorsförordnande föreligger — inte kan erhålla sådant förordnande av den anledningen, att maximiantalet assessorstjänster redan är tillsatt. Ehuru som tidigare nämnts möjligheten att föra assessorstjänster över stat och därigenom öka antalet sådana tjänster inte synes ha utnyttjats, torde likväl under senare år inga assessorsförordnanden ha fördröjts av

den angivna anledningen. Den spärr som anordnats genom maximeringen av antalet assessorstjänster, sedd i samband med reglerna om överstatförföring av tjänst, har alltså inte behövt träda i funktion under senare år.

Tidigare förslag

Uppenbarligen är det från flera synpunkter angeläget, att det omfattande utredningsväsendet i vårt land arbetar rationellt och effektivt. I nu förevarande sammanhang knyter sig emellertid intresset främst till frågan, i vad mån rationaliseringsåtgärder på detta område kan medföra ett minskat behov av domarutbildad arbetskraft genom att göromål, som inte erfordrar domarutbildning, avlastas från de med utredningsarbete sysselsatta domstolsjuristerna. Från denna speciella utgångspunkt skall här i korthet redovisas några av de förslag till rationalisering av utredningsväsendet i allmänhet, som framlagts i skilda sammanhang. Dessförinnan skall dock omnämnas ett förslag av 1943 års domarutredning, som tog direkt sikte på att avlasta en del göromål från de med lagstiftnings- och utredningsarbete sysselsatta domstolsjuristerna.

1943 års domarutrednings förslag avsåg en fastare organisation av departementens lagavdelningar och lagbyråer i syfte att behovet av juridisk personal därstädes utöver chefstjänstemännen skulle kunna fyllas med minsta möjliga olägenhet för domstolsorganisationen. Utredningen skisserade en sådan organisation, bestående av fasta sekreterarbefattningar, motsvarande kanslisekreterartjänster samt rekryterade såväl bland hovrätternas fiskaler som bland departementens egen personal. Emellertid begränsade sig utredningen till att förorda en närmare undersökning, om den skisserade organisationen kunde anses lämplig.

Som närmare motivering för förslaget anfördes (se SOU 1946: 57 s. 207 f.) följande.

Vid lagavdelningarna tjänstgöra vid sidan om dem som uppehålla chefsbefattning regelmässigt åtskilliga domstolsjurister i olika grader, vilka handhava speciella utrednings- och lagstiftningsuppgifter eller biträda exempelvis en lagbyråchef i dennes arbete. Såsom biträden i lagarbetet tagas jämväl de vid departementen tjänstgörande amanuenserna i viss utsträckning i anspråk. Emellertid äro de för lagstiftningsarbetet närmast ansvariga chefstjänstemännen i stor utsträckning hänvisade till att själva ombesörja även sådana delar av arbetet, vilka synas lämpligen kunna utföras av underordnad personal. Det kan därför ifrågasättas, om icke en fastare organisation av sådan personal bör knytas till departementens lagbyråer eller motsvarande organ, t. ex. genom inrättande av fasta sekreterarbefattningar, förslagsvis motsvarande de nuvarande kanslisekreterartjänsterna. Därigenom skulle i lagstiftningsarbetet en välbehörlig kår av biträden stå till förfogande för insamlande av uppgifter, utförande av sammanställningar samt utarbetande av förslag enligt givna riktlinjer och överhuvud taget för det förberedande arbetet. Vid förverkligande av denna tanke skulle de mera kvalifice-

rade befattningshavarna i högre grad än nu kunna inrikta sig på de mest krävande uppgifterna. Vidare skulle behovet av särskilt yngre hovrättsjurister för fullgörande av allehanda utredningar och lagstiftningsuppdrag minskas, vilket i sin tur skulle bidra till att den för utvecklingen på domarbanan så betydelsefulla begränsningen av fiskalernas verksamhet utom domstolsväsendet effektivt kunde genomföras.

Beträffande rekryteringen till de ifrågasatta sekreterarbefattningarna vore det lämpligt, att till dem kunde övergå fiskaler, vilka föredroge detta slags arbete. Dessa skulle emellertid därmed vara uteslutna från vidare befordran på domarbanan. Dylika sekreterarbefattningar skulle jämväl stå öppna för dem bland departementens egen personal, vilka vore hågade och lämpade därtill. För att dugliga krafter skulle erhållas till dessa befattningar, borde innehavarna av sådana tjänster kunna ifrågakomma för befordran till departementsbefattningar av högre grad, för vilka de på grund av sin utbildning skulle väl lämpa sig.

1949 års *rationaliseringsutredning* (SOU 1950: 8) behandlade i enlighet med åt utredningen lämnat särskilt uppdrag ingående spörsmålet om rationaliseringsåtgärder beträffande det statliga kommittéväsendet samt framhöll därvid som sin uppfattning, att den centrala frågan härvidlag var formen för samordning av detta. Utredningen föreslog, att ett särskilt samordningsorgan — ett serviceorgan för fackdepartementen — inrättades. Samordningsorganets uppgift skulle i första hand vara att skaffa sig överblick över meddelade direktiv för nya kommittéer samt över kommittébetänkanden. Med ledning härav skulle organet kunna biträda departementen med granskning av utkast till direktiv för nya kommittéer ävensom ändrade eller utvidgade direktiv för arbetande kommittéer. Samordningsorganet skulle även verka för samarbete mellan kommittéerna och det centrala rationaliseringsorgan, som utredningen föreslog för ledningen av rationaliseringsarbetet beträffande statsförvaltningen i dess helhet. Samordningsorganets verksamhet skulle inte endast leda till att onödigt dubbelarbete förhindrades utan även möjliggöra, att kommittéernas arbete bedrevs i rätt tidsföljd. Utredningen förordade, att samordningsorganet för kommittéväsendet förlades till finansdepartementets statssekreteraravdelning. Förutom de nämnda, såsom primära ansedda uppgifterna skulle samordningsorganet även biträda kommittéerna med vissa servicebetonade administrativa och kamerala göromål, t. ex. beträffande lokaler, anskaffning av böcker, möbler, kontorsutensilier etc.

Vid remissbehandlingen tillstyrktes rationaliseringsutredningens förslag beträffande samordning av kommittéväsendet och åtgärder för service åt kommittéerna av några remissinstanser, medan andra ställde sig tveksamma eller avstyrkte detsamma. Bland de avstyrkande instanserna befann sig statskontoret, statens sakrevision och statens organisationsnämnd.

Trycksakskommittén (SOU 1950: 25) behandlade i första hand kommittébetänkandenas utformning men även kommittéarbetet i övrigt. I sistnämnda hänseende föreslog kommittén, att inom Kungl. Maj:ts kansli

skulle inrättas ett för de statliga kommittéerna gemensamt utredningskansli. En av kansliets främsta uppgifter skulle vara att söka hindra dubbelarbete inom kommittéerna. För detta ändamål skulle kansliet tillfrågas före kommittédirektivens slutliga utformning. Kansliet skulle hålla kontakt med de arbetande kommittéerna, bland annat genom att taga del av utsända kallelser till kommittéernas sammanträden. Vidare skulle kansliet handlägga frågor om anskaffande av lokaler och deras inredning för kommittéerna.

Kommittéernas behov av sekreterare och expertis borde enligt kommittéförslaget tillgodoses genom utredningskansliets försorg. Även i arbetet med utredningen av kommittéernas betänkanden borde kansliet medverka, t. ex. beträffande den språkliga utformningen och vid bedömning av frågan om vad som skulle medtagas i betänkandet och vad som lämpligen borde överföras till bilagor. Kansliet skulle förestås av en administrativ expert av byråchefs grad och underställas ett av de konsultativa statsråden.

Bland remissinstanserna var meningarna delade rörande kommitténs ifrågavarande förslag.

I *statsverkspropositionen till 1951 års riksdag* berördes rationaliseringsutredningens och trycksakskommitténs förslag vid behandlingen av frågor, gemensamma för flera huvudtitlar (prop. nr 1/1951 bilaga 2 s. 1—34). Föredragande statsrådet förklarade sig dela rationaliseringsutredningens och trycksakskommitténs uppfattning om behovet av en bättre samordning av det statliga kommittéväsendet. Denna samordning borde, uttalade statsrådet, i första hand ankomma på de departement, som tillkallat kommittéerna, samt på de konsultativa statsråden, vilka granskade samtliga kommittédirektiv.

Statsrådet vitsordade det av rationaliseringsutredningen och trycksakskommittén påtalade behovet av ökad service åt kommittéerna i skilda avseenden. Enligt statsrådets mening borde det emellertid ankomma på det departement, som tillkallat en kommitté, att lämna denna erforderligt stöd och biträde samt därvid i görligaste mån tillhandahålla kommittén erforderlig skrivhjälp, utrustning m. m. Statsdepartementens organisationsavdelning torde, fortsatte statsrådet, i viss omfattning kunna biträda departementen i sådana angelägenheter.

Vid riksdagsbehandlingen godtogs vad statsrådet sålunda uttalat (se statsutskottets utlåtande nr 13 samt riksdagens skrivelse nr 44).

Utredningens ståndpunkt och förslag

Av redogörelsen för uppdragens omfattning framgår, att antalet för offentligt uppdrag tjänstlediga personer tillhörande den statliga domarkåren ökades tämligen starkt från år 1933, som valts till utgångspunkt för redo-

görelsen, till början av 1940-talet men att därefter i stort sett inte skett någon ytterligare ökning. Den andel av hela den statliga domarkåren, som det ifrågavarande antalet utgjorde, steg under tiden fram till början av 1940-talet men har därefter sjunkit och är nu ungefär lika stor som år 1933, fränsett en viss ökning under det sistförflutna året. Detta innebär med andra ord, att under tiden 1933—1958 ökningen av antalet för offentligt uppdrag tjänstlediga statliga domare är i stort sett proportionell mot ökningen av hela den statliga domarkåren. Den försening av befordringsgången till ordinarie statlig domartjänst, som inträtt sedan år 1933, kan därför inte helt eller ens huvudsakligen bero på den ökade omfattning, vari statliga domare tagits i anspråk för offentliga uppdrag. Den mest betydande anledningen härtill måste anses vara, att antalet icke-ordinarie tjänster inom själva domstolväsendet, särskilt på fiskalsstadiet, ökats mycket starkt utan motsvarande ökning av antalet ordinarie tjänster.

I ovannämnda redogörelse har vidare nämnts, att antalet för offentligt uppdrag tjänstlediga statliga domare under åren 1933—1946 uppvisade en ökning i förhållande till antalet tjänster på slutstadiet i den statliga domarkarriären men att därefter någon minskning ägt rum. Att märka vid denna jämförelse är, att en inte obetydlig del av de tjänstlediga domarna innehar tjänst på slutstadiet.

Användningen av domare i offentliga uppdrag i nuvarande utsträckning utgör enligt utredningens mening en belastning på domarkarriären, som måste inge allvarliga betänkligheter. I utredningens tidigare betänkande har framhållits de olägenheter, som de rådande ogynnsamma befordringsförhållandena på den statliga domarbanan medför, särskilt risken för en allmän sänkning av domarkårens kvalitet (se SOU 1956: 52 s. 25—29). Vidare har i 2 kap. av föreliggande betänkande påvisats, att långt gående åtgärder erfordras för att tillfredsställande befordringsförhållanden skall uppnås. Att öka antalet sluttjänster inom domstolsorganisationen kan emellertid uppenbarligen ifrågakomma endast i den mån sådana tjänster är motiverade från allmänt organisatorisk synpunkt. Det är därför nödvändigt att även inrikta ansträngningarna på att hålla antalet domare på begynnelse- och passagestadierna inom en skälig ram. Som framhållits i 2 kap. är det därvid angeläget med bland annat en minskning av hovrätternas assessorskår, d. v. s. den grupp, bland vilka det största antalet offentliga uppdrag förekommer. I strävandet att uppnå tillfredsställande befordringsförhållanden på den statliga domarbanan måste därför ingå även åtgärder beträffande den omfattning, vari domare tillhörande det statliga domstolväsendet tas i anspråk för offentliga uppdrag. Målet måste därvid vara att inte blott förhindra, att antalet för sådana uppdrag tjänstlediga statliga domare ökas, utan även att åstadkomma en minskning av detta antal.

Vad härefter angår de åtgärder, som bör ifrågakomma i det angivna syftet, kan det måhända förefalla som en framkomlig utväg att i ökad utsträck-

ning erbjuda offentliga uppdrag åt städernas domarpersonal. 1943 års domarutredning rekommenderade också, tydligen från den nämnda synpunkten, en sådan åtgärd. Som tidigare nämnts har också under senare år rådhusrättsjurister i viss utsträckning anlitats. Emellertid är att märka, att i de fall, där tjänstledigheten för vederbörande rådhusrättsjurist föranleder behov för rådhusrätten att som vikarie under tjänstledighetstiden erhålla en befattningshavare från hovrätt, effekten på den statliga domarkarriären tydligen blir densamma som om en hovrättsjurist tagits i anspråk för uppdraget. Då endast de allra största rådhusrätterna torde ha möjlighet att bevilja en befattningshavare någon längre tjänstledighet utan att erhålla vikarie från hovrätten — och detta endast genom att anställa en ny befattningshavare under assessorsgraden — kan den angivna möjligheten endast utnyttjas i begränsad omfattning. Härtill kommer, att utnämningensåldern i fråga om rådmantjänst är förhållandevis hög i de största rådhusrätterna, varför hänsyn måste tagas även till befordringsgången inom dessa. Om den av utredningen föreslagna, för de statliga domstolarna och stadsdomstolarna gemensamma domarkarriären kommer till stånd, blir vidare befordringsförhållandena inom denna karriär — se härom framställningen i 2 kap. — sådana, att angelägenheten att begränsa domarnas anlitan- de för offentliga uppdrag gör sig gällande även i densamma. Ett ökat anlitan- de av rådhusrättsjurister för offentliga uppdrag, något som i och för sig kan vara önskvärt, synes därför böra förekomma endast i förening med motsvarande minskning av antalet för sådana uppdrag tjänstlediga personer inom den statliga domarkarriären.

Av det nu sagda torde framgå angelägenheten av en skärpt restriktivitet i fråga om domstolsjuristers anlitan- de för offentliga uppdrag. Det måste därför betecknas som oroväckande, att den minskning av antalet för sådana uppdrag tjänstlediga statliga domare, som ägde rum från år 1951 till år 1956, därefter förbytts i en ökning, trots att vid sidan härav rådhusrätts- jurister i ökad utsträckning anlitats. Utredningen har genomgått de senaste årens utredningsuppdrag, vilka föranlett tjänstledighet för domare inom den statliga karriären eller vid rådhusrätterna. Såvitt utredningen kan be- döma har det i de allra flesta fall varit fråga om uppdrag, vid vilka medver- kan av person med domarerfarenhet svåriligen kunnat undvaras. Däremot synes det kunna ifrågasättas, om inte denna medverkan vid en del av utred- ningsuppdragen kunnat begränsas till att avse vissa bestämda uppgifter och alltså inte omfatta sekreterargörö- målen i deras helhet.

I sistnämnda avseende må erinras om 1943 års domarutrednings ovan återgivna uttalande om lämpligheten av att, i den mån ett utredningsupp- drag endast i mindre grad berör juridiska problem utan huvudsakligen är av annan natur, endast i begränsad utsträckning, t. ex. för utarbetande av lagtext, anlita en person med domarerfarenhet, under det att arbetet i övrigt överlätes åt någon, som besitter speciell sakkunskap på området. I viss om-

fattning har detta också skett, varvid vederbörande domstolsjurist som regel knutits som expert till den ifrågavarande utredningen.

I den mån en domare tas i anspråk för mera begränsade uppgifter inom en utredning, synes det dock tveksamt, om dessa bör bestämmas så snävt som att t. ex. endast utarbeta lagtext på grundval av ett i sak redan utformat förslag. Vare sig domaren förordnas till ledamot i utredningen eller till expert åt densamma är det enligt utredningens mening lämpligast, att han följer utredningsarbetet i dess helhet och deltagar i utredningens sammanträden. Om vederbörande domare har tidigare erfarenhet av arbete som utredningssekreterare men den som förordnas till utredningens sekreterare inte har sådan erfarenhet, kan det vidare för utredningsarbetets effektivitet vara lämpligt, att den förstnämnde biträder utredningens ordförande med ledningen av utredningens verksamhet och svarar för planläggningen av arbetet.

Fördelen med den angivna ordningen är givetvis främst, att den medger medverkan av domare utan att denne behöver vara tjänstledig — i vart fall någon längre sammanhängande tid — från sin domartjänst. Härtill kommer, att de skisserade arbetsuppgifterna knappast är lika pressande som sekreterargöromålen i allmänhet, varför det blir möjligt att anlita även äldre domare med erfarenhet av utredningsarbete. Slutligen bör inte förbises den vinst för utredningsarbetet, som kan ligga däri, att en sådan ordning ger ökad möjlighet att till sekreterare utse en person, som har erfarenhet av de speciella förhållanden, som utredningsarbetet avser.

De åtgärder, som hittills förordats, avser att begränsa den omfattning, vari offentliga uppdrag medför behov av tjänstledighet från domartjänst. I den mån det emellertid visar sig erforderligt att anlita domstolsjurister för heltidsuppdrag är det angeläget, att deras särskilda sakkunskap utnyttjas i görligaste mån och att de såvitt möjligt avlastas sådana arbetsuppgifter, som inte erfordrar domarerfarenhet. Härigenom kan behovet av domarutbildad arbetskraft tillgodoses med mindre antal domstolsjurister än om dessa måste själva utföra även en mängd arbetsuppgifter av det sistnämnda slaget. Huruvida vad 1943 års domarutredning ifrågasatte beträffande inrättande på departementens lagbyråer av fasta sekreterartjänster utgör en lämplig och möjlig lösning för att ernå en avlastning av arbetsuppgifter för de inom departementen sysselsatta domstolsjuristerna synes kunna avgöras endast genom särskilda undersökningar. Däremot förefaller det beträffande kommittéuppgifterna vara klart, att åtskilligt skulle stå att vinna genom en fortsatt rationalisering av kommittéväsendet och sättet för utredningsarbetets bedrivande. Framförallt synes det önskvärt, att vederbörande departement i ökad utsträckning kunde tillhandahålla utredningarna material och sammanställningar av skilda slag. Härigenom skulle tiden för utredningsarbetet i åtskilliga fall kunna förkortas väsentligt. Särskilt i samband med utformningen av direktiven förefaller det vara lämpligt, att

insamling av material samt sammanställningar på grundval av detta ombesörjes inom departementet. Även under utredningsarbetets gång synes detta emellertid ofta med fördel kunna ske. Vad nu sagts förutsätter en viss förstärkning av departementens arbetskrafter. För arbetsuppgifter, som fordrar statistisk sakkunskap, torde dock som hittills Statistiska centralbyråns utredningsinstitut i regel böra anlitas.

Även om antalet för offentligt uppdrag tjänstlediga domstolsjurister genom de nu föreslagna åtgärderna kan minskas, måste man emellertid räkna med att antalet även i fortsättningen kommer att vara betydande. Av skäl som ovan nämnts är det vidare sannolikt, att åtminstone tillsvidare de allra flesta kommer att utgöras av personer inom det statliga domstolsväsendet. Frågan om belastningen på den statliga domarkarriären kommer därför alltjämt att vara aktuell. Det förblir därför en angelägen uppgift att ge tjänstledigheten för offentligt uppdrag en sådan utformning, att den belastning den förorsakar ej göres större än vad som är oundvikligt. Ett betydelsefullt led härutinnan är systemet med assessorstjänster utanför hovrätternas ledamotsorganisation, vilket gör det möjligt att ge vikarierna för tjänstlediga ordinarie domare särskilda tjänster som assessorer. Av värde är också den ovan nämnda möjligheten till överstatförelse av den domartjänst, som den för offentligt uppdrag tjänstledige domaren innehar. Om det är fråga om en assessorstjänst, innebär visserligen denna möjlighet endast en utvidgning av assessorskåren. Överstatförelse av ordinarie domartjänst medför däremot en ökning av antalet tjänster av detta slag och har alltså i och för sig en gynnsam effekt på befordringsgången till ordinarieskap inom den statliga domarkarriären.

Överstatförelsen förutsätter emellertid, att vederbörande domares offentliga uppdrag innefattar innehav av en särskild tjänst av viss beskaffenhet (jämför ovan s. 177). Den vars uppdrag inte avser en sådan tjänst utan t. ex. sekreterarskap i en utredning eller biträde å rättsavdelning eller lagbyrå i departement omfattas inte av bestämmelserna om överstatförelse, även om hans uppdrag är långvarigt. Hans domartjänst kan alltså inte återbesättas utan måste uppehållas av vikarie. I synnerhet när det är fråga om en ordinarie domartjänst måste ett sådant förhållande väcka betänkligheter inte blott med hänsyn till den belastning på domarkarriären det innebär utan även från rättsvårdssynpunkt. Vad angår hovrättsrådstjänsterna kan i detta avseende hänvisas till vad utredningen i 3 kap. framhållit om angelägenheten av att den dömande verksamheten i hovrätt i ökad utsträckning omhänderhas av ordinarie domare. Att helt undvika att ta även ordinarie domare i anspråk för offentliga uppdrag synes å andra sidan inte vara någon framkomlig väg. I vissa fall, t. ex. när det gäller lagberedningen, är det angeläget att som heltidstjänstgörande ledamöter förvärva personer med omfattande erfarenhet av både domarverksamhet och utredningsarbete. I andra fall kan orsaken vara den, att någon ordinarie domare har speciell sakkunskap i den föreliggande frågan.

Nu gällande regler om överstatförelse, kompletterade med bestämmelserna om förordnande av assessorer i hovrätterna, ger enligt utredningens mening en tillfredsställande lösning vid anlitan av hovrättsassessorer för offentliga uppdrag. För de fall åter, där ordinarie domare har tjänstledighet för sådana uppdrag, anser utredningen från rättsvårdens synpunkt påkallat att öka föreliggande möjligheter att förelse den tjänstledige domarens tjänst över stat så att den kan besättas med ny innehavare.

Av olika skäl anses det endast i undantagsfall börelse ifrågakomma, att andra ordinarie statliga domare än hovrättsråd är tjänstlediga för offentligt uppdrag. I sådana fall synes det dessutom redan av rent praktiska orsaker i regel vara mindre lämpligt med överstatförelse — t. ex. av häradshövding- eller tingsdomartjänst. En ökad möjlighet till överstatförelse bör därför enligt utredningens mening begränsas till att avse hovrättsrådstjänst. I detta avseende vill utredningen i första hand förelse en ordning, enligt vilken Kungl. Maj:t bemyndigas att i fall, där hovrättsråd har långvarig tjänstledighet för offentligt uppdrag, förelse hovrättsrådstjänsten över stat utan hinder av att uppdraget ej är förenat med sådant innehav av tjänst, som förutsättes enligt de allmänna reglerna om överstatförelse. Det förelsagna bemyndigandet synes lämpligen kunna meddelas i anslutning till hovrätternas personalförteckning på samma sätt som nu sker i fråga om förordnande av assessorer utöver det antal, som finns upptaget i personalförteckningen. I enlighet härmed bör i en särskild anmärkning till personalförteckningen Kungl. Maj:t bemyndigas att, i den mån hovrättsråd tages i anspråk för långvarigt uppdrag utom domstolsväsendet, förelse hovrättsrådstjänsten över stat, dock ej fler tjänster än ett på lämpligt sätt begränsat antal enligt vad nedan sägs. Alternativt kan bemyndigandet ges den utformningen, att Kungl. Maj:t får rätt att i de avsedda fallen utnämna högst ett visst antal hovrättsråd utöver det i personalförteckningen upptagna. Avsikten med den sistnämnda formuleringen skulle vara att markera, att det här inte är fråga om överstatförelse enligt de allmänna reglerna härom utan i stället en nära motsvarighet till bestämmelserna om förordnande av assessorer i hovrätterna.

De offentliga uppdrag, varom här kan bli fråga, är av skiftande art. De kan avse tjänstgöring som sakkunnig i departement eller särskilda utredningsuppdrag. Även internationella uppdrag, för vilka domare erhåller tjänstledighet, bör enligt utredningens mening ingå. Som exempel på utredningsuppdrag av det avsedda slaget kan nämnas ledamot- eller sekreterarskap i lagberedningen.

Antalet hovrättsrådstjänster, som enligt vad nu sagts skulle tillkomma, torde börelse avpassas så, att olägenheterna av att hovrättsråd anlitas för offentliga uppdrag undanröjes. Detta innebär, att proportionen mellan i tjänst varande ordinarie och icke-ordinarie hovrättsledamöter skall uppfylla de krav, som uppställts i 3 kap., d. v. s. att minst tre fjärdedelar till fyra femtedelar bör vara ordinarie ledamöter. Det erforderliga antalet kan därför komma att växla år från år och bör enligt utredningens mening — på samma

sätt som i 3 kap. föreslagits i fråga om hovrätternas assessorstjänster — bestämmas per budgetår på grundval av en årlig redovisning från Kungl. Maj:ts sida av behovet under det kommande budgetåret.

Vid bedömningen av det erforderliga antalet under nuvarande förhållanden är att märka, att antalet extra ledamotsbefattningar i hovrätterna f. n. är relativt stort, vilket ökar inslaget av icke-ordinarie ledamöter. Härtill kommer, att ett antal hovrättsråd tjänstgör i justitierevisionen eller, i något fall, i underrätt, varjämte tidvis vissa tjänster måste förutsättas stå obesatta. Det sagda gör det önskvärt, att flertalet hovrättsrådstjänster, vars innehavare har tjänstledighet för långvariga offentliga uppdrag, kan föras över stat och återbesättas. Med utgångspunkt härifrån och vid en försiktig bedömning av behovet beräknar utredningen, att det föreslagna bemyndigandet för Kungl. Maj:t bör avse 10 hovrättsrådstjänster, vilket motsvarar drygt hälften av det nuvarande antalet hovrättsråd med långvarig tjänstledighet för offentligt uppdrag, som inte innefattar någon särskild tjänst.

Mot den nu föreslagna ordningen kan riktas den invändningen, att den innebär ett principiellt avsteg från gällande regler för överstatföring. Något avgörande hinder bör detta emellertid enligt utredningens mening ej vara, i synnerhet som förslaget i viss mån ansluter sig till vad som redan gäller i fråga om tjänsterna som assessor i hovrätt. För den händelse förslaget likväl ej skulle anses böra genomföras i den angivna utformningen, vill utredningen peka på möjligheten att inrätta särskilda tjänster för att tillgodose det ifrågasatta behovet. För att kunna bilda underlag för överstatföring bör dessa tjänster få karaktär av förordnandetjänster av ungefär samma typ som exempelvis statsdepartementens lagbyråchefstjänster. De synes böra utföras på justitiedepartementets stat, eftersom ju kontrollen av den omfattning, vari domare användes för offentliga uppdrag, handhaves av chefen för detta departement. Någon särskild benämning på dessa tjänster synes inte erforderlig. De torde i justitiedepartementets personalförteckning kunna betecknas exempelvis som »Särskilda tjänster för domare i utredningsuppdrag m. m.». Någon ändring i fråga om storleken av de avlöningsförmåner, som utgår till vederbörande, åsyftas inte.

Vad härefter angår kontrollen av den omfattning, vari domstolsjurister tas i anspråk för offentliga uppdrag, synes densamma fortfarande böra utövas på sätt nu sker genom chefen för justitiedepartementet. Ifrågasättas kan, om inte längre tjänstledighet för offentligt uppdrag borde erfordra beslut av Kungl. Maj:t även då ledigheten avser fiskal eller tingssekreterare, i synnerhet som dessa kategorier bör anlitas för sådant ändamål endast i undantagsfall. Då hovrätterna visat stor restriktivitet i det nämnda avseendet, anser utredningen emellertid inte påkallat att föreslå någon ändring av gällande regler på denna punkt.

I 3 kap. har utredningen föreslagit, att inga assessorstjänster på personalförteckningen längre skall redovisas särskilt för viss hovrätt. I stället för-

ordas, att ett för samtliga hovrätter gemensamt antal upptages i personalförteckningen varvid det erforderliga antalet bör bestämmas för varje budgetår på grundval av det beräknade faktiska behovet för budgetåret. En viss marginal bör därvid finnas för oförutsedda behov. Vidare har utredningen här ovan förutsatt motsvarande redovisning beträffande behovet av hovrättsråd för offentliga uppdrag. För att ge riksdagen möjlighet att närmare följa utvecklingen i fråga om användningen av domare för uppdrag utom domstolsväsendet synes det lämpligt, att redovisningen omfattar hela det för sådana uppdrag erforderliga antalet domare.

Eftersom det erforderliga antalet assessorstjänster i hög grad är beroende på den omfattning, vari domare anlitas för offentliga uppdrag, vill utredningen i detta sammanhang ta upp frågan om antalet. Vid bedömningen härav torde följande faktorer i första hand vara av intresse. Enligt utredningens mening bör man utgå från att antalet för offentligt uppdrag tjänstlediga statliga domare inte skall behöva överstiga 80, varav omkring 10 fiskaler, som i detta sammanhang frånräknas. Av de återstående 70 statliga domarna kan omkring 20 beräknas inneha nu befintliga förordnandetjänster, som medger överstatföring av domartjänsten. Härtill kommer den ovan föreslagna möjligheten till ökad överstatföring, beräknad att omfatta ytterligare omkring 10 domartjänster. Med hänsyn till vad nu sagts återstår ett behov av 40 assessorstjänster, vilkas innehavare antingen själva fullgör offentligt uppdrag, som inte medger överstatföring av domartjänsten, eller vikarierar för ordinarie domare, som fullgör sådant uppdrag.

Ytterligare måste emellertid beräknas ett antal assessorer för tjänstgöring i nedre justitierevisionen eller som vikarier för hovrättsråd och tingsdomare, som tjänstgör därstädes. Härvid bör dock hänsyn inte tagas till revisionssekreterartjänster, vilkas innehavare är tjänstlediga för offentligt uppdrag, eftersom dessa medräknats ovan. Antalet extra revisionssekreterartjänster är emellertid 12, vartill sedan flera år tillbaka ett växlande antal ordinarie revisionssekreterartjänster, i regel 5 till 10, stått vakanta. Vidare måste tas i beräkning ett visst behov av vikarier å vakanta ordinarie underdomartjänster eller i anledning av längre sjukledighet etc., uppskattningsvis 5 till 10.

Slutligen är att märka, att hovrätternas ordinarie ledamotsorganisation i ej obetydlig utsträckning måst förstärkas med extra ledamotsbefattningar, vilka i vissa fall föranlett ökning av antalet assessorstjänster på personalförteckningen för vederbörande hovrätt men i andra fall ansetts kunna uppehållas av adjungerade fiskaler. F. n. är antalet extra ledamotsbefattningar inte fullt 30, varav åtta medfört särskilda assessorstjänster.

Av det anförda torde framgå, att det faktiska behovet av assessorstjänster kan växla inte obetydligt år från år. Att maximeringen av antalet hittills inte gjort sig märkbar i praktiken beror på att den utformats med en viss marginal, som ökats genom möjligheten till överstatföring. Att märka är

också, att ett inte obetydligt om också tämligen växlande antal ledamots-tjänster i hovrätt uppehålls av adjungerade fiskaler som ännu inte fullgjort för assessorsförordnande erforderlig adjunktionstjänstgöring. Detta förhållande minskar givetvis det faktiska behovet av assessorstjänster i förhållande till vad redogörelsen här ovan ger vid handen.

En beräkning, gjord på grundval av redovisningen här ovan rörande det aktuella behovet, synes ge följande resultat. De offentliga uppdragen medför behov av 40 assessorstjänster, tjänstgöringen i justitierevisionen påkallar ytterligare omkring 20 sådana tjänster, underrätternas behov av vakansvikarier m. m. 5 till 10 samt de extra ledamotsbefattningarna i hovrätterna inte fullt 30 tjänster, sammanlagt alltså drygt 95 assessorstjänster. En marginal för oförutsedda behov erhålles genom att, som tidigare nämnts, ett antal ledamotsbefattningar kan beräknas uppehållas av adjungerade fiskaler, som ännu inte fyller förutsättningarna för assessorsförordnande. Utöver nuvarande 54 assessorstjänster på hovrätternas personalförteckning skulle alltså erfordras 40—45 sådana tjänster — fränsett givetvis dem som förts över stat. Om alla assessortjänster utom de överstatförda i enlighet med utredningens förslag upptages gemensamt för hovrätterna i personalförteckningen, kan det därvid erforderliga antalet sålunda anges till 95—100.

Därest den av utredningen i 4 kap. förordade omläggningen av tjänstgöringen i justitierevisionen kommer till stånd, synes man kunna räkna med att de nu vakanta revisionssekreterartjänsterna blir besatta, vilket skulle minska det nyss nämnda erforderliga antalet assessorstjänster med 5—10 eller alltså till omkring 90. I den mån de extra ledamotsbefattningarna i hovrätterna omvandlas till ordinarie tjänster kan antalet ytterligare minskas i motsvarande grad.

Kostnadsberäkningar

De förslag, som domarutredningen framlägger i förevarande betänkande, berör endast till en mindre del domstolarnas personalorganisation. I vissa avseenden avser de dock förändringar i denna och föranleder därvid kostnadsökningar. Dessas årliga storlek redovisas i det följande.

I 3 kap. föreslås, att i envar av hovrätterna utom Svea hovrätt inrättas en lagmanstjänst. Någon indragning av hovrättsrådstjänster i anledning härav föreslås endast i hovrätten för Övre Norrland, där utredningen räknar med att den nya lagmanstjänsten skall föranleda indragning av en hovrättsrådstjänst. I övrigt förutsätter utredningen, att vid bedömning av behovet av extra ledamöter i hovrätterna hänsyn togs till att utredningens förslag innebär en viss utökning av den ordinarie ledamotsorganisationen. Utredningen beräknar därför kostnadsökningen för de föreslagna lagmanstjänsterna i hovrätten för Övre Norrland till skillnaden mellan en lagmanslön och en hovrättsrådslön samt i övriga av förslaget berörda hovrätter efter avdrag för kostnaden för en extra ledamot per hovrätt. Den följande uppställningen anger lönerna med de år 1958 utgående lönebeloppen, varvid hänsyn också tagits till de i vissa nordliga delar av landet utgående kallortstilläggen jämte provisoriskt extra tillägg till tjänstemän inom kallortsområdet.

Fem lagmän, Bo 4 (inberäknat kallortstillägg jämte extra tillägg i klass I för en lagman) 204 408 kronor

Avgår:

Ett hovrättsråd, Bo 1 (kallortstillägg jämte extra tillägg i klass I) 36 636 kronor

Fyra extra ledamöter (vikariatslön i löneklass A 26, varav två vikariatslöner i ortsgrupp 4 och två i ortsgrupp 3) .. 114 408 » 151 044 »

Återstår 53 364 kronor

Kostnadsökningen uppgår således till 53 364 kronor.

Vidare föreslås i 3 kap., att en tjänst som förste fiskal i lönegrad Ae 23 inrättas på varje hovrättsavdelning i förening med att antalet övriga fiskaltjänster minskas i motsvarande grad. Kostnaden härför beräknar utredningen med utgångspunkt från antalet ordinarie hovrättsavdelningar, inbe-

räknat den som enligt beslut av innevarande års riksdag skall inrättas den 1 juli 1959. Avdrag sker med kostnaden för motsvarande antal fiskaler i lönegrad Ae 21.

24 förste fiskaler, Ae 23: 23 (11 i ortsgrupp 5, sju i ortsgrupp 4 och sex i ortsgrupp 3. Kallortstillägg jämte extra tillägg i klass I för två fiskaler)	593 964 kronor
Avgår 24 fiskaler, Ae 21: 21 (samma ortsgupper och tillägg)	533 616 »
Återstår	60 348 kronor

Kostnadsökningen uppgår således till 60 348 kronor.

Slutligen föreslår utredningen i 7 kap., att Kungl. Maj:t i anslutning till personalförteckningen för hovrätterna skall bemyndigas att under vissa förutsättningar utnämna högst 10 hovrättsråd utöver det i personalförteckningen upptagna antalet. Kostnadsökningen beräknas här motsvara skillnaden mellan 10 hovrättsrådslöner och 10 assessorslöner, de sistnämnda i detta sammanhang beräknade i ortsgrupp 5 samt med en uppflyttning i löneklass.

10 hovrättsråd, Bo 1	362 880 kronor
Avgår 10 assessorer, Ae 26: 27, ortsgrupp 5	310 680 »
Återstår	52 200 kronor

Kostnadsökningen blir således 52 200 kronor.

Vad utredningen i 3 kap. framhållit om angelägenheten av att den dömande verksamheten i hovrätt i ökad utsträckning omhänderhas av ordinarie domare kan föranleda en ändrad beräkning av anslagen till ordinarie respektive icke-ordinarie personal i hovrätterna. Någon merkostnad för statsverket torde emellertid inte uppkomma som följd av de förslag rörande hovrättsavdelningarnas sammansättning, vilka utredningen i detta sammanhang framlägger.

I samma kapitel uttalar utredningen, att en fördelning av hovrättspresidenternas dömande verksamhet — fränsett Svea hovrätt — på samtliga avdelningar skulle minska den omfattning, vari vice ordförandena på avdelningarna fungerar som ordförande, samt att detta aktualiserar en omprövning av gällande bestämmelser rörande ersättning till vice ordförande på avdelning. Utredningen har emellertid inte ansett sig böra föregripa en sådan omprövning genom att här uppskatta den kostnadsminskning, vartill omprövningen kan leda.

En omprövning av löneställningen för de revisionssekreterartjänster, som är placerade under rådsklass, i enlighet med vad utredningen förordat i 4 kap. föranleder tydligen ökade lönekostnader. En sådan omprövning har

emellertid ägt rum vid innevarande års löneförhandlingar, varefter Kungl. Maj:t nyligen förelagt riksdagen förslag till placering av samtliga revisionssekreterartjänster i rådsklass. Under sådana omständigheter anser sig utredningen inte böra ta hänsyn till denna fråga vid sina kostnadsberäkningar. Utredningen vill emellertid framhålla, att den av utredningen förordade omläggningen av tjänstgöringen i justitierevisionen — vilken i hög grad skulle underlättas genom den föreslagna löneyftningen — kan beräknas medföra en viss besparing för statsverket genom minskade utgifter för tjänstgöringstraktamenten m. m.

Å andra sidan medför en ökad cirkulation mellan de statliga domstolarna och stadsdomstolarna i enlighet med utredningens förslag i 5 kap., särskilt vid adjunktion i hovrätt av stadsdomare, vissa merkostnader både i fråga om adjunktionsersättningens storlek och i form av tjänstgöringstraktamenten m. m. Dessa merkostnader, som är mycket vanskliga att närmare ange, torde dock bli förhållandevis ringa.

Den sammanlagda årliga kostnadsökning, som utredningen här beräknat, uppgår sålunda till (53 364 + 60 348 + 52 200) 165 912 kronor.

Utkast till författningsändringar

Arbetsordningen för rikets hovrätter den 19 december 1947 (nr 960)

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

3 §.

1 mom. I fråga — — — särskild omständighet.

Avdelning skall hava sådan sammansättning, att av ledamöterna minst fyra eller, om avdelningen består av allenast fyra ledamöter, minst tre äro *antingen innehavare av ordinarie domartjänst i hovrätt eller underrätt eller ock assessorer i hovrätt*. Vid förfall för sådan ledamot må avdelning under kortare tid än en månad hava annan sammansättning. Skulle på grund av särskilda omständigheter hinder möta att iakttaga här givna föreskrifter, har hovrätten att hos Kungl. Maj:t göra den framställning, som må anses påkallad. Tjänstgöringen å avdelning bör om möjligt så ordnas, att i *huvudförhandling deltaga minst tre sådana ledamöter, som avses i första punkten av detta stycke*; och skall städse *ordföranden vara innehavare av ordinarie domartjänst*.

Avdelning skall hava sådan sammansättning, att av ledamöterna minst fyra eller, om avdelningen består av allenast fyra ledamöter, minst tre äro *innehavare av ordinarie domartjänst i hovrätt*. Vid förfall för sådan ledamot må avdelning under kortare tid än en månad hava annan sammansättning. Skulle på grund av särskilda omständigheter hinder möta att iakttaga här givna föreskrifter, har hovrätten att hos Kungl. Maj:t göra den framställning, som må anses påkallad. Tjänstgöringen å avdelning bör om möjligt så ordnas, att i *huvudförhandling eller i avgörande av mål på handlingarna deltaga minst tre ledamöter, som äro antingen innehavare av ordinarie domartjänst i hovrätt eller underrätt eller ock assessorer i hovrätt*; och skall städse *ordföranden jämte minst en av de övriga ledamöterna vara innehavare av ordinarie domartjänst i hovrätt*.

2 mom. Andra tjänstemän — — — hovrättens avdelningar.

17 §.

1 mom. I den omfattning presidenten bestämmer åligger fiskal:

1 mom. I den omfattning presidenten bestämmer åligger fiskal:

(Gällande lydelse)

att i mål, som enligt 6 § skola föredragas av honom, under referentens överinseende vidtagna förberedande åtgärder som enligt 16 § ankomma på referenten; samt

att i övrigt biträda vederbörande avdelning eller referent vid målens förberedande behandling.

(Föreslagen lydelse)

att biträda vederbörande avdelning eller referent vid målens förberedande behandling;

att därvid för referenten skyndsamt anmäla frågor, som påkalla särskilt beslut eller annan åtgärd under den förberedande behandlingen; samt

att i mål, som enligt 6 § skola föredragas av honom, under referentens överinseende vidtagna förberedande åtgärder som enligt 16 § ankomma på referenten.

2 mom. Annan tjänsteman — — — vederbörande fiskal.

3 mom. Vad i denna arbetsordning stadgas om fiskal gäller även förste fiskal, där ej annat är särskilt föreskrivet eller framgår av sammanhanget.

45 §.

Presidenten är — — — sina åligganden.

I Svea hovrätt bör presidenten deltaga i lagskipningsarbetet i den mån övriga honom åliggande skyldigheter sådant medgiva. I annan hovrätt är *presidenten tillika ordförande å en av hovrättens avdelningar och bör i sådan egenskap* — i den mån ej hinder möter på grund av ämbetsresa eller presidenten åliggande uppgift av större omfattning — deltaga i arbetet i den utsträckning som kan anses motsvara hälften av den tjänstgöring som åligger lagman; han äger även eljest deltaga i lagskipningsarbetet.

Presidenten bör — — — första stycket 1. och 4.

Presidenten åligger — — — under hovrätten.

När presidenten inträder å *avdelning, varå han ej är ordförande, har han att föra ordet å avdelningen.*

I Svea hovrätt bör presidenten deltaga i lagskipningsarbetet i den mån övriga honom åliggande skyldigheter sådant medgiva. I annan hovrätt bör *presidenten* — i den mån ej hinder möter på grund av ämbetsresa eller presidenten åliggande uppgift av större omfattning — deltaga i arbetet i den utsträckning som kan anses motsvara hälften av den tjänstgöring som åligger lagman; han äger även eljest deltaga i lagskipningsarbetet.

När presidenten inträder å *avdelning, har han att där föra ordet.*

Presidenten har — — — — — här avses.

*(Gällande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

58 §.

Då tjänst — — — tjänstens erhållande.

Sökande, som ej innehar domar-tjänst, uppföres ej på förslag. Hovrätten har dock att yttra sig om sökandens lämplighet för tjänsten.

Tillkännagivande om — — — Kungl. Maj:t.

61 a §.

Till förste fiskal må, där ej särskilda förhållanden till annat förordna, förordnas endast den som efter erhållet fiskalsförordnande tjänstgjort under sammanlagt ett år som häradshövding, tingsdomare, särskild inskrivningsdomare, tingssekreterare eller biträde åt häradshövding — vari innefattas jämväl tjänstgöring med förordnande att i häradshövdingens ställe upplägga nya fastighetsböcker eller att biträda häradshövding med dylikt arbete — eller som vattenrättsdomare, vattenrättssekreterare eller ledamot i rådhusrätt, i vilken finnas förutom borgmästaren minst två ledamöter, som skola vara lagfarna, eller som sekreterare i arbetsdomstolen eller som biträde åt statsåklagare eller advokat.

63 §.

Assessor är skyldig mottaga förordnande att tjänstgöra dels som *revisionssekreterare, häradshövding* eller tingsdomare, dels som ledamot i annan hovrätt än den han tillhör under högst ett år, dels som ledamot i rådhusrätt under högst ett år, dels ock som vattenrättsdomare eller vattenrättssekreterare under sammanlagt högst tre år. Assessor vare dock ej pliktig att mottaga förordnande i

Assessor är skyldig mottaga förordnande att tjänstgöra dels som *häradshövding* eller tingsdomare, dels som ledamot i annan hovrätt än den han tillhör under högst ett år, dels som ledamot i rådhusrätt under högst ett år, dels ock som vattenrättsdomare eller vattenrättssekreterare under sammanlagt högst tre år. Assessor vare dock ej pliktig att mottaga förordnande i rådhusrätt eller

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

rådhusrätt eller i eller under annan
hovrätt med mindre Kungl. Maj:t i
särskilt fall det bestämt.

i eller under annan hovrätt med
mindre Kungl. Maj:t i särskilt fall
det bestämt.

Fiskal är — — — — — i rådhusrätt.

Fiskalsaspirant är — — — — — eller medgiva.

Domsagostadgan den 11 juni 1943

3 §.

Tingsdomare utnämnes eller förordnas av Kungl. Maj:t. Skall befattningen tillsättas på förordnande, meddelas sådant för en tid av tre år eller, där särskilda förhållanden giva anledning därtill, för kortare tid. Till tingsdomare bör företrädesvis utses assessor i hovrätt, vilken under minst två år tjänstgjort som ledamot i hovrätt.

Tingsdomare utnämnes eller förordnas av Kungl. Maj:t. Skall befattningen tillsättas på förordnande, meddelas sådant för en tid av tre år eller, där särskilda förhållanden giva anledning därtill, för kortare tid. Till tingsdomare bör företrädesvis utses den som under minst ett år tjänstgjort som ledamot i hovrätt och därvid funnits skickad att erhålla förordnande som assessor i hovrätten.

Då tingsdomarbefattning — — — sökt förordnandet.

Sökande, som ej innehar domartjänst, uppföres ej på förslag. Hovrätten har dock att yttra sig om sökandens lämplighet för tjänsten.

Blir tingsdomarbefattning — — — upprätthålla densamma.

5 §.

Tingssekreterare förordnas — — — sagda tid.

Till tingssekreterare må, där ej Kungl. Maj:t för särskilt fall annat medgiver, förordnas allenast fiskal i hovrätt, som under sammanlagt ett och ett halvt år tjänstgjort som fiskal. Med tjänstgöring — — — ankomma på fiskal.

Till tingssekreterare må, där ej Kungl. Maj:t för särskilt fall annat medgiver, förordnas allenast den som under sammanlagt ett och ett halvt år tjänstgjort som fiskal. Med tjänstgöring — — — ankomma på fiskal.

*Kungl. kungörelsen den 31 oktober 1947 med vissa bestämmelser
ang. rådhusrätt och magistrat*

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

4 §.

Till innehavare av befattning som lagfaren rådman eller assessor må, där Kungl. Maj:t ej för särskilt fall annat medgiver, utses allenast den som är lagfaren ordinarie ledamot i rådhusrätt, i vilken enligt gällande bestämmelser jämte borgmästaren sitta minst två lagfarna ledamöter, eller som *innehaft förordnande såsom ledamot eller fiskal* i hovrätt och av hovrätten funnits skickad att erhålla fortsatt domarförordnande.

Till innehavare av befattning som lagfaren rådman eller assessor må, där Kungl. Maj:t ej för särskilt fall annat medgiver, utses allenast den som är lagfaren ordinarie ledamot i rådhusrätt, i vilken enligt gällande bestämmelser jämte borgmästaren sitta minst två lagfarna ledamöter, eller *som fullgjort vad som enligt bestämmelserna i 5 § andra stycket domsagostadgan den 11 juni 1943 fordras för förordnande till tingssekreterare samt av den hovrätt, vari han är eller senast varit fiskal, funnits skickad att erhålla fortsatt domarförordnande.*

Motivering för de föreslagna författningsändringarna har lämnats vid behandlingen av de frågor, där ändringarna aktualiserats (se s. 56, 57, 63, 77, 81, 102, 120, 123, samt 165—166). Såsom därvid anförts synes vissa övergångsbestämmelser erforderliga beträffande de föreslagna ändringarna i 3 § arbetsordningen för hovrätterna samt 4 § kungörelsen den 31 oktober 1947 med vissa bestämmelser ang. rådhusrätt och magistrat. Från tillämpningen av den ändrade lydelsen av förstnämnda författningsrum bör sålunda tillsvidare undantagas de hovrätter, där personalsituationen är sådan, att förutsättningar för den nya regelns tillämpning ännu ej föreligger. Vad angår det sistnämnda författningsrummet bör den skärpning av kompetenskraven för erhållande av rådmans- eller assessorstjänst i rådhusrätt, som den föreslagna ändringen innebär, inte tillämpas på den som före den nya bestämmelsens ikraftträdande erhållit befattning vid rådhusrätt och därvid uppfyllt de då gällande kompetenskraven.

Sammanfattning

Domarutredningens uppgift har varit att verkställa en översyn av domarpersonalens rekryterings- och anställningsförhållanden samt därmed sammanhängande spörsmål. I enlighet härmed har utredningen undersökt befordringsförhållandena på den statliga domarbanan samt beräknat den proportion mellan antalet tjänster på slut-, passage- och begynnelsestadierna, som erfordras för att tillfredsställande befordringsförhållanden skall kunna uppnås. Beräkningarna redovisas i korthet i betänkandet samt behandlas mera utförligt i en av utredningens statistiske expert, amanuensen Harry Lütjohann upprättad »Promemoria rörande ett stationärt befordringssystem för domarbanan» (stencilerad), vilken promemoria kan erhållas från justitiedepartementet.

Av olika skäl, såväl allmänt organisatoriska som statsfinansiella, kan den angivna proportionen endast beräknas bli successivt genomförd. Härtill kommer, att det inte ingått i utredningens uppdrag att överväga några mera genomgripande förändringar i domstolsorganisationen. Utredningen har därför i huvudsak begränsat sig till att belysa möjligheterna att under hänsynstagande till allmänt organisatoriska synpunkter samt behovet av tjänster för utbildningsändamål uppnå den såsom erforderlig angivna proportionen.

Organisatoriska frågor. Vissa förslag av organisatorisk art framlägges dock. Sålunda föreslås, att en ny lagmanstjänst inrättas i envar av de hovrätter, där presidenten nu är ordförande på en avdelning — d. v. s. samtliga hovrätter utom Svea hovrätt — samt att ordförandeskapet därvid överföres från presidenten till lagmannen. Presidentens deltagande i lagskipningsarbetet förutsättes därefter bli fördelat på de skilda avdelningarna i hovrätten. Vidare förordas, att för varje hovrättsavdelning inrättas en tjänst som förste fiskal, avsedd för fiskal med fullgjord tingssekreterartjänstgöring samt beräknad att innefatta särskilt kvalificerade fiskalsuppgifter.

Med utgångspunkt från att hovrätterna med nuvarande lagstiftning om fullföljd till högsta domstolen i realiteten i stor utsträckning fungerar som slutinstans framhåller utredningen som särskilt angeläget, att deras verksamhet i huvudsak utövas av ordinarie domare. I detta syfte förordas vissa ändringar i bestämmelserna i 3 § arbetsordningen för rikets hovrätter rörande hovrättsavdelnings sammansättning, innebärande inte oväsentligt skärpta krav på deltagande av ordinarie hovrättsledamöter.

För att motverka de olägenheter, som i skilda avseenden framträtt som en följd av att förordnande till assessor i hovrätt under senare år i stor utsträckning inte kunnat meddelas i anslutning till att vederbörande fiskal fullgjort erforderlig adjunktionstjänstgöring, förordas en uppmjukning av de i praxis gällande förutsättningarna för sådant förordnande.

Beträffande hovrätternas fiskaler och aspiranter behandlar utredningen — utöver förslaget om förste fiskaler — dessa befattningshavares arbetsuppgifter och antal samt beräknar det erforderliga antalet genomsnittligt till knappt fyra på en fyramannaavdelning, drygt fyra på en femmannaavdelning och omkring fem på en sexmannaavdelning. Beräkningen innebär ett något lägre antal fiskaler och aspiranter än vad som före rättegångsreformens genomförande uppskattades som erforderligt, vilket sammanhänger med att en viss överflyttning av arbetsuppgifter från de nämnda befattningshavarna till icke rättsbildad personal ägt rum. I de ifrågavarande antalen inräknas även de föreslagna förste fiskalerna.

Vid behandlingen av verksamheten i nedre justitierevisionen granskas från organisatoriska utgångspunkter handläggningen av nådeärenden. Utredningen erinrar därvid om sitt uttalande i remissyttrande den 27 januari 1956, att goda skäl talar för att den förberedande handläggningen av dessa ärenden överföres från justitierevisionen till justitiedepartementet.

Domarbanans utformning. Huvuddelen av betänkandet ägnas åt domarbanans närmare utformning. En betydelsefull förändring av karriären inom de statliga domstolarna innebär utredningens förslag, att tjänstgöring som revisionssekreterare inte längre skall ingå som ett normalt led i karriären och inte heller längre skall tillerkännas särskilt formellt meritvärde. Tjänstgöring av detta slag skall enligt förslaget följaktligen inte längre vara någon regelmässig förutsättning för utnämning till häradshövding. Vidare förordas, att den nu föreliggande skyldigheten för assessor i hovrätt att mottaga förordnande som revisionssekreterare slopas.

Ett utmärkande drag för den statliga domarbanan är, att varje hovrätt för sig i viss mån bildar en sluten befordringsenhet. Beträffande fiskals- och assessorsstadierna, där tjänsterna är icke-ordinarie samt tillsättes utan ansökningsförfarande, föreslår utredningen ingen ändring härutinnan. Däremot förordas, att det företräde som vid tillsättning av hovrättsrådstjänst i praxis tillerkännes sökande tillhörande den hovrätt, vari tjänsten är inrättad, slopas efter en övergångstid. Vidare föreslås, att möjlighet öppnas att erhålla transport från hovrättsrådstjänst till sådan tjänst i annan hovrätt. Som förutsättning anses dock böra uppställas fullgjord tjänstgöring i den innehavda tjänsten under minst 10 år eller, vid transport från hovrättsrådstjänst i någon av de båda norrlandshovrätterna, under en några år kortare minimtid.

I fråga om häradsrätterna föreslås, att nu gällande hinder för transport mellan häradshövdingtjänster i princip avskaffas. För transport bör dock

regelmässigt förutsätts minst 10 års tjänstgöring i den innehavda tjänsten. Transport bör vidare som regel inte medges härads hövding, som har mindre än 10 år kvar till pensionsåldern. För transport mellan tingsdomartjänster förordas ett krav på fem års tjänstgöring i innehavd tjänst.

För transport från en domartjänst till en sådan tjänst av annat slag i samma löneställning, t. ex. transport från tingsdomartjänst till hovrättsrådstjänst, bör frånsett några undantagsfall enligt utredningens mening inte uppställas något krav på viss minimitjänstgöring.

En i direktiven särskild omnämnd fråga, som utredningen haft att behandla, avser åtgärder med syfte att i avbidan på rådhusrätternas eventuella förstataligande åvägabringa en ökad cirkulation mellan de statliga domstolarna och stadsdomstolarna (rådhusrätterna). I detta avseende föreslår utredningen, att en för dessa olika slag av domstolar gemensam domarkarriär successivt uppbygges. Detta bedömes av utredningen i stort sett kunna åstadkommas på så sätt, att den som hädanefter övergår från statlig domartjänst till rådhusrätt kvarstår i turordningen i den statliga domarkarriären såväl i fråga om adjunktion i hovrätt som vid tillsättning av statlig ordinarie domartjänst.

Som ett led i åtgärderna för att erhålla en för de statliga domstolarna och stadsdomstolarna gemensam domarkarriär föreslås vidare en del ändringar i behörighetsvillkoren för vissa domartjänster. Beträffande befattning som lagfaren rådman eller assessor i rådhusrätt förordas sålunda en skärpning, innebärande att samma krav på tjänstgöring av visst slag och viss varaktighet efter godkännande som fiskal uppställs som nu gäller för förordnande till tingssekreterare. I motsatt riktning föreslås, att stadgandet att till tingsdomare företrädesvis bör utses hovrättsassessor, vilken under minst två år tjänstgjort som ledamot i hovrätt, ändras att avse den som fullgjort sådan tjänstgöring under minst ett år och därvid funnits skickad att erhålla förordnande som assessor i hovrätt. Ett krav av sistnämnd art avses skola uppehållas för utnämning till statlig ordinarie domartjänst över huvud taget.

En gemensam domarkarriär innebär som framgår av vad ovan sagts bland annat, att turordningen till adjunktion i hovrätt i princip är oberoende av huruvida vederbörande övergått till rådhusrätt eller kvarstår som fiskal i hovrätt. Med hänsyn främst till de särskilda reglerna om tillsättning av stadsdomartjänster samt till den stora betydelse tidpunkten för adjunktionen har för hovrätternas fiskaler föreslås emellertid det undantaget, att fiskal med viss tjänstetid efter inträdet i hovrätt, förslagsvis fem år i norrlands-hovrätt och sju år i annan hovrätt, i regel skall ifrågakomma till adjunktion i hovrätten framför befattningshavare i rådhusrätt. Det sagda avser endast turordningen till adjunktion och förordnande till hovrättsassessor men ej turordningen i den gemensamma domarkarriären i övrigt, t. ex. vid sökande av hovrättsrådstjänst. — Adjunktionstjänstgöringen föreslås skola som regel fullgöras i den hovrätt, vari vederbörande är fiskal, respektive inom vars

domkrets den rådhusrätt är belägen, där vederbörande innehar domarbefattning.

Som ovan nämnts avses den gemensamma domarkarriären komma till stånd endast successivt. Beträffande de domare, som inte kommer att tillhöra densamma, föreslår utredningen vissa åtgärder för att främja en cirkulation av mera tillfällig art mellan statliga domstolar, särskilt hovrätterna, och stadsdomstolarna. Främst föreslås något gynnsammare regler i fråga om möjligheten för stadsdomare att vid tjänstgöring som adjungerad ledamot i hovrätt erhålla full ersättning för de löneförmåner han under denna tjänstgöring går miste om från sin stadsdomartjänst.

Vid behandlingen av domarkårens rekrytering och utbildning förordar utredningen visserligen ett bibehållande av nuvarande ordning med en särskild domarkarriär men framhåller samtidigt som önskvärt, att åklagare och advokater med långvarig erfarenhet inom sitt yrke i viss utsträckning förvärvas som domare, framförallt i kollegiala domstolar. Även värdet av ett ökat inslag av rättsvetenskapligt utbildade jurister i domarkåren betonas. För att underlätta övergången till domarbanan för erfarna och kunniga jurister av nämnda slag föreslås vissa ändringar i tillsättningsförfarandet beträffande hovrättsråds- och tingsdomartjänster. Vidare föreslås, att möjlighet öppnas att tillfälligt adjungera sådana jurister som ledamöter i hovrätterna. Vad särskilt angår rättsvetenskapsmännen förordas vidare, att rättsvetenskapliga meriter i ökad grad skall kunna tillgodoräknas för befordran på den statliga domarbanan.

Domares offentliga uppdrag. I ett särskilt kapitel behandlas det sedan länge tillämpade systemet att i stor omfattning anlita domstolspersonal för uppgifter utom domstolsväsendet, framförallt för lagstiftnings- och utredningsuppdrag. Med hänsyn till befodringsförhållandena på domarbanan, till vilken de utom domstolsväsendet sysselsatta domarna som regel återvänder efter längre eller kortare tid, förordar utredningen en skärpt restriktivitet i fråga om användningen av domare för offentliga uppdrag av nämnda slag. Vidare föreslås ett ökat utnyttjande av möjligheten att, när domare tas i anspråk för utredningsuppdrag, begränsa deras medverkan i utredningsarbetet, så att någon mera långvarig tjänstledighet från domartjänsten ej erfordras.

För de fall, där ordinarie domare har långvarig tjänstledighet för offentligt uppdrag, föreslås ökad möjlighet att föra hans domartjänst över stat, så att den kan återbesättas med ordinarie innehavare. Härigenom minskas den omfattning, vari den dömande verksamheten utövas av vikarierande domare.

Kostnadsberäkningar. Utredningens förslag, som enligt vad som framgår av det ovan sagda endast till en mindre del avser domstolarnas personalorganisation, beräknas medföra en årlig kostnadsökning om ungefär 165 000 kronor med utgångspunkt från de år 1958 utgående lönebeloppen.

Reservation
av herrar *Lundh* och *Onsjö*

Domarutredningen har föreslagit, att den i 63 § arbetsordningen för rikets hovrätter intagna bestämmelsen om skyldighet för hovrätternas assessorer att mottaga förordnande att tjänstgöra som revisionssekreterare skall upphävas. Vi kan inte biträda förslaget i fråga. Vid ett slopande av kravet på fullgjord revisionssekreterartjänstgöring för utnämning till häradshövding kan viss risk föreligga, att så många domare avstår från tjänstgöring i justitierevisionen, att svårigheter kan uppstå att hålla samtliga revisionssekreterartjänster på lämpligt sätt besatta. Uppmärksammas må vidare, att justitierevisionen saknar egna rekryteringstjänster inom domarkarriären och att den således för sitt arbete är beroende av att utifrån erhålla vikarier på revisionssekreterartjänsterna. Det synes inte välbetänkt att upphäva angivna skyldighet, innan närmare erfarenheter föreligger av de av utredningen förordade reformerna beträffande justitierevisionen. Även vid en inplacering av samtliga revisionssekreterartjänster i B 1, för vilket domarutredningen uttalat sig, håller vi före, att bestämmelsen tills vidare bör bibehållas.

I anslutning till vad sålunda anförts föreslås, att någon ändring inte vidtages beträffande hovrättsassessorernas skyldighet att mottaga förordnande att tjänstgöra som revisionssekreterare.

Särskilt yttrande

av herr *Graffman*

4 kap.

Jag instämmer med utredningen i vad den anfört till och med det stycke (s. 96—97) som börjar: »Slutsatsen av vad nu sagts». Med avvikelse delvis från vad utredningen anför i de tre följande styckena önskar jag göra följande uttalanden.

»Otvivelaktigt torde vara, att tjänstgöringen som föredragande i högsta domstolen ger värdefulla erfarenheter. Målen i högsta instans är genomsnittligt sett svårare och av mer växlande natur än i övriga instanser. Även för föredragningen av fråga om prövningstillstånd fordras ett grundligt inträngande såväl i målets faktiska frågeställningar som i de ofta förekommande svårlösta rättsliga problemen. Överläggningarna i samband med föredragningarna eller efter målens handläggning vid huvudförhandling måste också vara av stort värde för revisionssekreterarna. Detta gäller oaktat den nuvarande ordningen, enligt vilken högsta domstolen skiljer sig från flertalet mål genom avslag å ansökning om prövningstillstånd, ofta ger mindre anledning än den äldre ordningen att diskutera målen i detalj. Som en fördel med revisionssekreterartjänstgöringen måste också betecknas de tillfällen den ger till kollegialt tankeutbyte med domare från landets samtliga hovrätter samt den inblick den skänker i hovrätternas arbete genom studiet av de mål vederbörande revisionssekreterare har att föredraga. Trots att utbildningen före revisionssekreterarförordnandet i den statliga domarkarriären är både omfattande och grundlig, torde det sålunda inte kunna förnekas, att för den statliga domarkårens del det skulle innebära en inte betydelslös försvagning i utbildningshänseende, om inte de flesta domare i denna karriär skulle komma att tjänstgöra som revisionssekreterare. Det måste över huvud taget anses vara ett önskemål, att av de domare, som har erforderlig kompetens, så många som möjligt får den utbildning och erfarenhet, som tjänstgöringen i högsta instans ger.

I fråga om högsta domstolens prövning av dem som förordnats att tjänstgöra som revisionssekreterare är följande att märka. Prövningen utmynnar i ett uttalande rörande frågan huruvida hinder möter mot att vederbörande utnämnes till revisionssekreterartjänst eller, på ett tidigare stadium, mot att fortsatt förordnande meddelas. Revisionssekreterartjänstgöringens beskaf-

fenhet och de tillfällen till prövning av revisionssekreterarens kunskaper och omdöme tjänstgöringen ger har emellertid lett till att de yttranden högsta domstolen avger till Kungl. Maj:t i nyssnämnda frågor kommit att betraktas som utlåtanden angående vederbörandes kompetens för högre domartjänst. Det är därför naturligt, att tidigare de som innehade eller innehaft revisionssekreterartjänst erhöill företräde till större domsagor och att på senare tid av högsta domstolen godkänd revisionssekreterartjänstgöring ansetts utgöra en regelmässig förutsättning för utnämning till häradshövdingtjänst.

Med den betydelse högsta domstolens godkännande numera fått kan den prövning domstolen verkställer sägas innefatta en överprövning i viss utsträckning av det slutliga godkännande för fortsatt tjänstgöring på den statliga domarbanan, som enligt vad tidigare nämnts assessorsförordnandet anses innebära. Högsta domstolens prövning utmynnar visserligen som regel i ett godkännande, men undantag har förekommit i sådan utsträckning, att prövningen inte kan fränkännas praktisk betydelse.

En ändring av det nuvarande systemet för rekrytering till justitierevisionen i sådan riktning, att endast ett mindre antal domare kommer att tjänstgöra där, leder givetvis till att högsta domstolens prövning kan komma att omfatta endast det mindre antal domare, som fullgör tjänstgöring i justitierevisionen. Skall under sådana förhållanden regeln att godkänd tjänstgöring som revisionssekreterare erfordras för utnämning till häradshövding bibehållas oförändrad, torde det bli nödvändigt att genom ett urval bland domarna bestämma, vilka som skall kallas till tjänstgöring som revisionssekreterare. Vid verkställandet av ett sådant urval torde emellertid stora svårigheter möta. Vidare torde ett sådant urvalsförfarande förutsätta, att domarna före inträdet i justitierevisionen underkastas ytterligare prövning utöver den som föregått förordnandet till assessor eller godkännandet i annan ordning av fulljord adjunktionstjänstgöring. Det kan starkt ifrågasättas, om inte en sådan fortsatt prövning under tid då den prövade utövar dömande verksamhet skulle kunna medföra en känsla av otrygghet och beroende och därigenom bli till men för rättsskipningen.

Slutsatsen av det här anförda synes bli, att om endast ett mindre antal domare skall tjänstgöra i justitierevisionen, något urval inte bör ske och att kravet för utnämning till häradshövdingtjänst på godkännande av högsta domstolen kan upprätthållas endast i fråga om det mindre antal domare som fullgör eller fullgjort tjänstgöring som revisionssekreterare.

En sådan eftergift, vilken innebär att i princip även den slutliga bedömningen av huruvida kompetenskraven för häradshövdingtjänst är uppfyllda kommer att innefattas i den prövning hovrätterna verkställer när adjunktionstjänstgöringen fullgjorts, torde inte behöva medföra några större olägenheter, om samtidigt den ökade betydelsen av hovrättsprövningen uppmärksammas. Hovrätternas prövning torde visserligen redan nu, åtminstone i de flesta fall, vara synnerligen noggrann. Den har dock sin tyngdpunkt för-

lagd till tjänstgöringen i hovrätten. Uteslutet torde inte vara att bland annat genom ökat samarbete med underrätternas ordförande få ett bredare underlag för hovrätternas bedömning. Betydelsen av dylikt samarbete blir större i den mån tjänstgöringstiden i hovrätt är kortvarig och i underrätt långvarig. Anses i fråga om särskilda domare eller kategorier av sådana säkrare grundval för bedömningen erforderlig, synes adjunktionstiden böra i mån av behov förlängas. — En bestående olägenhet kommer en överflyttning av prövningen till hovrätterna dock att medföra, nämligen den att prövningen inte kan verkställas med samma enhetlighet i bedömningsgrunderna som om den ombesörjdes av en instans.

Det kan givetvis ifrågasättas, om efter en överflyttning på sätt nyss sagts av kompetensprövningen för häradshövdingtjänst till hovrätterna skäl finnes att upprätthålla ett krav på högsta domstolens godkännande i samma hänseende av dem som fullgör eller fullgjort tjänstgöring i justitierevisionen. I en eller annan form synes dock ett sådant godkännande böra krävas, särskilt för undvikande av att allt för stora variationer och inbördes olikheter i hovrätternas bedömningsgrunder skall kunna uppkomma.

Framhållas bör slutligen, att den prövning högsta domstolen verkställer givetvis inte går ut endast på ett godkännande eller icke godkännande. De omdömen i övrigt, till vilka prövningen ger anledning, kan komma till uttryck bland annat i det kollegium, från vilket Kungl. Maj:t inhämtar yttrande vid utnämning till häradshövdingtjänst. Som tidigare nämnts är högsta domstolens ordförande medlem av detta kollegium. En reform innebärande att endast ett mindre antal domare kommer att tjänstgöra som revisionssekreterare kommer att få till följd, att sådana på enhetlig grund lämnade omdömen kommer att kunna lämnas endast i fråga om detta mindre antal domare. Det är möjligt, att ett sådant förhållande kan medverka till att, ehuru det inte är avsett att något särskilt formellt meritvärde skall tillkomma tjänstgöring i justitierevisionen, revisionssekreterartjänsterna likväl kommer att bli mer eftertraktade än på senare tid, enligt vad förut framgått, varit fallet.

Av det föregående framgår, att en sådan reform som nyss sagts inte kan genomföras utan att domarutbildningen blir i viss mån tillbakasatt och att det är förenat med vissa svårigheter och nackdelar att ersätta den prövning av lämpligheten för domartjänster, som hittills skett i samband med revisionssekreterartjänstgöringen, med en prövning i annan ordning. Olägenheterna synes dock inte bli större än att vid en avvägning mellan dessa å ena sidan och angelägenheten av att justitierevisionens arbete kan fortgå fullt tillfredsställande å andra sidan det sistnämnda väger tyngst. Hinder mot den angivna reformens genomförande bör därför inte möta och tjänstgöringen i justitierevisionen bör därför ej heller på samma sätt som hittills utgöra ett normalt led i domarkarriären.»

Från och med det stycke, som börjar: »Utredningen har även» (s. 98) till och med slutet av detta kap. instämmer jag med vad utredningen anfört utom såtillvida att jag, enligt vad ovan framgått, inte helt kan instämma i uttalandet att tjänstgöringen i nedre justitierevisionen inte bör bibehållas som ett normalt led i den statliga domarkarriären.

5 kap.

Utöver och delvis med avvikelser från vad utredningen anför under rubrikerna »Tjänstgöringen i underrätt före adjunktion i hovrätt» och »Adjunktion i hovrätt» vill jag anföra följande.

»Med avseende på förhållandena under den gemensamma domarkarriären framhåller utredningen i vad rör tjänstgöringen före adjunktion i hovrätt, att rådhusrättstjänsterna i stort sett kan beräknas bli mer eftertraktade än tingssekreterartjänsterna. Förutom vad utredningen anger som skäl för detta uttalande kan anföras, att tingssekreterare och fiskaler står under kontinuerlig prövning av respektive hovrätter. De torde därför uppfatta sin ställning i domarkarriären som mindre säker än rådhusrättsjuristernas och företrar måhända av den anledningen tjänst i rådhusrätt. Ett annat skäl att söka sig till sådan tjänst kan vara, att tingssekreterartjänsterna, efter vad det vill synas, regelmässigt är mer arbetstyngda än de rådhusrättstjänster som kommer i fråga och därför torde lämna mindre utrymme för verksamhet utom tjänsten än rådhusrättstjänsterna gör.

I annan riktning kan möjligen det förhållandet verka, att tingssekreterarnas arbetsuppgifter regelmässigt är av mer kvalificerad natur än de arbetsuppgifter, som ankommer på innehavarna av de ifrågakommande rådhusrättstjänsterna. Tingssekreterarna har sålunda till huvudsaklig uppgift att fungera som ordförande i häradsrätt, dock ej vid handläggning av ägodelnings- och expropriationsmål, och som inskrivningsdomare. Därjämte skall tingssekreterare i domsaga där tingsdomare ej finnes närmast under härads hövdingen ha inseendet över personalen och arbetet i domsagan. Arbetet på begynnelsetjänsterna i de största städernas rådhusrätter består huvudsakligen i att förbereda målens handläggning, föra protokoll och biträda med uppsättande av dom i målen. Endast i den mån innehavare av sådan tjänst erhåller vikariatsförordnande som assessor utövar han dömande verksamhet — såsom bisittare i rätten, ordförande vid muntlig förberedelse, inskrivningsdomare eller, i vissa fall, såsom ordförande i mål om brott, varå ej kan följa straffarbete eller avsättning. De tjänster i de medelstora rådhusrätterna som ifrågakommer är assessorstjänster. Innehavarna av dessa tjänster har dömande uppgifter av samma art som sist nämnts. I de minsta rådhusrätterna kan rådmantjänst ifrågakomma. I dessa domstolar tjänstgör borgmästaren regelmässigt som ordförande i tvistemål och grövre brottmål än nyss sagts. Rådmännen är bisittare i tvistemål och tjänstgör dessutom

som ordförande i sådana brottmål som inte handlägges av borgmästaren, varjämte rådman i åtskilliga rådhusrätter är inskrivningsdomare.

Även om det mer kvalificerade arbetet i de statliga domstolarna utgör en lockelse, måste det dock av förut anförda skäl antagas, att de allra flesta fiskaler kommer att eftersträva tjänster i rådhusrätt, främst väl i de största och medelstora städerna.

Om sådana strävanden kan realiseras beror i första hand på hur många tingssekreterartjänster, respektive rådhusrättstjänster av ifrågavarande slag, som årligen skall återbesättas. Någon säker beräkning härav kan ej göras. Under nuvarande förhållanden torde det emellertid förhålla sig så, att antalet rådhusrättstjänster som årligen står till förfogande är väsentligt mindre än det antal tingssekreterartjänster, som årligen skall återbesättas. Därav torde följa, att endast ett mindre antal fiskaler kan erhålla anställning vid rådhusrätt redan efter fullgörandet av den minimitjänstgöring som erfordras för att erhålla tingssekreterartjänst och att anställning åtminstone vid de mest eftersökta rådhusrätterna i allmänhet kan uppnås först efter innehåft förordnande att vara tingssekreterare. Annorlunda blir det när den gemensamma domarkarriären utbyggt så långt att stadsdomarna börjat övergå till statliga domartjänster. Skulle vidare antalet tingssekreterare minskas och rådhusrätternas personalbehov måhända samtidigt ökas, kan ett helt annat läge uppkomma. Det tillgängliga antalet rådhusrättstjänster kan då bli större än antalet tingssekreterartjänster, vilket i så fall får till följd att proportionsvis fler fiskaler kan få anställning i rådhusrätt utan att dessförinnan ha innehåft förordnande att vara tingssekreterare.

Sett ur den synpunkten att de nu ifrågavarande rådhusrättstjänsterna är mindre ansvarsfulla och krävande än tingssekreterartjänsterna, kan en sådan utveckling anses önskvärd. En naturlig tjänstgöringsgång vore, om utbildningssynpunkter skall tillgodoses och arbetskraften på bästa sätt tillvaratas, att efter fullgjord fiskalstjänstgöring följde rådhusrättstjänstgöring — i första hand inom större rådhusrätt — och därefter tingssekreterartjänst. Av det tidigare anförda framgår emellertid, att de som övergått till rådhusrätt inte kan beräknas återgå till statlig domstol för att tillträda tingssekreterartjänst. För att den utbildning och erfarenhet sådan tjänst ger skall komma även rådhusrätternas domare till del torde det därför, trots vad som nyss sagts, vara bättre, om övergången till rådhusrätt sker först efter det att vederbörande varit tingssekreterare än om den äger rum på ett tidigare stadium.

För arbetet inom de statliga domstolarna kommer övergången från dessa till rådhusrätterna att medföra nackdelar vare sig övergången sker redan efter första fiskalstjänstgöringens avslutande eller först efter innehåft förordnande att vara tingssekreterare. Främst kommer härvidlag i betraktande, att strävandena efter tjänst i rådhusrätt torde komma att leda till att det blir de mest kvalificerade av fiskalerna respektive tingssekreterarna, som

övergår till rådhusrätt. Åtminstone kommer detta att gälla övergång till de största och medelstora rådhusrätterna. Och ju mer vid antagning eller utnämning till tjänst i rådhusrätt skickligheten betonas, desto kännbarare kommer verkningarna att bli för de statliga domstolarna.

Det är otvivelaktigt av vikt, att en god rekrytering till rådhusrätterna säkerställes. Härvidlag kommer även det förhållandet i betraktande, att vid en gemensam domarkarriär till tingsdomartjänster, revisionssekreterartjänster och slutposter inom den statliga sektorn av domstolsväsendet ifrågakommer även domare, som haft sin huvudsakliga verksamhet förlagd till rådhusrätt. Rekryteringen av tjänsterna som tingssekreterare är emellertid inte mindre betydelsefull än rådhusrätternas rekrytering, och det är också av vikt, att hovrätternas behov av arbetskraft för andra maktpåliggande uppgifter i och utom hovrätterna tillgodoses på bästa sätt.

En utveckling innebärande att de mest kvalificerade av fiskalerna och tingssekreterarna övergår till tjänst i rådhusrätt kan därför inte godtagas. För att en sådan utveckling skall kunna hindras erfordras enligt min mening att — intill dess att i samband med ett förstatligande av rådhusrätterna enhetliga bestämmelser för rekrytering och befordran erhålles — tjänstgöring som tingssekreterare och fortsatt tjänstgöring i statlig domstol göres lika eftertraktad som rådhusrättstjänst av ifrågakommande slag.

Löneåtgärder kan ha betydelse i sådant hänseende men kan inte påräknas få nödig räckvidd. Andra åtgärder torde därför bli erforderliga. Vad som härvid i första hand synes kunna komma i fråga är att ge dem som kvarblir i statlig tjänst ett något mer långtgående företräde till adjunktions-tjänstgöring än det utredningen föreslagit. Därigenom skulle dessa domare vinna — förutom en tidigare infallande löneförbättring — att de tidigare än rådhusrättsdomare med längre tjänstetid kunde intjäna de meriter som erfordras för att erhålla tingsdomartjänst och förordnande att vara revisionssekreterare. En sådan tidigare meritering torde åtminstone i vissa lägen kunna ge ett mindre företräde till, i första hand, tingsdomar- och revisionssekreterartjänst. Skulle utsikten till ett sådant företräde inte göra det tillräckligt lockande för därtill skickade fiskaler och tingssekreterare att kvarstanna i statlig tjänst, torde få övervägas att vid sökande av statlig ordinarie domartjänst tillgodoräkna tingssekreterartjänstgöring och fortsatt tjänstgöring inom statlig domstol högre meritvärde än tjänstgöring i rådhusrätt på motsvarande stadium.»

BILAGA 1

Domartjänster den 1 januari 1959

I nedanstående tablå användes följande indelning:

1. *Tjänster över rådsklassen*: Justitieråd, president, lagman, häradshövding, vattenrättsdomare, borgmästare, rådman som är ordf. å avdelning.
2. *Tjänster i rådsklassen m. m.*: Hovrättsråd, revisionssekreterare i lönegrad Bo 1, tingsdomare, bitr. vattenrättsdomare, rådman som ej är ordf. å avdelning.
3. *Passagetjänster*: Revisionssekreterare i lönegrad Ao 26, hovrättsassessor, rådhusrättsassessor.
4. *Begynnelsetjänster*: Hovrättsfiskal (inkl. vattenrättssekreterare och fiskalskompetent biträde), tingssekreterare, ovan ej upptagen tjänsteman i domarkarriären vid rådhusrätt.

	Tjänster över rådsklassen	Tjänster i rådsklas- sen m. m.	Passage- tjänster	Begyn- nelse- tjänster	Summa
A. Högsta domstolen	24	—	—	—	24
B. Nedre justitierevisionen	—	11	16	—	27
C. Hovrätterna:					
Svea	11	43	52	85	191
Göta	3	13	11	18	45
Skåne o. Blekinge	3	11	15	18	47
Västra	3	12	8	26	49
Nedre Norrland	2	8	5	9	24
Övre Norrland	2	8	3	8	21
Summa	24	95	94	164	377
D. Häradsrätterna och vatten- domstolarna	¹ 131	32	—	² 35	198
E. Rådhusrätterna:					
Stockholms rrtt	23	31	30	30	114
Göteborgs rrtt	11	14	16	18	59
Malmö rrtt	6	10	11	10	37
Övriga rrtter	45	94	29	—	168
Summa	85	149	86	58	378
Summa summarum	264	287	196	257	1 004

Anm. 1. Antalet hovrättsassessorer och fiskaler är det faktiska antalet. I övrigt redovisas antalet tjänster, varvid inräknats även sådana som förts över stat.

Anm. 2. T. f. tingssekreterare redovisas icke dessutom som fiskal.

Anm. 3. Då omkring 20 tjänster var vakanta den 1 januari 1959, därav 5 passagetjänster vid nedre justitierevisionen och ca 10 tjänster vid rådhusrätterna, var det faktiska antalet personer på domarbanan vid nämnda tidpunkt 1 004 minskat med omkring 20 eller alltså omkring 985.

¹ Därav 3 e. o. vattenrättsdomare.

² Härutöver tjänstgjorde som vattenrättssekreterare eller fiskalskompetenta biträden omkring 50 fiskaler, vilka i tabellen redovisas under C.

BILAGA 2

Personalgrupper inom det statliga domstolsväsendet den 1 januari
nedan angivna år

	1933	1936	1941	1946	1951	1956	1958	1959
1. Justitieråd.....	24	28	24	24	24	24	24	24
2. President.....	3	3	4	4	6	6	6	6
3. Lagman.....	—	—	—	—	16	17	18	18
4. Häradshövding.....	119	117	116	115	116	117	117	118
5. Vattenrättsdomare.....	4	4	4	4	6	10	13	13
S:a raderna 1—5	150	152	148	147	168	174	178	179
6. Hovrättsråd.....	70	70	77	77	68	91	96	95
7. Rev.sekr. i rådsklass.....	23	23	27	27	27	11	11	11
8. Tingsdomare ¹	—	2	10	11	21	24	26	29
9. Bitr. vattenrättsdomare.....	—	—	—	—	4	3	3	3
S:a raderna 6—9	93	95	114	115	120	129	136	138
S:a raderna 1—9	243	247	262	262	288	303	314	317
10. Vice häradshövding.....	7	1	—	—	—	—	—	—
11. Rev.sekr. Ao 26.....	—	—	—	—	—	17	16	16
12. Assessor.....	60	67	52	75	92	88	90	94
S:a raderna 10—12... Avgår vakanser rad 11	67 —	68 —	52 —	75 —	92 —	105 8	106 9	110 5
Verkligt antal rad 10—12 ...	67	68	52	75	92	97	97	105
13. Tingssekreterare.....	16	46	43	45	39	37	36	35
14. Fiskal ²	32	51	98	124	120	147	169	164
S:a raderna 13—14	48	97	141	169	159	184	205	199
S:a summarum	358	412	455	506	539	584	616	621

¹ Före år 1943 bitr. domare eller sekreterare med assessorskompetens.

² Inkl. vattenrättssekreterare och fiskalskompetenta biträden, vilka båda grupper i januari 1959 tillsammans var omkring 50 till antalet.

Anm. Genom viss dubbelräkning vid vakanser blir antalet något för högt. Det verkliga antalet den 1 januari 1959 var sålunda 616. Jämför bilaga 4, som upptager det verkliga antalet för varje personalgrupp.

BILAGA 3

Befordringsåldern på den statliga domarbanan

a. Häradshövdingar och vattenrättsdomare

År för utnämning	Antal befattningshavare utnämnda vid en ålder av			Befordringsålder i genomsnitt
	högst 42 år	43—45 år	46 år eller högre	
1925—29.....	2	11	8	45,3
1930—34.....	13	10	12	44,1
1935—39.....	6	20	9	44,7
1940—44.....	6	10	10	44,6
1945—49.....	8	10	10	44,9
1950—54.....	8	6	21	45,6
1955—58.....	2	4	18	49,1
1946.....	—	1	—	44,0
1947.....	2	1	5	45,1
1948.....	4	3	3	44,2
1949.....	2	2	1	45,4
1950.....	1	3	10	47,0
1951.....	2	1	4	45,4
1952.....	—	—	4	47,8
1953.....	2	1	1	42,8
1954.....	3	1	2	42,7
1955.....	1	—	4	49,2
1956.....	1	1	2	46,0
1957.....	—	2	7	50,1
1958.....	—	1	5	48,5

b. Befattningshavare i rådsklass

År för utnämning	Antal befattningshavare utnämnda vid en ålder av			Befordringsålder i genomsnitt
	högst 36 år	37—39 år	40 år eller högre	
1945—49.....	2	10	60	41,1
1950—54.....	8	18	58	40,9
1955—58.....	2	12	30	40,8
1945.....	—	—	5	41,0
1946.....	—	3	16	41,1
1947.....	—	1	5	41,8
1948.....	—	5	29	41,4
1949.....	2	1	5	39,9
1950.....	1	2	15	42,3
1951.....	—	2	5	41,7
1952.....	2	8	14	40,8
1953.....	5	4	17	39,9
1954.....	—	2	7	40,8
1955.....	—	2	3	40,8
1956.....	2	2	3	39,4
1957.....	—	1	17	41,6
1958.....	—	7	7	40,5

c. Hovrättsråd

År för utnämning	Antal befattningshavare utnämnda vid en ålder av			Befordringsålder i genomsnitt
	högst 36 år	37—39 år	40 år eller högre	
1925—29.....	—	17	9	39,3
1930—34.....	7	27	9	38,5
1935—39.....	4	39	17	38,7
1940—44.....	4	22	14	39,1
1945—49.....	2	9	42	40,9
1950—54.....	1	5	53	42,7
1955—58.....	—	6	32	43,5
1945.....	—	—	3	40,7
1946.....	—	3	14	41,0
1947.....	—	1	5	41,8
1948.....	—	4	17	41,0
1949.....	2	1	3	39,2
1950.....	1	—	6	41,9
1951.....	—	—	10	43,4
1952.....	—	—	4	43,8
1953.....	—	4	26	42,8
1954.....	—	1	7	41,5
1955.....	—	—	8	46,8
1956.....	—	2	1	39,6
1957.....	—	—	17	44,7
1958.....	—	4	6	40,9

d. Tingsdomare och biträdande vattenrättsdomare

År för utnämning eller förordnande	Antal befattningshavare utnämnda el. förordn. vid en ålder av			Befordringsålder i genomsnitt
	högst 36 år	37—39 år	40 år eller högre	
1950—54.....	7	13	7	38,4
1955—58.....	2	5	6	40,2
1948.....	—	—	6	40,8
1949.....	—	—	—	—
1950.....	—	2	1	38,7
1951.....	—	1	—	37,0
1952.....	2	8	3	38,5
1953.....	5	1	2	38,0
1954.....	—	1	1	39,5
1955.....	—	2	—	37,5
1956.....	2	—	2	40,8
1957.....	—	1	2	40,7
1958.....	—	2	2	40,5

e. E. o. assessorer

År för förordnande	Antal befattningshavare förordnade vid en ålder av			Befordringsålder i genomsnitt
	högst 32 år	33—34 år	35 år eller högre	
1925—29.....	28	11	2	32,1
1930—34.....	7	36	15	33,9
1935—39.....	12	23	21	33,9
1940—44.....	2	19	42	35,6
1945—49.....	3	19	82	36,1
1950—54.....	8	25	41	34,7
1956—58.....	—	12	61	36,6
1946.....	—	2	25	36,9
1947.....	—	1	10	36,7
1948.....	—	8	23	35,9
1949.....	3	8	19	35,2
1950.....	3	6	7	34,5
1951.....	3	5	10	34,6
1952.....	2	5	10	34,4
1953.....	—	5	4	35,1
1954.....	—	4	10	35,0
1955.....	—	4	13	36,0
1956.....	—	2	13	36,9
1957.....	—	5	17	36,5
1958.....	—	1	18	37,2

Under åren 1946, 1947, 1952 och 1953 utnämndes eller förordnades vissa tingsdomare, sammanlagt sex, utan att först ha varit e. o. assessorer. Dessa har medräknats i ovanstående sammanställning.

BILAGA 4

De statliga domarna den 1 januari 1959, fördelade efter födelseår
och innehavd befattning

Född år	Justitieråd	President	Lagman	Häradshövding + vattenrättsdomare	Hovrättsråd	Revisionssekreterare (Bo 1)	Tingsdomare + bitr. vattenrättsdomare	Revisionssekreterare (Ao 26)	Assessor	Fiskal + tingssekr. + vattenr.-sekr.	Summa
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1892			1	5							6
93	3		4	7	1						15
94	1		1	6							8
95		2		5							7
96	2			5							7
97	1	1	2	6							10
98	1		1	1	1						4
99	1	1	2	8	1						13
1900	1			8	4						13
01			1	6	1						8
02	4			8	2						14
03				4	3						7
04		1	3	4	1	1					10
05	3		1	6	3	1					14
06	1			8	4					1	14
07				13	6	1	1				21
08	2		1	7	9						19
09	1			2	8	1		1			13
10	1	1	1	3	8	1	1				16
11	1			1	2	1	1		1		7
12	1			2	7		3				13
13				4	7	1	1				13
14				1	9	3	3	1			17
15				4	4		2				12
16				1	4		4	2	2	4	15
17					3		2	1	8	3	17
18					2		3	3	10	3	21
19				1	2		7	2	12	3	27
20					2		1	1	18	2	24
21				1		1	1		17	10	30
22									13	8	21
23				1			1		6	20	28
24									2	19	21
25									1	23	24
26										17	17
27										30	30
28										20	20
29										21	21
30										14	14
31										5	5
Summa	24	6	18	128	94	11	31	11	94	199	616

BILAGA 5

Proportionen mellan tjänster av skilda slag på den statliga domarbanan

Domarbanan tänkes uppdelad i tre stadier:

begynnelsestadiet (B), passagestadiet (P) och slutstadiet (S).

De redovisade siffrorna är de antal befattningar i slutstadiet, passagestadiet och begynnelsestadiet (N_S , N_P och N_B) samt det antal fiskalsantagningar per år (b_O), som under vissa förutsättningar samt vid de angivna avgångsriskerna och genomsnittliga tjänstetiderna är erforderliga. De nämnda förutsättningarna innebär huvudsakligen en jämn och stabil åldersfördelning.

Samtliga värden är avrundade, varför summering i några fall ej ger till resultat 620.

Genomsnittlig tjänstetid i respektive stadium antages vara

före befordran: i B 6,5, i P 4,5, i S 27 år,

före avgång: i B 2, i P 3, i S 5, alternativt 15 år.

Med avgångsprocent avses den andel av de till ett stadium befordrade (eller antagna), som avgår ur tjänsten, innan de befordras till nästa stadium (eller pensioneras).

Totalt antal tjänster 620.

Avgång i B	Avgång i P	Genomsnittlig tjänstetid i S före avgång					
		5 år			15 år		
		Avgång i S		Avgång i S		Avgång i S	
		20 %	30 %	20 %	30 %	20 %	30 %
35 %	5 %	N_S	398	383	N_S	410	403
		N_P	82	87	N_P	78	80
		N_B	140	150	N_B	133	137
		b_O	28,5	30,4	b_O	27,0	27,9
	10 %	N_S	391	376	N_S	403	396
		N_P	84	89	N_P	79	82
		N_B	146	155	N_B	138	142
		b_O	29,6	31,5	b_O	28,0	28,9
40 %	5 %	N_S	395	380	N_S	407	400
		N_P	81	87	N_P	77	80
		N_B	144	154	N_B	136	141
		b_O	30,6	32,7	b_O	29,0	30,0
	10 %	N_S	388	373	N_S	400	393
		N_P	83	88	N_P	79	81
		N_B	149	159	N_B	141	146
		b_O	31,8	33,8	b_O	30,1	31,1

Sammanställning

Tjänster	Antal 1/1 1959	Erforderligt antal		
		Högst	Lägst	Medelvärde
Slutstadiet	317	410	373	391
Passagestadiet	105	89	77	83
Begynnelsestadiet	199	159	133	146
Summa	621	—	—	620

Anm. För närmare upplysningar om den använda beräkningsmetoden, dess förutsättningar och resultatens tolkning hänvisas till *PM rörande ett stationärt befordringssystem för domarbanan*, som kan erhållas från justitiedepartementet.

BILAGA 6

Proportionen mellan tjänster av skilda slag på en gemensam domarbanan

Domarbanan tänkes uppdelad i tre stadier:

begynnelsestadiet (B), passagestadiet (P) och slutstadiet (S).

De redovisade siffrorna är de antal befattningar i slutstadiet, passagestadiet och begynnelsestadiet (N_S , N_P och N_B) samt det antal fiskalsantagningar per år (b_O), som under vissa förutsättningar samt vid de angivna avgångsriskerna och genomsnittliga tjänstetiderna är erforderliga. De nämnda förutsättningarna innebär huvudsakligen en jämn och stabil åldersfördelning.

Samtliga värden är avrundade.

Genomsnittlig tjänstetid i respektive stadium antages vara

före befordran: i B 6,5, i P 4,5, i S 27 år,

före avgång: i B 2, i P 3, i S 5, alternativt 15 år.

Med avgångsprocent avses den andel av de till ett stadium befordrade (eller antagna), som avgår ur tjänsten, innan de befordras till nästa stadium (eller pensioneras).

Totalt antal tjänster 1 000.

Avgång i B	Avgång i P	Avgång i S		Genomsnittlig tjänstetid i S före avgång	
				5 år	15 år
15 %	5 %	20 %	N_S	656	674
			N_P	135	128
			N_B	209	198
			b_O	35,9	34,0

Sammanställning

Tjänster	Antal 1/1 1959	Erforderligt antal		
		Högst	Lägst	Medelvärde
Slutstadiet	551	674	656	665
Passagestadiet	191	135	128	131
Begynnelsestadiet	257	209	198	204
Summa	999	—	—	1 000

Ann. För närmare upplysningar om den använda beräkningsmetoden, dess förutsättningar och resultatens tolkning hänvisas till »PM rörande ett stationärt befordringssystem för domarbanan», som kan erhållas från justitiedepartementet.

BILAGA 7

Hovrätternas sammansättning vid avgörande av mål åren 1957 och 1958

År 1957

a. Fördelning på skilda ledamotsgrupper

Ledamotsgrupp	Svea hovrätt		Göta hovrätt		Hovrätten över Skåne och Blekinge		Hovrätten för Västra Sverige		Hovrätten för Nedre Norrland		Hovrätten för Övre Norrland		Samtliga hovrätter	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Ordinarie ledamot.	4 924	45,54	1 683	53,87	2 142	63,07	2 025	55,03	881	43,96	850	44,74	12 505	50,19
Hovrättsassessor.	1 959	18,12	513	16,42	172	5,07	365	9,92	669	33,38	378	19,89	4 056	16,28
Adj. ord. underrättsdom.	72	0,67	—	—	26	0,77	—	—	—	—	—	—	98	0,39
Adj. fiskal el. tingssekr. . .	3 856	35,67	927	29,68	1 006	29,62	1 290	35,05	454	22,66	672	35,37	8 205	32,93
Annan adj. ledamot.	—	—	1	0,03	50	1,47	—	—	—	—	—	—	51	0,21
Summa	10 811	100,00	3 124	100,00	3 396	100,00	3 680	100,00	2 004	100,00	1 900	100,00	24 915	100,00

b. Antal adjungerade fiskaler

Antal adjungerade fiskaler (inräknat tingssekreterare)	Svea hovrätt		Göta hovrätt		Hovrätten över Skåne och Blekinge		Hovrätten för Västra Sverige		Hovrätten för Nedre Norrland		Hovrätten för Övre Norrland		Samtliga hovrätter	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Ingen adj. fiskal.	237	8,78	140	17,92	129	15,20	89	9,67	110	21,96	42	8,84	747	12,00
1 » » » » » » » » » » » »	1 252	46,39	369	47,25	446	52,53	445	48,37	328	65,47	213	44,84	3 053	49,05
2 » » » » » » » » » » » »	1 018	37,72	256	32,78	262	30,86	313	34,02	63	12,57	201	42,32	2 113	33,94
3 » » » » » » » » » » » »	192	7,11	16	2,05	12	1,41	73	7,94	—	—	19	4,00	312	5,01
Summa	2 699	100,00	781	100,00	849	100,00	920	100,00	501	100,00	475	100,00	6 225	100,00

År 1958

a. Fördelning på skilda ledamotsgrupper

Ledamotsgrupp	Svea hovrätt		Göta hovrätt		Hovrätten över Skåne och Blekinge		Hovrätten för Västra Sverige		Hovrätten för Nedre Norrland		Hovrätten för Övre Norrland		Samtliga hovrätter	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Ordinarie ledamot	5 455	49,94	2 031	51,81	2 294	63,86	1 976	54,95	851	37,99	706	40,76	13 313	51,20
Hovrättsassessor	1 641	15,03	849	21,66	279	7,77	543	15,10	700	31,25	514	29,68	4 526	17,41
Adj. ord. underrättsdom.	1	0,01	1	0,03	30	0,83	—	—	—	—	7	0,40	39	0,15
Adj. fiskal el. tingssekr. . .	3 824	35,02	1 039	26,50	927	25,81	1 077	29,95	689	30,76	505	29,16	8 061	31,00
Annan adj. ledamot	—	—	—	—	62	1,73	—	—	—	—	—	—	62	0,24
Summa	10 921	100,00	3 920	100,00	3 592	100,00	3 596	100,00	2 240	100,00	1 732	100,00	26 001	100,00

b. Antal adjungerade fiskaler

Antal adjungerade fiskaler (inräknat tingssekreterare)	Svea hovrätt		Göta hovrätt		Hovrätten över Skåne och Blekinge		Hovrätten för Västra Sverige		Hovrätten för Nedre Norrland		Hovrätten för Övre Norrland		Samtliga hovrätter	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Ingen adj. fiskal	392	14,37	168	17,16	189	21,05	116	12,90	19	3,39	91	21,01	975	15,01
1 »	1 018	37,32	595	60,78	502	55,90	528	58,73	394	70,36	197	45,50	3 234	49,78
2 »	1 148	42,08	212	21,65	193	21,49	211	23,47	146	26,07	127	29,33	2 037	31,35
3 »	170	6,23	4	0,41	14	1,56	44	4,90	1	0,18	18	4,16	251	3,86
Summa	2 728	100,00	979	100,00	898	100,00	899	100,00	560	100,00	433	100,00	6 497	100,00

BILAGA 8

Domares offentliga uppdrag åren 1947—1959¹

	1 Justi- tiedep.	2 Annat dep.	Summa 1—2	3 JO, MO, JK, RA o. bitr.	4 Kris- organ	5 Riksd. utskott	6 Övrigt	Summa 1—6
1947								
Lagmän	—	—	—	—	—	—	—	—
Hovr.råd.....	11	4	15	2	4	—	6	27
Rev.sekr.....	3	4	7	2	1	—	2	12
Tingsdomare.....	—	—	—	—	—	—	—	—
Assessorer.....	7	12	19	2	3	—	3	27
Fiskaler.....	1	1	2	—	2	2	—	6
Tingssekr.....	—	—	—	—	—	1	—	1
Summa	22	21	43	6	10	3	11	73
1948								
Lagmän.....	—	—	—	—	—	—	1	1
Hovr.råd.....	8	5	13	2	2	1	3	21
Rev.sekr.....	2	4	6	3	2	—	2	13
Tingsdomare.....	—	—	—	—	—	—	—	—
Assessorer.....	6	12	18	1	4	—	3	26
Fiskaler.....	—	—	—	—	1	1	2	4
Tingssekr.....	—	—	—	—	—	1	—	1
Summa	16	21	37	6	9	3	11	66
1949								
Lagmän.....	—	—	—	—	—	—	1	1
Hovr.råd.....	9	9	18	—	2	—	3	23
Rev.sekr.....	4	3	7	2	2	—	2	13
Tingsdomare.....	—	—	—	—	—	—	—	—
Assessorer.....	9	11	20	2	5	1	1	29
Fiskaler.....	2	—	2	—	—	1	3	6
Tingssekr.....	—	—	—	—	—	2	—	2
Summa	24	23	47	4	9	4	10	74
1950								
Lagmän.....	—	1	1	—	—	—	—	1
Hovr.råd.....	9	11	20	3	2	—	3	28
Rev.sekr.....	4	5	9	1	2	—	1	13
Tingsdomare.....	—	—	—	—	—	—	—	—
Assessorer.....	12	15	27	2	5	1	1	36
Fiskaler.....	2	—	2	—	—	3	3	8
Tingssekr.....	—	—	—	—	—	1	—	1
Summa	27	32	59	6	9	5	8	87

¹ Avser antalet för offentligt uppdrag tjänstlediga domare den 1 april varje år.

	1	2	Summa	3	4	5	6	Summa
	Justi- tiedep.	Annat dep.	1—2	JO, MO, JK, RÅ o. bitr.	Kris- organ	Riksd. utskott	Övrigt	1—6
1951								
Lagmän.....	—	—	—	—	—	—	—	—
Hovr.råd.....	8	8	16	1	3	—	3	23
Rev.sekr.....	4	4	8	1	2	—	2	13
Tingsdomare.....	—	—	—	—	—	—	—	—
Assessorer.....	12	17	29	4	8	1	3	45
Fiskaler.....	2	—	2	1	—	3	2	8
Tingssekr.....	—	—	—	—	—	2	—	2
Summa	26	29	55	7	13	6	10	91
1952								
Lagmän.....	—	—	—	—	—	—	1	1
Hovr.råd.....	6	7	13	1	6	—	3	23
Rev.sekr.....	6	2	8	1	1	—	—	10
Tingsdomare.....	—	—	—	—	—	—	—	—
Assessorer.....	11	16	27	4	8	1	3	43
Fiskaler.....	4	—	4	1	—	4	2	11
Tingssekr.....	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	27	25	52	7	15	5	9	88
1953								
Lagmän.....	—	—	—	—	—	—	—	—
Hovr.råd.....	9	13	22	2	4	—	3	31
Rev.sekr.....	2	1	3	1	1	—	—	5
Tingsdomare.....	—	—	—	—	—	—	—	—
Assessorer.....	9	16	25	4	7	—	5	41
Fiskaler.....	1	1	2	1	—	5	2	10
Tingssekr.....	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	21	31	52	8	12	5	10	87
1954								
Lagmän.....	—	—	—	—	—	—	1	1
Hovr.råd.....	5	12	17	3	2	—	4	26
Rev.sekr.....	—	1	1	1	1	—	—	3
Tingsdomare.....	—	—	—	1	—	—	—	1
Assessorer.....	12	12	24	3	6	2	3	38
Fiskaler.....	1	1	2	—	—	7	3	12
Tingssekr.....	—	—	—	—	—	1	—	1
Summa	18	26	44	8	9	10	11	82
1955								
Lagmän.....	—	—	—	—	—	—	—	—
Hovr.råd.....	6	12	18	1	2	—	3	24
Rev.sekr.....	—	1	1	1	1	—	—	3
Tingsdomare.....	—	—	—	1	—	—	—	1
Assessorer.....	13	12	25	3	3	2	4	37
Fiskaler.....	2	—	2	—	—	8	5	15
Tingssekr.....	—	—	—	—	—	1	—	1
Summa	21	25	46	6	6	11	12	81

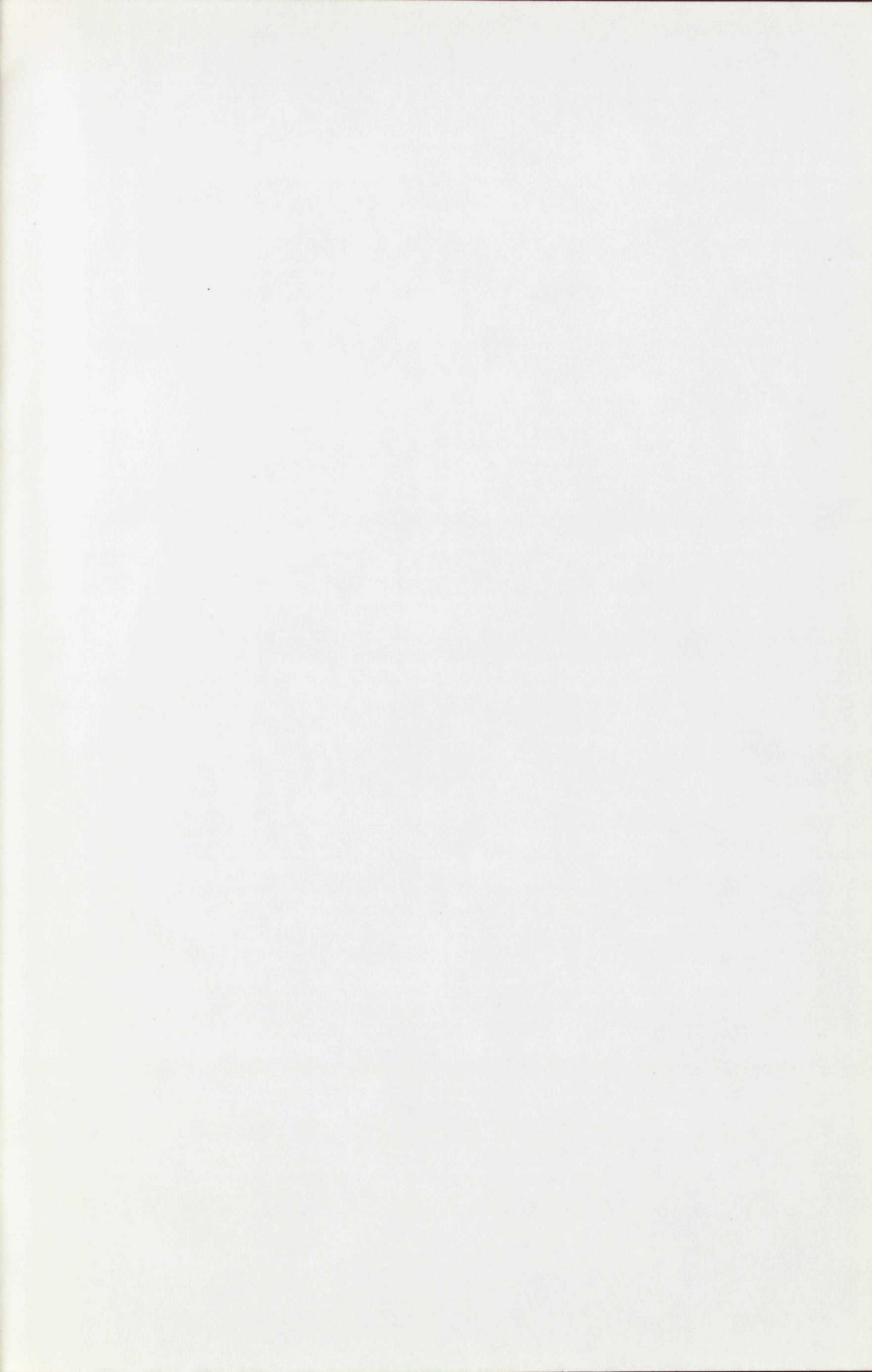
	1 Justi- tiedep.	2 Annat dep.	Summa 1—2	3 JO, MO, JK, RA o. bitr.	4 Kris- organ	5 Riksd. utskott	6 Övrigt	Summa 1—6
1956								
Lagmän.....	—	—	—	—	—	—	—	—
Hovr.råd.....	5	11	16	1	2	—	3	22
Rev.sekr.....	—	—	—	2	—	—	1	3
Tingsdomare.....	—	—	—	—	—	—	—	—
Assessorer.....	20	8	28	4	—	3	3	38
Fiskaler.....	2	3	5	—	—	7	2	14
Tingssekr.....	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	27	22	49	7	2	10	9	77
1957								
Lagmän.....	—	—	—	—	—	—	—	—
Hovr.råd.....	8	9	17	2	1	—	2	22
Rev.sekr.....	1	—	1	1	1	—	2	5
Tingsdomare.....	—	—	—	1	—	—	—	1
Assessorer.....	18	15	33	4	1	3	4	45
Fiskaler.....	2	1	3	1	—	5	2	11
Tingssekr.....	—	—	—	—	—	2	—	2
Summa	29	25	54	9	3	10	10	86
1958								
Lagmän.....	—	—	—	—	—	—	—	—
Hovr.råd.....	9	9	18	3	—	—	4	25
Rev.sekr.....	1	—	1	1	—	—	1	3
Tingsdomare.....	1	—	1	1	1	—	—	3
Assessorer.....	17	14	31	4	1	6	1	43
Fiskaler.....	1	1	2	1	—	3	2	8
Tingssekr.....	—	—	—	—	—	1	—	1
Summa	29	24	53	10	2	10	8	83
1959								
Lagmän.....	—	—	—	—	—	—	—	—
Hovr.råd.....	13	8	21	6	—	—	5	32
Rev.sekr.....	—	—	—	1	—	—	—	1
Tingsdomare.....	2	—	2	—	1	—	—	3
Assessorer.....	14	16	30	2	1	7	1	41
Fiskaler.....	4	5	9	1	—	5	2	17
Tingssekr.....	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	33	29	62	10	2	12	8	94

BILAGA 9

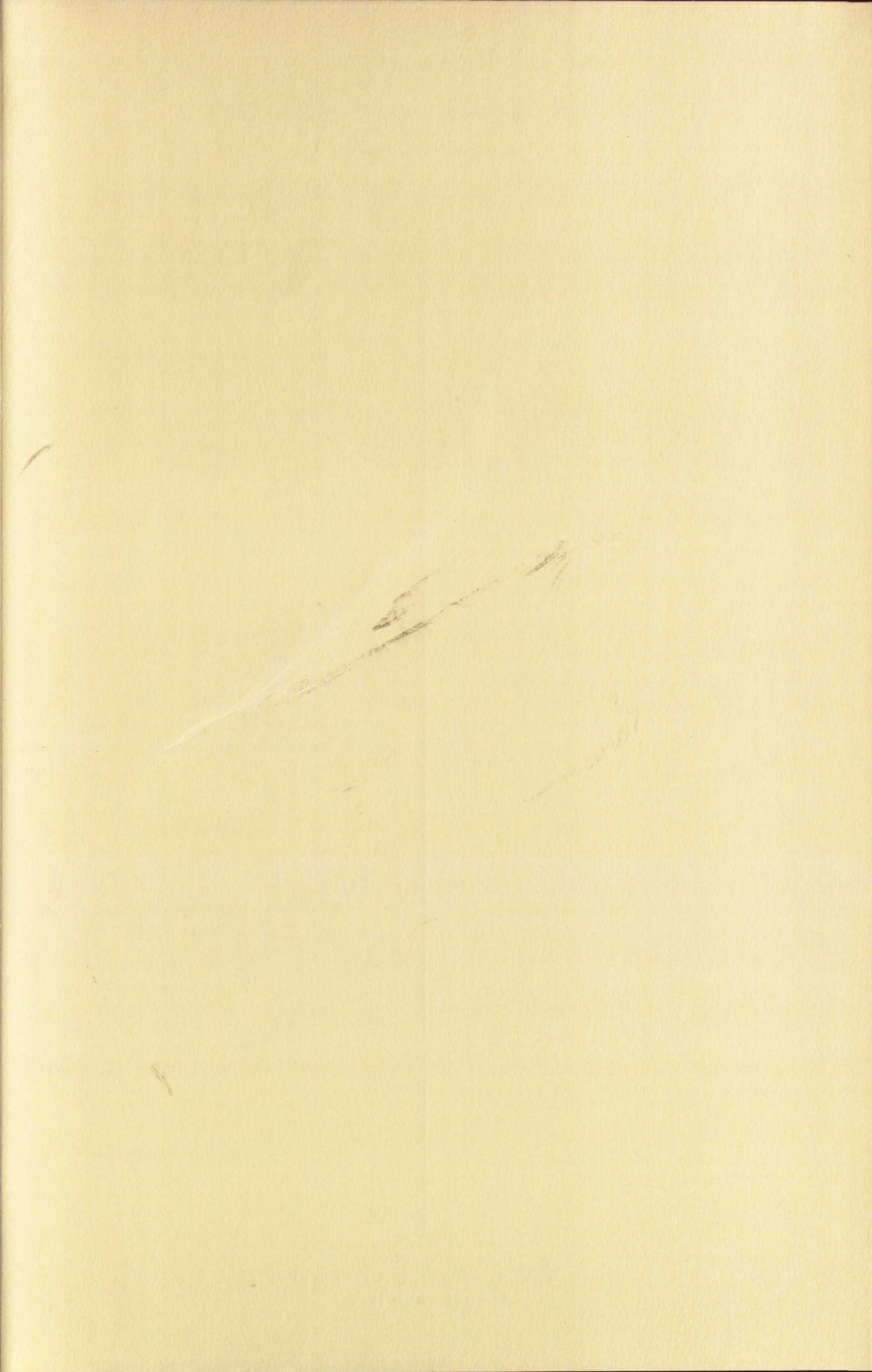
De offentliga uppdragens fördelning på hovrätterna

	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959
Svea hovrätt.....	41	34	38	39	43	42	46	46	43	34	41	42	52
Göta hovrätt.....	8	4	4	8	8	9	9	10	8	10	12	10	6
Hovrätten över Skåne och Blekinge.....	9	3	7	10	10	9	9	9	11	14	15	11	17
Hovrätten för Västra Sverige.....	—	6	5	9	9	9	9	4	8	8	6	6	9
Hovrätten för Nedre Norrland.....	—	3	3	3	2	3	4	4	3	4	2	4	3
Hovrätten för Övre Norrland.....	3	3	4	5	6	6	5	5	4	4	4	4	3
Samtliga	61	53	61	74	78	78	82	78	77	74	80	77	90

Anm. Revisionssekreterare eller tingsdomare, som varit tjänstledig för offentligt uppdrag, redovisas ej i denna bilaga (men däremot i bilaga 8).

Statens offentliga utredningar 1959

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård

Fångvårdsanstalters optimala storlek. [6]
Fångvårdsstyrelsen. [15]
Domarbanan. [17]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning

Kompetensfördelningen av administrativa besvärsmål mellan Kungl. Maj:t i statsrådet och regeringsrätten. [4]
Lokala skyddstjänstemän samt arbetarskyddsstyrelsens organisation. [9]
Författningsutredningen: IV. Opinionsbildningen vid folkomröstningen 1957. [10]
Riksdagens budgetarbete. [16]

Kommunalförvaltning

Statens och kommunernas finansväsen

Familjebeskattningen. [13]

Politi

Nationalekonomi och socialpolitik

Preliminär nationalbudget för år 1959. [3]
Tilläggs pensioneringens administration. [12]
Reviderad nationalbudget för år 1959. [14]

Hälsa- och sjukvård

Läkemedelsförsörjningens organisation. [5]

Allmänt näringsväsen

Fast egendom. Jordbruk med binärningar

Statligt stöd till jordbrukets inre rationalisering. [1]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk

Industri

Handel och sjöfart

Kommunikationsväsen

Bank-, kredit- och penningväsen

Statligt kreditstöd till hantverk och småindustri m. m. [7]

Försäkringsväsen

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt

Filmstöd och biografnöjesskatt. [2]
Utbildning av lärare i yrkesämnen för industri och hantverk samt handel. [8]

Försvarsväsen

Förutsättningarna för civil varvsdrift vid Karlskrona örlogsvarv. [11]

Utrikes ärenden. Internationell rätt